ئەنۋەر مۇھەممەت

لاي سۇ ئىچكەن جانلار

(پوۋېستلار)

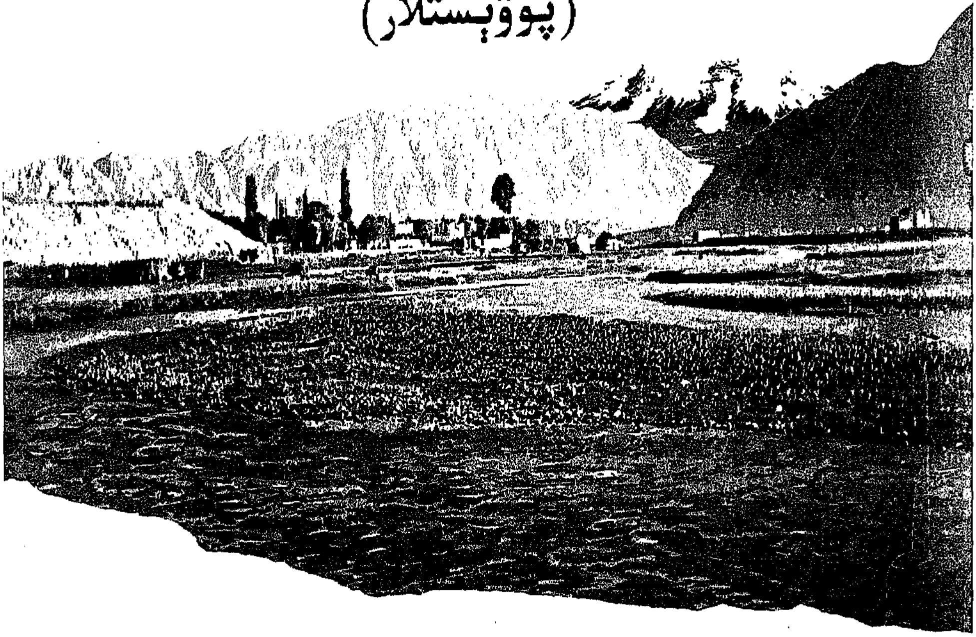

مىللەتلەر نەشرىياتى
بېيجىڭ

مۇندەرىجە

لاي سۇ ئىچكەن جانلار.........................1
گۇناھ.............................136
قىيامەتلىك كېسەل.......................178

لاي سۇ ئىچكەن جانلار

مۇقەددىمە

ئۇلارنىڭ روھى ئەسلىدە تەبىئەتتەك پاك ئىدى، ئۇلارنىڭ قىمىرلىشى بىلەن مىليونلىغان ھاياتلىق كۆچكە تولاتتى، ئۇلار كىندىك قېنى تۆكۈلگەن يەردىن قەبرىستانلىققىچە يالىڭاچ ماڭىدىغان جانلار ئىدى، قۇياش كۆيدۈرەتتى، توپا باسقان مەڭزىلىرىنى شاماللار سۆيۈپ ئۆتەتتى، كۆزلىرىنى يېشىللىق نۇرلاندۇراتتى، ئېتىز-ئېرىقلىرىدا ئېقىۋاتقان سۇلار ئۇلارنىڭ ھاياتلىق ناخشىسى ئىدى، بىراق…

1

قۇياش نۇرى زېمىنغا تىك چۈشكەن، ئاپتاپتىن دەرەخ يوپۇرماقلىرىمۇ سالپىيىپ قالغان بىر چاغدا مەھەللىنىڭ قاتار تاملىرىدىن بۆلۈنۈپ كەتكەندەك كۆرۈنىدىغان چەترەك بىر كونا ئۆيدىن ئەت-ئۇزايى ناھايىتى ئاۋارە بىر ئايال چىقىپ، كىر باغلاپ كەتكەن چېلەكنى قولىغا ئېلىپ كۆلچەك تەرەپكە ئاستا قەدەم تاشلىدى. تامنىڭ يېنىدىكى ئوت-چۆپ بېسىپ كەتكەن كۆكتاتلىقتىن ئاپئاق ھورلار ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ چىقاتتى. ئايال چىت ئېلىپ يىرتىۋەتكەن پۇشقاقلىرىنى تىزىغىچە تۈرۈۋالغان، ئەمدى ئۇنىڭ ئاپتاپتا كۆيمىگەن پەقەت شۇ پۇتى قالغاندەك شۇ قەدەر يېرىك ۋە قارامتۇل، مايلىشاڭغۇ تېرىلىرى مۇنچاقتەك تەرلەر بىلەن قوشۇلۇپ

كۆن نۇردا پارقىرايتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن مەكتەپ يېشىدىكى كىچىككىنە قىزى قولىدىكى يېرىم چىشلىنىپ رەڭگى ئۆزگىرىپ قالغان ئالمىنى يېگىنىچە پىلتىڭلاپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ ئاپىسىنىڭ ئەكسىچە ئۆڭكى ئاق، ئىنتايىن چىرايلىق بىر قىز ئىدى.

ئايال كۆلچەكنىڭ بويىغا كېلىپ نوگىنىسىنى سۇغا سالدى، بەك چوڭقۇر سېلىۋەتكەچكە تىنىپ قالغان لايلار سۇزۇلگەن سۇنى يەنە دۇغلاشتۇرۇۋەتتى، لېيىپ كېتىۋاتقان سۇ پۈتۈن كۆلچەككە تارالدى. خەپ، بىشىڭنى يەيدىغان چوقۇر گەدەن، نەچچە دېدىم چوڭقۇرراق كولاپ قوي دەپ، ئەتىگەندىن تاماقچىچە چاپساڭ چىپىپ بولماسمىدىڭ؟! ئۇ ئېرىنى مىڭنى قارغاپ سۇ سۇزۇلگىچە زوڭزىيىپ ئولتۇردى، قىزى ئارقىسىدىن كېلىپ بويىنىغا ئېسىلدى ۋە ئۇنىڭ قورۇق چۈشۈشكە باشلىغان، دانىخورەك باسقان يۈزىگە يۈمران يۈزىنى سۈركەپ، ئالمىنى كۆزىگە تەڭلىدى:

— ئاپوي، تۇتىگە ئالما بېرەي.

— ۋوي ئېسىلما دەيمەن، بېشىڭنى يەيدىغان، توختا، ئالماڭنى كىم بەردى؟

— روزاخۇن.

— تاشلا ئالماڭنى، ۋۇ پاسكىنا، مەنلا كۆرسەم شۇ ماڭقا بىلەن ئوينىغان...

قىزى ئالمىنى چىشلەپ يەنە ئويناقلاپ يۈگۈرۈپ كەتتى.

ئايال تىنىۋاتقان سۇغا قاراپ ئولتۇرۇپ بېشى قوچۇلۇپ كەتتى: ئەمدى بىز بىلەن قالمىغان مۇشۇ غورتەك ماڭقىسى قاپتۇ بۇ خەقنىڭ. ئاشۇ ئالتۇنخاننى كۆرسەم ئىگەكمىبا، قاچانلا كۆرسەم ئىتتەك ھۆرپىيىپ تۇرغان ئېلىشى باردەك. ئامىنىخان قوناقنىڭ تىرگىنىدە موزايىنى بىر دەم ئوتلىتىپ قويسا بىچارە قىزىمنى يىغلىتىپ موزايىنى قوتىنىغا سولىۋالدۇ، يالۋۇرۇپ بەرمىگىچە بەرمىگەن. روزى دېگەن ئاۋۇ سەت كۆك پوتلىسى تېخى تۈنۈگۈن بىزنىڭ ئېگىزدا قوي باقتى،

قىردىكى بىر مۇنچە ماشىنى يېگۈزۈۋەتتى. ئۇنىڭغا گەپ قىلمىسام ئاخشام يەنە سىلىنىڭ راخمىناخۇن بىزنىڭ مولمىناخۇنغا كەتمەن كۆتۈرۈپ كەپتۇ دەپ داتلاپ كەلدى خۇددى مەن ئۇرۇشقاندەك. بۇ ساراڭمۇ يا شۇك تۇرمىغان، ھە دېسىلا تولۇمدىن توقماق چىققاندەك ئارا، كەتمەن كۆتۈرۈپ يۈرگەن، بەزىدە تاس قالىدۇ مېنىمۇ ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويغىلى، قورقىمەن ئۇ ساراڭدىن، ئاپىسى ئاندىن بىر ساراڭ، ساراڭلارنىڭ ئارىسىدا يۈرۈپ مەنمۇ ساراڭ بولاي دېدىم. ئۇھ، ئاللاھ ئىگەم ئۆزۈڭ بار، چىرايىم نېمىگە ئوخشاپ قالدى. بۇ يەردە يا ئەينەك چاغلىق نەرسە يوق، سۇمۇ خېلى سۈزۈلۈپ قاپتۇ، ئەمدى ئۇسسام بولغىدەك...

ئۇ سۇنى ئاۋايلاپ ئۇسۇشقا باشلىۋىدى، ياندىكى قوناقلىقتىن تۇيۇقسىز پاراس-پۇرۇس قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى. ئۇ چۆچۈپ ئاۋاز چىققان تەرەپكە قارىدى، ئەمما ئېگىز ئۆسكەن قوناق شاخلىرىنىڭ كەڭ ۋە قارا قۇلاقلىرى ئۇنىڭ ئاپتاپتىن قىسىلغان كۆزىنىڭ ئاجىز نۇرىنى توسۇپ قويدى. ئۇ كۆلچەكتىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ قوناقلىقنىڭ رەت بېشى كۆرۈنىدىغان تەرەپتىن نەزەر سالدى. يۈرىكى ئەنسىز سوقۇشقا باشلىدى: قوناق يەيدىغان ئاچكۆز ئىتلار كېچىسى كېلىدىغاندى، كۈندۈزىمۇ كېلىدىكەن-دە! خۇدايىم بەرگەن كىچىككىنە قونىقىمىزنىمۇ قويما ئەمدى جوھوتلار، كېلىشە، توكۇر قىلىۋەتمەيدىغان بولسام ئىلاھىم...

ئۇ ھويلىسىدىن ئۈچكە چېقىپ يەيدىغان تاشلارنى ئېلىپ، دوڭغاقلاپ يۈگۈرۈپ قوناقلىققا كەلدى ۋە قوناقلارنى شالدىرلىتىپ، ئېلىشىپ قالغان ئادەمدەك ئۇيان-بۇيان مېڭىشقا باشلىدى. كەينىدىنلا ئۇنىڭ غەزەپكە تولغان چىرايى ئۇشتۇمتۇت ئۆزگىرىپ ھەيرانلىقتا قېتىپ قالدى، ۋۇجۇدى شۇررىدە ئېرىپ كەتكەندەك بولۇپ، يالىڭاچ پۇتى نەم، قاتتىق تۇپىغا پېتىپ كەتتى. ئاۋازى ئەسكى لاتىنى يىرتقاندەك سەت ھەم بوغۇق چىقتى:

— تۇراق! ھۇ ئىپلاس، مەن سىنى كۆرۈپ قالدىم، ھۇ ئاتىسىنى دورىغان زەيپانە، توختا دەيمەن، كۆرۈڭگە خەقنىڭ قىزىنى بوزەك قىلىپ...

چىرايىدىن سەبىيلىكى كەتمىگەن ئىگىز بويى بىرى ئىشتىنىنى قولتۇقلاپ بۆرىنىڭ ئالدىغا چۈشكەن توكور توشقاندەك بار كۈچى بىلەن يۈگۈرۈپ قوناقلىقتىن قېچىپ كەتتى. چۆنەك ئارىلىقىغا يېيىتىپ سىلىنغان يۆگىمەچىنىڭ ئۈستىدە يۈزى قورقۇنچتىن تاتىرىپ كەتكەن بىر قىز كىيىملىرىنى كىيىشكىمۇ ئۈلگۈرمەي لاغىلداپ ئولتۇراتتى.

— قوپۇڭ مىرۋانىخان، سەت تۇرىدۇ، قىز بالا تۇرۇپ مۇشۇنداق ئىش قىلسا قاملىشامدۇ؟! — دېدى خەلچىخان.

قىز ئورنىدىن تۇرۇپ ئاستا غودۇڭشىدى:

— قوناقلىقتىن ئوت ئالاي دەپ كەلسەم سەت ئۇزۇنبەل بېسىۋالدى قارىسىلا، چۈش دېسەم ئۇنىمايدۇ، ھېلىمۇ ياخشى سىلە كەپقالدىلا.

— ماقۇل، مەنغۇ كۆرمىگەن بولاي، لېكىن مۇشۇ خۇدا ئالدىدا يالغان سۆزلەپ...

قىزنىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆزگىدى:

— ھە مەن نېمە قىپتىمەن خەلچىخان، تولا ئاغزىمنى ئاچمىسىلا جۇمۇ. سىلە خەققە بۇنى دېسىلىمۇ سىلىدەك ساراڭنىڭ خوتۇنىنىڭ گېپىگە ھېچكىم ئىشەنمەيدۇ. ئاۋۋال ئۆزلىرىنىڭ شالتاقلىرىنى ئادالاپ ئاندىن ماڭا گەپ قىلسىلا جۇما، كۆرۈڭگە تېخى دېگەن گېپىنى...

خەلچىخان سەكرەپ كەتتى:

— ھەي سەت داپشاق، كۆپكۆندۈزدە قىلغۇلۇقنى قىلىپ بولۇپ، ماڭا تىل تەگكۈزۈۋاتىسىنا تېخى! ھەي خۇدا، ھەي خالايىق، كۆردۈڭلارمۇ ماۋۇ يۈزسىز جالاپنى، يوقال بۇ يەردىن!

يەيدىغان قوناق، ئىچىدىغان سۈيىمىزنىمۇ ھارام قىلدىڭ، ۋۇي يۈزى قېلىن پاسكىنا! ۋۇي ئايىغاننى بىلمەيدىغان جالاپ!...

خەلچىخان ۋارقىراپ-جارقىراپ، قولىغا چىققاننى ئېتىپ ئۇنى قوغلاپ كەتتى. بىر دەمدىن كېيىن كۆلچەكنىڭ بېشىغا قايتىپ كەلدى ۋە سۈزۈلۈپ قالغان سۇغا قاراپ ھۆ قىلغۇسى كەلدى.

ئاپتاپ ئۇنىڭ تېنىنى يەنىلا قىزدۇرۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ غەشلىكى ئاستا-ئاستا تاراپ، يىراق-يىراقلارغا چېچىلىپ كېتىۋاتقان ئوي خىيالى نامەلۇم بىر كۈچ تەرىپىدىن سېھىرلىنىپ قالغاندەك مەستخۇش ھالەتتە تەۋرىنىپ تۇراتتى. ئىسسىقداپ كېتىۋاتقان سېمىز بەدىنى قانداقتۇر بىر نەرسىدىن راھەتلىنىۋاتقاندەك، ھېسسىياتى يۇقىرى پەللىگە ئۆرلەۋاتقاندەك ھالەتتە جىممىدە قېتىپ تۇرۇپ قالدى. كۈن نۇرى شۇ تاپتا ئۇنىڭ يالىڭاچ يەرلىرىنى قىزدۇرۇپ، غىدىقلاپ، ئۇ قاچانلاردۇ بىر ۋاقىتتا ھېس قىلغان نازۇك ھەم راھەتلىك تۇيغۇنى قايتا پەيدا قىلىۋاتاتتى.

ئۇ خام خىيال دەرياسىغا بىر ھازا چۆمۈپ، دولقۇنلىرىدا لەيلەپ، ئاخىرى يەنە قىرغاققا قايتىشقا مەجبۇر بولدى. چېلەكنى تولىمۇ تەستە توشقۇزۇپ ئۆيىگە راۋان بولدى. بۇ قېتىم چېلەك ئۇنىڭغا نېمىشقىدۇر قۇم قاچىلانغاندەك ئېغىر ۋە ئازابلىق تۇيۇلۇپ كەتتى.

ئۇ قازانغا سۇ قۇيۇپ، چامغۇر توغراپ ئۇماچ چېلىشقا تۇتۇش قىلدى. ئوتنى نەچچە پۈدەپ ياندۇرالماي كۆزىگە ياش تولدى. دۈمچىيىپ تۇرغان گەۋدىسى تېلىپ تۇرسىمۇ، پاخالغا تۇتىشاي دەپ قالغان ئوتنى كۆنۈپ كەتكەن جاھىللىقى بىلەن پۈۋلەۋەردى. ئوت تۇيۇقسىز گۈپ قىلىپ ياندى ۋە ئۇنىڭ يۈزىگە ئۇرۇلۇپ، ئۇنى ئوڭدىسىغا ئۇچۇرۇۋەتتى، ماڭلىيىغا چۈشۈپ قالغان سېرىق چاچلىرىدىن بىر نەچچە تېلى كۆيۈپ كەتتى.

— ھۇ بېشىڭنى يەيدىغان، قوپ، تەمەچ تېرىپ كەل!

قىزى قوپماي تۇرۇۋالدى.

— قوپ دەيمەن پاسكىنا، قورقۇپ سېنى بىر جىن يېمەيدۇ!

خەلچىخان قىزىنى ئۇنىتالماي تېمىنىڭ چۆرىسىدىكى تېرەكلىككە كىرىپ كەتتى ۋە بىر قۇچاق چاۋار-چاتقاللارنى تېرىپ كېلىپ، قىزىغا ئوت قالاشنى بۇيرۇدى. شۇ ئەسنادا ئۆينىڭ بىردىنبىر ئەتىۋارلىق مۈلكى — چار موزاي سوزۇپ مۆرەپ كەتتى.

— ئاپاڭ يوق بۇ يەردە جوھوتنىڭ موزىيى!...

خەلچىخان غۇدۇراپ قويۇپ، تام تۆشۈكىگە ئېلىپ قويغان ئورغاقنى ئېلىپ، تامنى قورشاپ تۇرغان قويۇق چىتلىك تۈۋىدە ئۆسۈپ كەتكەن يۆگىمەچ ۋە سۈتلۈك ئوتلارنى شارتىلدىتىپ ئورۇشقا باشلىدى. ناماز شام بولۇپ قالغاچقا تېرەكلىك ۋە چىتنىڭ ئارىسى گۆردەك قاراڭغۇ ئىدى.

ئۇ تىمىسقىلاپ يۈرۈپ بىر قۇچاق ئوت ئورىدى، موزاي ئۈچۈن بۇ تېخى ئازلىق قىلاتتى. ئۇ يېڭىنى تېخىمۇ تۈرۈپ ئورغاقنى چۆپلەرنىڭ غولىغا زەرب بىلەن سىلىۋەردى، ئورغاق ئۇشتۇمتۇت كىچىك بىر تاشقا تېگىپ ۋاللىدە ئوت چىقىرىۋەتتى. ۋاي خۇدايىم، بۇ يەردە راستلا جىن بار ئوخشىمامدۇ! ئۇنىڭ كۆزى چانىقىدىن چىقىپ كەتكۈدەك چەكچىيىپ، ئۆز- ئۆزىگە ۋەھىمىلىك شىۋىرلىدى، ئورغاقنى تاشلاپ پايپاسلاپ قاچتى، پۇتىغا كىرگەن شوخا-تىكەنلەرنىڭ ئاغرىقىغىمۇ پەرۋا قىلمىدى.

ئۇ ئاقىۋەت يەنە موزىيىغا چىدىيالماي، ھەر خىل قورقۇنچ ئىلكىدە ئورغىقىنى تېپىپ ئوتىنى قىسىپ ئالدى، بىر مەخلۇق ھازىرلا كېلىپ ئورغاق بىلەن شارت قىلىپ بېشىنى ئۈزىۋېتىدىغاندەك ياكى ئاتىنىڭ قىلى بىلەن گېلىنى بوغىدىغاندەك ۋەھىمىدە قەدەملىرىنى تېز-تېز يۆتكەپ، تامنىڭ بۇرجىكىگە بېرىپلا ئۇھ دەپ تىندى.

ئۇماچ تولىمۇ تەستە قايىندى. قىزى ئالدىغا قويۇلغان ئاشنىڭ

هورىغا يۈزىنى بىردەم تۇتۇپ ئۇشتۇمتۇت: ئاپىوي، ئاتام قېنى؟دەپ يىغلاشقا تەمشەلدى. خەلچىخاننىڭ خىيالىغا راخمان كەلدى: ئۆگۈپ كەتكەن چىبەرقۇت شىمىنى دائىم تىزىغىچە تۈرىۋېلىپ، ئالدىغا دۈمچىيىپ تۆگىدەك لۆك-لۆك ماڭىدىغان پاكار بىر ئادەم ئالقىنىغا تۇكۇرىمەن دەپ تىكەندەك ئۇچلۇق قىزغۇچ ساقىلىغا تۇكۇرۇپ گۇرسۇلدىتىپ كەتمەن چاپماقتا، لاي سۇ ئېچىقتىن شارقىراپ چۈشمەكتە، ئۇ ئېقىنغا ئەگىشىپ چېپىپ يۈرمەكتە... ئۇ قىزىنىڭ ئۈمچىيىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ كۆڭلىنى ياسىدى:

— ئاتاڭ شاللىقتا، سۇ قويۇپ بولۇپلا كېلىدۇ.

ئۇ قىزىنىڭ ئاش ئىچمەي يەنە بايىقىدەك تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ جەھلى قاتتى:

— ئاتاڭنى ئىمەمتىڭ پاسكىنا، هازىر كېلىدۇ دەۋاتىمەنغۇ!

قىزى ئاپىسىنىڭ ئۆزگىچە مىقتەك قادالغانلىقىنى كۆرۈپ قوشۇقتا قول ئۇزاتتى ۋە ئېشىغا چۈشۈپ قالغان قارا بىر نەرسىنى ئۇنىڭغا كۆرسەتتى. خەلچىخان قاچىنى ئوتنىڭ يورۇقىغا يېقىن ئەكىلىپ ئۇنىڭ چىۋىن ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنى ئۇماچقا ئۇچ قېتىم چۆكتۈرۈۋېتىپ ئاندىن ئاشنى قىزىغا بەردى. قىزى قاچىنى قولىغا ئېلىپ بىر هازا تۇرۇپ كەتتى، قورسىقىنىڭ كوكىراۋاتقان ئاۋازىنى بىر دەم تىڭشاپ تۇردى-دە، ئاشنى يۈدىمەيلا ئىچىپ كەتتى، قىزىق ئاش ئۇنىڭ ئىچىنى كۆيدۈرۈپ، بولاقتەك كۆزىدىن ياش چىقىپ كەتتى. خەلچىخاننىڭ ئىچى ۋىژژىدە ئېچىشىپ ۋاقىراپ كەتتى:

—شالاپلاتماي ئاستىراق ئىچسەڭ بولمامدۇ ئېشىڭنى ئىت ئىچىۋالمىغاندىكىن بى!

قىزى ئاشنى شۇ يوسۇندا ئىچىپ تۈگەتتى ۋە قولىنى يالاپ تۇرۇپ يەنە ئىچىمەن دەپ غەلۋە قىلدى.

— ئاتاڭ كەلسۇن، بىللە ئىچىمىز— دېدى خەلچىخان—

ئاش قالمىسا ھېلى كالتەكنى سەن يېمەيسەن!

قىزى يېرىم ئاچ ئۇخلاپ قالدى. خەلچىخان يوتقاننى تارتىپ يېپىپ قويۇپ كۆزىنى يۇمدى، ئەمما ھېچ ئۇيقۇسى كېلمىدىغاندەك ئەمەس. سىرتتا بوران چىقىۋاتاتتى. دەرەخلەر غىرىس-غىرىس، شار-شۇر قىلىپ ئۆينى ھازىرلا بېسىپ چۈشىدىغاندەك سۈرەن سالاتتى. تېرەك ياپراقلىرىنىڭ ۋەھىمىلىك ئۇرۇلۇشى، قوناق شاخلىرىنىڭ شالدىرلىشى، ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرى، مۈشۈكلەرنىڭ تۇرۇپ-تۇرۇپ سەت ئاۋازدا مىياڭلىشى ئۆيدە ئەسكى يوتقانغا پۈركىنىپ يېتىۋالغان خەلچىخانغا گويا بىر توپ جىن-ئالۋاستى ئاسماندا، يەردە تەڭلا پەيدا بولۇپ ئۆينى قورشىۋالغاندەك، جۇلقى چىقىپ كېتەي دەپ قالغان ئىشىكنى ھازىرلا تېپىپ ئېچىپ كىرىپ ئۇنى تالاغا سۆرەپ چىقىپ بوغۇپ ئۆلتۈرىدىغاندەك بىلىنىپ، ئۇنى قورقۇنچتىن نەپەسىنىمۇ چوڭراق ئالالمىغۇدەك ھالغا كەلتۈرۈپ قويدى. راخمان بولغان بولسىمۇ بۇنداق بولمايتتى؛ ئۇ قورقمايتتى، خەلچىخاننى ئىللىق قۇچىقىغا سولاپ، ۋىجىك ئەمما كۈچلۈك گەۋدىسى بىلەن ئۇنى پادىچى قويىنى ئاسرىغاندەك ئاسرىيالايتتى.

شۇ مىنۇتتا خەلچىخان كۆكسىنىڭ تۈيۈقسىز تىترەپ-تىترەپ، كۆپۈپ چوڭىيىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ئارقىدىنلا پۈتۈن بەدىنىنىڭ قىزىپ ھەۋەس ئوتىدا يېنىۋاتقانلىقىنى سەزدى.

ئۇ ئەسلىدە باي دېھقاننىڭ قىزى ئىدى، بىراق سەت چوڭ بولۇپ قالدى، لېكىن ئىشنى بەك قىلاتتى، قازان بېشىدىن بىكار بولسا ئېتىزلىققا چىقاتتى. ئەمما يېشى چوڭايغانچە ئائىلىسىدىكىلەر ئۇنىڭ ئەر ئالماي ئولتۇرۇپ قېلىۋاتقانلىقىنى، ئۆزىنىڭمۇ بارغانچە لەقۋالىشىپ، گەپنى تولا قىلىپ ئىشنى ئاۋۇتمايۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ، ئۇنى نەدىن بولمىسۇن خۇدانىڭ بىر مۆمىن بەندىسىگە ياتلىق قىلىپ پەرزنى ئادا قىلىۋېتىش نىيىتىگە كەلدى. ئەنە شۇ ۋاقىتتا قوشنا كەنتتىن نامراتلىقىدىن ئوتتۇزغا كىرگۈچە خوتۇن

ئالمىغان راخمىناخۇن ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن خەلچىخاننى قېيناتىسىغا ئىككى ئايغا يېقىن ئىشەكتەك ئىشلەپ بېرىش ۋە ئازغىنا بىساتى بەدىلىگە ئەل قاتارى توي قىلىپ نىكاھىغا ئالدى.

توي ئاخشىمى خەلچىخان ھازىرقىدەكلا ھاياجانلانغان، راخمان بولسا نېمە قىلارىنى بىلمەي ئۇنىڭ يېنىدا ھودۇقۇپ-تەمتىرەپ ئاخىرى قوپاللىق بىلەن ئۇنى قۇچاقلاپ كەتكەنىدى. ئۇ شۇلارنى ئەسلەپ، ئاشۇ سەزگۈنى خىيالەن پەيدا قىلىپ، شېرىن تەسەۋۋۇر ئارقىلىق كاللىسىدىكى قورقۇنچنى يوقاتماقچى بولدى، يوتقاننى چىڭ قۇچاقلاپ سۇپىنىڭ ئۈستىدە دومىلاشقا باشلىدى، تاتلىق ئۇخلاۋاتقان قىزىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ چىرايىغا يەنە دىققەت قىلىپ قالدى. قىزى يا ئۆزىگە يا راخمانغا ئوخشىمايتتى. مەھەللىدىكىلەرمۇ ئۇنى بۇ قىزنى خەلچىخان ئەمەس، پەرىزات سۈپەتلىك جىن تۇغقان دېيىشەتتى. خەلچىخان بۇنداق گەپلەردىن ئۆلگىدەك تېرىكەتتى، لېكىن ئۆزىمۇ بەزىدە شۇنداق ئىشلارمۇ يۈز بېرەمدىغاندۇ دەپ گۇمان قىلاتتى، ئەمما قىزىنى تۇغقان چاغدىكى سەزگۈ ئەسلىمىلىرى ئۇنى بۇنىڭغا ئەسلا ئىشەندۈرمەيتتى. ئۇ تولغاق تۇتۇپ راخمىناخۇن دەپ بوسۇغىدىن ئاتلاپ بولغىچە بوۋاق ئاللىقاچان راخمىناخۇننىڭ قولىغا چۈشۈپ بولغان، خەلچىخاننىڭ تېنى ساغلام بولغاچقا بىر ئايغا قالمايلا كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنىدى. قىزى بۇ ئۆيىنىڭ ئۆزىگە يېتەرلىك ئۆسۈش شارائىتى يارىتىپ بەرمىگەنلىكىگە قارىماي ناھايىتى ساغلام چوڭ بولدى. بۇنىڭدىن راخمان ئاجايىپ خۇشال بولدى. باشقىلارنىڭ ھەر نېمە دېيىشىگە قارىماي خۇدا بەردى، خۇدانىڭ بىزگە كۆزى چۈشۈپتۇ دەپ كۆرگەنلا ئادەمگە قىزىنى ماختاپ بەردى ھەم قولى قىسقا بولۇشىغا قارىماي مەھەللىدىكىلەرگە ئات چېپىپ بېرىپ، قىزىغا ئامىنە دەپ ئىسىم قويدى.

خەلچىخان قىزىنىڭ شۇنچە كونا، كىر كىيىم ئىچىدىمۇ

سەھەردىكى شەبنەمدەك چاقناپ تۇرىدىغانلىقىغا ئىلگىرىلا دىققەت قىلغانىدى، قىزىدىن تۇرۇپ سۆيۈنەتتى، تۇرۇپ چوڭ بولسا بېشىمىزغا ئامەت ئورنىغا بالا تېرىپ بېرەمدىكىن دەپ غەممۇ قىلاتتى؛ قىزىنىڭ چىرايىدىن ئۆزىگە ئوخشايدىغان بىر ئالامەتلەرنى تاپالماي، ئۇنىڭغا پات-پات ئۆچ بولۇپمۇ قالاتتى، يات كۆزى بىلەن قارايتتى؛ ئەمما يەنىلا ئىچ-ئىچىدىن ئۇنىڭغا بىر خىل ئانىلىق مېھرى پەيدا بولۇپ تۇراتتى، كۆڭلىدىكى بىھۇدە، شۇم خىياللارنى يوقىتاتتى. كېيىنچە ئۇ ھەممىگە كۆنۈپ كەتتى، قىزىنىڭ ئاپتاپتەك پارلاپ تۇرىدىغان چىرايىمۇ ئۇنچە ئالاھىدە تۇيۇلۇپ كەتمەيدىغان بولدى. لېكىن مەھەللىدىكىلەر تاسادىپىي ئۆز ئۆيىي تەرەپكە كېلىپ قالغۇدەك ياكى ئۆزى قىزىنى ئەگەشتۈرۈپ ئېتىزلىققا چىقىپ قالغۇدەك بولسا، باشقىلارنىڭ ئۆز قىزى ھەققىدە قىلىشقان پاراڭلىرىدىنلا كونا خىياللىرى يەنە قوزغىلىپ قالاتتى.

ئۇ قىزىغا بىر دەم سىنچىلاپ قاراپ ئاندىن ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ياتتى، قىزىنى قۇچاقلاپ ئۇنىڭ نۇرانە ماڭلىيىغا يۈزىنى ياققىنىچە بىر ھازا خىيال سۈرۈپ، بورانىنىڭ شىددەتلىك ئاۋازىدىن، ئېرىنىڭ ئېتىزلىقتا نېمە ئىش قىلىپ يۈرگەنلىكىدىن بىر پەس ئەندىشىگە چۈشتى، ئاخىر ھارغىنلىق يېتىپ ئۇخلاپ قالدى. تاڭغا يېقىن چۈش كۆردى. چۈشىدە راخمان چۆرگىلەپ كېتىۋاتقان قاينامغا تاش ئاتقۇدەك، ھەر يوغان تاشلارنى توختىماي ئاتقۇدەك، سۇلار نالە قىلىپ شاۋقۇن كۆتۈرگىدەك...

2

قۇياش زېمىن، ئۆسۈملۈكلەر بىلەن دىدارلاشقاندا مەھەللىدىكىلەرمۇ ئۆزىنىڭ تىرىكچىلىكى بىلەن يوتقىنىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىدۇ. سالا ئېتىزلىقنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدىن ئېلىنغان توپىلىق يولدا ئاۋۋال كەتمەننى دولىسىغا سالغان قاتاڭغۇر دېھقانلار،

ئاندىن ياغلىقنى چېكىسىگىچە تېڭىۋالغان جاپاكەش خوتۇنلىرى پىيادە ياكى ھارۋىلىق مېڭىشىدۇ، بالىلىرى ئارقىسىدىن قوزا-قوي، موزاي- توپاقلىرىنى ھەيدەپ كېلىشىدۇ. ئۇلاغلار زىرائەتكە ئۆزىنى ئۇرۇپ تۇرىدۇ، ئۇلار قوغلاپ تۇرىدۇ، ئەمما زىرائەت ئىگىلىرىنىڭ تىل-ئاھانىتى ئۇلار شۇ يەردىن يوقالغىچە ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ.

راخمان ئۇيقۇسىزلىقتىن قىزىرىپ كەتكەن كۆزىنى چىمچىقلىتىپ ھويلىسىدا پەيدا بولدى ۋە كەتمەننى تاشلاپ ئۆيگە كىرىپ، قىزىنىڭ كىيىمىنى كىيدۈرۈپ ئولتۇرغان خەلچىخاننى كۆرۈپ تۇرۇپلا سەپرايى ئۆرلىدى ۋە گەپ-سۆزسىز بېرىپ ئۇنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ ئىتتىرىۋەتتى:

— نېرى تۇرۇڭلار، ئۆزەم كىيدۈرىمەن. مېڭىڭلا، بېرىپ ئاش ئۇسۇڭلار، قورساق ئېچىپ جان ئاز قالدى.

راخمان سۆزلىسە گېپى بىر-بىرىگە تەستە قولىشاتتى، ئاۋازىمۇ چىرايىغا ماس يېقىمسىز ۋە چىڭقىلىپ پۈۋلىسە چىقىدىغان سۇنايدەك ئالا تاغىل ئىدى.

خەلچىخاننىڭ ئەتىگەندىلا ھېچ سەۋەبسىزلا بۇنداق قوپاللىققا ئۇچرىغانلىقىغا لام-جىم دەپ تۇرغۇسى كەلمىدى. ئۇنىڭ ھەم ياڭراق ھەم ئېزىلەڭگۈ زۇۋانى راخماننىڭ قۇلىقىغا مۇشت بولۇپ تېگىشكە باشلىدى:

— ئىت پوق يېمەستە نېمە يوغانچىلىق قىلىسەن، نېمە لەللىگىنى چاينايسەن، ئاخشام كاللاڭغا جىن تەپتىمۇ يا، مېڭىسىنى ئۆتنە بەرگەن ساراڭ، تېخى كۆيۈنۈپ ئاش ئېلىپ قويۇپتىمەن، ئاخشام قورققىنىم ئازمۇ مېنىڭ، ئۆلەي دەۋاتسا تېپەي دەۋاتقىنىنى...

— نېمە؟ ما ئاناڭنى پىتلىق، ياتە مەيەردە! — راخمان ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ ئۇنى دەس كۆتۈرۈپ، يىغلىپ بولمىغان ئورۇننىڭ ئۈستىگە باستى ۋە قورسىقىغا چىقىۋېلىپ، بىگىز قولىنى

ئۇنىڭ قورقۇپ چەكچىيىپ قالغان كۆزىگە تەگلەپ، يىغلىپ قالغان ئاچچىقىنى بىراقلا ئالماقچى بولغاندەك تۇكۇرۇكىنى چاچرىتىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— قورقساڭ ئاشنا تاپ! ئەركەك جىن تاپ! تاپتىڭمۇ يا؟ باشقا خەقنىڭ خوتۇنى ئىرىگە ئىتتىزدىمۇ ھەمراھ بولۇۋاتسا، سەن جوھۇت ئۆيدە يات! بالىنى ئەكەلگەچ بىردە سۇ قويۇشۇپ بېرەمدىكىن دېسەم كۆرۈڭا، يا ئۆزى يوق، يا بالا، يا بىر ئىسسىق ئاش!... ئا مولىمىن دېگەن ئىنساپسىز سەن بارمىغاندىكىن مەن باشتىن باشلاپ ئەكەلگەن سۇنى شاللىقىغا باشلىۋاپتۇ. كۆردۈڭمۇ ئا ئالتۇنخان ئەتىگەندىلا بىزنىڭ ئىگىزلىققا ئۇلاغ باغلىۋاپتۇ. ما موزاي تېخىچە ئاچ تۇرسا، خەق نېمە كويدا، سەن نېمە كويدا، كۆرۈڭا تېخى يەنە ۋالاقلايدا؟ ئاغزىڭغا كەتمەن دەستىسىنى تىقىۋېتىمەن ھېلى! چاپىقىڭنى ئادالاپ يۈر، ھۇ ئۆلمەيدىغان لومودى!

خەلچىخان تولغىنىپ ئىڭراپ كەتتى:

— ۋاي بولدى، قوپسام قوپاي خوش بولىدىغان ئىشىڭ بولسا، سەت ساراڭ!

راخمان ئورنىدىن تۇردى، ئايالىنىڭ بەدىنىدىن ئۆتكەن ئىسسىق تۇرۇپلا ئۇنى باشقىچە قىلىپ قويدى، خەلچىخاننى بىرىپ يەنە بىسۋالماقچى بولۇپ بۇ نىيىتىنىڭ ئەپسىزلىكىنى تۇيۇپ تۆشنى قاشلاپ:

— ئاش قېنى، ئاش، قورساق ئېچىپ كەتتى،— دېدى.

خەلچىخان ئۇنىڭ بىردىنلا مۇلايىملىشىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئېچىدىكىنى بىلىپ بولدى ۋە تازا تىللاپ تويغۇزۇپ قويغۇسى كەلدى. بىراق ئۇنىڭ يەنە تەلۋىلىكى تۇتۇپ ئۆزىنى ئۇرۇۋېتىشىدىن ئەنسىرەپ تىلىنى يىغىۋالدى. ئىسىگە تۇرۇپلا بىر ئىش كېلىپ:

— بايا نېمە دېدىڭلار، مولىمناخۇن مەن ئېچىپ كەلگەن

سۇنى قويۇۋاپتۇ دېدىڭلىما؟ — دېدى.

— قويۇۋاپتۇ شۇ، — دېدى راخمان، — ئارقىدىن مەن يەنە بىرىپ ئاچتىم، غىلىڭ قىلالمىدى، ئۇ يەردىن سەللا نېرى بولسام يەنە ئېچىۋالىدۇ، كېلىپ يەنە ئېتىمەن. نېمە قىپتۇ دەڭلا، مىنىڭ يەنە كېلىپ ئېچىقنى ئېتىۋېلىشىمنى بىلگەچكە توپىنىڭ ئارىسىغا يوغان بىر تاشنى كۆمۈپ قويۇپتۇ، كەتمەننى بىر چېپىپتىكەنمەن، خۇدا چىلىڭ ساقلىدى، ھېلىمۇ ئۆزەمنى ئەپقېچىۋالدىم، بولمىسا كەتمەن قولۇمدىن چىقىپ ھوشۇقۇم ساق قالماسكەن...

— كەتمەنچۇ، كەتمەن نېمە بولدى؟

— بىسى ئۆلدى شۇ، مەھەممەت تۆمۈرچىگە يېرىم كۈن كۈرەك بېسىشىپ بەرسەم ئوڭلاپ بېرىدۇ.

— ئۆزىگە تاشلاپ بەرسەڭلا بولمامدۇ؟ قەستەن قىلغاندىكىن، ئۆزىگە دېدىڭلىمۇ؟

— ئۇ بويىنىغا ئالامدا؟ ئالمايدۇ، بەكرەك دېسەم ئۇرۇشۇپ قالىمەن. ئۇزاقى كۈن ئېچىق بېشىدا سۇ تالىشىپ قان بولۇشقىلى تاس قالدىم.

— ھە ئاڭلىدىم، ئالتۇنخان دادلاپ كەلدى.

مۇنداق ئىش بولدى. سۇ نۆۋىتى ماڭا كەلدى دېدى، مەن ماڭا كەلدى دېسەم يەنە ئۇنىمايدۇ. تەڭ قويىلى دېسەم شىلىم قۇرۇپ كېتىۋاتىدۇ دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاچچىقىم نەدىن كەلدى، سېنىڭ شىلىڭ شال، مىنىڭ شىلىم ئوت-چۆپمىكەن دەپ كەتمەننى كۆتۈرۈپ باردىم. بۈگۈن ماقۇل دەپ قويسام ئەمدى سۇ نۆۋىتى ماڭا كەلگەندە ئېچىق بېشىغا تاش قويۇپ كەتمەننى كاردىن چىقاردى.

خەلچىخان قازاندىكى مۇزدەك ئاشنى ئۇسۇپ، چىنىنى راخماننىڭ ئالدىدىكى ئەمبەلگە دوققىدە قويدى ۋە قولىنى سەگەز كۆڭلىكىگە ئېرتىپ، ھويلىدا تۇرغان كەتمەننى كۆرۈپ قايناپ كەتتى:

— كىچىكمۇ ئەمەس، خېلى چوڭلا يېرى ناكا بوپتۇ، قاراڭلا راخمىناخۇن، سىلە قول قوشتۇرۇپ تۇرغان بىلەن مەن ماۋۇ سىلىنىڭ خوتۇنلىرى بولغان ئادەم چىداپ تۇرالمايمەن، ئۆتكەندە ماۋۇ بىچارە قىزىمىز قانداق بولۇپ ئۇلارنىڭ كېۋەزلىكىگە موزاي ئاپىرىپ قالغان، بالىسى روزى كېۋەزلىكتىن ئۈزۈپ يېگەن قوغۇن-تاۋۇزنىڭ شاپىقىنى موزايغا بەرگىلى تۇرۇپتىكەن، شۇنىڭ قىزىڭ كېۋەزلىكىمدىن تاۋۇز ئوغرىلاپتۇ، ئۇنى ئاز دەپ كېۋەزنى يېگۈزۈپتۇ، سەن نېمىلەر كېۋەز تېرىغاندا يالىتىراق ئېلىشىپ بەرگەنمىدىڭ، ئۇرۇق سېلىشىپ بەرگەنمىدىڭ، ئېرىڭ راخمان بۇلتۇر بالام تۇراقنى كالاڭغا مېشىمىزنى يېگۈزۈۋەتتىڭ، كالا باققۇچە مېدە باق دەپ تىللاپ ئۇرغانىدى. ئەمدى بۇگۈنگە كېلىپ ھەر قايسىڭنىڭمۇ تۇتۇلىدىغان كۈنلىرىڭ بار ئىكەن دەپ كونا خامانىنى سورۇپ يەتمىش پۇشتىمىزغىچە قوشۇپ تىللاپ كەتتى. ئۇ چاغدا سىلە قوناقتا سۇ قويىمەن دەپ چىقىپ كەتكەن، ئۆيدە يوق، بولغان ئەھۋالنى بىلمەيسىلە، بار ئىزا-ئاھانەتنى مەن ئىشىتتىم. ئالتۇنخان دېگەن ئاشۇ كۆرىدىن تۇڭگۇز قوپىدىغان سېرىق چىش جادۇگەرگە بولۇشۇپ ئاۋۇ مولىمىن دېگەن دارازىمۇ مېنى، سىلىنى قوشۇپ تىللىدى، ھەتتا قىل قالدى ئۇرغىلى. جىم تۇرۇپ بەرسە ئادەمنى چىۋىن، پاشىلارمۇ بوزەك قىلىدۇ راخمىناخۇن، ئەگەر سىلە بارمىساڭلا ئۆزەم بارمەن، كەتمەننى كۆزىگە كۆرسىتىمەن، مۇشۇ كەتمەندە چانىلىپ كەتسەممۇ مەيلى، مېنى توسماڭلا، توسماڭلا دەيمەن...

راخمان ئۇنىڭ قولىدىكى كەتمەننى تارتىۋېلىپ، مۇرىسىدىن تۇتۇپ ئارقىغا ئىتتىرىۋەتمەكچى بولدى، بىراق ئۇنىڭ غەزەپتىن قايناپ-تېشىپ كېتەي دەپ قالغان كۆز ياشلىرىغا قاراپ ئىختىيارسىز رەھمى كەلدى-دە:

— ماڭە ئىشىڭنى قىل، تولا كاسىلدىماي، — دېدى.

خەلچىخان يىغلاشنى ئەزەلدىن ياقتۇرمايتتى. بۇ يەردىكى

تۇرمۇش ئۇنىڭدىن كۆز يېشىنى ئىچىگە سىڭدۈرۈۋېتىشنى ھەر ۋاق تەلەپ قىلاتتى. مۇشەققەتلىك مۇھىت، قوپال گەپ-سۆزلەر ئۇنىڭغا تۇغۇلۇشىدىنلا ھەمراھ بولۇپ كەلدى، گويا ئۇنىڭ بويۇن-بەدەنلىرىگە قونغان توپا-چاڭ، كىر-قاسماقلاردەك ئۇنىڭدىن ئايرىلمىدى. ئۇمۇ بۇلارغا قوتاندىكى قوي-كالا جۇدۇن-چاپقۇنلارغا ۋە ئاستىدىكى قىغ-چىلەلەرگە كۆنۈپ كەتكەندەك كۆنۈپ كەتتى. مۇھىمى ئۇ راخماننىڭ ئالدىدا يىغلاشنى دېگەندەك ياقتۇرۇپ كەتمەيتتى، ئۇنداق قىلىشنى ئارتۇقچە ھېسابلايتتى. بۇ ئۇنىڭ راخمان ئالدىدا ياش تۆكۈش ئەرزىمەيدۇ دەپ ئويلىغانلىقىدىنمۇ ئەمەس ياكى يىغلاشنى زادىلا بىلمەيدىغانلىقىدىنمۇ ئەمەس، بەلكىم ئۇنىڭ كۆز يېشى تالاي ھەسرەتلەردىن ئىلگىرىلا قۇرۇپ تۈگىگەندۇ ياكى بۆشۈكتىكى ۋاقتىدىلا ئانىسى ئۇنىڭغا يىغلىما، يىغلىما دەپ بەك ئۆگىتىپ كەتكەندۇ...

راخمان ئېشىنىڭ يېرىمىنى ئىچىپ، قالغىنىنى قىزىغا قويۇپ بەردى ۋە دۇئا قىلىۋەتكەندىن كېيىن كەتمەننى چوت بىلەن تۈزلىگەچ خوتۇنىغا ئاستا سۆزلىگىلى تۇردى:

— ئىت چىشلىۋالسا بىرىپ چىشلىگىلى بولمايدۇ، پوققا چالما ئاتسا ئۆزىگە چاچرايدۇ، مەن جېنىمدا خۇدادىن قورقۇپ جېدەلدىن نېرى قاچىمەن-يۇ، خوتۇن كىشى تۇرۇپ سىلىگە كىم قويۇپتۇ ئۇرۇشۇڭ دەپ...

خەلچىخان غۇدۇڭشىدى:

— قورقىمەن، قورقىمەن دەپ سىلىگە ئوخشاش كۈچۈكتەك تۈگۈلۈپ يېتىۋالسا بولامدىكەن، ئۇنداق بىشەملەردىن قورقۇپ قالمايدۇ كىشى...

— مېڭىڭلا ئەمىسە بېرىپ ئۇرۇشۇڭلا، ئالتۇنخان ئاشۇ بەستى بىلەن سىلىدەك خوتۇننى بۇقىدەك بىر تۈرتۈپ، ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى ئېرىققا ئاپىرىپ تىقىۋەتمىسە مانا مەن، نەچچە كۈن ۋاي بېلىم دەپ

ياتىسلە شۇ، ئۇنىڭغا دوختۇر نەدە، پۇل نەدە!

— مېنىڭ جېنىم پاشىمىكەن، چىۋىنمىكەن، — خەلچىخان سەل تېرىكتى، شۇنداقتىمۇ قاتتىق گەپ قىلىۋېتىشتىن ئۆزىنى تارتتى — تولا چىشىمغا تەگمەڭلا جۇمۇ، ساراڭ...

راخمان خوتۇنىنىڭ تېرىككىنىدىن خۇشال بولۇپ، توڭكاي چىشىنى چىقىرىپ ھىجايدى، قىزىنى سۆيۈپ ئەركىلەتتى ۋە كەتمەننى دولىسىغا سېلىپ:

— شاللىق توشاي دېدى، مەن ھازىر كېلىمەن، ھېلىقى پۇلنى بىر يەرگە تىقماي تۇرۇڭلا، دادۇيگە ئاق ئۇغۇت كېلىپتىمىش، بىزمۇ ئەل قاتارى چىداپ، پۇل كەتسىمۇ ئاشۇ ئۇغۇتتىن بىر خالتا ئەكىلىلى، خەق قۇيىدىكەن، بىزمۇ بىر قۇيۇپ باقايلى، قانداقراق بولىدۇ، — دېدى.

— كۆكتاتلارغىچۇ؟ — خەلچىخان مەگدەپ قالغاندەك سورىدى.

— ھە ئۇنىڭغا كېيىنچە، شالغا قۇيۇپ ئېشىپ قالسا..

— كۆكتاتمۇ قىشچە قورساققا لازىم بولار؟

— ئاۋۋال ئاش يېمەي نېمە يەيسىلەر؟ ئۇغۇتنى ئىسراپ قىلمايلى دەيمەن...

راخمان يالىڭاياغ ھالدا گۈس-گۈس دەسسەپ توقايلىققا ماڭدى، قىزى ئارقىسىدىن ئەگەشتى. خەلچىخان ۋاقىرىدى:

— ئامىن، ھەي ئامىنەم نەگە بارىسەن؟

قىزى ئارقىسىغا قاراپمۇ قويماي ئاتىسىغا ئەگىشىپ يۈگۈرۈپ كەتتى.

3

كەنت قورۇسىغا بارىدىغان چوڭ يولغا تۇتاش ئۇزۇن بىر قاتار تام، تامنىڭ ئالدى كەينىدە باراخسانلاپ كەتكەن تېرەك، سۆگەتلەر،

مېۋىلىك كۆچەتلەر ۋە ئۈزۈم تاللىرى بىلەن قاپلانغان كىچىك باغلار سوزۇلۇپ ياتىدۇ. يول بىلەن باغنى بىر كەڭ ئۆستەڭ ئايرىپ تۇرىدۇ. بۇ ئۆستەڭ ئاپەتلىك يىللاردىن ئىلگىرى چېپىلغان بولۇپ، مەھەللىنىڭ جان تومۇرى، توپىدا ئېغىناپ، ئېتىزدا مال بېقىپ يۈرگەن توپا تەرەت باللارنىڭ كۆڭۈللۈك جەننىتى. ئۆستەڭگە يانداش باغ ھەم سوقما تاملىق ئۆيلەرنىڭ قارشىسىدا خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش غېرىبانە ئۆيلەر كۆزگە تاشلىنىدۇ. يۈزمۇ يۈز قارىشىپ تۇرغان بۇ قاتار تاملارنى ئۈچەيدەك تار، ئەگرى-بۈگرى بىر يول ئايرىپ تۇرىدۇ. بۇ يول ئەسلىدە تۈز ۋە كەڭ بولسىمۇ، كىشىلەر ئىشىكىنىڭ ئالدىغا قىغ ۋە ياغاچ-تاشلارنى بەسلىشىپ دۆۋىلەپ يولنى ئاشۇنداق تارلاشتۇرۇپ قويغانىدى. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۆي سېلىش ۋە ھۆكۈمەتنىڭ ھاشارلىرى ئۈچۈن زاپاس توپلانغان ياغاچ-تاشلار چاپسانلا تۈگەپ قالاتتى. دۆۋە-دۆۋە قىغلار شۇ پېتى چوقچىيىپ، تۈگىسە يېڭىلىنىپ، ئۈستىلەپ بېسىلىپ تۇرىۋېرەتتى. مەھەللىدىكىلەردىن كىمنىڭ توپلىغان قىغى ئەڭ كۆپ بولسا، شۇنىڭ ئات-ئۇلىقى ئەڭ كۆپ ھەم باي ھېسابلىناتتى. ۋەزىيەت ياخشىلىنىپ، خىمىيۋى ئوغۇت ۋە سۇلياۋ يوپۇق دېگەندەك يېڭى نەرسىلەر كىرگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئۈنۈمىنى كۆرگەن دېھقانلار ئاشلىقتىن مول-ھوسۇل ئېلىش ئۈمىدىنى بىرلا يەرلىك ئوغۇتقا باغلىۋالمايدىغان بولدى.

راخمانىنىڭ بىر قاپ ئاق ئوغۇتنى يۈدۈپ، خەلچىخانىنى ۋە قىزىنى ئەگەشتۈرۈپ كېلىۋاتقىنىنى كۆرۈپ، چۈشلۈك غىزاسىنى يەپ، ئىشىكىنىڭ ئالدىدىكى ئۈجمە سايىسىدا تېرەككە يۆلىنىپ، موخۇركا تارتىپ، خوتۇنلارنىڭ پارىڭىنى قىلىپ ئولتۇرغان بىر نەچچەيلەننىڭ دىققىتى بۆلۈندى. كىر باسقان شەپكىسىنى بېشىغا دائىم سىڭايان قوندۇرۇپ يۈرۈيدىغان پاكار، چاقچاقچى بىرەيلەن ئۆچەي دەپ قالغان موخۇركىسىنى چىمدىپ كۈچەپ شوراپ يەرگە

چىرتتىدە تۆكۈرۈۋەتتى ۋە راخمانغا قاراپ قىزىقسىنىپ كۈلدى:

— كۆن قاياقتىن چىقىۋاتىدۇ راخمانجان، باي بولۇپ قول خېلى ئۆزۈراپ قاپتۇ جۇمۇ!

يەنە بىرەيلەنمۇ گەپ قىستۇردى:

— گەپ خەلچىخاندا، مۇشۇ خەلچىخان ئۈنى باي قىلدى. قارىمامسىلە، تاپقان پۇلنى بۇزۇپ-چاچمسۇن دەپ ئۈنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ يۈرۈيدۇ.

راخمان ئۇلار بىلەن بىر-بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى.

خەلچىخان بىر چەتتىن گەپ قايتۇردى:

— ھەي ئوسمناخۇن، سىلىنىڭ خوتۇنلىرىمۇ سىلىنى شۇنداق باي قىلالىدىمۇ؟ دەپ باقسىلا، ئەر خەق خوتۇن خەققە پۇل تۇتقۇزغانىنى سىلە نەدە كۆرگەن، كۆرۈك تېخى ما گەپنىڭ قىززىقلىقىنى!

— بىزنىڭ خوتۇننى تولا ئېغىزلىرىغا ئالمىسىلا خەلچىخان، ھەققىلىرى بولمىغاندىكىن!

— خوتۇندىن قورقىدىغان سايماخۇنكەنلىدە، بوپتۇ گەپ قىلماي...

— خوتۇندىن قورقىدىغان ماۋۇ راخمناخۇن بىز ئەمەس جۇمۇ خەلچىخان، قانداق دېدىم راخمانجان؟!

راخمان كۈلۈپ، خەلچىخانغا ئەرلىك غۇرۇرى بىلەن بۇيرۇق سوقۇپ، تولا گەپ قىلماي ماڭ دەپ ئىشارەت قىلدى.

— قىزىڭىز بەك چىرايلىق جۇمۇ خەلچىخان،— دەپ گەپ باشلىدى يەنە بىرەيلەن،— ئۆزىڭىز تۇغقانمۇ يا؟

— ئۆزەم تۇغماي كىم تۇغۇپتىكەن؟! تولا جىبىنىمغا تەگمىسىلە... ئەمىسە نېمىشقا بىرەرسىگىلگە ئوخشمايدۇ؟

— ۋاي تاڭ، خۇدايىم مۇشۇنداق يارىتىپ قويۇپتىكەن، ماڭا ئوخشىمىغان بىلەن ئاپامغا ئوخشايدۇ، ئاپام ئاتامنىڭ ۋاقتىدا

چىرايلىق خوتۇنلاردىن ئىكەندۇق...

قىزنىڭ ئەگەشتۇرۇپ يىراقلاپ كېتىۋاتقان راخمان خەلچىخاننىڭ يەنە ئۆز جايىدا مەست قىلماي تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ زەردىسى قايىنىدى، بايىقى گەپنى ئۇشتۇمتۇت يادىغا ئېلىپ، ئۆزىنىڭ خوتۇنىدىن قورقمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ، قاپ كۆتۈرگەن پېتى تۆگىدەك مېڭىپ، ئۆزى بىلەن كارى يوق كاسىلداپ سۆزلەۋاتقان خەلچىخاننىڭ قېشىغا كەلدى. خەلچىخاننىڭ قىيسىق كۆزى ياندىكى ئالامەتلەرگە خېلى سەزگۈر ئىدى. راخماننىڭ تۇيۇقسىز دېۋەيلەپ كېلىپ قىلىشى ئۇنى قورقىتىۋەتتى، يانغا بۇرۇلۇپ قاچماقچى بولدى، لېكىن ئۈلگۈرەلمىدى، ساغرىسىغا تەگكەن تېپىك ئۇنىڭ جۇدۇنىنى ئۆرلەتتى، خەقنىڭ ئالدىدا چىرايلىق گەپ قىلىۋېتىپ تويۇقسىز زەربىگە ئۇچراش، قاراپ تۇرۇپ يەنە بوزەك بولۇش، ئۆيىدىغۇ مەيلى، خەقنىڭ ئالدىدا مۇشۇنداق سەتلىشىش ئۇنىڭغا ھار كەلدى. ئاۋازى يىغلامسىرىغاندەك ھەم ئۇرمانلىقتىكى يولۇچى بىر يىرتقۇچ ھايۋانغا توساتتىن ئۇچراپ قورقۇپ ئارقىدىن غەزەپلىنىپ ۋارقىراپ كەتكەندەك پەريادلىق چىقتى:

— ھەي ساراڭ، ھەي دەلتى! خەق نېمە دەپ قالار دېمەيدىغان پو كاللا، مېڭىسىنى سا چوقىلاپ كەتكەن ساراڭ! يەنە تېپە قېنى...

خەلچىخان ۋاقىراپ كەلگىنىچە ئىككى قولىنى سوزۇپ، قاپ يۈدۈپ ئېڭىشىپ تۇرغان راخماننىڭ ئىككى مۈرىسىدىن تۇتۇپ ئارقىغا ئىتتەردى. راخمان يەنە تېپىۋىدى، خەلچىخان دوڭغىيىۋالغاچقا پۇتى تەگمىدى؛ ئۇ ئاچچىقتىن بوغۇلۇپ، باشقىلار"ھاي-ھاي راخمناخۇن" دەپ ھاي بېرىپ بولغىچە قاپنى يەرگە ئىرغىتىپ تاشلاپ ئالدىغا يۈگۈردى. يەرگە قاتتىق چۈشكەن ئوغۇت قېپىنىڭ تىكىچى بۇسۇلۇپ، ئاپئاق دانچە ئوغۇتلار يەرگە

شارىلداپ تۆكۈلۈشكە باشلىدى. راخماننىڭ قاپىنىڭ يىرتىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئىچى سىرىلىپ كەتتى ۋە غەزىپىگە پايلىماي، يول چېتىدىكى ئېرىق بويىدا قىغ دۆۋىلەنگەچكە ئۆسەلمەي قۇرۇپ قالغان جىرىمنى سۇندۇرۇپ خەلچىخاننى قوغلاشقا تەمشەلدى. باشقىلار ئۇنى توسۇپ قولىدىكى تاياقنى تارتىۋالدى.

خەلچىخان راخماننىڭ يەنە قاتتىق ئۇرۇشىدىن ئەنسىرەپ، تۆكۈلۈپ كەتكەن ئوغۇتنى توپا بىلەن قوشۇپ ئوچۇملاپ، چىمداپ دېگۈدەك خالتىغا ئاران تەستە قويۇپ بولدى ۋە ئۆيىگە چېپىپ بېرىپ يىپ ئەكەلدى. كۆڭلىكىنىڭ ياقىسىغا قادىۋالغان يىڭنىسى بىلەن يىرتىلغان يەرنى تۇجۇپىلەپ تىكتى. راخماننىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئۇستىلەپ يەنە تىكتى. مۇشۇنىڭ ئۇچۇنمۇ ئىككىسى بىر ھازا تالىشىپ، چاچلىشىپ كەتكىلى تاس قالدى.

راخمان قاپنى يۈدۈپ ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا ئوسمىناخۇن دەرھال بايىقى تاياقنى ئۇنىڭ كۆزىگە تەڭلەپ چىرايىنى ئۆزگەرتىپ:

— بۇنى تارتىۋالمىغان بولسام خوتۇنۇڭلىغا بىر مۇنچە دوختۇر پۇلى تۆلەيتتىڭلا ئاداش، بۇنى مەن جىرىمنىڭ بىر تېلى بەش مو ۋاقتىدا ئالغان. ھاي دەپ بولغىچە ئاچچىقتا پايلىماي سۇندۇرۇۋەتتىڭلا. ئەي بولۇپ ئەمدى بوي تارتىۋاتقان نەرسە ئىدى، نېرى-بېرىسىنى دېيىشمەيلى، ئىزىغا پۇل بېرىپ كېتىڭلا، ماۋۇ كۆرگەنلەر گۇۋاھ بولۇپ قالسۇن،— دېدى.

راخمان چەكچىيىپ قاراپ قالدى. يۈزى بىردىنلا ئېسىلىپ، تېرىسى بوشىشىپ، بېشى بىگىز تىققاندەك زىڭىلداپ كەتتى، ئاۋازى بوغۇلۇپ، تىترەپ چىقىپ كەتتى:

— ئۇنداق چۇپىيلەشمەڭلا ئوسمىناخۇن، ئۆزەڭلا كۆردۈڭلا ئەينا، ما قانجۇقنى ساۋايمەن دەپ... ئاچچىق دېگەننى بىلىسىلە، قۇرۇپ قالغان نېمە ئوخشايدۇ دەپ... پۇل دەيسىلە، ئۆزەمنى سىلىگە تەخەي قىلىپ ساتايمۇ يا، تاپقاننى ئۇ يىلدىن بۇ يىلغا قورساققا

تېقىپلا كۆڭۈل كۆرۈۋاتىمىز، ھەممىنى ئۇقۇپ تۇرۇپ ئادەمنى بۇنداق تەتۈر قىينىماڭلا، قىلىشىپ بەرگۈدەك ئىشىڭلا بولسا دەڭلا قىلىشىپ بېرىلى...

خەلچىخاننىڭمۇ ئاغزى ئېچىلدى:

— نېمە دەۋاتىلا ئوسمىناخۇن، ئۇلاغ غاجىلاپ قۇرۇپ قالغان كۆسەينىمۇ پۇلغا ساتىدىغان گەپما؟! ئادەمنى ئۇنداق ئانسي تاپماڭلا ھەي...

— ئەللىك كويلۇق ئوغۇتقا چىقىنغان ئادەم بەش موچەنگە چىقىنالامدۇ راخمىناخۇن، ئوغۇت ئېلىپ ئاشقان پارچە پۇللىرىڭلىنى چىقىرىڭلا— دېدى ئوسمىناخۇن،— كوپراتسىيە تۆگەپ ئەمدى خېلى بېيىپمۇ قالدىڭلا، بەش موچەننى دەپ ئادەمگە بۇنداق غىڭشىپ بەرمەڭلا، سەت تۇرىدۇ...

راخمان باشقىلارنىڭ ئۆزىنى بېيىپ قالدى دېيىشىدىن كۆپ خۇرسەن بولاتتى ھەم باشقىلارنىڭ كۆزىگە شۇنداق كۆرۈنۈشكە تىرىشاتتى. بىراق ئىچ كۆڭلىكىدىن يۇيسىمۇ، ئۆلتۈرسىمۇ يوقالمايدىغان پىت-سىركىلەردەك مەھكەم يېپىشىپ ئالغان نامراتلىقتىن قانچە قىلسىمۇ تېخىچە قۇتۇلۇپ كېتەلمەيۋاتاتتى. نېمە ئۈچۈنلۈكىنى ئۆزى خىرە ھېس قىلاتتىيۇ، ئەمما ئۆزىگە كېلىۋاتقان تاشقى تەھدىتكە قايسى نىشانغا ئوق ئېتىشنى بىلمەي قالغان ئەسكەردەك جان ساقلاش ئۈچۈنلا قارشىلىق كۆرسىتىپ، ئاتا-بوۋىسىدىن قالغان قوش، سۆرەم ۋە ئاددىيغىنە تېرىقچىلىق ئادىتىگە تايىنىپلا تىرىكچىلىك قىلىشقا ئادەتلەنگەچكە، تېخىمۇ چوڭ نەرسىلەرنى ھېس قىلىشقا چامى يەتمەيتتى.

خەلچىخان راخماننىڭ جىم تۇرۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ئۆزىنى باسالماي سۆزلەپ كەتتى:

— كىم بېيىپ كېتىپتۇ ئوسمىناخۇن، تولا مازاقلىماڭ جۇمۇ ئادەمنى، بېيىساڭلا سىلە بېيىغانسىلە، ئوغۇت ئېلىپ كەلسىلا پۇلى

جىق بولامدىكەن؟ بۇ ئوغۇتنى بانكىدىن ئالغان پۇلغا سېتىۋالدۇق. گەدەندە مىڭ پاتمان قەرز ھازىر، راخمىناخۇن ساڭغا قاچان ئاش ساتسا شۇ چاغدا تۆلەيدۇ، ئۆسۈملىرىچۇ تېخى، ۋاي-ۋۇي، ئۇنى ھەر قايسىلىرى تۆلەپ بېرىشمەيلا غوجام، گەپنى ئازراق قىلىشسىلا ما يولنى بوشۇتۇپ...

ئوسمىناخۇن ئۇ گەپلەرگە پىسەنت قىلماي، راخماننىڭ پۈكۈلۈپ تۇرغان قەددىگە باشتىن بوي بىر سەپسالدى ۋە ئۇنىڭ يالىڭاچ پۇتىغا قاراپ:

— ئەمسە راخمىناخۇن ئىشلىشىپ بېرەمسىلە، بېغىمغا ئەتە سوقما چۆرىمەكچى ئىدىم، يېرىم كۈن بولسىمۇ لاي دەسسەپ بېرىڭلا، — دېدى.

راخمان ئۇستىدىكى قاپىنى سىلكىپ قويۇپ يېنىك تىندى، بۇنداق چاغدا ئۇنىڭ كۈندە دېگۈدەك ئۇچراپ تۇرىدىغان ھاجەتمەنلەرگە بېرىدىغان جاۋابى ھامان بىر خىل: بىر كۆزى سەل-پەل قىسىلىدۇ، ئاۋازى مۇلايىم ئاھاڭدا سوزۇلۇپ چىقىدۇ:

— ماقۇل.

ئۇنىڭ ياق دەپ بويۇن تولغاپ باققانلىقىنى بۇ مەھەللىدىكىلەردىن بىرەرسى كۆرگەن ئەمەس. ئەمما خەلچىخان بۇنداق ئەھۋالنى ئۆز ئۆيىدە دائىم كۆرۈپ تۇرىدۇ، بۇنىڭدىن ئۇ ئۇزاققىچە تېرىكىپ، بوغۇلۇپ، ئاخىر تاياق يەپ يەنە بەربىر كۆنۈپ كەتتى.

— ئادەمنى بەك پەس كۆرىدىكەن بۇ خەق، — دېدى خەلچىخان قىزىنىڭ قولىدىن يېتىلىگەچ راخمانغا سوگدىشىپ، — كۈنىمۇ كەچ بولاي دەپتۇ، مۇشۇ خەق گالۋاڭ قىلمىغان بولسا ئوغۇتنى بۇ كەمگە شالغا بېرىپ بولاتتۇق، ھەممىنى قىلغان سىلە شۇ، بىكاردىن تاياق كۆتۈرۈپ ئادەمگە...

خەلچىخان راخماننىڭ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ گەپ قىلماي

كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ھېلى بىكار مەن جۇمۇ دەپ قاپنى تاشلاپ كېلىپ، ئۆزىنى يەنە ئۇرۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ ئۇنىنى ئىچىگە يۇتتى ۋە قىزىغا دوق قىلدى:

— ماگە، چاققان-چاققان!

4

كەڭ شاللىق ئېرىگەندىكى ماشىلار بىلەن قوشۇلۇپ كەتكەن، غايەت زور دائىرىدىكى يېشىل بوستانلىق قۇياش نۇرىدا يالتىراپ، يەڭگىل تەۋرىنىپ تۇراتتى، ئېتىزلىق بويىدىكى يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە باراقسانلاپ كەتكەن تېرەكلەرنىڭ مايلىق يوپۇرمىقى تەڭگىدەك پارقىرايتتى. ساناقسىز نۇر ھالقىلىرى شۇ يەردىن ئۆتۈشۈپ كۆزنى قاماشتۇراتتى.

خەلچىخان شالغا ئوغۇت بېرىشتىن ئاۋۋال راخمانىنىڭ دېگىنى بويىچە شال ئوتاشقا چۈشتى. بىر دەمدىن كېيىن خالتىدىن بۆلۈپ كەلگەن بىر چېلەك ئوغۇتنى كۆتۈرۈپ راخمان كەلدى. ئۇلار ياندىشىپ بىر سولغا چۈشتى.

خەلچىخان بېلىنى رۇسلاپ ئۇستۇن بولدى ۋە قىزىنىڭ شاللىقنىڭ سۈزۈك ھەم ئىسسىق سۇيىگە پۇتىنى چىلاپ، قىرغا جەينىكىنى تىرەپ ئاسمانغا قاراپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا ئىختىيارسىز ئامراقلىقى تۇتتى. قىزىنىڭ قورچاقتەك نازۇك كىچىك قامىتى، ئوماق رۇخسارى ئېتىزلىقنىڭ ئۆزىگە خاس خىلۋەت، گۈزەل مەنزىرىسىگە خويمۇ ياراشقانىدى.

خەلچىخان يەنە قولىنى سايىۋەن قىلىپ يىراقلارغا نەزەر سالدى. ئۆزلىرىگە ئوخشاش شال ئوتاۋاتقان قىز-چوكانلارنىڭ رەت-رەت بىلەن سولغا كىرىپ گاھ بىر-بىرى بىلەن چاقچاقلىشىپ، گاھ سۇ چېچىشىپ قىزغىن ھالدا ئىشقا

كىرىشىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئېغىر تىنىپ پەسكە ئېگىشتى؛ لېۋەن چاغلىرىدىكى شوخلۇقلىرى گەرچە تۈزۈك چىرايى بولمىسىمۇ ئەمما مۇڭلۇق ۋە ياڭراق ئاۋازى بىلەن توۋلاپ قويىدىغان غەزەللىرى بىلەن بولسىمۇ ئۆز ۋاقتىدا سورۇنلارنى خېلى قىزىتىپ، يالغۇز قالغانلىرىدا ئۆزىدىن قانائەت تاپىدىغان ئۇنتۇلماس مىنۇتلىرى يادىغا كەلدى. مۇڭلۇق، تەسىرلىك، ئىزگۈ ئاھاڭلار ئىچ-ئىچىدىن ئۇرغۇشقا باشلىدى. دەسلەپتە راخمانغا قاراپ ئېيتقۇسى كەلمىدى. ئەمما تاشقىن بولۇپ يامراۋاتقان گۈزەل ھېسسىياتلار كەلمەي-كەلمەي ئەمدى بىر كەلگەندە ئۇنى توختىتىۋېلىشقا مۇمكىن بولماي قالدى. ئاۋازى باشتا قىسىلىپ چىقتى، كېيىن زۇۋانى بىردىنلا ئېچىلىپ، كاللىسىنى بېسىپ، ئۈنىنى بوغۇپ تۇرغان خىياللار ئارتۇقچە چۈشەكلەر، غەللە-غەشلەر بارا-بارا يوقاپ، توسۇلۇپ قالغان ئەڭ چوڭقۇر، تەسىرلىك ھېسسىياتلار بىراقلا پارتلاپ چىقتى:

يارىم توماق كىيىپتۇ،
ماڭلىيىغا چۆكۈرمەي.
قاچانغىچە يۈرۈيمىز،
كۆيگەن ئوتنى ئۆچۈرمەي.

راخمان مۇشەققەت دەستىدىن ھېسسىياتى قېتىپ كەتكەن ئادەم بولسىمۇ، ئەمما مۇڭلۇق غەزەللەرنى ئاڭلىسا تەسىرلىنەتتى. ئۇ خەلچىخاننىڭ كەمدىن كەم كۆرۈلىدىغان بۇ ھالىتىگە ھەم ھەيران ، ھەم خۇشال بولۇپ يالتىدە قاراپ قويدى، كاللىسىنى قاپلىۋالغان ئوغۇت، شال، مول-ھوسۇل، پۇل توغرىسىدىكى خىيالى بىردىنلا يوقالدى. رخمان توي قىلغاندا بىرەيلەن ئۇنىڭغا:"خەلچىخان غەزەلچى خوتۇن، زېرىكمەيسىلە" دېگەنىدى. خەلچىخاننى ئۆيگە كۆچۈرۈپ كىرگەندىن كېيىن راخمان ئۇنى ناخشا ئېيتقۇزۇشقا ئۇرۇنۇپ كۆردى، ئۇنتالماي

كۆپ تىركەشتى. خەلچىخان راخماندىن تىل-تاياق يېگەنسېرى ئۆزىنىڭ ئەڭ قىممەتلىك ، گۈزەل نەرسىسىنى گويا نومۇسچان قىز ئۆز مەخپىيىتىنى باشقىلاردىن يوشۇرغاندەك يوشۇرۇپ، راخمان ئۆيدە يوق چاغدا قىزىغا ئوقۇپ بېرەتتى، قىزى خۇددى ئاپىسىنى تۇنجى كۆرۈۋاتقاندەك تىنىق، غۇبارسىز كۆزىدىن هەيرانلىق ئۇچقۇنلىرىنى چاقنىتىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىپ ئاڭلايتتى. بىر قېتىم راخمان قىزىدىن:"ئاپىڭىزغا كۆيەمسىز، ماڭمۇ؟" دەپ سورىغاندا قىزى يېقىملىق ئاۋازى بىلەن:" سىز سۆيۈپ قويىسىڭىز سىزگە، ئاپام غەزەل ئۇقۇپ بەرسە ئاپامغا" دېگەنىدى.

راخمان خوتۇنىنىڭ هەقىقەتەن كارامەتى بارلىقىدىن خۇرسەن بولدى، بۇرۇنلا شۇنداق قىلغان بولسا، مەنمۇ خوش بولاتتىم، ئۇمۇ بېقىنىغا مۇشت يېمەيتتى، دەپ ئويلىدى.

خەلچىخان ناخشىسىنى توختىتىپ تۇرۇۋىدى قىزى يۈگۈرۈپ كېلىپ جاراڭلىق ئاۋازدا:

— ئاپوي، ئاپوي، يەنە ئوقۇپ بېرىڭە،— دېدى.

— ئوقۇڭلا خوتۇن،— دېدى راخمانمۇ گەردىنىنى قاشلاپ، خىجىل بولغاندەك كۈلۈمسىرەپ،—"يارنىڭ ئۆيى خاماندا" دەيدىغان غەزەلنى بىلەمسىلە، شۇنى ئوقۇڭلا، مەنمۇ تەڭ ئوقۇشۇپ بېرەي.

خەلچىخان ئۇنىڭ شۇ گەپىنى قىلىۋېتىپ يۈزى هەم كۆزى كۈلكىدىن قورۇلۇپ باشقىچە بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، كۆڭلى ۋاللىدە يورۇپ كەتتى. راخمان شۇ تاپتا ئۇنىڭغا تولىمۇ سۆيۈملۈك، چىرايلىق كۆرۈنۈپ كەتتى. بىراق ئۇ بۇ خىل هېسسىياتنىڭ يەنە بىر دەملىك ئىكەنلىكىنى، نەچچە كۈنلەر ئۆتۈپ كۆڭۈلنىڭ يەنە هاۋادەك تۇتۇلۇپ، ئارقىدىن قارلار ئۇچقۇنداپ، مۆلدۈرلەر يېغىپ كېتىدىغانلىقىنى خىيال قىلىپ،

ئىچى ئۆرتەندى. راخماننىڭ خەق ئالدىدا پۈكلىنىپ، ئۆزىگىلا كۈچى يېتىدىغان تەلۋە، مۆك هالىتىگە بولغان ئۇزاقتىن بۇيانقى قارشىلىق هېسسىياتى قايتىدىن پەيدا بولدى:

— سەن ساراڭغىمۇ ناخشا ئوقۇپ بېرەمدۇ كىشى، ئېشەكنىڭ قۇلىقىغا غېجەك چالغاندەك...

راخمان كۈلۈپ مەيدىسىنى قاشلىدى:

— ئۇنداق دېمەڭلا خوتۇن، بىزدىمۇ خۇدا بەرگەن كۆڭۈل، قوش مۇشتەك يۈرەك بار.

— ئۆل ساراڭ! — خەلچىخان شۇنداق دەۋېتىپ ئىختىيارسىز شادلاندى ۋە يىراقتىن ئۆزىگە قارىشىپ تۇرغان ئاياللارغا قاراپ ناخشا ئوقۇغۇسى كېلىپ كەتتى، — ئەمما تەڭ ئېيتىلى.

خەلچىخان گېلىنى قىرىپ، ئاۋازىنى ئەركىن-ئازادە قويۇپ بېرىپ ناخشا باشلىدى، ئاھاڭ بايىقىدىنمۇ ياڭراق ۋە تەسىرلىك چىقتى:

يارنىڭ ئۆيى خاماندا،
ئوت قالايدۇ ساماندا.

راخمان ئېڭىشىپ تۇرۇپ پىزەكنى يۇلمەن دەپ ئېسىدە يوق شالنى يۇلۇۋەتتى، پۇتى لايغا چىڭ پېتىپ كەتتى. ئۇ شۇ مىنۇتتا گويا گۈزەل بالىلىقىنى ئىزدەپ ماڭغاندەك، يىگىتلىكىنى يېڭىباشتىن تاپقاندەك هاياجانغا چۆمۈپ، ئىچىنى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىپ، كۆڭلىنى سۆيۈنۈشكە چۆمدۈرگەن تەسىرلىك هېسسىياتىنى ئۆزىنىڭ يۈرەك ساداسىغا ئايلاندۇرۇۋەتتى:

ئەركىن-ئازاد ياشايمىز،
بۇ بەختىيار زاماندا.

يولدىن ئۆتسە هېچكىممۇ تۈزۈك ئېتىبار قىلمايدىغان بۇ ئەبگا ئەر-خوتۇن تېپىلغۇسىز خۇرسەنلىك ۋە مۇڭلىنىش ئىچىدە

ئەتراپتىكى ھەممە نەرسىنى تاڭ قالدۇرۇپ، بەخت ئىچىدە بىر گەۋدە بولۇپ قوشۇلۇپ كەتكەندى. ئىسسىق شامال ئەركىلەپ، كەچكى قۇياش خىجىل بولغاندەك قىزىرىپ ئۇلارنى ئالقىشلايتتى.

ناخشا بىلەن ئىشمۇ ئاۋۇدى. راخمان ئوغۇتنى چېچىپ بولۇپ، شاللىق توشقاندا سۇنى توختىتىۋەتتى، مۇشۇ ئوغۇتنىڭ كۈچى بىلەن ئوغۇتنىڭ پۇلىنى نەچچە قاتلايدىغان خىيال ۋە كەلگۈسىدىكى مول-ھوسۇل تەسەۋۋۇرلىرى بىرلىشىپ ئۇنى بارغانسېرى خۇشال قىلىۋەتتى. ئۇ بۈگۈنكىدەك تەسىرلىنىپ، شادلىنىپ باقمىغانىدى، بەلكىم خەلچىخانمۇ شۇنداقتۇ، ئۇ ئەمدى ئالدىراپ تاياق يېمەيدىغان بولدى، يېنىدىن ئايرىلمايدىغان پەرىشتىدەك نۇرانە قىزىمۇ بۈگۈن ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كېتىۋاتىدۇ. قىزى چوڭ بولسا چوقۇم بەختلىك بولىدۇ، خۇدا ئۇنىڭغا ئوك كۆزى بىلەن قارايدۇ، پۈتۈن ئائىلە شاد-خۇراملىقتا چۆمىدىغان مۇشۇنداق كۈنلەر يەنە كېلىدۇ...

راخمان راھەتلىنىپ كېرىلدى. سۈپسۈزۈك سۇلار چايقىلىپ تۇرغان ئېتىزلىقتا ھۇزۇرلىنىپ بىر قارىۋەتتى، ئوتنى تاغارغا تىقىپ موزاي ئۈچۈن ئالدىراپ كېتىۋاتقان خوتۇنى ۋە قىزىنىڭ ئارقىسىدىن يۈرۈپ كەتتى.

5

”ئىشنىڭ ئېپىنى ئۇقمايدىغان، شاخىنا ئىنەكنىڭ پوقىدەك سويۇق، شۇنچە كەتمەن چېپىپمۇ پۇل تېپىپ پولو يېيەلمىگەن ما قوڭالتاقنىڭ قىلغان ئىشىنى كۆرمەمدىغان! بەرىكىتى يوق شورتاڭ يەرگە ئاۋۋال قىغ تۆكمەي ئوغۇت چېچىپ، يەرنى تاشتەك قاتۇرۇپ غېمىدە يوق كېتىۋاتىدىغۇ ما تۆكباش، ئىست، مۇنداق پوققا پايدىسى يوق ئىشنى قىلغىچە كەپسىگە بېرىپ بارىغا شۈكۈر قىلىپ

خوتۇننى قۇچاقلاپ ياتماي! راھەت دېگەن شۇ ئەمەسمۇ، بۇ دەلتىگە خۇدا شۇڭا بەرمىگەن-دە! شېلىم ئۇغۇتلانماي، تۇزۇك كۆكلىمەي، كېپىن دان تۇتۇپ، دانلىق گۇرۇچ بولماي ساپلا سۆك-كىرمەك چىقىپ قالسا، كۆرمەمدىغان ما ئىشنى! قىشچە پولو يېيەلمەي يۈرمىسىزما؟! پۇل تېپىپ گۇرۇچ ئالغاندىن، يەنىلا ئۆزى ئىشلەپ تاپقان ياخشى، بەرىكىتى بولىدۇ. ئالتۇنخان نەزىر-چىراغ، توي-تۆكۈنلەرگە كۆپ باردۇ، تۇراقمۇ پولوغا ئامراق، روزى دېگەن سويمىكىم گاڭپەن دەپلا غەلۋە قىلىدۇ، مەنمۇ گۇرۇچ تامىقىغا قەۋەتلا ئامراق. پۇلسىز كەلگەن ئۇغۇتنىڭ كۈچى! مايسام تېز ئۆسىدۇ، شال ئوبدان ئوخشايدۇ، گۇرۇچ دېگەن مۆلدۈردەك تۆكۈلىدۇ، كۆردۈڭلىمۇ ئالتۇنخان ما ئىشنى، پۇرسەت، ئامەت دېگەن شۇنداقمۇ كېلەمدىغاندۇ دەپ قالىسىلە! راخمان بوگۇن ھالىغا بېقىپ ھال تارتماي شېلىغا ئۇغۇت بەردى، خوتۇنى بىلەن تېخى ھازىرلا كەتتى! ئۇغۇتنى بىر دەمدىلا ئېرىتىۋەتكەن سۇ قىردىن تېشىپ بىزنىڭ شاللىققا چۈشەي دەپ قاپتۇ، كەتمەن بىلەن ئوشۇق ئەمەس بىرلا چېپىۋەتسەم بولدى، ئامەت دېگەن بىزنىڭ ئېتىزغا شارقىراپ ئېقىپ كېلىدۇ. بۇ ئامەتنى مانا ھازىر كەلتۈرىمەن! نېمە؟ ياۋاش ئادەمنى كۆن ئالغىلى قويۇڭلا دېدىڭلىما؟! ياق خوتۇن، مەن ئاشۇ ئاق ئۇغۇت سىڭگەن سۇنىڭ راخماننىڭ ئۆلەي دېگەن شاللىقىدا لىقمۇ لىق تولۇپ تۇرۇشىغا ھەرگىز قاراپ تۇرالمايمەن، ئېچىۋېتىمەن! قاراڭلا، مانا ھازىرلا زاۋال چۈشتى، ناماز شاممۇ بولاي دېدى، ئەتراپتا ھېچكىممۇ كۆرۈنمەيدۇ. قاراڭلا ئالتۇنخان، كاللاڭلا مېنىڭكىدەكمۇ ئىشلىمەيدۇ سىلىنىڭ، ئەقلىڭلا بولسا بىلىسىلە، ئۇغۇت ئالىدىغان پۇلغا كۆكتات ئۇرۇقى، ئىككى مېتىر خەسە ئېلىۋالسام دەۋاتاتتىڭلا، ئەمدى ئۇ غەمدىن قۇتۇلىدىغان بولدۇڭلا، كاللام ئىشلەمدىكەن، پەمىم بارمىكەن، ھەر ئىشقا پەم كېرەك، ئۆتۈككە چەم كېرەك دېگەننى ئەجەپ دەپتىكەنا! قولۇمدا كەتمەن، قورساقتا پىلان

بولسىلا مانا مەن تاپالايمەن، ھەممە نەرسىنى تاپالايمەن، ئۆيىمىزگە ئەكىلەلەيمەن"...

كەڭ ئېتىزنى ئوراپ تۇرغان دەرەخلىك يولدا مەھەللىگە قارايدىغان تېرەكنىڭ شاخلىرىنى چاتاپ، ۋېلىسىپىتنىڭ ئارقىسىغا تېڭىپ شۇم خىيال بىلەن كېلىۋاتقان موللىمساخۇن راخماننىڭ قارىسى يوتۇشى بىلەنلا شاللىق بويىغا كېلىپ راخماننىڭ شاللىقىدىكى چايقىلىپ تۇرغان خاسىيەتلىك سۇلارغا قاراپ ھەممىنى ئىچىۋالغۇسى كەلدى ۋە ئەتراپقا بىر چۆرۈلۈپ قارىۋېتىپ ھېچكىم كۆرۈنمىگەندىن كېيىن، يېنىدىن دائىم ئايرىمايدىغان ئەپچىل، ئىتتىك كەتمىنىنى ئېلىپ تىرگەندىكى ماش قويۇق ئۆسكەن ھەم كۆزگە پات چېلىقمايدىغان يەردىن ئېچىق ئاچتى، دەسلەپ كىچىك ئاچتى، كېيىن ئۇنىڭدىن رازى بولماي تېخىمۇ چوڭ ئېچىۋەتتى. سۇلار شىرىلداپ، ئارقىدىن شارقىراپ ئېقىپ چۇشۇشكە باشلىدى. موللىمساخۇننىڭ ئېتىزلىقى پەسرەك بولغاچقا سۇ ناھايىتى تېز ماڭدى، ئۇنىڭ بۇنداق ئىشقا خۇمار يۈرەكلىرىمۇ تەشنالىقى قانغاندەك يايراپ، تېپىچەكلەپ كەتتى.

ئۇ قىزىل سۇلياۋ لېنتا بىلەن پۇختا قىلىپ يۆگەلگەن ۋەلسىپىتىنى ئالدىرىماي تېپىپ، قانداقتۇر بىر ئاھاڭغا غىڭشىپ كېلىۋاتاتتى، تېمىنىڭ كەينىگە كېلىپ، توپىنى لەڭپۇڭ ئېتىپ ئويناۋاتقان كىچىك ئوغلى روزى بىلەن راخماننىڭ قىزىنى كۆرۈپ ئۆزىچە تېخىمۇ خۇرسەن بولۇپ، ئۇلارغا گەپ قىلغۇسى كەلدى. روزى ئاتىسىدىكى خۇشاللىقنى بايقاپ قېلىپ بويىنىنى سىلكىپ، بېشىنى گىلدىڭلىتىپ غەلۋە قىلدى:

— ئاتوي، نەگە باردىڭىز، ماڭا پۇل بېرىڭا!

ئۇ ۋېلىسىپىتنى تېمىنىڭ ئارقىسىغا يۆلەپ قويۇپ بالىسىنىڭ ئالدىدا زوڭزايدى:

— ئاسلاندەك تولا مىياڭلىما، — دېدى ئۇ بالىسىنىڭ كۆزىگە

قاراپ،ــــ پۇل بەرسەم نېمە قىلىسەن؟
ــــ ئامىنەم ئىككىمىز كەمپۈت ئېلىپ يەيتتۇق!
ئـۇ بالىسـىنىڭ سۆزىگـە مەستلىكى كېلىپ ئۇنىـڭ ئۇمـاق تەلەتىگە، تارتىنىشتىن قىسىلغان كۆزىگە بىر قاراپ قويىدى، ئاندىن راخمانىنىڭ قىزىغا خەقنىڭ بىغىدا پىشاي دېگەن كۆك غورىلارغا كۆز سالغاندەك كۆز سالدى.
مولمىناخۇنىنـىڭ ئىچـى يەنــە قىززىشــقا باشـلىدى:"بــۇ جىنتەكنىڭ شەيتاندەكلا ئۈسۈپ كەتكىنىنى كۆرمەمدىغان، بۇرۇن ئەجـەپ قارىماپتىكەنمىنا، راسـتىنلا پـاكىز چـوڭ بوپتۇ بـۇ توخـۇ پوقىلارنىڭ قىزى، روزى بىلەن پاتراق چوڭ بولساڭ سېنى ئۆزۈمگە كېلىن قىلىۋالامدىم تېخى! گاداي خەقنىڭ ئىناۋىتىمۇ ئۆز يولىدا، تويلۇقىمۇ ئەرزان، ئەمما بۇ چىرايىڭ نېمىگە ئەسقاتىدۇ، روزىنى باي قىلالامدۇ؟ ئەڭ ياخشىسى، سەن ئىشچان خوتۇن بولغىن، مانا شۇ ئەۋزەل..."
ــــ راستمۇ ئامىنىخان،ــــ دېدى ئۇ،ــــ بالام كەمپىت ئېلىپ بەرسە يەملا؟
ــــ يەيمەن،ــــ قىز شـۇنداق دەپـلا بارمىقىنى لېۋىگە تەگكۈزۈپ، توپىغا كۆمۈپ قويغان پۇتىنى تارتىۋالدى.
مولمىناخۇن كۈلۈپ يەنە سورىدى:
ــــ ئاتىلىرى ئۆيدە نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟
ــــ ئوتۇن يېرىۋاتىدۇ.
ــــ ئاپىلىرىچۇ؟
ــــ چامغۇر ئادالاۋاتىدۇ.
ــــ بېرىپ ئاتىلىرىغا دېسىلە، بىز يېقىن قوشنا بولغاندىكىن بىرەر ۋاق تاماقنى بىزنىڭ ئۆيدە يېسە تۈزىمىز كاملاپ قالمايدۇ، كۆندە سويۇق-سەلەڭ، كولدۇر-كوپپاڭ ئاش ئىچمۇبىرەمسىلە دەيدۇ دەپ قويسىلا!

قىز يەر تېگىدىن ئۇنىڭغا گۆدەكلەرگە خاس غەرەزسىز تەرزدە تىكىلىپ، ئەمدى ئېچىلغان كېۋەز غوزىسىدەك ئاپئاق چىشلىرىنى چىقىرىپ كۈلدى، كىرپىكلىرى جۈپلىشىپ، نەملىكتىن كىرىشىپ كەتتى. روزىغا بىر قاراپ قويۇپ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ، ئىككى يانغا توپا چاچرىتىپ يۈگۈرەپ كەتتى. شۇ ئەسنادا ئالتۇنخان:

— روزى، ھەي روزاخۇن، — دەپ چاقىردى.

ماڭە ئۆيگە كىر، — دېدى مولمىناخۇن ئورنىدىن تۇرۇپ، — ئاش پىشقان ئوخشايدۇ.

6

مولمىناخۇننىڭ بەستىمۇ، سوقما قىلىنغان تېمىمۇ، تېرەكلىرىمۇ ئېگىز ئىدى. ئۇ يول ماڭسا ھەممە نەرسىگە چاشقاننىڭ كۆزىدەك غىلدىرلاپ تۇرىدىغان سىنچى كۆزلىرى بىلەن قاراپ ماڭاتتى. مەھەللىدىكى بىرەرسىنىڭ ئوخشىغان زىرائىتى، چوڭايغان تېرەكلىرى، كۆپەيگەن ئۇلاقلىرى، ھەتتا كىيگەن كىيىم، يېگەن تاماق، تۇتقان ئۆيدىكى سەرەمجانلارنى بىلمەي قالسا، ئۇنىڭ كۆڭلى قاتتىق غەش بولاتتى. ئۆزىنى قارىغۇ ئادەم تام-تۇساق يەردە كېتىۋاتقاندەك بىئەپ ھېس قىلاتتى. ھەپتىدە بىر كېلىدىغان بازارغا كەچ بولسىمۇ بارماي قويمايتتى. شۇنىسى قىزىقكى، ئۇنىڭ قەددى ئالدىغا سەل-پەل ئېگىلىپ تۇرغاندەك، يولغا كەينىچە قىلىپ سېلىنغان سوقما تاملىق ئۆيىنىڭ ئارقا تېمىمۇ، ھاجەتخانىسىمۇ، بېغىنىڭ شورىسىمۇ ئۆستىگە يۇقىرىلىغانسېرى ئىچىگە كىرىپ كەتكەن، ھەتتا تېرەكلىرىمۇ ئىچىگە قاراپ مايماق ئۆسكەنىدى. ھويلا ھەم باغلىرىدا سەرخىل مېۋىلىك دەرەخلەر، پۇختا قوتانلار، ئۆگزىسىدە كەپتەرخانا ۋە توخۇ كاتەكلىرى بىر-بىرىگە زىچ كىرىشىپ كەتكەن؛ رەڭدار مېۋىلەر، سېمىز ماللار، زۇۋاندار توخۇ-كەپتەرلەر ھەممە ياقتا تولۇپ تۇراتتى.

راخمان قىزنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، خەلچىخاننى بىللە بېرىشقا ئۇنىتالماي، مولمىناخۇننىڭ ئۆيىگە ئاخىر ئۆزى كەلدى. دەرۋازىنىڭ تۆۋىگە كېلىشى بىلەنلا شادىغا باغلانغان سېرىق ئىت چىشىنى ھېڭگايتىپ قاۋاپ كەتتى. راخمان بۇ ئۆيگە ئىككى يىل بۇرۇن بىر كەلگەنىدى، ئۇ چاغدا مولمىناخۇننىڭ بۇنداق چوڭ دەرۋازىسى يوق ئىدى. مولمىناخۇن چوڭ يولغا يىراق ئورناتقان بۇ يېڭى دەرۋازا خېلى ھەيۋەتلىك بولۇپ، دەرۋازىنىڭ ئۈستىدىن تېرەككىچە بادرا مىخلىنىپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە باغ قىلىنغان قوناق پاسىرى ۋە شال پاخلى قېلىن ئارتىۋېتىلگەچكە، ھويلىدىكى باراقسان ئۈزۈم بارىگى بىلەن قوشۇلۇپ پۈتۈن ھويلىنى كېچىدەك قاراڭغۇ قىلىۋەتكەنىدى، كەچ كىرىشى بىلەن بۇ قاراڭغۇلۇق زۇلمەتكە ئايلىناتتى، ئاسماندىن ھەتتا ئاي نۇرىمۇ شۇڭغۇپ ئۆتەلمەيتتى.

راخمان گۆرىستانلىق ئىچىدىن تەۋرەپ چىقىۋاتقان ئەرۋاھتەك ئاستا قەدەم ئېلىپ كېلىۋاتقان مولمىناخۇننى كۆرۈپ ئالدىغا ئىككى چامداپ بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتى. يىرىك، قاتتىق قوللار بىر-بىرىگە تېگىشتى. مولمىناخۇن راخماننىڭ دۈمبىسىدىن قەدىناسلارچە يېنىك ئىتتىرىپ:

— بۇ ئۆيگە پات كەلمەيتىڭلا راخمىناخۇن، دېمىسەم يەنە كەلمەستىڭلا، قېنى ئۆيگە، — دېدى.

راخمان خۇشاللىق ۋە ئەيمىنىش ئىچىدە ئۇي-دۆڭ بولسىمۇ ناھايىتى كەڭ ھويلىغا قەدەم باستى ۋە سۇپىدا ئولتۇرۇپ تامدىكى زەدىۋالغا يۆلەندى. كۆزىگە چۈشۈپ قالغان شەپكىسىنى ئېلىپ مايماق چېكىلىكىنى تۈزەشتۈرۈپ ئۇنى تىزىغا كەيدۈرۈپ قويدى ۋە بېشىنى قاشلاپ، قاراڭغۇلۇقتا تېخىمۇ زور، ھەيۋەت كۆرۈنىدىغان باغ-ۋارانلارغا ھەۋەس بىلەن سەپسالدى. مولمىناخۇننىڭ سەھەردىن كەچكىچە، قىش-ياز خوتۇنى ھەم ئىككى بالىسى بىلەن قىمىرلاپ يۈرۈپ زىرائەتنى ئەڭ باشتا تېرىپ، سۇنى ئەڭ باشتا قويۇپ، خاماننى

ئەڭ بۇرۇن ئېلىپ، پاخال، سامان، ئوت-چۆپ، پاسارلارنى، ھەتتا تېرەكتىن چۈشكەن غازاڭلارنىمۇ قويماي ئۆيگە توشۇپ، ئۇلاغلىرىنى سەمرىتىپ، شۇنچىلىك مۇشەققەت بىلەن بەرپا قىلغان تەئەللۇقاتىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى. ئەمما ئۇ ئۆزىگە كەلگەندە بۇرۇنقىدىن ياخشى ئىكەنلىكىنىلا كۆرۈپ ئارتۇقچە تەرەپلەرنى ئويلىمايتتى، ئويلاشقا ھەم قۇربىتى يەتمەيتتى.

قازناق ئۆيدە مولمىناخۇن بىلەن ئالتۇنخان پەس ئاۋازدا بىر نېمىلەرنى دەپ تالىشىۋاتاتتى:

— ما خوتۇننى كۆرمەمدىغان، سۈيۈقئاشتىن بىر چىنىمۇ يوقما؟ ئۇنى ئاتايىن چاقىرىپ قۇرۇق چاي بىلەن يولغا سالىمىزما؟

— تۇراقجان كەلسە نېمە ئىچىدۇ، روزىمۇ تېخى ئاران بىر چىنە ئىچتى.

— ئەمىسە راخمان نېمە يەيدۇ، ئۆرۈك بىلەن نان يەمدۇ؟ قېتىق باردۇ؟ قوغۇن-تاۋۇز بولسىمۇ بولاتتى.

— ئوھوش، قويۇڭلا، ئىشكاپتا پولو بار، ئەتكىلى ناھايىتى ئىككى كۈن بولدى. گۈرۈچنى سەل جىق سېلىپ قويۇپتىكەنمەن، تويدىن ئېشىپ ئازراق پۇراپ قاپتىكەن، بالىلار يېگىلى ئۇنىمىدى، بەرسەك شۇنى بېرىلى، باشقا نەرسە يوق، راخمان پولونى كۆرسە دۈم چۈشىدۇ.

— قولۇڭلا بىر نەرسىگە خېلى چەن ئىدىغۇ، نەچچە دېدىم ئاشنى ئىسراپ قىلماڭلا دەپ، ئەمدى ئۇ پۇراپ قالغان نەرسىنى خەققە بەرسەك، ئاشقازىنى بىر نېمە بولسا، ئۇ كالۋانى ئۇششۇقلۇق قىلمايدۇ دەمسىلە؟! قويۇڭلا سىلىنى.

— تويدىن ئېشىپ قالدى دەۋاتىمەنغۇ، نېمانداق گەپ ئۇقمايسىلە، ئىشكاپتا بارى شۇ، ئاۋۋال بېرىپ باقىلى، خوش بولمىسا مانا مەن، ئۆزىمىغۇ ئېغىزغا بىر كاپام سالسىلا گالدىن چاپسانلا ئۆتۈپ كەتكۈدەك ياغلىق ئاش بوپتىكەن، تۆكۈۋېتەي دېسەم خۇدانىڭ

نىمىتىنى خارلىغانلىق بولۇپ قالار، ئۇلاغقا بىرنۆۋەتەي دېسەم زىيان قىلارمىكىن دېدىم. ئىتقا تېخى بەرگىلى بولمايدۇ، توخۇلارغىمۇ زايە كېتىدۇ، دېگەن بىلەن ئۇنچىمۇ پۇراپ قالمىغان، راخماننى چاقىرىپ كەلگىنىڭلار بىر ھېسابتا ئوبدان بولدى، ئاشۇ بولسىمۇ يەۋالسۇن، كېيىنچە ئەسقېتىپىمۇ قالار.

— ئەمىسە ئۇستىگە ئازراق قېتىق ئۇلەشتۇرۇپ چانىمىغۇدەك قىلىپ بىرنۆۋەتىڭلا

— ما ئەقلىڭلا جايىدا، مەنمۇ شۇنداق قىلاي دەپ تۇراتتىم.

ئالتۇنخان ئىشكاپتىكى پولونىڭ ھەممىنى بىر لېگەنگە ئېلىپ ئۇستىگە بىر چىنە قالغان قېتىقنىڭ يېرىمىنى كۆنەلگۆگە ئېلىپ قويۇپ يېرىمىنى تۆكتى ۋە ئاشقا ئىلەشتۇرۇپ راخماننىڭ ئالدىدىكى داستىخانغا ئېلىپ چىقىپ ئىززەت-ئىكرام بىلەن قويدى، ياغدەك سىلىق گەپ بىلەن راخماننى تاماققا زورلىدى، چاي قۇيۇپ ھارمىدى.

راخمان ئايلاپ كۆرمەيدىغان بۇنداق ئاشقا ئېغىز تەگكىنىدىن تەسىرلىنىپ ئىلگىرى بۇلارغا بەزىدە كەتمەن كۆتۈرۈپ قويغىنىغا ھەم خەلچىخانغا قوشۇپ تىللاپ كەتكىنىگە ئۆكۈندى. پىژىلداپ كەتكەن قورساق پەقەت گۇرۇچ ۋە قېتىققا تويۇنغانلىقىدىن يايراپ، تەم، پۇراق سەزگۈسىنى ئاللىقاياقلارغا ئۇچۇرۇۋەتتى.

ئۇ لېگەندىكى لىق ئاشنىڭ يېرىمىنى يەپ قورساق راۋۇرۇس تويغاندا ئاندىن ئاشنىڭ سەل پۇراپ قالغانلىقىنى سەزدى، بىراق ئاسان ئېرىشكىلى بولمايدىغان بۇنداق نېمەتكە كۆڭلىدە شەك كەلتۈرگىسى كەلمىدى. ئۆيدە قالغان جاھىل خوتۇنى، ئوماق قىزىنى ئويلاپ، قالغان ئاشنى ئۇلارغا ئاپىرىپ بەرگۈسى، پولونىڭ يېغى بىلەن خوتۇنىنىڭ گېلىنى مايلاپ، قىزىنىڭ لېۋىنى پارقىرىتىپ قويغۇسى كەلدى. ئالتۇنخان گويا ئۇنىڭ ئىچىدىكىنى بىلىپ بولغاندەك لېگەندىكى قالغان ئاشنى ياغلىشىپ، ئىسلىشىپ كەتكەن ئاش كورىسىغا تۆكۈپ ئۇنىڭغا كۆتەرتىپ قويدى. خەلچىخانغا

دەيدىغان بىر مۇنچە گەپلەرنى تاپلاپ دەرۋازىنىڭ تۇۋىگىچە ئۇزىتىپ كەلدى. مولىمناخۇن يەنە بىر مۇنچە ياغلىما گەپلەرنى قىلىپ ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈپ ئاندىن ئۇنى ئۆيىگە يولغا سالدى.
كۆپ ئۆتمەي تۇراق دەرۋازىنى ئىچىپ كىردى. مولىمناخۇن بىلەن ئالتۇنخان تەڭلا ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى:
— قانداق قىلدىڭ؟ شاللىق توشۇپتۇمۇ؟— مولىمناخۇن تاقەتسىزلىنىپ سورىدى.
— ئاشۇنداق يوغان ئىچىۋەتسەڭ توشماي قالامدۇ؟!— دېدى تۇراق كەتمەننى تاشلاپ،— ئىچىقنى ئىتىپ بولالماي نەچچە يىقىلىپ قوپتۇم، سۇغا پىشىلدىم، قارا ما ئىشتاننى، ئۆزۈڭ ئىچىپ ئۆزۈڭ ئەتمەي ئەمدى مېنى يەنە راخماننىڭ تايىقى ئاستىغا قويغىلى تاس قالدىڭ، قولۇمدىكى كەتمەن تىترەپلا تۇرىدۇ، ھېلىمۇ ياخشى ئۇ بېرىپ قالمىدى...
— تىرگەننى چانمىغۇدەك قىلىپ تۈزلىۋەتكەنسەن؟
— تۈزلىۋەتتىم، سەن ئىچىق ئاچقاندا كېسىلىپ كەتكەن ماشلارنى تېخى ئورنىغا كەلتۈرۈپ تىكىپ قويدۇم. لاي بىلەن يىقىلماس قىلىپ قاتۇرىۋەتتىم، ئۈستىگە ئازراق توپا تاشلاپ قويدۇم، ئاڭغىچە پاشا چېقىپ جېنىمنى ئاران قويدى.
— بولدى، ئىشىڭىزنى ئىچىڭ بالام، قورساقمۇ ئاچقاندۇ،- ئالتۇنخان ئاش ئېلىپ چىقتى،-شۇنداق قىلىپ بىزنىڭ شال توشتى، ئوغۇتلاندى دەڭ، راخماننىڭ شاللىقىدا ئازراقمۇ سۇ قالمىدىمۇ؟
— قالمىدى، مانا شۇ يېرى چاتاق! راخمان شال تېرىغاندا ئېتىزلىقنى سۇ سىڭمەس قىلىپ لىپىتىۋەتكەن، ئەمدى ئەتە قوپۇپ سۇ يوقلۇقنى كۆرسە بىزنى تۇتامدىكىن دەم غېمىم شۇنىڭدا...
مولىمناخۇن سۇپىدا ئولتۇرىۋېتىپ ئۇزۇن بىر ئەسنەك تارتتى ۋە:

— راخمان زىيان تارتقان گوروچنى بىز بەردۇق بالام، تېخى مايلىرى بىلەن قوشۇپ بەردۇق. ھەر قانچە بولسىمۇ ئۇ ئادەم بولغاندىكىن ئانچە-مۇنچە يۈزى قىزىرا، تەپ تارتا، ئىنساپ قىلا؟! كۆزى كۆردىمۇ؟ نەق جايدا تۇتۇۋالدىمۇ؟ شۇنداق قىلالىسا ھېساب. بولدى، بۇ گەپنى ئاز قىلىپ ئېشىڭنى ئىچ، يۈرەكلىك بول! — دېدى.

— سىلىمۇ مۇشۇ بالىنى خەقنى بوزەك قىلىشقا ئۆگىتىۋاتىسىلە، — دېدى ئالتۇنخان، — ئاشۇ بىچارە خەقنى كۆڭ ئالغىلى قويساق بولاتتى، راخمان سىلىدىن تەپ تارتقان بىلەن بۇ بالىنى ئېتىزلىقتەك بىر يەردە، كىشى كۆرمەستە ساراڭلىقى تۇتۇپ ئۇرۇپ كەتسە نېمە دېگىلى بولىدۇ... — ئالتۇنخان دائىم مۇشۇنداق گەپلەر بىلەن ئېچىدىكى خۇشاللىقىنى يوشۇرۇپ ئادەتلەنگەنىدى. مولىمىناخۇن گەپ-سۆز قىلماي ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

7

— ئادەمنى پەس كۆرۈپ ئەمدى بەرمىگەن موشۇ ئېشى قاپتۇما؟! ئىتقا بەرسە ئىتمۇ يېمەيدۇ، ئاپىرىپ تۆكۈۋېتىمەن، نېرى تۇرۇڭلا دەيمەن كۆزۈمگە كىرىۋالماي! — خەلچىخان كورىنى كۆتۈرۈپ تالاغا ماڭدى.

راخمان خەلچىخاننىڭ بۇنداق دېيىشىنى كۈتمىگەنىدى، خەق شۇنچە ئىززەت قىلىپ ئاش بەرسە، بۇ خوتۇن تەتۈرلۈك قىلىپ تۆكۈۋېتىمەن دېسە... ئۇنىڭ غەزىپى يەنە قوزغالدى، شۇنداقتىمۇ ئۆزىنى بېسىپ يالۋۇرغاندەك سۆزلەشكە باشلىدى:

— ئۇنداق قىلماڭلا جېنىم خوتۇن، مەن قورسىقىمنى تويغۇزمىسامۇ ھەر قايسىڭلىنى دەپ ئاتايىتەن پولو ئەكەلسەم، يېمەيمەن دېسەڭلا قاملاشمايدۇ، قورسىقىڭلىمۇ ئاچقاندۇ؟

— قورساققا ئاش ئېتىپ ئېچىپ بولدۇق.
— ئەمىسە ئامىنەم يېسۇن.
— نېمە دەيدىغاندۇ ئەمدى، كۆكىرىپ، پاختىلىشىپ قالاي دېگەن مۇشۇ ئاشنىزە بالىغا بېرەمدۇق؟ ئامىنەم مىجەزى يوق، بايا ئۇخلاپ قالدى، بىر ئاغرىقنى ئىككى قىلاي دەمسىلە نېمە؟!
— يالغان گەپ قىلماڭلا!— راخمان جىددىيلەشتى،— بايا تېخى چاپراقشىپ ئويناپ يۈرگەن بالا بىساتتا ئاغرىپ قالمايدۇ.
— گالدىن قانداق ئۆتىدۇ دەيمەن ئۇ ئېچىپ قالغان ئاش! مەندەك ئادەم بولغان بولسام بەرگەن ئېشىڭ مۇشۇمۇ دەپ ئالتۇنخانىنىڭ بېشىغا لېگەن بىلەنلا ئاتاتتىم!
ئاش يېمەي پوق يەڭلا ئەمسە!— راخمانىنىڭ يۈزى ئاچچىقتىن چىڭقىلىپ، زاڭاقلىرى تىترەپ كەتتى،— كۆرۈڭا، خەق ئادەم كۆرۈپ ئاش بەرسە گېلىنى مايلاشنى ئۇقماي ۋالاقلاپ خەقنى قارغاپ يۈرۈيدا؟!
— ۋاي بولدى يەي، كۆڭلۈمنى دەپ ئەكەپسىلە، يېمىسەم يەنە ئۇرىدىغان ئوخشايسىلە، بالا ئويغىنىپ كەتمىسۇن يەنە،— خەلچىخان قوشۇقنى ئاشقا سالاي دەپ، راخمانىنىڭ يەنە ئۆزىگە چەكچىيىپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ دەررۇ قولىنى يۇيدى-دە، ئاشتىن بىر كاپام ئېلىپ يېيىشكە تەمشەلدى، ئەمما پۇراقلاردىن كۆڭلى ئاينىپ يېيەلمەي قالدى.
— يەمسىلە، يېمەمسىلە؟
راخمان غەلىتە بىر ئەلپازدا خەلچىخانىنى هازىرلا ئۇرۇپ دەسسۆېتىدىغاندەك قىلاتتى. خەلچىخان ئۇنىڭ يوشۇرۇن غۇرۇرىغا تېگىپ كېتىشىدىن بەك قورقاتتى، ئۇ هازىر دەل موشۇنداق هالەتتە تۇراتتى. يەي دېسە تېخى، يېمەي دېسە ئۇ خەقنىڭ كۆڭلىنى بەك چوڭ بىلىپ كېتىپ ئۆزىنى پاس-پۇس ئۇرۇپ كېتىشتىن يانمايدۇ. بۇ تەلۋىگە تەڭ كەلگىلى بولمايدۇ. قورساق قاتتىق ئېچىپ كەتكەن

بولسا مەيلىدى، ئاش ئىچىپ بولغاندا سىسىق پولونى ئەمدى كىمنىڭمۇ يېگۈسى كېلىدۇ؟

— قورسىقىم بەك تويۇپ كېتىپتىكەن، ئەمدى ھېچنېمە يېگۈم يوق،— دېدى ئۇ ۋە يەنە راخماننىڭ بايىقىدەك تۇرغىنىنى كۆرۈپ،— بولمىسا ئەتە يەي،— دېدى.

— ياق،— دېدى راخمان تەرسالىق قىلىپ،— سۇيقاش دېگەن قورساقتا تۇرمايدۇ، ماۋۇ دېگەن پولو، يەڭلا دېگەندىكىن يەڭلا، ئەتىگىچە پۇراپ تېخىمۇ يېگۈسىز بولىدۇ، سىلە يا كوپىراتسىيىنى كۆرمىگەن كىچىك بالا بولمىساڭلا، ئاشنى قەتئىي زايە قىلمايلى، بولمىسا ئۆز ۋاقتىدىكىدەك ئۇۋالىغا قالىمىز.

خەلچىخان تەڭلىكتە قالدى، ئاخىرى قىتىققا چاپلاشقان گۈرۈچلەرنى تاللاپ يېگىلى تۇردى. راخمان تېرىكىپ ۋاقىراپ كەتتى:

— مېڭلا، مېڭلا، ئاتاڭلىنىڭ بەتتە پولوسى ئەمەس بۇ چۆقىلاپ يەيدىغان! ئاتاڭلا دېگەن باي دېھقاننىڭ ئۆيى قالغان ئاۋۇ بەش ئۆستەڭنىڭ نېرىسىدا. ما دېگەن مېنىڭ ئۆيۈم، كەمبەغەل دېگەن مۇشۇنىڭغا، خۇدا بەرگەن مۇشۇ رىسقىغا شۈكرى قىلماي نەگە بارىدۇ؟ خارلىقتا قالىدىغان ئاش يوق بۇ يەردە، سىلە يېمىگەن ئاشنى خۇدالىق ئۈچۈن چار موزايغا بېرىۋېتىمەن، ئاشنىڭ قەدرىنى ھايۋان جىنىدا ئوبدان بىلىدۇ. ئوبدان بىر ئولتۇرۇپ بىر يەمدىكىن دېسە ئەمدى پوقنى يەڭلا...

خەلچىخان ئورنىدىن سەكرەپ قوپۇپ:

— ھەي، ھەي، ئاتامنى چىشلەپ تارتقۇچى بولما سەن، مەنمۇ سېنى دەپلا ئولتۇرۇۋاتىمەن بۇ جىننىڭ كەپىسىدە...— دېدى.

خەلچىخان راخماننىڭ تەلۋىلىكى تۇتمىسۇن دەپ گېپىنىڭ ئاخىرىنى ئىچىگە يۇتۇۋەتتى ۋە بىر نېمىنى ئېسىگە ئېلىپ:

— موزايغا ئوتىنىڭ ھەممىنى سېپ بەرگەن، قورسىقى گۇمبەزدەك چىقىپ كېتىپتۇ، ئىچىغان ئاش زىيان قىلامدىكىن

دەيمەن،ــــ دېدى.

ــــ ئېچىپ قالغان نېمە نەدىكەن،ــــ دېدى راخمان،ــــ سىلە يېمىگەن بىلەن موزاي يەيدۇ، قاراپ تۇرسام گۆرۈچنى خارلاپ يېگىلى ئۇنىمىدىڭلا، گۆرۈچ دېگەن نېمە بىلەمسىلە، ئۇ دېگەن پەيغەمبىرىمىزنىڭ چىشى، جەننەتنىڭ ئېشى، سىلە شۇنى بىلمەيسىلە، بىلمىگەندىكىن ئاشۇنداق يېمەيسىلە، موزاي يېسۇن ھالال بولغاندىكىن دېسە يەنە ۋاقلايسىلە، مىڭىلا، بېشىمغا كېلىپ رامىزان چالماي ، ھەلەپتىن ئاشقان سامانىنى ئېلىۋېتىپ ئۇلاقنى ئادالاڭلا، موزاي يەپ بىر يايراپ سەمرىۋالسۇن، قاراپ ئىچىڭلا ئاداپ كېتەر ئىلاھىم.

خەلچىخان گاڭگىراش ئىچىدە راخماننىڭ دېگىنىدەك قىلدى. ئاش ئۇلاققا تۆكۈلدى. موزاي بېشىدىكى نۇقتىنىڭ ھالقىلىرىنى تاراقشىتىپ ئۇلاققا تومشۇقىنى تىقىپ، پۇشۇلداپ تۇرۇپ ئۇنى ئىشتىھا بىلەن يېيىشكە باشلىدى.

خەلچىخان ئىچىدە بىر نەرسە ئۆمىلەۋاتقاندەك ئارامسىزلاندى. راخمان ئۇنىڭغا قاراپ گومۇشلاچە كۈلۈپ قويدى ۋە ئۇنىڭغا مۇھىم بىر قائىدىنى سۆزلەشكە چۈشتى:

ــــ ئات-ئۇلاغلاردىن تارتىپ قۇشقاچلارغىچە، ھەتتا چۈمۈلىگىچە ئۇنىڭ خۇدا بەرگەن ئۆز نېسىۋىسى، يەيدىغان رىسقى بولىدۇ. خۇدا بۇغداينى، گۆرۈچنى، كېپەك- سامانىنى قارا يەردىن تېپىپ چىقىپ ، ئۇچار قۇش ۋە مۇشۇ ھايۋانلارنى بىقىشنى بىزگە تاپشۇرغان. سىلە يېمىگەندىكىن موزاي يېدى، دېمەك ئۇنىڭ بۇنىڭدا بىر ئۆلۈش نېسىۋىسى بارلىقىنى خۇدا دىلىمغا سالغان گەپ. قاراپ تۇرغىنىڭلار بىلەن ئۇنى يەۋالمايسىلە، مىڭىلا كىرىپ ئۇيقۇڭلىنى ئۇخلاڭلا، ئەتىگىنى قوپالمايدىكەنسىلە...

خەلچىخان ئارقىسىغا قاراپ-قاراپ قويۇپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. راخمان موزاينىڭ پولونى پاك-پاكىز يەپ قويرۇقىنى

شىپاڭشىتىپ تۇرۇشىنى بىر دەم كۆزىتىپ گويا ئۇنىڭ بىلەن تەڭ يايراپ كەتكەندەك ھوزۇرلاندى. موزاينى ئادىتى بويىچە قوتاندىن چىقىرىپ ئۇنى ئۆزلىرى ياتىدىغان ئۆيىنىڭ يېنىدىكى ئېغىلغا سولاپ ئىشىكنى ئەتتى.

8

خەلچىخان يېرىم كېچىدە بىر ئەنسىز چۈش كۆردى. چۈشىدە چار موزاينىڭ كۆزى گۆھەرگە ئايلىنىپ كېتىۋاتقۇدەك، سەل تۇرۇپ تۇمانلىق ئاسماندىن چېپلەكلەپ قۇيغاندەك يامغۇر تۆكۈلۈپ، ئۇنىڭدىن يىغىلغان سۇلار ئۆستەڭگە(مەھەللىنىڭ يۇقىرىسىدىكى ئۆستەڭ دېگۇدەك)يامراپ ئېقىپ كەلگۇدەك. ئۆستەڭدىكى لاي سۇلار بىر-بىرىگە ئۇرۇلۇپ شاۋقۇن كۆتۈرگىدەك. شۇ ئەسنادا چار موزاي ئۆستەڭدە ئۇشتۇمتۇت پەيدا بولۇپ، بۇ قاتتىن ئۇ قاتقا پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۈزۈپ ئۆتمەكچى بولۇۋاتقۇدەك. ئۇ خۇددى مۇشۇكتەك يەڭگىل ئۈزۈپ قىرغاققا يېتەي دېگەندە شار-شۇر قىلغان بىر ئاۋاز بىلەن تەڭ سۇغا چۆكۈپ كەتكۇدەك. خەلچىخان موزاينىڭ بېشى كۆرۈنەر، گەۋدىسى كۆرۈنەر دەپ شۇنچە تەلمۈرسىمۇ، موزاي سۇ يۈزىگە ئىككىنچىلەپ چىقمىغۇدەك...

خەلچىخان ئىچى سىقىلىپ، بېشى چىڭقىلىپ ئاغرىپ، بىر پەس گۇڭۇرلاپ جۆيلۈگەندىن كېيىن مېڭىسى تۇيۇقسىز سەگەكلىشىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، پۈتۈن ئەت-ئەزايى يامغۇردا قالغاندەك ھۆل بولۇپ كەتكەندى. ئۇ پېشانە ۋە بويۇنلىرىدىكى تەرنى يوتقان ئەستىرى بىلەن سۈرتىۋېتىپ راخماننىڭ قوينىدىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقتى، موزاي سولانغان ئېغىلغا يۈرەكلىرى دۈپۈلدەپ ئاران يېتىپ باردى ۋە كۆزىنى ئۇۋۇلىۋېتىپ ئوبدان بىر قارىدى. قاراڭغۇلۇق ئۇنىڭ كۆزىدە سەل سۇسلاشتى، بىر نەرسىلەرنى پەرق ئېتەلىدى، چار موزاي بىر بۇلۇڭدا تۇگۈلۈپ ياتاتتى.

ئۇ تۇيۇقسىز بېشىنى بۇراپ خەلچىخان تەرەپكە قارىغاندەك قىلدى، كۆزلىرى پارقىراۋاتقاندەك كۆرۈندى."ھېچ ئىش بولماپتۇ، ۋاي يۈرىكىم، قېپىدىن چىقىپ كەتكىلى تاس قالدى "... خەلچىخان قاراڭغۇلۇق قوينىدىن ئۆز-ئۆزىگە شىۋىرلىغىنىچە پايپاسلاپ چىقتى ۋە ئىسسىق يوتقانغا كىرىپ راخماننىڭ يېنىغا سۈرۈلۈپ ئۇنىڭغا چاپلاشتى. بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر پەسىيىپ تۇرغان كۆكسى ئاخىرى پەسكويغا چۈشۈپ، ئۇنىڭ ئۇيقۇلۇقتىكى نەپەس رىتىمىغا ماسلىشىپ كەتتى.

خەلچىخان تاڭغا يېقىن كىمدۇر بىرىنىڭ بىر نېمىلەرنى دەپ پەرياد چېكىۋاتقىنىنى، بوش ئاۋازدا يىغلاۋاتقىنىنى ئاڭلاپ چۆشىمۇ، ئۆڭىمۇ ئاڭقىرالماي قالدى. قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن، سۆڭگۆچىگە تەگكەن قاتتىق تېپىكتىن مېڭىسى پارتلاپ كەتكەندەك بولۇپ، جېنى سىرقىراپ، سۇپىدا يۇمىلىنىپ كەتتى. قاتتىق ئىڭرىغان، ۋارقىرىغان ئاۋازدىن قىزىمۇ چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. ئۆي ئىچى يىغا-زارە، ۋاقىراش-جارقىراش، ئاللىكىملەرنى قارغاش ئاۋازى بىلەن تولدى.

— ۋاي نېمە، نېمە بولدى؟!— خەلچىخان ئېسىنى يىغىپ جان ئاچچىقىدا توۋلىدى.

— موزاي ئۆلۈپتۇ، يانە چوشقا، سەنمۇ ئۆلۈكۈڭنى سات!... راخماننىڭ كارنىيىنى بىرى بوغقاندەك تەستە چىقىۋاتقان گېپى خەلچىخانغا بايىقى تېپىكتىنمۇ تۇيۇقسىز ۋە قاتتىق تۇيۇلدى. بېشىغا بىرى سوغۇق سۇ قۇيغاندەك ئەندىكىپ كەتتى.

— ماڭە ساراڭ،— دېدى ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ،— مەن تېخى يېرىم كېچىدە قارىغان تۇرسام، موزاي ساپمۇساق تۇراتتى.

— ئاناڭنىڭ قېشىدا ساق تۇرامدۇ، ئاتاڭنىڭ قېشىدا ساق تۇرامدۇ پىتلىق، ماڭە چىقىپ قاراپ باق، قورسىقىنى باداڭدەك قىلىپ ئۆلۈپ ياتسا...

خەلچىخان ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ ئېغىلغا كىردى. چىلەگىنى قويۇپ يېنىچە سوزۇلۇپ ياتقان موزاينى كۆرۈپ ھاڭ-تاڭ بولۇپ قېتىپ قالدى: موزاينىڭ يۈزى ئۆزىنىڭ پوقى بىلەن مىلەنگەن بولۇپ، ئاسمان تەرەپتىكى كۆزى يۇمۇلمىغان، قورسىقى ھازىرلا ئېتىلىپ كېتىدىغاندەك پومپىيىپ چىققانىدى. خەلچىخان چىداپ تۇرالماي ئۇنىڭ يېنىغا يۈكۈندى ۋە ئوچۇق كەتكەن كۆزىنى يۇمدۇرۇپ قويدى. ئورنىدىن تۇرۇپ كەينىگە ئۇشتۇمتۇت ئۆرۈلۈپلا ئەقلىدىن ئازغان ئادەمدەك ئېتىلىپ بارغىنىچە، بېشىنى چاڭگاللاپ ئولتۇرغان راخماننىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپ ئەسەبىيلەرچە ۋارقىراپ كەتتى:

— موزاينى سەن ئۆلتۈردۈڭ پو كاللا، زىيان قىلىدۇ دېسەم ئۇنىماي پەيغەمبىرىمنىڭ، جەننىتىمنىڭ ئېشى دەپ ئۇنى موزايغا يېگۈزۈۋەتتىڭ، ئېچىغان ئاشنى بەرمە دەپ تۇرسام گېپىمگە كىرمىدىڭ! يالغانمۇ، ھە پوقۋاش يالغانمۇ، شۇنچە باقتىم، كۆيۈندۇم، ئاخىرى كېلىپ ئالتۇنخاننىڭ بىتەرەت ئەتكەن مىنەت ئېشىنى، ئاشۇ ئېچىپ كەتكەن سېسىق ئېشىنى سەن ئۆزەڭ يەپ ساراڭ بولۇپ، ئاندىن موزايغا بېرىپ ئۆلتۈردۈڭ، خوپ بولدىمۇ ئەمدى، ۋۇ ئەقلى يوق ساراڭ، ئىت پوقى يېگەن گالۋاڭ، ئۇخلاۋاتسام تېخى مېنى ئۇرۇپ-تېپىسىنا جوھوت؛ ئۇرە ئەمدى، ئۇرە، ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ يە!...

راخمان يەرگە تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. خەلچىخان ئۇنىڭ كونىراپ قالغان يەكتىكىنى ئىشتان بېغىغىچە تارتىپ يىرتىۋەتتى. مەيدە تۈكلىرىنى يۇلدى. بوينىنى تىرملاپ قان چىقىرىۋەتتى. راخمان شۇ تاپتا ئۇنىڭ موشۇنداق قىلىشىنى يوللۇقتەك ھېسابلاپ ھەيكەلدەك قېتىپ تۇراتتى؛ كېيىن پۇتلىرى تىترەپ، قولى بوشاپ، ساڭگىلاپ، كۆزى موزاينىڭ بورۇن تۆشۈكىگە تىكىلگىنىچە چېكىتتەك قېتىپ قالدى. ئۇ خەلچىخاننى ئىتتىرىۋېتىپ موزاينىڭ

يېنىغا ئاستا يۆكۈندى. ئۇنىڭ سالپىيىپ قالغان قوللىرىنى تۇتۇپ ئىسسىق تۇرغانلىقىنى بايقىدى. ئىچىدە چاقماق چېقىپ ئۆتكەندەك بىر ئۈمىد پەيدا بولدى. ئۇ موزاينىڭ بۇرنىغا قولىنى قويۇپ بىر پەس تۇردى، بارمىقىنى ئىچىگە كىرگۈزۈپ باقتى، بېشىنى سوزۇپ پۇراپ باقتى، موزايدا هاياتلىقتىن هېچقانداق نىشان كۆرۈنمىگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ كاللىسىدا موزايغا مۇناسىۋەتلىك بارلىق شېرىن خىياللار بىر-بىرلەپ گۇمران بولدى. ئۇ چىداپ تۇرالماي ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى.

— خەلچەك، توختا پىتىلىق، — دېدى ئۇ چىرقىراق ئاۋازدا، — موزايغا ئوتنى سەن سېلىپ بەرگەنىدىڭ؟

ئىچكىرىكى ئۆيگە هالسىز قەدەم بىلەن كىرىپ كېتىۋاتقان خەلچىخان تۇيۇقسىز چىققان بۇ ئاۋازدىن چۆچۈپ ئارقىسىغا ئۆرۈلدى ۋە راخماننىڭ ئۆزىگە جان كىرگەن تەرزدە باشقىچىلا ئۆكۈپ، هۆرپىيىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ يۈرىكى ئاغدى.

— هە مەن سېلىپ بەرگەن، ئوت سېلىپ بەرگەنگە موزاي ئۆلمەيدۇ.

— نېمە سېلىپ بەرگەن؟

راخماننىڭ گويا ساقچى قاتىلنىڭ مەخپىيىتىنى ئۇقۇۋېلىپ ئۇنىڭغا هەيۋە قىلىپ كېلىۋاتقاندەك هالىتىنى كۆرۈپ خەلچىخان ئۆگدىسىغا ئۈچۈپ كەتكىلى تاس قالدى، ئاۋازى چوكىيىپ، گەپلىرى ئادەتتىكىدىن تاشقىرى تېزلىشىپ كەتتى:

— تولا دېۋەيلىمە ئادەمگە، ئۆزەڭ كۆردۈڭ، شاللىقنى ئوتىغاندا ئېتىزلىقتا نېمە بولسا شۇنى ئالدۇق، مەنمۇ شۇنى سېلىپ بەردىم. قىزاق، پىزەك دېگەن موزاينىڭ تامىقى! پۇراپ، ئېچىپ قالغان ئاشنى ئۆزەڭ بېرىپ يەنە نېمە دەيسەن؟! يەنە ئۇراي دەمسەن ئادەمنى!

— ئوتنى ئاتاڭنىڭ بېشىدەك سېلىپ بەرگىچە ئازراق سېلىپ

بەرسەك بولمامدۇ ؟! پىتلىرىڭنى ئوتقا قوشۇپ موزايغا يېگۈزۈۋەتتىڭمۇ يا زادى نېمە قىلدىڭ؟! — راخمان يەنە يېقىنلاپ كەلدى.

— پىتلىق دېگەن سەن، تولا ئېغىزىمنى ئاچما يوغانباش! ئاپاك بېقىڭلا دەپ بەرگەندە قوزىدەكلا بىشلەم نەرسە ئىدى. بېقىپ مۇشۇنچىلىك بولغىچە كۆيۈنۈپ ئوتنى جىق سېلىپ بېرىۋاتسام ھېچنېمە بولماي كېلىپ، بىر كۈن كەچتىلا ئوتنى ئانچىكىم جىق سېلىپ قويغانغا بىساتتا ئۆلۈپ قالمايدۇ! خۇدايىم، ھەي ئۇلۇغ خۇدايىم پولونى ئېچىپ قاپتۇ دېسەم ئۇنىماي ئۆزى بېرىپ، يەنە ھۆركىرەشكە يۈزى قانداق چىدايدىغاندۇ ماۋۇ سەت ساراڭنىڭ، ۋۇي يۈزىدە تۈكى بار سېرىق ئىت! كۆزۈمگە تولا كىرىۋالماي ماۋۇ ھارام نەرسەڭنى نېمە قىلساڭ قىل... ئۆلسە سېنىڭ ئۆلۈپتۇ، ماڭا نېمىتى...

خەلچىخان ئېغىزىدىن شۇ گەپلەرنى تۈيمايلا چىقىرىۋەتكىنىگە پۇشايمان قىلدى. راخمان ئۇنى چېچىدىن قامالاپ سۆرىگە ئەكىلىپ باستى، خەلچىخانىنىڭ ئاللا توۋىسىغا ئۇنىڭ بوقا مۆرىگەندەك غەلىتە، تەلۋە زۇۋانى قوشۇلۇپ كەتتى:

— ھۇ ئۆلۈكىنى سېتىپ يەيدىغان قانجۇق، ھۇ ئۆلمەيدىغان چوشقا، ما موزاي يالغۇز مېنىڭمۇ يا سېنىڭمۇ، ئوتنى خۇدانىڭ قۇتلۇق كۈنى مەنلا كۆرسەم شۇنداق جىق تاشلاپ بېرسەن، بىشلەم موزايغا جانغا چۇشلۇق ئوت تاشلىساڭ بولمامدۇ-ھە؟! يېرىم كېچىدە سىيىپ كىرگەننىڭ ئورنىدا بىر قاراپ قويساڭ يامان كېتەمدۇ-ھە؟! ئەمدى ھارام بولغاندا نېمە كۈن بۇ ماڭا!...

خەلچىخان يۇلقۇنۇپ ۋارقىراپ كەتتى:

— قارىدىم، سىلە ئۇخلاۋاتقان چاغدا قارىسام ساپساق تۇراتتى...

— يالغانچىلىقىڭنى ئاتاڭغا دەپ بەر، ئاناڭغا دەپ بەر،

سەندەك ئۆيقۇغا تويماس ھورۇن چوشقىنى ئېغىلغا سولىۋېتىمەن، سەنمۇ ئۆلسەڭ سېنىڭدىن بىراقلا قۇتۇلىمەن! قىزىم، ئامىنەم، مېڭىڭ، نېرى تۇرۇڭ، ئاپىڭىز دېگەن شوۋىچىغا يېقىن كەلمەڭ!...

خەلچىخان راخماننىڭ قولىنى يۈزىگە تەگكۈزمەي، بېشىنىڭ ئۈستىدە نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇرۇپ قالغان قىزىغا قاراپ ئىچ-ئىچىدىن بىر خىل يىغا تۇتتى. ئەمما كۆزىدىن ياش چىقارماسلىققا تىرىشىپ ئىچىدىكى قورقۇنچ ۋە ئازابنى غەزەپكە ئايلاندۇرۇۋەتتى:

— شوۋىچى دېگەن سەن، ئىت پوقى يېگەن دەلتە، كاللىسى يوق مەتو، خۇدايىم سەندەك ساراڭغا ھېلىمۇ بېرىپتىكەن، ئەر كىشى بولساڭ بۇنداق قىلمايسەن ھەي، كاللىسىنىڭ سۆيى ئۆرلەپ كەتكەن قاسماق، تۇڭگۇزدەك پۇشۇلدىماي قوپ ئورنۇڭدىن، قولۇمنى قويۇۋەت دەيمەن!...

راخمان خەلچىخاننىڭ ئاغزىنى مۇتاپ، ئۇنىڭ قارىداپ چىڭقىلىپ كەتكەن زاڭقىغا تارشىدەك قاتتىق قولى بىلەن تەستەكتىن بىرنى قويۇپ يەنە ئۇرماقچى بولىۋىدى، قىزى كىشنى ئەزگۈدەك مۇڭلۇق ئاۋازدا يىغلاپ كەتتى. راخمان تاقەت قىلغۇسىز بىر كۆچنىڭ تۈرتكىسىدە ئورنىدىن تۇرۇپ قىزىنى بەزلەشكە چۈشتى. خەلچىخان شۇ پۇرسەتتە ئورنىدىن قوپۇپ، راخماننى يەنە تىللاپ ئىچىنى بوشىتىۋالدى ۋە غوتۇلداپ سۆزلىگەچ تالاغا ھاجەتكە ماڭدى.

راخمان قىزىنى يىغىدىن توختىتىپ موزاينىڭ يېنىغا كەلدى. ئەتىۋارلاپ باققان موزاي مۇشۇنداق ئۆلۈپ، كۆزى ئوچۇقلا كەتسە-ھە! شۇنچە گۆش، ياغ بىكاردىنلا ھارام بولۇپ كېتەرمۇ؟ ئۇ پەرىشان بولۇۋېتىپ خۇدانى ئېسىگە ئېلىپ كۆڭلى جايىغا چۈشتى. موزاينىڭ يەيدىغان رىسقى شۇنچىلىك ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ، زىيانغا چىدىدى؛ بىراق شۇنچە بېقىپ ئۆزىنىڭ ئۇنىڭدىن ھېچقانداق رىسىق-نېسىۋە ئالالمىغىنىغا يەنىلا قورسىقى كۆپتى.

ئۇ كۆڭلى غەش ھالدا موزاينىڭ ئەتراپىدا بىر دەم چۆرگىلەپ تۇرغاندىن كېيىن ھېچ بولمىسا ئۇنىڭ تېرىسىنى سويۇۋېلىش نىيىتىگە كەلدى. قاسساپ ئىزدىگۈسى كەلمەي مەھەللە ئىچىدىن سوراپ يۈرۈپ بىر پىچاق تېپىپ كەلدى ۋە كەچكىچە موزاي سويۇش بىلەن ھەپىلەشتى، پىچاقنى قولىغا نەچچە سۇرتۇۋالدى. كۆپ قىينالدى، تېرىسىگە چىڭ چاپلىشىپ تۇرغان ئاپئاق ياغلار كۆزلىرىنى چاقنىتىپ، قان تولۇپ تۇرغان گۆشلەر ئىچىنى ئېچىشتۇرىۋەتتى. ئۆزىگە مىڭ قېتىملاپ ئۆكۈندى، كېچىدىكى غاپىللىقنى، ئۆزىنى قارا باستۇرغان شەيتاننى توختىماي تىللىدى.

شۇنداق قىلىپ ئۇ ئاخىرى موزاينىڭ تېرىسىنى شىلىۋېلىپ، قالغانلىرىنى تېمىنىڭ ئارقىسىدىكى تېرەكلىكتىن ئۆرەك كولاپ كۆزى قىيمىغان ھالدا كۆمۈۋەتتى.

9

سەھرانىڭ سەھىرى تولىمۇ گۈزەل، بۇ يەردە شاۋقۇن-سۈرەن، گۇدۇك ساداسى ياكى ئاللىنېمىلەرنىڭ تاراق-تۇرۇق ئاۋازى ئاڭلانمايدۇ. ئۆيلەرنىڭ مورىلىرىدىن كۆك ئىسلار كۆتۈرۈلۈپ چىقىپ، يېشىللىق ئارىسىغا سىڭىپ كېتىدۇ. دەرەخلەر قوپال، ئاددىي ئۆيلەرنى ھەممە ياقتىن چىرايلىق ئوراپ تۇرىدۇ. سەگەك قۇشقاچلار ۋىچىرلىشىدۇ. جاندارلار كەڭ ئېتىزلاردا بەزمە قىلىشىدۇ. تاڭ پەردىسى مىۋىلىك باغلارنى جەننەت لىباسىغا ئورايدۇ. شەبنەملەر ياپراقلاردا تەۋرىنىپ، جۇلالىنىپ تۇرىدۇ. خورازلار چىللىشى بىلەن مۈگدەۋاتقان مۇشۇكلەر كۆزىنى ئاستا ئېچىپ ھويلا-ئارام ۋە باغ-ۋارانلاردا تىمىسقىلاپ يۈرۈشىدۇ. توخۇلار قونداقتىن چۈشۈشكە، ئادەملەر ياستۇقتىن بېشىنى كۆتۈرۈشكە مەجبۇر بولىدۇ. ھەر جان ئۆز مۇھتاجلىقى ئۈچۈن يېڭى بىر مۇھتىقا سىلجىيدۇ.

راخمان قىزنىڭ قوچاقلاپ لايدەك ياتقان خەلچىخاننىڭ بېشىدىن تۇرتۇپ ئويغاتتى. خەلچىخان چۆچۈپ ئويغاندى ۋە ئىچىدە راخماننى يەنە بىر قېتىم تىللاپ بولدى. كۆزىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ، ئۇخلىماي چۈش كۆرۈۋاتقاندەك خىيال سۈردى.

راخمان ھەر كۈنلۈك ئادىتى بويىچە تاتلىق ئۇخلاۋاتقان قىزىغا زوقمەنلىك بىلەن قارىدى. قىزنىڭ قاشتېشىدەك ئاق، سۈزۈك مەڭزىنى تۈگۈلۈكتىن چۈشۈپ تۇرغان سۇبھى شولىسى نۇرلاندۇرۇپ تۇراتتى، قىزنىڭ ئەگىم قېشى، ئۈستىگە قايرىلىپ، جۈپلىشىپ، كىرىشىپ، قاراقلىرىغا ئەگىشىپ بىلىنەر-بىلىنمەس تەۋرىنىپ تۇرغان كىرپىكلىرى، گويا تاڭدا ئېچىلغان غۇنچىنىڭ بەرگى نەملىككە تويۇنۇپ ھىلپىرلەپ كەتكەندەك ھىمىرىلىپ تۇرغان نېپىز لېۋى ئاجايىپ تەڭداشسىز بىر گۈزەللىكنى نامايان قىلاتتى. قىش كۈنلىرى تۈگ بېشىدا سۇنىڭ پەسكە تامچىلاۋاتقان ھالىتىدە توڭلاپ قالدىغان مۇز چوكىسى سىياقىدىكى سۈزۈك ھەم پارقىراق بۇرنى ئۇنىڭ تۇخۇم شەكلىدىكى چىرايلىق يۈزىگە ئۆەنسىز ماسلاشقان بولۇپ، چوڭ بولسا ھەممە كىشىنى تاڭ قالدۇرىدىغان ساھىبجاماللىقىدىن ئۇنسىز بېشارەت بېرىپ تۇراتتى. بۇرنىنىڭ پەررەكلىرى نەپەس ئېتىمىغا ئەگىشىپ بىر تارىيىپ، بىر كېڭىيەتتى، بۇدرۇققىنە قولىنى كۆكرىكىنىڭ ئۈستىگە قويۇۋالغانىدى.

راخمان ھەممىنى ئۇنتۇپ بىر دەم قاراپ تۇردى ۋە خەلچىخاننىڭ بىلىكىدىن تۇرتۇپ:

— قاراڭلا ما بالىغا، تېخى تۈنۈگۈن توپا تەرەت ئويناۋاتاتتى، ئەمدى بۈگۈن ئەتىگەندە يۈزى يەنە بوۋاق بالىنىڭكىدەك پاكىزە بولۇپ قاپتۇ يا؟ ئاخشام سىلە يۈزىنى يۇيۇپ قويمىغانسىلە؟!— دېدى.

— تۈنۈگۈن كەچكىچە تاياق يەپ كۆڭلۈم ئارامدا بولمىسا، ئۇنىڭغا نەدىكى چولا،— دېدى خەلچىخان،— كىچىك بالىنىڭ

يۈزىنى كېچىسى شەيتان يالاپ قويىمىش، بۇنىڭ يۈزى مەنلا كۆرسەم شۇنداق پاكىز، سىلە بىلەن بىزلا قاسماق بولۇپ قالدۇق، شۇ تۇرقىدا ھېچكىم بۇ بالىنى راخمىناخۇننىڭ يا خەلچىخاننىڭ بالىسى دېمەيدۇ.

— سىلىنى دېمىگەن بىلەن مېنى دەيدۇ. قىزىمغا مەن جامائەتنى چاقىرىپ، ئەل قاتارى ئات چېيى بېرىپ، ئەزان چىللاپ ئات قويغان.

— ۋاي يوغان ئىش قىپتىكەنلا غوجام، ئەمسە بۇ تام تۆشۈكىدىن چۈشۈپ قالغان بالىكەن-دە! چوكچىلىقنى ئاز قىلىڭلا، بۇ گەپنى دېمىگەن ئەمدى سىلە قالدىڭلا قوۋۇرغامنى ئېگىپ...

— قوۋۇرغاڭلىنى ئېگىپ باقايمۇ...

راخماننىڭ چىرايىغا بىردىنلا كۆلكە تەپتى، زەپىرەڭ يۈزى تۇيۇقسىز پەيدا بولغان ھاياجاندىن قىزىرىپ، مەڭزى لىپىلداپ كەتتى، خەلچىخان ئۇنىڭ بۇ ھالىتىدىن ھودۇقۇپ ئۆزىنى ئوڭشاپ بولغىچە راخماننىڭ كولاپ تاشلانغان ئۆرۈك كۆتىكىدەك تېنى ئاستىغا چۈشۈپ قالدى. ھەددىدىن ئارتۇق ھاياجاندىن راخماننىڭ ئېغىزى كېرىلىپ، رەتسىز سېرىق چىشى قىزىل چىش مىلىكى بىلەن قوشۇلۇپ چىقىپ قالدى. راخمان گەپ قىلماقچى بولۇپ گېپىنى تاپالمىدى. بۇنداق چاغدا گەپ قىلىشمۇ ئۇنىڭغا خۇشياقمايتتى. ئۇ ئۇلغىيىۋاتقان ھېسسىياتىنى ھەقىقەتەن باسالماي قالدى، شۆلگەيلىرى جاۋغىيىدىن بىئىختىيار ئېقىپ چۈشتى. خەلچىخان بەلدەم-بەلدەم كىر باغلاپ كەتكەن بويىنىغا چۈشۈۋاتقان ئىسسىق سويۇقلۇقتىن يىرگەنگۈسى كەلسىمۇ، ئەمما دائىم شۇنداق بولغاچقا ئامالسىز ئىدى. راخمان تۈنۈگۈن دەل مۇشۇ ھالەتتە ئۇنى تاياققا باسۇرغان، بۈگۈنمۇ ئۇ خەلچىخاننىڭ مەيلىگە باقمايلا ئىش باشلىماقچى بولۇۋاتىدۇ. ئۇ پەقەت ئۆزى بىلەنلا كارى بولۇپ، خەلچىخاننى نېمىلا قىلسا بولىدىغان ھايۋاندەك كۆرۈۋاتىدۇ، بۇنىڭغا ئۇ يەنە تاقەت قىلىپ جىم

تۇرۇپ بەرسۇنمۇ؟ خەلچىخان ئىككى يانغا تولغىنىپ ئىڭراپ كەتتى:
— قوپە ھەي ساراڭ، بالا ئويغىنىپ كېتىدۇ، ئادەمنى نېمە چاغلاپ قالدىڭ سەن. چۈش دەيمەن! تاڭ ئاتقاندا كىم مۇشۇنداق ئىشنى قىلىدۇ، تەرەت ئېلىپ مەسچىتكە چىقساڭ بولمامدۇ، ساۋاپ ئەمەسمۇ!
خەلچىخان سىېرىلىپ كېتىۋاتقان كالتە ئىشتىنىنى يۇقىرىغا چىڭ تارتىپ راخماننى ئۈستىدىن ئۆرۈمەكچى بولۇپ، جان-جەھلى بىلەن تىركەشتى. راخمان ئۇنىڭ بايىقى سۆزىدىن سەل ئېسىگە كېلىپ بىر پەس شوك تۇرۇپ قالدى، ئۆرلەۋاتقان ھېسسىياتى قايناۋاتقان قازانغا بىر نوگاي سۇ قويۇۋەتكەندەك پەسلەپ قالدى. بۇنىڭدىن پايدىلانغان خەلچىخان بار كۈچىنى يىغىپ ئۇنى بىر تۈرتۈپ ئۈستىدىن ئىرغىتىپ تاشلىدى.
راخمان تۈكلۈككىنى يۇتۇپ، ئىشتان بېغىنى چىگىتىپ، يېرتىق يەكتىكىنىڭ ئۈستىگە كونىراپ ئۆڭۈپ كەتكەن شەمبىزە چاپىنىنى ئارتىپ ئېتىزلىققا ماڭغىلى تەمشەلدى. خەلچىخان ئالدىراپ سورىدى:
— نەگە ماڭدىڭلا؟
— ئاپپاق خوجامنىڭ ئۈمىچى بار يەرگە!
— تولا دوق قىلماڭلا ئادەمگە، قورساققا يېگۈدەك نەرسىنى تېپىپ قويدۇم، ئانام قوناق ناندىن ئىككىنى بەرگەنتى ئاخشام، بىر ناننى يېرىمدىن يەپ مېڭىپ تۇرۇڭلا ئەمدى، سىلە كەلگۈچە ئاشمۇ پىشىپ قالار.
— ئاپامنىڭ يېنىغا كۈندە دوقۇسلاپ بېرىۋالدىڭكەنسىلە، ئۇلارمۇ گېلىغا نان يېمەمدۇ؟ ئېتىزلىققا چىقمامدۇ؟! جېنىمىزنى باقالمىغاندەك ئۇ يەرگە بېرىۋالماڭلا ئەمدى!
— بەرگەنگە خوش بولۇپ يېسىلە غوجام، بىزمۇ ئىشلەۋاتىمىز ئۆزىمىزگە چۇشلۇق...

راخمان خەلچىخان ئېلىپ چىققان يېرىم ناننى ئىككى قوللاپ تۇتۇپ، ئۇۋاقلىرىنى بىر تالمۇ چۈشۈرۈپ قويماي، كالىدەك لومشىتىپ يېگىلى تۇردى. نان قورساقىنىڭ ئاچقان يېرىگە بارغاندا ئۇ خەلچىخاندىن قەۋەت خۇرسەن بولدى، ئەمما بۇنى بىلىندۈرۈپ قويغۇسى كەلمىدى.

— شاللىقا بېرىپ كېلەي، — دېدى ئۇ ئېغىزىنىڭ چۆرىسىدىكى نان ئۇۋاقلىرىنى سىرىپ گېلىغا ئېتىۋەتكەندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، — سىلە ئاشنى ئېتىپ بولغاندىن كېيىن بىكار يۈرمەي سەيلىكنى ئوتاڭلا، موزاينى ئېگىزلىقتا ئەچىقىپ باغلاپ قويۇڭلا، ئوت سېلىپ بەرگۈچە ئاچ قالمىسۇن...

— قايسى موزاينى!؟ — خەلچىخان ئىچىدىكى ئاچچىق مەسخىرىنى دەمال قانداق چىقىرىشنى بىلمەي كۆچەپ تۇۋلاپ كەتتى، — ئېسىڭلىنى جىن ئەپقاچتىمۇ، كالىلاڭلىغا جىن تەپتىمۇ؟! كۆزۈڭلىگە بىرەر جىن موزاي بولۇپ كۆرۈنۈۋاتامدۇ-يا!

راخمان تۇيۇقسىز ئېسىگە كېلىپ، خەلچىخانغا ناتونۇش بىرىگە قارىغاندەك چەكچىيىپ قارىدى، ئارقىدىن گەردىنىنى قاشلاپ، كەتمەننى دولىسىغا سالغىنىچە شاللىقا يۈرۈپ كەتتى.

تۇتاش كەتكەن شاللىقتىكى يېشىل مايسىلار سەھەردىكى ئىللىق ياز شامىلىغا ئەگىشىپ تەۋرىنەتتى. سۇ يۈزىدە پەيدا بولغان ھالقىسمان دولقۇنلار تەرەپ-تەرەپكە يېيىلاتتى.

راخمان ھەممە شاللىقتا سۈپسۈزۈك سۇلار چايقىلىپ تۇرۇۋقلۇق، ئۆزىنىڭ شاللىقىدا بىر تېمىمۇ سۇ يوقلۇقىغا ھەيران بولۇپ، ئېتىزلىقنى جىددىيلىك ئىچىدە پىقىراپ بىر ئايلىنىۋەتتى. ئادەتتە بىر قېتىم تولدۇرۇپ سۇ قويسا بەش-ئالتە كۈن سىڭمەي تۇرىدىغان ئېتىزلىقتا تېخى ئۆلۈشكۈن قويغان سۇ تۇرمىسا بۇ قانداق بولغىنى؟ ئاق ئوغۇتنىڭ سۇ سىڭدۇرۇۋېتىدىغان كۈچى بارمۇ-يا؟ ھەر قانچە بولسىمۇ ئىزناسى كۆرۈنگىدەك سۇ قالار ئىدى. ھەتتا پۈتنىڭ

كەچكەن ئىزىدىمۇ بىر تامچە سۇ يوق! مايسا بۇرۇنقىدەكلا تۇرىدۇ، نەملىكى يوقالماپتۇ، پىچاق بىسىدەك تىككىدە تۇرىدۇ، قارىغاندا ئوغۇت بەرىكەت قىلىۋاتقان ئوخشايدۇ، ئەمدى سۇ ئىچىش كېرەك...
راخمان كۆپ يول مېڭىپ جىق جاپا تارتىپ سۇ باشلاپ كەلدى ۋە ئۇنى شاللىققا باشلاپ قويۇپ، كۆن بېشىنى قىزدۇرۇپ ئاچلىقتىن ئايلاندۇرۇۋاتقان ھالەتتىمۇ، شېلىنىڭ سۇ ئىچىشىنى بىر دەم كۆزىتىپ، سۇ ئىزىغا چىققاندا ئاندىن ئۆيىگە قايتتى.
خەلچىخان راخماننىڭ ھېچ ئىش بولمىغاندەك دەۋاتقان گېپىگە بەكلا دىققەت قىلدى، چىرايى بىر نەرسىنى پەم قىلغاندەك تۇرۇلۇپ، راخمان ئېشىنى ئىچىشكە باشلىغاندا شاللىقنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگىلى ماڭدى، بىر دەمدىن كېيىن قايتىپ كېلىپ راخمانغا:
— بۇنى بىرەر كىم قېيىشىپ قىلغان گەپ، بولمىسا شۇنچە لىق سۇ ئېتىزلىقتا تۇرماي نەگە بارىدۇ؟— دېدى.
— كىم ئىچىۋالىدۇ، ئېرگەندەك بىرەر كەتمەن ئىزىمۇ بولمىسا،— دېدى راخمان خاتىرجەم ھالدا،— بۇ چوقۇم ئاشۇ ئوغۇتنىڭ كۈچى.
— سىلە كۆرمىدىڭلىمۇ، مولمىناخۇننىڭ بىزنىڭ ئېتىز تەرەپتىكى قىرىنىڭ تۆۋىنىدە بىر سۇ يالاپ كەتكەن يەر تۇرىدۇ، مېنىڭ گۇمانىم ھازىر شۇ خەقتە قالدى،— دېدى خەلچىخان.
— خەققە قالايمىقان گۇمان ئاتماڭلا،— دېدى راخمان،— ئۇنداق يەر دېگەن بولىدۇ، بەزىدە يامغۇر كۆپ يېغىپ، يا شاللىقتىكى سۇ تېشىپ كېتىپ...
— بولسا ھەممە يەردە بولامتى، كۆزى بار ئادەم ئۇ يەردىن سۇ قويۇلغانلىقىنى تەكشۈرۈپلا بىلىۋالالايدۇ، ئېچىنىقنىڭ ئىزى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرسا...
— ئەمىسە ئوغۇتنىڭ كۈچى نەگە كېتىدۇ؟! — دېدى راخمان چېچىلىپ،— سىلە خۇدامۇ، ئەۋلىيامۇ، كۆز كۆرمىگەننى

بىلەلەيدىغان، قايسى شەيتان سىلىگە خەققە تۆھمەت چاپلا دەپ ئۆگەتتى؟!

ھە ماقۇل غوجام، سىلىگە گەپ قىلمىساملا بولىدىغۇ زادى، مولىمىناخۇنىنىڭ ئىچىپ قالغان ئىشىنى يەپ تىخىمۇ زاغۇنباش بوپىسىلە...— خەلچىخان ئىچىدىكى تېرىكىشنى غوتۇلداش بىلەن بېسىقتۇرۇپ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

10

كۈن چۈشتىن قايرىلغاندا ھەممە ياق ئوتتەك يېلىنجاپ كەتتى، زېمىن ۋە ئاسماندىن تەڭلا يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان ھارارەت ئۇچار قۇش، جان-جانىۋارلارنىڭ ئىچىنى ئۆرتەپ، دېمىنى سىقاتتى. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي مەھەللىنىڭ ئازادە، خىلۋەت قويىندا كىملەرنىڭدۇ خامان ھەيدەۋېتىپ ئاپتاپ چىللاپ لاي-لاي تووۇلىشى، تراكتورلارنىڭ پاتىلدىشى، شامالنىڭ تۇرۇپ-تۇرۇپ دەرەخ ياپىراقلىرىنى شىۋىرلىتىپ، قوناق شاخلىرىنى شالدىرلىتىشى، ئورمىچىلارنىڭ ئېتىزلىقتىكى قىزغىن پاراڭلىرى ۋە بۇغدايلارنىڭ شارتىلدىتىپ ئورۇلغان، يىقىلغان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. يەنە كىملەرنىڭدۇر ئۆنچە بېسىلغان ھارۋىنى ئوي-دۆڭ، ئەگرى-بۈگرى يوللاردا ئاۋايلاپ ھەيدىشى، ياكى ئېھتىياتسىزلىقتىن بىرەر كاتاڭغا تىقىلىپ قالغان ھارۋىلىرىنى ئىتتىرىپ، قوپمىغان ئىشەكلىرىنى ياكى كالىلىرىنى زىقلىشى، كىملەرنىڭدۇ دەرەخ سايىسىگە كىرىۋېلىپ چاپىنىنى بېشىغا قويۇپ شېرىن ئۇيقۇغا كېتىشى، باللارنىڭ ئىسسىقتا پايلىماي ئۆزىنى ئۆستەڭگە ئېتىپ، گۈلدۈر-شالاپ قىلىپ سۇ ئۈزۈشى ياكى قىرغاقتا چىقىپ توپىدا ئىشەكتەك ئېغىناپ يېتىشلىرى، قايسىبىر ئايالنىڭ سۆگەتلىكتە تالدىن سەگەنچۈك ياساپ بوۋىقىنىڭ يۈزىدىكى چىۋىنىنى قورۇپ پەس

ئاۋازدا ئەللەي ئوقۇپ ئۇنى تەۋرىتىشى كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى. مەھەللىدىكى ھەممە جان بۇنداق ۋاقىتتا ئەڭ قاتتىق جايا بىلەن ئېلىشاتتى، شۇنداقلا تىرىكتاپىلار ھېس قىلالمايدىغان راھەتلەرنىمۇ كۆرەتتى.

راخمان بەش مو يېرىدىكى بۇغدىيىنى ئورۇپ، خامانغا تاشلاپ يۇمشىتىۋاتقىلى مانا ئىككى كۈندەك بولدى، ھەر كۈنى تاماق ۋاقتىدا ئۇ ئاپىسىنىڭ ئۆيىدىن بىر غۇنچىنى يېتىلەپ چىقىدۇ، ئۇنىڭغا ھەمراھ قىلىپ تولۇققا قېتىش ئۈچۈن باشقىلارنىڭ ئۆيىدىن كالا ئىزدەيدۇ. ئىزدەپ تاپقان كالىنىڭ ئىگىسى بۇنىڭ ئۈچۈن راخماننى بىرەر يېرىم كۈن ئۆزىگە خۇددى مۇشۇ كالىدەك لاپقۇتلىشىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىدۇ. راخمان ئادىتى بويىچە ماقۇل دەپ ھىجىيىپ قولىنى قوشتۇرۇپ بىر دەم تۇرغاندىن كېيىن، كالىنى يېتىلەپ تولۇققا قېتىپ خامانغا گۈلدۈرلىتىپ ھەيدەپ كېلىدۇ؛ كالىنىڭ ئېغىزىنى تال بىلەن مەھكەم بوغۇپ، ئۇزۇن تاياقنى ئېلىپ ئۇلارغا ھەيۋە قىلىپ ئۈنچىلەرنى ئۇرۇپ-چۈرىگەچ خامان ھەيدەيدۇ، بىر دەمدىن كېيىن خەلچىخان بىر كورا سويۇقئاش كۆتۈرۈپ قىزىنى ئەگەشتۈرۈپ پايپاسلاپ يېتىپ كېلىدۇ. تاياقنى قولىغا ئۆزى ئېلىپ كۈننىڭ باشنى قايدۇرۇشىغا، تولۇقنىڭ ئارقىسىدىن پۇرقىراپ چىقىۋاتقان ئاچچىق چاڭ-توزانلارغا پەرۋا قىلماي خامان ھەيدەيدۇ، گاھىدا جىمجىتلىقنى بۇزۇپ ئاندا-ساندا لاي-لاي ئېيتىدۇ، تولۇق ئاستا غىچىرلايدۇ، ئۈنچە پاراسلايدۇ. مانا شۇ ھالەتتە ئىككى كۈن، ئۈچ كۈن ئۆتۈپ كەتتى. دانلار باشاقتىن چۈشۈپ بولغان بولسىمۇ ئۈنچە يۇمشاپ سامان بولۇشتىن خېلى يىراق ئىدى.

غۇنچىنى راخماننىڭ ئۆيىدىكىلەر بىرمۇ خامان تېپىمىز دېيىشىپ ئېلىپ كەتتى. راخمان باشقا ئۆيدىن كالا ئىزدىسە ئۇنىڭ ھەققىنى يەنە تۆلىمىسە بولمايدۇ. تراكتوردا تەپسە سائىتىگە ئون

كوي، ئۇنى خامانغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن يەنىلا خەققە يالۋۇرمىسا، پۇلنى نەق سانىمىسا ياكى ئىشلەپ بەرمىسە بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، راخماننىڭ بۇغدىيى باشقا بۇغدايلارغا ئوخشىمايدۇ، غولى توم، بېشى كىچىك، قىلتىرىقى ئۇزۇن، تەپسە پات يۇمشىمايدىغان سورتى ناچار بۇغداي، تراكتوردا بىر ئىككى سائەت سالدۇرغان بىلەن ئۇنىڭ يۇمشاپ كېتىشىمۇ بىر گەپ، ئاپتاپ چىقىپ بەرمىسە تېخى بولمايدۇ...

راخماننىڭ بېشى قاتتى. ئارىنىڭ ئىلىكىنى ئۇگىلاۋېتىپ، ئۈنچە ئۈستىگە چۇشۇپ قالغان كالا پوقىنى ئادالاش بىلەن بەنت بولۇۋاتقان خەلچىخانغا ئۆزىچە تېرىكىپ سۆزلەپ كەتتى:

— ئاھاي، بولدى قىلىڭلا كەچكىچە تىيەسلىمەي، ئىت پوقى ئەمەس ئۇ، خوتۇن خەق دېگەننىزە، ما خاماننى قانداق يۇمشىتىمىز، ما گەپنى قىلىڭلا ئالدى بىلەن...

— قانداق قىلاتتۇق،— دېدى خەلچىخان بېشىنى كۆتۈرۈپ،— بويۇنتۇرۇقنىڭ ئا بېشىدىن مەن، ما بېشىدىن سىلە كىرىپ تولۇقنى تارتىلى، ئامىنىخان قولىغا ئاياقنى ئېلىپ بىزنى ھەيدىسۇن شۇ، بۇندىن باشقا نېمە چارە!

— بۇ جان ھايۋاننىڭ جېنى ئەمەس خەلچىخان، خەق كۆرسە نېمە دەيدۇ؟

— دەپ قويسا تېخى، كاللاڭلا قېپىپتۇ جۇمۇ سىلىنىڭ!

— جان كۈچ كەلگەندە شۇنداق قىلمايمۇ بولمايدۇ، ئاتاڭلا زامانىسىدىمۇ شۇنداق ئىشلار بوپتىكەن، باينىڭ قىزىمەن دەپ سايىگە كىرىۋېلىپ، چوشقىدەك ئۇخلاپ، ماڭا ئەسقاتمىساڭلار بولمايدۇ. ئەگەر شۇنداق قىلىدىغان بولساڭلا پايخىنىڭلىنى چېقىۋېتىپ كۆتەر كەشىڭنى دەيمەن...

— ئوھوش، كاللىسىدا يەنە ئۇماچ قاينىغلى تۇردى ما سەت بىر نېمىنىڭ، كىم ساڭا مەن باينىڭ قىزىمەن دەپ بېقىپتۇ، زامان

ئۆزگەرمىگەن بولسا، ساڭا تەگكىچە ئۆلۈۋالاتتىم، خۇدانىڭ تەقدىرىنى بىر كۆرمەكلىك بار، كۆرىمىز تېخى جاھان نەدىن نەگىچە، ئالدىراپ كەتمە، ئۇنچە ئالدىراپ كەتمە سەن! موزاينىڭ يۇگۇرۇشى سامانلىققىچە...

ئاچچىقلىنىپ سۆزلەۋاتقان خەلچىخانىنىڭ تۇرۇپلا كۆڭلى بۇزۇلدى، بوغۇزى قىسىلىپ، كارنىيىغا بىر نەرسە كەپلەشكەندەك بولۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇرالمىدى. شۇ ئارىدا ھاۋا ئۇشتۇمتۇت تۇتۇلۇپ، پارقىراپ تۇرغان قۇياش بىردىنلا خىرەلىشىپ كەتتى. قاپقارا بۇلۇتلار شىددەت بىلەن يوپۇرۇلۇپ سۈزۈك ئاسماننى قاپلاپ كەتتى. ھاۋانىڭ قورسىقى ئاغرىپ غولدۇرلاشقا، ئارقىدىن تامچىلاپ ياش تۆكۈشكە باشلىدى.

ئەندىكىپ كەتكەن راخمان خەلچىخانىنىڭ قولىدىكى سۇپۇرگىنى تارتىۋېلىپ يەرگە ئېگىشتى، ھەر ئىككىسى بايىقى رەنجىشنى بىر دەمدە ئۇنتۇپ چەمبەر شەكىللىك ئاياقنى ئايلىنىپ ئىشقا جىددىي كىرىشىپ كەتتى. راخمان چېچىلىپ كۆرۈنۈپ قالغان بۇغداي دانلىرىنى پاخال ئارىسىغا جان-جەھلى بىلەن تۇرتەتتى، ئىتتىرەتتى؛ خەلچىخانمۇ قاراپ تۇرماي يالىڭاچ پۇتى بىلەن ئالىقانچىلىك يەردىكى تىغ بۇغدايلارنىمۇ سىيرىپ پاخالغا قوشاتتى. يامغۇر قاتتىق يېغىشقا باشلىدى. راخمان سۇپۇرگىنى تاشلاپ ئۇھ تارتىپ بېلىنى رۇسلىدى. ئۆزگە يەنىلا كۆيۈمچانلىق بىلەن تىكىلىپ تۇرغان خەلچىخانىنى ۋە ئاسمانغا قاراپ يامغۇرغا يۈزىنى تۇتۇپ كۈلۈمسىرەپ تۇرغان قىزىنى كۆرۈپ، ئىللىق ئۆيىنى سېغىندى.

11

يامغۇردىن كېيىن قۇياش يەنە پارقىراپ چىقتى. يۇيۇلغان يوپۇرماقلار ئوت-چۆپلەر مەرۋايىتتەك تامچىلارغا تولۇپ، ئەتراپقا شولا

چاچتى. ئۆرۈكلەرنىڭ مايلىق غازاڭلىرى كۆك پىتلاردىن ئادا بولۇپ بۆلەكچە يالتىراپ كەتتى.
خەلچىخان راخماننىڭ چۆپ-چۆپ بولۇپ كەتكەن ئاق ماتا يەكتىكىنى قۇرۇتۇپ ئۇنىڭغا تاشلاپ بەردى. قىزى بىلەن ئوچاقنىڭ يېنىدا چاراسلاپ كۆيۈۋاتقان ئوتقا تىكىلگىنىچە تۆگۈلۈپ ئولتۇرغان راخمان ئىسسىق كۆڭلەكنى كىيىپ ئاجايىپ راھەتلەندى.
— قوپۇڭلا ئەمدى ئوچاق ئالدىنى ماڭا قويۇپ، — دېدى خەلچىخان قىزىنى ئۇنىڭ قۇچىقىدىن تارتىۋېلىپ، — خامانغا بېرىپ بېقىڭلا، سۈپۈرگىنى بىرەرى كۆتۈرۈپ ماڭمىسۇن يەنە.
— ئاھ‍ـاي قويۇڭ‍ـلا، — راخم‍ـان چات‍ـىرىقىغا بېش‍ـىنى ساڭگىلاتتى، — خامانىمۇ ئەمدى ھەيدەپ بولدۇق، سامان قىلىمىز دەپ يۇرگۈچە مۆڭگەن قىلساقمۇ بوپتىكەن. ھەلەپ يەيدىغان موزاي ئۆلدى، ئەمدى سامانىنىڭ نېمە ئىشى، خام‍ـان قۇرۇم‍ـاي تۇرۇپ سۈپۈرگىنىڭ نېمە ئىشى.
— مەن سىلىگە قاراپ بېقىڭلا دېدىم، قارىمىساڭلا ئولتۇرۇڭلا ئەمىسە!
— باشقا خەقنىڭ ھەر ئىسىل سۈپۈرگىلىرى تۇرسا بىزنىڭ ئۇ كۆتمەك سۈپۈرگىگە كىم كۆز قىرىنى سالىدۇ، قويۇڭلا...
— ئوتنىڭ قوگىدىن قوپماي يوق گەپنى قىلىۋېرىدىكەن، ئېشەك قۇلاق ئادەمگىمۇ گەپ ئۆتمەيدۇ زادى...
— ئاپتاپ س‍ـەل بىر چىقسۇن، پاخال قۇرۇغاندا س‍ـىلكىپ ئېلىۋەتسەم ئىش تۈگەيدۇ. تېگىدە قالغان تىغ بۇغدايىنى بىر- ئىككى كۈن قۇرۇتمىساق بۆلە قىلىپ سورۇغىلى بولمايدۇ. مەندىن سوراڭلا ئىشنىڭ يولىنى، سىلە ئاشۇ سۈپۈرگىدىن، تاختا-نوغۇچتىن باشقىنى ئۇقمايسىلە، كوتۇلداشنىلا بىلىسىلە، ئېشەك قۇلاقمىكەن، يا تەخەي قۇلاقمىكەن كۆرسىتىپ قويىمەن ھېلى...
— ئوھ‍ـوش ئاغ‍ـزىمغا چىق‍ـتى، س‍ـاقىلىمغا ياماش‍ـتى دەپ

بىسمىللا دېمەي يەنە ئۆڭگىلى قوپتى ما نېمە، ئىككى گەپنىڭ بىرى بولسىلا چىدىماي مۇشت كۆتۈرىسلە ھېلى، بىلمەيدىغان راخمىناخۇن ئەمەس سىلە...

— جىدىلىڭلا مەن بىلەنلا قالدىغۇ، بارسام بېرىپ كېلەي، بىر دەم ما قىزنىم بىلەن ئۇت ئىسسىنىپ ئولتۇرارمەن دېسەم...

— كېلىپ ئىسسىنىڭلا، ئاڭغىچە ئاشمۇ پىشىپ قالىدۇ.

راخمان ئارىنى ئېلىپ ھويلىسىدىكى يازلىق ئالمىدىن بىر نەچچە تال چۈشۈرۈپ قىزىغا ھەم خەلچىخانغا بىر نەچچە تال بېرىپ قالغىنىنى يانچۇقىغا تىقىپ يېگەچ خامانغا يول ئالدى.

ئىشىكنىڭ تۈۋىدە ئاپتاپسىنىپ ئولتۇرغان بىر نەچچە كىشى ئالدىغا سەل دۈمچىيىپ، ئالمىنى ھوزۇر قىلىپ چايناپ، ئارىنى قولتۇقلاپ سوكۇلداپ كېتىۋاتقان راخماننى كۆرۈپ:" راخمانجان، ئاپتاپتەك ئېچىلىپ قاپسىلىغۇ" دەپ ئاغزىنى چاكىلداتتى. راخمان كەم ئاڭلايدىغان بۇ يېقىملىق چاقىرىشتىن كۆڭلى ۋىللىدە يورۇپ، ئۇلار بىلەن خۇش خۇي سالاملاشتى. يانچۇقىدىكى تاتلىق ئالمىلاردىن چىقىرىپ ئۇلارغا سۇندى. ئۇلار راخمان كەتكەندە ئۇنىڭ غەيۋەتلىرىنى قىلىشىپ، مازاقلىشىپ كۆڭلىدە ئۆز ھالىدىن خۇرسەن بولۇشۇپ قالدى.

راخمان ئىچى ئازادە ھالدا ئالمىنىڭ تاتلىقى قالغان لېۋىنى يالاپ، شۆلگىيىنى يۇتۇپ خامانغا يېتىپ كەلدى. نەملىشىپ كەتكەن پاخالنى قولىغا ئېلىپ ئىچى سىقىلدى. بۇغداي بۇ ئىسسىقتا نەم پاخالنىڭ ئاستىدا تۇرىۋەرسە سۈپىتى ئۆزگىرىپ ساڭغا ئۆتكۈزگىلى بولماي قالىدۇ، دەپ ئويلىدى؛ كاللىسىنى يەنە بىر-بىرىدىن ئەندىشىلىك ئوي-خىياللار چۇلغىۋالدى. ئورنىدىن چاپسان تۇرۇپ ئاياقىنى بىر چۆرگىلەپ ئايلىنىۋەتتى. ئويلىنا-ئويلىنا ئاخىر خاماننى قۇرۇتۇپ تېپىمەن دەپ بۇغدايدىن زىيان تارتقۇچە مۆڭگەن قىلىپلا پاخالنى ئارىداپ ئۇنى تىغ بۇغدايدىن ئايرىۋېتىش نىيىتىگە كەلدى.

بۇغدايىنى تاغارغا ساق-سالامەت ئېلىۋالغاندىن كېيىن پاخالنى قۇرۇتۇپ ئايرىم يۇمشىتىۋالسىمۇ، شۇ پېتى ئۇلاغقا بەرسىمۇ ياكى ساتسىمۇ بولىدۇ ئەمەسمۇ؟

راخمان شۇ ئوي بىلەن كۆچكە تولۇپ پاخالنى ئارىدا شىقا چۆشتى. پاخالنى ئاز-ئازدىن ئېلىپ ياكى بىر تال بۇغداي ئۇنىڭ ئارىسىدا قالمىغۇچە كەينى-كەينىدىن سىلكىدى، ھۆل بولۇپ ئېغىرلىشىپ كەتكەن پاخالنى داندىن ئاجرىتىۋېلىش ئۈچۈن ئۇ ئالدىرىماي ئارا چوقۇپ، كۆچەپ سىلكىپ دەم ئالماي ئىشلىدى، يامغۇردا قالغاندەك چىلىق-چىلىق تەرگە چۆمدى. قارا تەرلەر پېشانىسىدىن ئېگەكلىرىدىكى قىزغۇچ ساقىلىغا، سويۇق قېشىنىڭ ئاستىدىكى ئورا كۆزىگە ئېقىپ چۈشۈپ ئۇنى تولىمۇ بىئارام قىلىۋەتتى.

ناماز شامغا يېقىن ئۇ پاخالنى ئېلىكدەپ بولۇپ دۆۋىلەنگەن پاخالغا دەرماندىن كېتىپ يىقىلدى. بىر دەمدىن كېيىن كۆزىنى ئېچىپ كەچكى قۇياشنىڭ ئاخىرقى نۇرلىرىدا يالتىراپ، شامالداپ تۇرغان سامان ئارىلاش بۇغدايلارغا قاراپ كۆڭلى تىندى. بىر يىللىق ئەجرىم ھەر ھالدا بىكارغا كەتمەپتۇ، بەش مو يەردىن ئەللىك چارەك بۇغداي ئېلىشىمدا گەپ يوق دەپ ئويلاپ ئۆز-ئۆزىدىن سۆيۈندى. ئورنىدىن تۇرۇپ بۇغدايلىرىغا بىر پەس قاراپ تۇردى ۋە كەينىگە ئۆرۈلۈپ، مول-ھوسۇل، باج، ئوزۇق-تۈلۈك، تەئەللۇقات توغرىسىدا ھەر خىل خىياللارنى قىلغاچ ئۆيىگە ماڭدى.

خەلچىخان ئۇنىڭغا ئاش ئۇسۇپ ئېلىپ قويغانىدى. ئۇ ئاش ئىچىۋېتىپ قىزىنىڭ يوقلۇقىنى بايقاپ خەلچىخاندىن سورىدى.

— ئېشىنى ئىچىپ بولۇپلا ئوينايمەن دەپ پالاقشىپ كېتىپ باراتتى، — دېدى خەلچىخان ئېرەنشىمىگەن قىياپەتتە، — ھېلىغىچە كېلىپ قالار.

— كۆنمۇ ئولتۇرۇپ بولدى، شۇ ۋاققىچە بالا بىلەن كارىڭلا

يوق يۇرەمسلە؟!

— ۋاي مەنمۇ تېخى قاچا يۇيۇپ ئەمدى بىكار بولدۇم، موزاي بولمىسا ئۇ باغلاپ قويسا تۇرىدىغان.

— موزاينىڭ گېپىنى قىلماڭلا خۇدالىق ئۈچۈن، بالا قېنى دەيمەن زادى!

— ۋاي مەشەدە بار، بولماي نەگە بارىدۇ، دېۋەيلىمەي تۇرۇڭلا ئادەمگە، ئىزدەپ باقاي...

خەلچىخان راخماننىڭ ئەلپازىدىن قورقۇپ قازاننى تاشلاپ قولىنى يۇمايلا تالاغا ئۆزىنى ئاتتى. راخمانمۇ ئىشىنى قويۇپ خەلچىخاننىڭ ئارقىسىدىن قىزىنى ئىزدەپ ماڭدى.

خەلچىخان" ئامىنەم، ئامىنەم! " دەپ جىنىنىڭ بارىچە توۋلاپ راخماننىڭ يۈرىكىنى پۇلاڭلىتىۋەتتى. راخمان ئۆپچۆرىسىگە سىنچىلاپ قاراپ، ئەتراپنى دىققەت بىلەن كۆزەتتى ۋە تېمىنىڭ قېشىدىكى ئوبدان كۆكلىگەن كېۋەزلىكنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر نەچچە تۈپ مايسىنىڭ باشقىچىلا تەۋرەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ دىققىتى شۇ ياققا ئاغدى، ئالدىراپ باردى ۋە كۆز ئالدىدىكى ئىشەنگۈسىز بىر ھالەتتىن داڭقېتىپ قالدى، بېشى پىقىراپ ئايلانغاندەك بولدى، ئېڭىشىپ قايتا قارىدى، كۆرگىنى يەنىلا بايىقىدەك مەنزىرە: قىزى يەردە ئوڭدىسىغا ياتقان بولۇپ، ئۈستىگە روزى چىقىۋېلىپ ئۇنىڭ ئاپتاپتەك يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ، ئىنتايىن پەس ئاۋازدا بىر نېمىلەرنى دەپ گۇڭۇرلايتتى، ۋىلىقلاپ كۈلەتتى. ھەر ئىككىلىسىنىڭ يۈزى قىزىرىپ، كۆزلىرى بىر قىسمىلا بولۇپ يالتىراپ كەتكەندى. راخمان غەزەپتىن ئۆزىنى تۇتالماي روزىنىڭ گەجگىسىدىن ئاسلاننى كۆتۈرگەندەك يۇلۇپ ئالدى. روزى قاتتىق چۆچۈپ ئاپئاق ئاقاردى، ئاندىن يۈزى كۆكىرىپ تىلىقىپ يىغلاپ كەتتى.

— ھۇ پوقتىن بەنا بولغان ئىتنىڭ كۈچۈكى، قىزىمغا نېمىشقا

چېقىلىسەن؟! ئۇنى نېمىشقا بوزەك قىلىسەن؟!— راخمان ئۇنى سىلكىشلەپ قاتتىق ۋارقىرىدى.

روزى بىر هازا يىغلاپ ئاندىن كۆزىنى ئۇۋۇلاپ تۇرۇپ:

— ئا...ئاكام مېنى قىل دېسە،— دېدى ۋە يەنە بار ئاۋازى بىلەن يىغلاپ كەتتى.

— ئاكاڭ بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىدۇ؟

— ئا...كام ئى بايا با...تى، تاۋۇز يەپ ماڭا بە..مەي ئۆزى يېدى.

— ئاكاڭ ئامىنەمنى نېمە قىلدى؟!

روزى دەرهال يىغىدىن توختاپ پەسكە قاراپ ئۈمچەيدى. راخمان ئۇنىڭ قولىقىدىن سوزۇپ دېيىشكە قىستىدى. روزى ئاغرىقىقا چىدىماي يەنە يىغلاپ كەتتى. راخمان ئۇنى يىغىدىن توختىتىشقا كۆزى يەتمەي جىلە بولۇپ ئەتراپقا قارىدى. روزى ئۇنىڭ بىخەستە تۇرغىنىدىن پايدىلىنىپ چاشقاندەك غىرتلا قىلىپ سۇغۇرۇلۇپ چىقتى ۋە جىنىنىڭ بارىچە"ئاتوي، ئاپوي" دەپ ۋارقىراپ يىغلاپ ئۆيىگە چاپتى. راخمان سەل چۆچۈپ تۇرۇپ قالدى. شۇنداقتىمۇ غەزەپ ئاخىر كۆچلۈك كەلدى، قولىغا يوغان بىر چالمىنى ئېلىپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ باردى ۋە تۇتۇق بەرمەي قېچىۋاتقان روزىنىڭ دۈمبىسىنى چەنلەپ ئاتتى. چالما ئۇتتۇر بىرىپ ئۇنىڭ بېشىغا تېگىپ ئۇشتۇلۇپ كەتتى. روزى جارقىراپ يىغلىغىنىچە ئۆيىگە قاراپ جىنىنىڭ بارىچە يۈگۈرۈپ كەتتى.

12

— يىغاڭنى پەس قىل مۇناپىق، ئېيتە، سېنى كىم ئۇردى؟— روزى دادىسىنىڭ گېپىگە جاۋاپ بەرمەي يەنە يىغلاپ كەتتى.

— ئوبدان ساقام، دادىڭىز كەمپۈت ئېلىپ بەرسۇن، دەڭە سىزنى كىم ئۇردى؟— ئالتۇنخان ئۇنىڭ يۈزىدىن تامچىلاپ چۈشۈۋاتقان يېشىنى ئېرتىپ مۇلايىملىق بىلەن سورىدى.
روزى ئۇنىنى پەسلىتىپ ئۆپكىدەپ تۇرۇپ، راخماننىڭ ئۇرغانلىقىنى دەپ بەردى.
— نەرىڭگە ئۇردى بالام؟— مولىمىناخۇنمۇ ئالتۇنخاننى دوراپ ئاۋازىنى مۇلايىم چىقىرىشقا تىرىشتى.
روزى دوقىنىسىنى كۆرسەتتى. ئالتۇنخان ئۇ يەرنى تۇتۇپ بېقىپلا چوغنى تۇتقاندەك ۋارقىراپ كەتتى:
— تۇخۇمدەكلا ئىششىپ چىقىپتۇغۇ؟ قاراڭلا ما دەلتىنىڭ قىلغان ئىشىنى!
مولىمىناخۇن قايتىلاپ سورىدى:
— بېشىڭغا نېمە بىلەن ئۇردى؟
— چاما بىلەن.
مولىمىناخۇن ئىششىپ چىققان يەرنى بېگىز بارمىقى بىلەن بېسىپ كۆرۈۋېدى، روزى يەرنى تېپىچەكلەپ يىغلاپ كەتتى.
— ساراڭ بولدۇڭلىمۇ؟!— ئالتۇنخان ئۇنىڭ قولىنى تارتقۇشلىدى،— دەلدۈگىنى دوراپ سىلىمۇ دەلدۈڭ بولاي دەمسىلە! ئاش بەرگەنگە مۇشت بېرىپتۇ دەپ ئۆتكەندە سىلە راخماننى ئەمەس، ئادەم كۆرۈپ رەھىم قىلغاننى بىلمەيدىغان بىر ساراڭقېتىش هايۋاننى باشلاپ كەپتىكەنسىلە ئۆيگە، ئىتمۇ ئاش بەرگەن ئىگىسىنى تونۇيدۇ، بىزنىڭ قانجۇقمۇ ئۇنىڭدىن ياخشىراق. ھەقچان خەلچەكمۇ بولۇشۇپ بەرگەندۇ، ئىككى ساراڭ بىر بولسا ئالەمنى مالەم قىلىدۇ، مەن بېرىپ ئۆتكۈدەك بىر گەپ قىلىپ قويۇپ كېلەي، مۇشۇ ساراڭلارغىمۇ بوزەك بولۇپ ئۆتمىسىزمۇ بۇ جاھاندىن، ماڭە روزى!— ئالتۇنخان روزىنى يېتىلەپ مېڭىشقا تەمشەلدى.
— توختاڭلا!— مولىمىناخۇن ئورنىدىن قوپتى،— نېمىشقا

ئۇردى، ئۇقمايلا ماڭغۇبىرەمسىلە، قۇرۇق گەپ ئاقمايدۇ، خەلچىخان بىر سۆزلىگىلى تۇرسا ئۇنىڭ زۇۋانى قاتار تامغىچە بارىدۇ؛ ئۇ ساراڭ خوتۇنغا بولۇشۇپ سىلىمۇ سۆزلىگىلى تۇرساڭلا، ھالىمادىس بوغۇشۇپ قالساڭلا، ئۇ يەرگە يەنە مەن بارمىسام بولمايدۇ، مەن بارغاندىن كېيىن راخمان قوپىدۇ. ياۋاشنىڭ مۆڭگۈزى ئىچىدە، بۇ ساراڭنىڭ قاراملىقىنى سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ. ئۇ بىزنىڭ ئۆيدە ئاش يېگەن بىلەن ئاچچىقى كەلسە ھەممىنى ئۇنتۇيدۇ، كۆزىگە ھېچ نېمە كۆرۈنمەيدۇ. كۆزىنى قىزارتىپ، قوڭىنىڭ تېرىسىنى يۈزىگە چاپلاپلا كەتمەن كۆتۈرۈپ كەلسە، ھاي دەلدۈك، توختا دەپ بولغۇچە پوككىدە بىر ئىش چىقىپ قالسا ، كىچىككىنە ئىشنى دەپ چوڭ بالا-قازاغا ئۇچرايمىز، ما گېپىمنى ئاڭلاڭلا، ساراڭغا بىز تەڭ بولمايلى، كاللىنى يۈگۈرتۈپ، پەم ئىزدەپ، پۇرسەت تېپىپ خەققە تۇيدۇرمايلا يىقىتىدىغاننىڭ ئېپىنى قىلىلى...

ئالتۇنخان كەينىگە ياندى. مولىمناخۇننىڭ كۆزىدىن بىر خىل ئىشەنچ نۇرىنى كۆرۈپ، كۆڭلى بىر نېمىنى تۇيۇپ، نېمە قىلساڭلا قىلىڭلا ئەمىسە دەپ ئۆيگە كىرىپ كەتمەكچى بولۇپ ماڭدى.

— ئالتۇنخان، — مولىمناخۇن بىر قاراغا كەلگەندەك بېشىنى كۆتۈرۈپ، خوتۇنغا كەسكىن بۇيرۇدى، — ئاۋۇ تۇراققا دەڭلا، ھارۋىنى قاتسۇن.

ئالتۇنخان ئاۋازىنى سوزۇپ" تۇراقجان، تۇراقجان" دەپ بىر نەچچە قېتىم توۋلىدى. ئۆگزىگە چىقىۋېلىپ خوراز بىلەن مىكياننى بىر كاتەككە سولاپ تاماشىسىنى كۆرۈپ ئولتۇرغان تۇراق خۇيى تۇتۇپ، ئاپىسىنى ئىچىدە بىر مۇنچە تىللاپ ئۆگزىدىن چۈشتى. ئالتۇنخان ئۇنى كۆرمەي توۋلاۋەردى.

— ۋۇي نېمە؟! — تۇراق شوتىدىن چۈشكەچ تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ ۋارقىرىدى.

— مېڭىڭ، ئا ئاتىڭىز ھارۋا قاتسۇن دەيدۇ، ئادەمگە گۆلەيمەي

بىرىپ بۇيرۇغان ئىشنى قىلىڭ!

— نېمە قىلىدىكەنمىز؟

— ئاتنىڭىزدىن سوراڭ.

تۇراق ئىرىنچەكلىك بىلەن ھارۋىنى قېتىپ دەرۋازا ئالدىغا چىقتى.

— ئاپاڭ دېگەندىكىن ماقۇل دەپ چاپسانراق بولساڭ بولمامدۇ؟ چىقە ھارۋىغا، كۆن كەچ بولۇپ كەتتى، ھارۋىنى تېز ھەيدە!

— نەگە؟

— سايلىققا.

تۇراق ھەيران بولۇپ ئاتىسىغا قارىدى. مولمىناخۇن سىرلىق كۈلۈپ:" بارغاندىن كېيىن بىلىسەن" دەپ قويدى.

ئۇلار زاۋال چۈشۈپ قاراڭغۇلۇق ئاستا-ئاستا يېيىلىشقا باشلىغاندا كالىنى يورغىلىتىپ ھەم يۈگۈرتۈپ، دەل-دەرەخ، زىرائەتلەر بىلەن قاپلانغان كۆجۆم مەھەللىلەردىن ۋە قۇم-بوراندىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۈچۈن ئىھاتىلەنگەن كەگرى ئورمانلىقتىن ئۆتۈپ سايلىققا چىقتى. ھارۋىنى توختىتىپ گۈرجەكنى ئېلىپ كەل،— دېدى مولمىناخۇن يەرگە ئېگىشىپ— ماڭا قارا مانا، تۇخۇمدەك، ئۆرۈكتەك، جىگدىدەك مۇنداق تاشلارنى ئىلغىۋېتىپ، گۈرۈچتەك، بۇغدايدەك مۇنداق تاشلارنى ئۇسسىمىز، كۆردۈڭمۇ؟ يا بولمىسا چېپىتىنىڭ ئېغىزىنى سەن ئاچ مەن ئۇساي، جاھاندارچىلىق دېگەن قانداق بولىدۇ، ئاستا-ئاستا بىلىپ قالىسەن، بۈگۈن مەن ئۇسسام ئەتە چوقۇم سەن ئۇسىسەن!—مولمىناخۇن سۆزلىگەچ خېلى ئۇزۇن ھەپىلىشىپ ئاشۇنداق ئۇششاق، ئېزىك تاشلاردىن يېرىم چېپىتا توشقۇزدى، ئۇنى ھارۋىغا تەستە بېسىپ ئۈستىگە ئولتۇرۇۋالدى، شاپاق دوپپىسىنى ئېلىپ يۈزىنى يەلپۈگەچ يولدا كەلگۈچە بىر گەپنى ئەزۋەيلەپ ماڭدى:

— خۇدانىڭ بۇيرۇغىنى ۋاجىپ، ئاللانىڭ ئىرادىسى ھەممىگە قادىر. قارا بالام، ئاسماندىكى ئايمۇ بىزنىڭ ھەممە ئىشىمىزنىڭ ئۇيلىغاندىكىدەك بولۇشىنى تىلەپ تۇرۇپتۇ. تەڭشەلمىگەن جاھاندا خۇدا راخمانغا ئوخشاش بەندىلەرگە قارا كۆچىنى بېرىپ ئەقىل بەرمىگەن، شۇڭا ئۇ قانچە كەتمەن چېپىپ تەر تۆككىنى بىلەن يەنىلا كۆتۈرۈلەلمەيدۇ، يېرىم نېنى پۈتۈن، بىر مېلى ئىككى بولمايدۇ. مانا بىز ھەر ھالدا ئەقىل بىلەن ئىش قىلىمىز، راخماندەك ئەقلى گەجگىسىگە ئۆتۈپ قالغان ، ئىشەكتەك ھارام كۆچى بار تەلۋىلەرنى كەتمەن كۆتۈرۈپ ئەمەس، مانا مۇشۇنداق پەم ئىشلىتىپ باپلايمىز، تويمايلا قالدۇ! سەن تولا ھاڭۋاقتىلىق قىلما، كاللاڭنى ئىشلەت، ھەر ئامال بىلەن خەققە ئۆزىمىزنى تۇتقۇزۇپ قويمايمىز، مۇشۇنداق قىلماي تۇرۇپ بۇ جاننى جان ئەتكىلى بولمايدۇ...

تۇراق ئىشنىڭ ئاخىرى نەدىن چىقاركىن دەپ گەپ-سۆز قىلماي ھارۋا ھەيدەپ ماڭدى. ئۇلار ئاخىر راخماننىڭ شامال بەك تېگىدۇ دەپ ئۇيچە خاماندىن ئايرىم ئېتىۋالغان خامانلىقىغا يېتىپ كەلدى. مولىمىناخۇن ئەتراپنى ئوغرىدەك دىققەت بىلەن كۆزەتتى؛ ئىنسۇجىن كۆرۈنمىگەندىن كېيىن، كاللىسىنى قاپلاپ تۇرغان ئەندىشە تۇمانلىرى بىر ئاز تارقاپ شادلىقى كۆچىيىپ كەتتى:"مانا، مانا راخمانباي، ۋاي سولتەك ساراڭ، ئۇۋىسىدىن چىقالمايدىغان ئۆلۈمتۈك چاشقان، پاخاللىرىڭنى تېخى تىغ بۇغدايدىن ئايرىپ تەييار قىلىپ قويۇپسەن ئەمەسمۇ! بۇغدايلار مانا مەن دەپ چىقىپ قاپتۇ، قاراپ باقايچۇ، ئوھوي، خېلى سېمىز بۇغداي ئىكەندۇق، بىر ئاز نەم تۇرامدۇ نېمە؟ كارايىتى چاغلىق، ئىبلىۋالاي دېسەم تاغىرىم يوق، بىراق مېنى ئوغرى دەپ ئويلاپ قالما خالايىق، دىندار ئادەممەن، راخمانغا رەھىم قىلىۋاتىمەن. ھىم، ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ خۇدانىڭ ئىسمى بىلەن ئوخشاش بولۇپ قالغىنى قىزىق! قانداق، راخمىناخۇن، بالامنى چالما بىلەن ئۇرغان چېغىڭلىدا مېنى مۇشۇنداق

قىلا دەپ ئويلىغانمىدىڭلا، بىلىپ قويۇڭلا، مەن بوش ئادەم ئەمەس، مولىمىن دېسە مۇشۇكۇممۇ ئەيمىنىپ قارايدۇ، شۇغىنىسى، راخمان سەن ئالدىمدا بۇغدىيىڭغا چاڭگال سالغۇدەك ئېغىر ئىش قىلمىدىڭ، بىر قېتىم كەتمەن كۆتۈرۈپ قويدۇڭ راست، بىرنى سالغان بولساڭ كۆرىدىغان كۈنۈڭ بار ئىدى تېخى، ئاقىۋىتىڭنى ئويلاپ قالدىڭمۇ قانداق، جىم تۇرۇپ قالدىڭ، ئاندىن قىزىڭغا دەپ سېنى چاقىرىپ چىرايلىق چاي قۇيۇپ ئاش بەرسەم، كىچىككىنە بالامنىڭ بېشىغا ئۇرۇپ بىزگە ھەيۋە قىلدىڭ، ئەگەر بۇ قېتىم جىم تۇرۇپ بەرسەك ئەتىگىچە بىزنىمۇ ئۇرۇپ بېشىمىزنى يېرىۋېتىدىغان ئوخشايسەن، شۇڭا ھوشۇڭنى تاپ دەپ ساڭا غايىبتىن جازا بېرىۋاتىمەن... بۇمۇ خۇدانىڭ ئىرادىسى! بۇغداينى ئادالىغىچە بىر ئاز جاپا چېكىپ قالسەن شۇ، بالامنى ئۇرغان قولۇڭ ئارا دەستىسىنى تۇتۇپ قىينالسۇن، خوتۇنۇڭ ئۆتكەمىنى تۇتۇپ قىينالسۇن، كىم قىلغاندۇ، خۇدانىڭ ئاپىتىدىمىدۇ دەپ ھەيران قېلىشقان رەپتارىڭنى بىر كۆرسەم ئىدى... بىراق ھەي راخمان، مۇشۇنداق قىلغىنىمغا ھېلىمۇ شۈكرى دېسەڭ بولىدۇ... شۈكرى دە ساراڭ، شۈكرى دېمەي ئىلاجىڭ يوق! بېشىدىن تۇخۇم ئۈنگەن روزى قارى، باياتىن يىغلاپ كېتىۋېدىڭ، ئەمدى ئاشۇ يىغاڭنىڭ ئەنتىنى ئېلىۋاتىمەن، ئاپاڭ سېنى يېتىلەپ ئۇرۇشقىلى بارغان بولسا چوڭ چاتاق چىقاتتى. كاللىسى ھېچنېمىگە ئۆتمەيدۇ-دە خوتۇن خەق دېگەننىڭ، مانا مەن ھېچكىمگە تۇيدۇرماي ئەنتىڭنى ئېلىۋاتىمەن بالام، خوش بولامسەن، مانا قارا"...

مولىمناخۇن شۇ خىيال بىلەن كۆرەڭلەپ ھەم جىددىيلىشىپ، تۇراقنى ئەتراپقا كۆزەتچى قىلىپ، چېپىتىنى پەۋقۇلئاددە غەيرەت بىلەن كۆتۈرۈپ ئالدى ۋە ئېغىزىنى يېشىپ بۇغداينىڭ ئۈستىگە يېيىتىپ چاچتى، دۆۋىلىشىپ قالغان تاشلارنى پۇتى بىلەن ئىتتىرىپ ھەممىنى دانغا قوشۇۋەتتى.

— ئاتوي بولۇك، بولۇك پاشا چىقىپ كەتتى!...— تۇراق ئەنسىز ئاۋازدا ۋايساپ كەتتى.

— ۋارقىرىما مۇناپىق، پاشا چاققانغا ئۆلمەيسەن، مانا ئاز قالدى...

مولىمىناخۇن تاشنىڭ ھەممىسىنى يىراقتىن قارىسا بىلىنمىگۈدەك قىلىپ بۇغدايغا ئىلەشتۇرۇۋەتتى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ ھارۋىغا يۈگۈرۈپ بىرىپ چىقىپ كالىنىڭ سۆڭگۈچىگە قاتتىق تەپتى. كالا تۇيۇقسىز تەگكەن زەربىدىن چۆچۈپ ھارۋىنى سۆرەپ بار كۈچى بىلەن ئۆيگە چاپتى. تۇراق ئېغىرلىقنى يوقىتىپ ھارۋا ئۈستىگە ئوڭدا چۈشتى.

— ئەمدى كۆرگەنسەن،— دېدى مولىمىناخۇن پىخىلداپ كۈلۈپ.

— نېمىشقا مۇشۇنداق قىلىمىز؟— دېدى تۇراق چۈشەنمەي،— شۇنچە جاپا تارتىپ، ئېلىپ كەلگەن تاشنى راخماننىڭ بۇغدىيىغا قوشۇۋەتتىڭغۇ؟!

— راخمان ئۇكاڭنى ئۇرسا، بىزنىڭ ياڭ ئۇ تەلۋىگە كۈچىمىز يەتمىسە، مۇشۇنداق قىلماي قانداق قىلىسەن، ھۇ دۆت، كالۋا، بايا مەن كالىغا سۆزلەپتىكەنمەن-دە! تېخىچە بىلمەي يۈرۈيدىما خام قاپاق بەز! ئالە تاياقنى، ھارۋىنى تېز ھەيدە!

تۇراق ئاتىسىنىڭ قەھرىدىن ئەمەس، بەلكى راخماننىڭ ئۇكىسىنى ئۇرغانلىقىدىن سەل چۆچىدى، كاللىسىغا بىر-بىرىدىن قورقۇنچلۇق خىياللار كەلدى.

13

مەھەللە باشلىقى قاتارلىق بىر نەچچەيلەن يېزىغا يېڭىدىن قۇرۇلماقچى بولغان سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى ئۈچۈن دېھقانلاردىن ھەر مو يەرگە ئون يۈەندىن ھېسابلاپ پۇل يىغماقچى بولدى. بۇنىڭ

ئۈچۈن ئۇلار تالاي قېتىم مەجلىس ئېچىپ، بۇنىڭ يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ چاقىرىقى ئىكەنلىكىنى، دېھقانلارنىڭ چوقۇم جىن چىراغتىن قۇتۇلۇپ، توك چىراغقا ئىگە بولىدىغانلىقىنى كۆچەپ تەشۋىق قىلدى.

دېھقانلار بۇغدايلىرىنى يىغىپ ساڭغا ئۆتكۈزۈپ پۇلنى تېخى قولىغا ئالماستىنلا يەر بېجى، سۇ بېجى قاتارلىق تۈرلۈك باجلارنىڭ بىر-بىرلەپ قىرقىشى، بانكىدىن ئالغان يالتىراق، ئوغۇت قەرزىنىڭ بوغۇشى بىلەن، ئۈمىدىنى قوناق، زىغىر، شال، كېۋەز قاتارلىق زىرائەتلەردىن كېلىدىغان دارامەتكە باغلاپ تۇرغان ئەھۋالدا، مەجبۇرىي تېڭىلغان بۇ يۈكتىن قانداق قۇتۇلۇشنى بىلمەي غەمگە پاتتى.

مەھەللە باشلىقى بوشاپ كېتىۋاتقان ئورنىنى مۇستەھكەملەشنىڭ بۇ قىممەتلىك پۇرسىتىدە ئۆيمۇ ئۆي ئارىلاپ ئۆز ھوقۇقىنى قاتتىق قوللۇق بىلەن ئىشقا سالدى. ھال-ئوقىتى ياخشىلار نەق پۇل بەردى. نەق پۇل بېرەلمىگەنلەر ئوزۇقلۇق ھەم ئوزۇقلۇققا قالدۇرۇپ قويۇلغان بۇغدايلىرىنى مو بېشىغا چارەكىنى ئون يۈەندىن ھېسابلاپ بەردى. مەھەللىدىن بىر قانچە كىشى بۇ بۇغدايلارنى ئەركىن بازاردا سېتىشقا مەسئۇل بولدى. مەھەللىدە بىر مەيدان پاتپاراقچىلىق، غۇلغۇلا باشلىنىپ كەتتى. ئۈچ-تۆت ئادەم توپلىشىپ قالغان سورۇندا دائىم مۇشۇ گەپ بولاتتى.

مەھەللە باشلىقى دەپتىرىنى كۆتۈرۈپ، ئۆزىگە بىر قانچەيلەننى ئەگەشتۈرۈپ، قاتاردىن بۆلۈنۈپ كەتكەن يالغۇز تاملارغا قەدەم باستى. بۇ ئۆيلەرنىڭ بىرىدە تەئەللۇقات تولۇپ ياتاتتى، ئەمما ئۆي ئىگىسى بولغان مولمسناخۇن تۈرلۈك باھانە-سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ، يىگىرمە مو يەرگە كىچىكلىك قىلىپ بىر يۈەننى قايرىۋېلىپ يۈز يۈەن، قالغىنىغا ئون چارەك بۇغداي بېرىپ قۇتۇلدى. ئۇلار كەتكەندىن كېيىن قارنى بىر ھازا ئېچىشىپ، ئىچى تىتىلداپ، ئالتۇنخان بىلەن

بىر پەس كوتۇلداپ، ئارقىدىن سەل قىزىرىشىپ كېيىن يەنە شۈكلەپ قېلىشتى.

مەھەللە باشلىقى بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ راخماننىڭ ئۆيىگە كەلدى. بۇ ئۆيدىن بىر نەرسە چىقىشقا ئۇلار تازا ئىشەنچ قىلالمايۋاتاتتى. شۇنداقتىمۇ ۋەزىپە دېگەن ۋەزىپە، مەجبۇرىيەتنى ئورۇندىماي بولمايدۇ-دە! مەھەللە باشلىقى ئىشىكنى چېكىپ راخماننى توۋلىدى، قالغانلار ھويلىدىكى ئالمىنى قېقىپ يېيىشكە باشلىدى. بىر كەمدىن كېيىن ئىشىك جۇۋازدەك سەت غىچىرلاپ ئارقىدىن راخماننىڭ ئورۇق گەۋدىسى كۆرۈندى. ئۇنىڭ مەڭزى تومپىيىپ، كۆزلىرى ئۆڭكۈر ئىچىدە پىلىلداۋاتقان شام نۇرىدەك ھەممە نەرسىگە تىنچ ۋە پەرۋاسىز تەرزدە قادىلىپ تۇراتتى. ئۇ پەسكە تېخىمۇ ئېگىشىپ، زورىغا كۈلۈمسىرەپ ھەممەيلەن بىلەن بىر-بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. شۇ ئەسنادا ئارقا تەرەپتىن خەلچىخان ۋە قىزى پەيدا بولدى. خەلچىخان ئۇلارنى كۆرۈپلا كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ، رەڭگى ئۆزگىرىپ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇلارنىڭ بۇ غېرىپ كەپىگە كىرمەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ ئەدەپ يۈزىسىدىن بولسىمۇ ئۆيگە تەكلىپ قىلدى. مەھەللە باشلىقى ئۇنىڭغا يالغاندىن رەھمەت ئېيتىپ، راخمانغا كېلىش مەقسىتىنى ئوچۇق ئېيتتى، راخمان ئىگىلىكىدىكى ئون مو يەر ئۈچۈن يۈز يۈەن بېرىشى كېرەكلىكىنى ئۇقتۇرۇپ ھۆججەت يازدى.

راخمان گەدەن پاتىڭنى بىرى كېسىپ تاشلىغاندەك بېشىنى ساڭگىلىتىپ، خەلچىخانغا يەر تېگىدىن بىچارىلەرچە قارىدى، خەلچىخانمۇ ئۇنىڭغا قاراپ سالپىيىپ تۇراتتى، ئاپتاپتا كۆيۈپ كەتكەن قارامتۇل چىرايى تېخىمۇ قارىداپ، كۆزلىرى خۇنۈكلىشىپ كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. قىزى بولسا ھېچ ئىشتىن خەۋەرسىز، چىرايلىق كۆزلىرىنى ئالدىدىكى ناتونۇش كىشىلەردىن ئۈزمەي، قىزىقسىنغان ھالدا ئاپىسىنىڭ قولىغا ئېسىلىپ تۇراتتى. كۆپچىلىك

ئۇنىڭغا قاراپ، شۇنچە سەت، كۆرۈمسىز ئادەملەرنىڭمۇ كىشىنىڭ كىرگۈسى كەلمەيدىغان مۇشۇنداق ئىپلىدەك ئۆيدە پەرىزاتتەك بالا چوڭ قىلغىنىغا ھەيران بولۇشۇپ، گويا ئۇنى زادىلا كۆرۈپ باقمىغاندەك تەمەخور كۆزلىرىنى تىكىپ، ۋەسۋەسگە تولۇپ، بىر-بىرىگە يوشۇرۇن كۆز ئىشارىسى قىلىشتى. بىرەيلەن بايا قاققان ئالمىسىنى يانچۇقىدىن چىقىرىپ ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ قويدى.

مەھەللە باشلىقى راخماننىڭ گەپ-سۆز قىلماي، يەردىكى چۇمۇلىلەرگە قاراپ خىيال سۈرۈپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئاۋازىغا ھوقۇقدارلارغا خاس ھەيۋەت، سالماق تۇس بېرىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— بۇنداق گۆشىيىپ تۇرۇۋالساڭلار قاملاشمايدۇ راخمىناخۇن، ما ۋەزىپىنى سىلىگە ئۆتكۈزۈپ بېرەيمۇ يا، باشقىلارنىڭ ھەممىسى بۇغدايلىرىنى ساڭغا ئۆتكۈزۈپ ۋەزىپىسىنى ئورۇنداپ بولدى، سىلە ئۇ قاتاردا يوق، ئۆزىنى ئوڭشىۋالغۇچە بوپتۇ دەپ ئېتىبار قىلىپ ئۇنى زىمەڭلىدىن كۆتۈرۈۋەتسەك، ئەمدى كېلىپ ھۆكۈمەتنىڭ مۇشۇنداق مۇھىم چاقىرىقلىرىغىمۇ ئاۋاز قوشماي بەزدەك ئىششىپ تۇرۇۋالساڭلار نېمە دېگىلى بولىدۇ ئەمدى سىلىگە! كوپىراتسىيە كەتتى راخمىناخۇن، چاپان تېخى تىزدىن ئاشمىسا، خوتۇنۇڭلا بىرەر يېڭى كۆڭلەك ئېلىپ كىيەلمىسە، ماۋۇ بىچارە قىزىڭلا مۇشۇنداق توپا يەپ، ئەسكى كىيىم كىيىپ يۈرسە ئۇۋال ئەمەسمۇ؟ ئۇنى مەكتەپكە بەرمەمسىلە، ياخشى ئوقۇتۇپ قەددىڭلىنى كۆتۈرمەمسىلە؟!

راخمان تاقەتسىزلىنىپ ئۇن قاتتى، ئاۋازى يىغلامسىرىغاندەك بوغۇق ۋە پەريادلىق چىقىپ كەتتى:

— ماقۇل، ماقۇل، ياندا ھازىر پۇل يوق، بانكىدىن ئالغان قەرزمۇ تېخى شۇ پېتىمدا، بۇغداي...بۇغداي بەرسەكقۇ بولار؟

— ھە بېرىڭلا، نېمە بەرسەڭلا بېرىڭلا!

راخمان خەلچىخان بىلەن ئۆيگە كىرىپ كېتىپ بىر دەمدىن

كېيىن بىر تاغار بۇغدايىنى ئىنجىقلاپ كۆتۈرۈپ چىقتى. بۇغداي يىغىشقا مەسئۇل كىشى تاغارنى ئېچىپ بۇغدايىنى ئالقىنىغا ئېلىپ قارىدى، ھەيرانلىقىنى ئۆز-ئۆزىگە دەۋاتقاندەك سۆزلەپ كەتتى:

— مانىڭغا قاراڭلا، بۇ قانداق ئادالىغان بۇغداي، ئارىسىدا ساپ ئۇششاق تاشلار تۇرىدىغۇ؟! بازارغا ئاپارسا قانداق ئۆتىدۇ بۇ؟!

باشقىلارمۇ بىرىپ بويۇنداپ قارىدى. راخمان بىلەن خەلچىخاننىڭ يۈرەكلىرى سىيلىپ كەتتى. خەلچىخان ئىچىدىكى دەرد-ئەلەمنى باسالماي بومبىدەك پارتلاپ، ئاللىكىملەردىن زارلانغاندەك، ئاللىكىملەرگە يالۋۇرغاندەك سۆزلەشكە باشلىدى:

— قانداق ئادالىغان بۇغداي دەيسىلەرغۇ؟! نەچچە كۈن ئۆتكەمدىن ئۆتكۈزۈپ، نەچچە كۈن غەلۋىردە تاسقىدۇق، خۇدايىم ئۆزى بىلىدۇ، بۇ بۇغدايىنى ئادالايمىز دەپ تارتمىغان جاپايىمىز قالمىدى؛ قانچە قىلساقمۇ بۇ تاش ئۆتكەمدىن ئۆتۈپ كەتتى، غەلۋىردىن چۈشمىدى؛ شامالدا ئۇچۇرۇپ تىلى دېسەك قوغان ئەمەس، بىر تالدىن تېرىپ ئاللى دېسەك بەش مو يەرنىڭ بۇغدىيى، ئويلاپ بېقىڭلا، شۇنچە كۆپ بۇغدايدىن قومدەك چېچىۋەتكەن شۇنچە جىق تاشنى قانداق ئىلغاپ تۈگىتەلەيمىز؟! تاشلىۋېتىلى دېسەك قىش-ياز ئىشلەپ تېرىپ، سۇ قۇيۇپ، ئوغۇتلاپ، خاماندا تېپىپ، سوقۇپ ئەمدى مۇشۇنچىلىك بولغاندا تاشلىۋەتسەك قىشچە نېمە يەيمىز؟! رەھبەرلەر! ئويلاپ بېقىڭلار، مۇشۇ يېقىندىن بىرى تېخىمۇ ئەبگالىشىپ كەتتۇق، خۇدايىم نېمە قىلغان گۇناھىمىزغا بالا-قازانى بىزگە شۇنچە كۆپ بېرىدىكىن؟! بىر موزىيىمىز بارتى، ساتساق يۈز كويغا يارايتتى، ھارام بولدى! بانكىغا قەرزدار بولۇپ خەقنى دوراپ ئوغۇت ئېلىپ شاللىققا چاچساق سۇيىنى خەق تارتىۋالدى. ئەمدى كېلىپ ئاش تېرىپ ئېغىزىمىزغا ئالا-ئالمايلا بىر قېيىشمان تۇڭگۇز ئېشىمىزغا تاش-توپا چاچتى. بۇنى كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرىدۇ، لېكىن ئېغىزىمدىن چىقىرالمايمەن. خۇدا ئۈستىمىزدە تۇرۇپتۇ، ئۇ ھەممىنى

كۆرۈپ تۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ بىزگە قىلغان بۇ يامانلىقلىرى ھامان بىر كۈنى ئۆزىگە يېنىپ قالىدۇ...— خەلچىخان غەزەپتىن تىترەپ، يىغلىۋەتمەسلىككە تىرىشىپ، قىزىنىڭ ئالدىدا زوڭزىيىپ، ئۇنىڭ كۆيىنىكىنى تۈزەشتۈردى.

خەلچىخانىنىڭ گەپلىرى بىلەن راخمانىنىڭ ئىچ-قارنىمۇ بوشاپ قالدى، مەھەللە باشلىقىدىن ئۆز ھالىغا يېتىپ يەنە بىر قېتىم كەچۈرلۈك قىلىشنى ئۆتۈندى.

— بۇغدىيىڭلىغا كىم تاش تۆكۈۋېتىپتۇ، ئۇقتۇڭلىمۇ؟— دېدى مەھەللە باشلىقى.

— ئەگەر ئۇقسا، پايەنگە بېرىپ ئەرز قىلسا ئاقىدۇ،—دېدى يەنە بىرەيلەن.

خەلچىخانىنىڭ كۆزىدە ئۈمىد شولىسى پارلىدى، بىراق، كۆز كۆرمىسە، گۇۋاھچى بولمىسا بولمايدۇ. سوت دېگەننىڭ داڭقان پۇتى كۆپ. خەققە تۆھمەت قىلىپسەن دەپ ئۆزىگە گەپ كېلىپ قالسا قانداق قىلىدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، راخمانىنىڭ كۆڭدە دەيدىغىنىمۇ شۇ:"ئۆزەڭنى چىڭ تۇت، قوشناڭنى ئوغرى تۇتما". مۇشۇ كونا گەپكە ئۇ مەھكەم يېپىشىۋالىدۇ، نەق جايدا تۇتۇۋالالمىسا، باشقا يەردە پالانچى مۇنداق قىپتۇ دېسە خەققە تۆھمەت دەپلا يۈرىدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا خەلچىخانغا نېمە چارە؟ شۇنداق قىلىپ، خەلچىخانىنىڭ كىچىككىنە ئۈمىدى قانداق تېز پەيدا بولغان بولسا شۇنداق تېز يوقالدى.

— ئۇ كۈنى كەچتە ھېرىپ كېتىپ ئۆيدە ئۇخلاپ قاپتىكەنمەن، شۇنىڭغا ئۆزەمگە ھازىرغىچە ئاچچىقىم بار، ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرمىگەندىكىن خەققە بىرنېمە دېگىلى بولمايدىكەن،— دېدى راخمان.

— ئەمىسە ما ئىشنى قانداق قىلىمىز؟— دېدى مەھەللە باشلىقى قاپىقىنى تۈرۈپ.

— توك پەيدا قىلغىلى بولسىغۇ ئوبدان ئىش ئىكەن، ئاتام زامانىسىدا كۆرمىگەن ئىشلارنى كۆرىدىغان ئوخشايمىز، ھۆكۈمەتنىڭمۇ ئويلىغانلىرى بار، پەرمانىغا بويسۇنىمىز.

— قۇرۇق گەپنى ئاز قىلىپ ما پۇلنى تۆلەيدىغاننىڭ ئىشنى قىلىڭلا

— تۆلەيمىز، شۇ... ئالدىرىماي تۆلەيمىز.

— قاچان تۆلەيسىلە؟!

— شېلىمىز بىر پىشسا، كېۋەزلىرىمىز بىر ئېچىلسا... يا بولمىسا، قۇرۇلۇشقا ئادەم كېرەك بولۇپ قالسا ھاشارنىڭ سىرتىدا ئىشلىشىپ بېرەرمەن.

— ئۇ يەرگە قارا كۈچ ئەمەس، كاللا كېرەك، تېخنىكا كېرەك، سىلىدە شۇنداق قۇدرەت بارمۇ؟— دېدى مەھەللە باشلىقى چېچىلىپ،— شۇڭىمۇ دەيمەن، سىلىنىڭ بېشىڭلىدا زادى ئازراق زاغۇن بار. قاچانلا كەلسە كاللىنىڭ بېزىدەك مۇشۇنداق ئىششىپ تۇرىسىلە، يا سىلىنى بۇرۇنقىدەك تۇتۇپ ئاپىرىپلا سولاپ قويغىلى بولمىغان، ئۇرۇپ-دەسسەشنىڭ تېخى ئورنى يوق! پۇلنى نەدىن بولمىسۇن تېپىپ مۇشۇ ھەپتە ئىچىدە تەييار قىلىڭلا، قېشىڭلىغا ئەمدى كۈندە كېلىۋەرمەيلى، بىكارچى ئادەم يوق سىلىگە...

مەھەللە باشلىقى يەنە بىر مۇنچە قايناپ، ھەمراھلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ كۆزدىن يوقالدى. راخمان بىلەن خەلچىخان يېنىك تىندى، بېشىنى ساڭگىلىتىپ غەمگە چۆكۈپ كېتىشتى.

14

ئەتىسى سەھەردە مەھەللە مەسچىتىنىڭ ئىمامى يەنە بىر قانچە كىشىنى ئەگەشتۈرۈپ راخماننىڭ ئىشىكى ئالدىدا پەيدا بولدى. راخمان ئۆيىدىن چىقىپ، خىزىر بىلەن ئۇچراشقاندەك يۈكسەك

ئىززەت-ھۆرمەت بىلەن ئۆلارنىڭ ئالدىغا چىقتى، ئۆيگە تەكلىپ قىلدى.

— بولدى كايىماڭ،— دېدى ئىمام ھاسىسىنى ئىككى قوللاپ يەرگە تىرەپ،— مەسچىتنى يېڭىلاشقا تەرەددۇت قىلىپ، تۆنۈگۈنىنىڭ بېرىسى مەھەللە كويىدىن بىرەر چارەكتىن بۇغداي ئۆشرە ئايرىڭلار دەپ كۆپ ۋەز ئېيتتۇق. ھەممەيلەن دېگۈدەك بىرەر چارەكتىن، خالىغانلار ئىككى-ئۈچ، ھەتتا بەش چارەكتىن بۇغداي بەردى، ئىمانىغا يارىشا ئاتىغانلىرىنى بېرىشتى، قارىسام توپىنىڭ ئىچىدە يەنە سىلە يوق. مەسچىتكىغۇ بەزىدە چىقىپ بەزىدە چىقماي يۈرۈڭلا، خۇدالىق ئۈچۈن ئەمدى ئاز-تولا ئۆشرە بېرىڭلا دېسە، بېشىڭلىنى ئىچىڭلىگە تىقىپ يۈرەمسىلە؟ قارىسام، قاتار تامدىن يىراقكەنسىلە، شۇڭا ئاتايىن ئۆزەم مەشەگە ساقىلىمنى سۆرەپ كەلدىم، ئىلكىڭلىدە باردۇر؟ ئۆشرە دېگەن پەرز، بۇنى بەرمىسەڭلا بولمايدۇ، بولمىسا قىيامەتتە خۇدانىڭ نېمىتىدىن ھېساب بېرىسىلە...

راخمان بۇ گەپلەرگە چىداپ تۇرالماي ئۆيگە كىرىپ كەتتى ۋە خەلچىخان بىلەن ئۇزۇن ھەپىلىشىپ، ھەممىدىن پاكىز ئادالىدۇق دەپ ئايرىپ قويغان بۇغدايدىن بىر چارەك ئېلىپ چىقتى.

— نېمە تاش بۇ؟— ئىمام ھاسىسىنى جۆنۈپ، بىرە-بىرە ئارىلىشىپ تۇرغان تاشلارنى كۆرسەتتى.

راخمان كۆرۈنۈپ قالغان تاشلانى ھاپىلا-شاپىلا ئىلغاپ تاشلىۋەتتى. ئىمام زوڭزىيىپ، قولىنى ئارا شەكلىدە بۇغدايغا تىقىپ ئۇنى چالغىتتى، بىر مۇنچە ئۇششاق تاشلار يەنە كۆرۈنۈپ قالدى.

— ھوي، بۇ نېمە ئالامەت راخمىناخۇن؟!— ئىمام ئاچچىقلاپ كەتتى،— ئېتىقادىڭلا دۇرۇسمۇ ئۆزى، مۇشۇنداق ئەخلەت بۇغداي بىلەن بىزنى يولغا سالماقچىمۇ؟ تۈزۈكرەك بۇغدايدىن يوقمۇ ئۆزى؟!

— ھەممىسى مۇشۇنداق بۇغداي،— دېدى راخمان

ئوڭايسىزلىنىپ.

— بىر نائەھلى بوغدىيىمىزغا تاش توكۇۋېتىپتۇ قارىسىلا ئىمام ئاخۇنۇم، — دېدى خەلچىخان دەردىنى سۆزلەپ.

— خۇدانىڭ نېمىتىنى مۇشۇنداق خارلىغان بارمۇ! پولغا يارىغۇدەك باشقا ئوقىتىڭلىمۇ يوقمۇ ئۆزى؟! — ئىمام ئەتراپقا نەزەر تاشلاۋېتىپ تۇيۇقسىز ئىشىك ئالدىدىكى چەللىگە ئارتىپ قويۇلغان موزاي تېرىسىنى كۆردى ۋە، — پاكىز ئادالىغان بوغدىيىڭلار بولمىسا ئەمسە ئاۋۇ كالا تېرىسى بولسىمۇ بولىدۇ، — دېدى.

— بۇ...بۇنى قىزىم كۆزدە مەكتەپكە كىرىشكە ئۆلگۈرتۈپ سېتىپ دەپتەر-قەلەم ئېلىپ بېرەي دېگەنىدىم...

— بۇنىمۇ بەرمىسەڭلا، ئۆشرىنى زادى بېرەمسىلە-بەرمەمسىلە؟! ئانداق قىلماڭلا ھەي مۇسۇلمانلار، يىلدا بىر كېلىدىغان ئۆشرىنى ئانداق گەدەنگە قەرز قىلىپ ئارتىپ قويماڭلا... — ئىمام قاتتىق ئېچىنغاندەك سۆزلەپ كەتتى.

— بولدى بېرىۋېتەيلى، — دېدى خەلچىخان راخماننىڭ بەكلا قىيىن ئەھۋالدا قالغانلىقىنى كۆرۈپ، — كۆزلۈككە ئاش ساتىمىزغۇ، خۇدايىم بېرەر...

راخمان ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ، ئاپتاپ يەپ خېلىلا پارقىراپ قالغان تېرىنى ئاۋايلاپ ئالدى ۋە ئىمامنىڭ ئالدىغا ئەكىلىپ ئۇزاتتى.

— قارىنىڭلا بەك ئاغرىپ كەتكەن بولسا مەيلى، — دېدى ئىمام يەنە ساقىلىغا توكۇرۇپ، — بۇ نېمەڭلىنى مەن ئۆزەمنىڭ قىلىۋالايمەن، مەسچىتنى دېمىسەم بۇ يەرگە كەلمەيتتىم، ھەر يىلى بىر كېلىدىغان مۇشۇنداق ئۇلۇغ ئىشقىمۇ تىرناق تاتىلاپ، كېكەچلەپ تۇرىدىغان سىلىدەك بەندىگە خۇدا ھېلىمۇ بېرىپتۇ!

— بولدى ئىمام ئاخۇنۇم، ماڭا قويۇڭ، مەن تەربىيە قىلاي، بۇ ئادەمنىڭ ئىمانىغۇ ئەزەلدىن سۇسراق، كېيىنچە ئۇنداقمۇ بولماس، — خەلچىخان تېرىنى ئىمامنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويماقچى

بولۇپ يېقىنلاپ كېلىۋىدى، ئىمام دەرھال ئارقىغا داجىپ:
— بولدى، بولدى، تېرىسىنى ماڭا بېرىڭ،— دەپ خەلچىخاننى سىلكىۋەتتى.
خەلچىخان جايىدىلا تۇرۇپ قالدى، ئاندىن سالپىيىپ تۇرغان راخمانغا قاراپ ئېغىر ئۇھ تارتتى. ئىمام بىر نېمىلەرنى دەپ سۆزلەپ يولىغا راۋان بولدى.

15

تەبىئەت پەسىلگە قاراپ رەڭمۇ رەڭ تۈس ئېلىپ شۇ قەدەر گۈزەل، تەبىئىي، پاك ھالەتتە، ئىچى خىلمۇ خىل خام-خىيال، ۋەسۋەسىگە تولغان ئادەملەرنىڭ يورۇق ئالەمدە كۆرسىتىۋاتقان قەبىھلىكلىرىگىمۇ، ئىزگۈلۈكىگىمۇ گويا ئانىسى گۆدەك بالىسىنىڭ ھەممە قىلىقلىرىغا كۆنۈپ كەتكەندەك كۆنۈپ كەتكەن.
ئادەمنىڭ باللىق دەۋرى، بولۇپمۇ سەھرادا ئۆتكەن باللىق دەۋر ئۆزىنىڭ غۇبارسىزلىقىنى تەبىئەت بىلەن بىرلەشتۈرۈۋەتكەچكە، غايىۋى گۈزەللىكتە ھەممىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ، ھەممىدىن ئۈنتۈلماس كېلىدۇ. باللىق تەسەۋۋۇردىكى تەبىئەت گويا تاڭدىكى سۇبھىدەك شۇ قەدەر جىمجىت، شۇ قەدەر خىلۋەت، شۇ قەدەر نۇرانە! يىللار ئۆتۈپ ئۇنىڭ ئەسلىملىرى غۇۋالىشىدۇ، ئەمما شۇنىڭ بەدىلىگە ئۇ تېخىمۇ گۈزەل تۈس ئالىدۇ، باللىققا قايتا نەزەر سالغاندا تەسەۋۋۇرۇڭدا پەيدا بولغان گۈزەللىك سېنى پاكلىققا، ياخشىلىققا ئۈندەيدۇ.
روزى ئۆيىدىن چۈشلۈك تامىقىنى يەپ چىقىپلا راخماننىڭ ئۆيىدىن ئۇدۇل ئامىنەمنى تاپتى. چۈشتىكى پىژغىرىم ئىسسىقتا راخمان ئۆيىگە قايتماي، ئېتىزلىقتا بىرەيلەننىڭ كالىسىنى ئىشلەتكەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئوسال قىلىنغان ئېگىزلىقىنى ئاغدۇرۇۋاتاتتى. خەلچىخان بولسا قاتتىق ئىسسىقتا تالاغا چىقماي، ئۆيدە تەكىنى قىرلاپ ئۇخلاپ ياتاتتى. ئامىنەم ئۇنىڭغا تۇيدۇرمايلا

ئۆيدىن چىقىپ روزى بىلەن تېپىشتى.

ئىككىسى بىر-بىرىنى قوغلاپ كېۋەزلىكتە بىردەم مۆكۈشمەك ئوينىدى، پىشمىغان قوغۇن-تاۋۇزلارنى چېقىپ يېيىشتى، ئاندىن توپىلىق يولدا يالىڭاچ پۇتلىرى بىلەن رەسىم سىزىپ بىر-بىرىگە كۆرسىتىپ كۈلۈشتى. زىرائەتلەرنى، كۆكتاتلىقلارنى ئارىلاپ، ئۇ يەر-بۇ يەردە ئېچىلىپ قالغان گۈللەرنى ئۈزۈپ كېپىنەكلەرنى ئۇچۇرتۇپ ئارقىسىدىن قوغلاپ خېلى بىر يەرگە بارغاندا توختاپ، هارغىنلىقتىن چۆپلۈككە ئۆزىنى تاشلاپ بىر دەم ئېغىناشتى.

— كۆن بەك ئىسسىقكەن،— دېدى روزى كۆزىنى چېقىپ ئارام بەرمەيۋاتقان كۈچلۈك قۇياش نۇرىنى قولى بىلەن توسۇپ.

— ئەمىسە كېتىلىمۇ،— دېدى ئامىنەم ئورنىدىن تۇرۇپ.

— ياق، ئۆستەڭ بويىدا ئاكام بار، شۇ يەرگە بارىلى.

— ئاكاڭ نېمە قىلىدۇ؟

— سۇ ئۈزىدۇ.

— ياق، ياق، ئۇ يەرگە بارمايمەن، ئاكاڭ بوزەك قىلىدۇ،

— قورقماڭ، سۇ ئۈزۈشنى ئۆگىتىپ قويىدۇ!

ئىككىسى بىر-بىرىنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، گاھ ئاجرىتىپ، گاھ تۇتۇشۇپ ماڭغانچە ئۆستەڭ بويىغا يېتىپ كېلىشتى.

— ئاكاڭ قېنى گوللاڭچى!؟

— ئا يەردە ئوخشايدۇ.

ئۇلار يەنە بىر دەم مېڭىپ ئۆستەڭ كۆۋرۈكىدىن ئۇ قاتقا ئۆتتى.

— ئالما! ئالما!— ئامىنەم ئۇشتۇمتۇت ۋارقىرىۋەتتى.

— قېنى، قېنى!— روزى يۈگۈرۈپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى.

— كېلە، كېلە، ئاينا، ئېقىپ كېلىۋاتىدۇ، يېقىن كەلدى، مانا، مانا هازىر تۇتۇۋالىمەن!...

بىر ئاق ئالما قىرغاققا يېقىن، ئاستا ئېقىندا بىر چۆكۈپ، بىر لەيلەپ ئېقىپ كېلىۋاتاتتى. ئامىنەم ئۆستەڭ بويىدىكى سۆگەتلەرنى

ئارىلاپ ئۆتۈپ قىرغاققا كەلدى. ئالمىنىڭ ئېقىپ كېلىشىنى كۈتۈپ قولىنى سوزۇپ تۇردى. ئالما بارغانسېرى يېقىنلاپ كەلدى، ئاز قالدى! ئامىنەم جىددىيلىشىپ قولىنى تېخىمۇ ئۇزۇن سوزۇپ تەييار تۇردى. ئالما ئۇزۇپ كېلىپ ئۇنىڭ نازۇك بارماقلىرىغا ئۇرۇلدى. ئۇ ئالمىنى ئالقىنىمغا ئالىمەن دەپ بار كۈچىنى يىغىپ ئۇنىڭغا ئىنتىلدى؛ شۇئان قىرغاقتىكى تىنىپ قالغان لايغا پېتىپ تۇرغان پۇتى تېخىمۇ چوڭقۇر پېتىپ، لاي قومۇرۇلۇپ، ئەجەلنىڭ يۇرەكنى جىغىلدىتىدىغان سەزگۈلىرى ئۇنىڭ ئالما ھەققىدىكى تاتلىق خىياللىرىنى ئۈزۈۋەتتى. روزى ئۇنىڭ سۇغا چۆكۈۋاتقان ھالىتىگە داڭقېتىپ قاراپ قالدى. ئامىنەم ئۇنى چاقىرغاندەك قىلدى، ئىككى قولىنى پۇلاڭلاتتى، ئاي كەبى يۈزى سۇغا شولا چاچقاندەك ئاستا-ئاستا چۆكتى ؛ چوڭ، نۇرلۇق كۆزى چاقماقتەك چاقناپ، روزىنىڭ يۈرەك-باغرىنى چايان چاققاندەك تىلغاپ، قەلبىنى لەرزىگە سالدى. روزى ئېسىگە كەلگەندە رەھىمسىز سۇ ئاۋالقىدەك لايلىنىپ، دولقۇنلىنىپ ئېقىپ كېتىۋاتاتتى...

روزى سۇغا ئەگىشىپ داۋاملىق يۈگۈردى، ئامىنەمنىڭ بېشى كۆرۈنمىدى، ئۇ ھاسىراپ يەرگە يىقىلدى، سۆگەتنى قۇچاقلاپ يەنە ئورنىدىن تۇردى، سۇغا يەنە قارىدى. بىراق ، ئۇ شۇنچە زارىقىپ كۈتكەن نۇرلۇق سىما سۇ يۈزىدە قايتا پەيدا بولمىدى. تاش يۈرەك لاي سۇ ئۇنى ئۆز قارنىغا يۇتۇپ كەتتى! روزى مىشىلداپ يىغلىدى، كېيىن بىردىنلا ھۆكۈرەپ يىغلاپ مەھەللىگە چاپتى.

16

ئامىنەمنىڭ ئۆلۈمى پۈتۈن مەھەللىنى زىل-زىلىگە سېلىۋەتتى.
راخمان شۇم خەۋەرنى ئاڭلاپ ئۆستەڭ بويىغا بېرىپ، قىزىم دېسە قىزىم دەپ ھۆركىرەپ يىغلاپ، ئېقىننى بويلاپ شامالدەك تېز

يۇگۇردى، ئاخىر ماجالى يەتمەي يەرگە گۇپپىدە ئۆزىنى تاشلاپ يەرنى مۇشتلاپ، تىرنىلاپ ئۆمىرىدىكى ئەڭ قاتتىق نالە-زارىنى باشلىۋەتتى، ۋۇجۇدىدىكى ئەرلىك غۇرۇرىنى چۆرۈپ تاشلىدى. ئۇنىڭ بۇ نالىسىگە قىسسىلەردە ئېيتىلغاندەك، سۇدىكى بېلىقلارمۇ، ھاۋادىكى قۇشلارمۇ چىداپ تۇرالمايتتى.

خەلچىخاننىڭ يىغىسىمۇ ئۇنىڭدىن قېلىشمايتتى، ئۇ راخماننىڭ ئالدىدا كۆتۈرۈپ قويۇقۇسىز سەۋەنلىك ئۆتكۈزگەنلىكىنى بىلەتتى. راخمان ئۇنى يىغلاپ تۇرۇپ تىللىدى، ئۇردى. خەلچىخان راخمانغا يىغلاپ يالۋۇردى، ئۇنىڭ پاچىقىغا ئېسىلىپ، بېشىنى ئايىغىغا قويۇپ، يۈزىنى تۇپراققا سۈرتۈپ كىشىنىڭ يۈرىكىنى ئەزگۈدەك قاتتىق يىغلىدى. راخمان ئۇنىڭ كۆكسىگە، قورساقلىرىغا تېپىپ ئۇنى ئۆزىدىن ئاجراتتى ۋە سۇنۇپ كەتكەن كەتمەن دەستىسىنى كۆتۈرۈپ ئۇنى قوغلاپ يۈرۈپ ئۇردى. ئاخىرقى باشقىلار ئۈلگۈرۈپ كېلىپ، ئىككى ياندىن راخماننىڭ قولىنى قايرىپ تۇتىۋېلىپ قويۇپ بەرمىدى.

— قويۇپ بېرىش! ھەي مۇناپىق ئاقساقاللار قويۇپ بېرىش دەيمەن، ئاناڭنىڭ ھەققىدە بولسىمۇ! — راخمان ئوتتا كۆيگەن قىلدەك تولغىناتتى، يۇلقۇناتتى، — مەن بۇ ئۇيقۇغا تويماس ھارام چوشقىنى ئۆلتۈرىۋېتىپ نېمە كۆرسەم كۆرىمەن، بالىغا قارىماي زادى نېمە ئىش قىلدى بۇ قانجۇق، ئۆيدە پىتلىنىپ ياتقىچە بالىغا قارىسا بولمامدۇ؟! قويۇۋېتىڭلا دەيمەن، مەن بۇ ئىبرىماس قەلەندەرنى ئۆلتۈرۈپ ئۆلۈكىنى ئاتىسىغا تاپشۇرۇپ بېرىمەن!

— ئاچچىققا ھاي بېرىڭلا راخمىناخۇن، ئۆلگەننىڭ كەينىدىن ئۆلگىلى بولمايدۇ، قىزىڭلىنىڭ ئۆلۈمىگە ھەممە خەقنىڭ ئىچى ئېچىشىدۇ، ئاللانىڭ تەقدىرى ئەمدى، قانداق قىلىسىلە!؟ قىزىڭلىغا ئوبدان ھېزى بولماي ئەمدى خوتۇنۇڭلىغايۇ بىزگە ۋارقىراپ بەرگەن بىلەن ئىش تاگاتامدۇ؟!

— خەپ ئاشۇ مۇناپىق ئوغرىنىڭ چىشىقاق كالىسىنىڭ ئورنىدا ئىشلەيمەن دەپ پوق يېمىگەن بولسام...

— گەپ ئۆزەڭلىدىكەن ئەينا، خەلچىخاننى ئانداق قىلمەن، مانداق قىلمەن دىمەي، بىرىپ قىزىڭلىنى ئىزدىمەمسىلە! كۆزى ئوچۇق كەتتى-دە بىچارىنىڭ! بۇ چاغقا نەلەردە ئىبقىپ، نەلەردە قاپسىلىپ يۈرەر!

راخمان بوشىشىپ كەتتى، ئۇلار ئۆزىنى قويۇۋىتىپ كەتكەندە ئاچچىقتىن يانماي، خەلچىخاننى يەنە ئۇرماقچى بولۇپ، قوناقلىقنى ئارىلاپ، ئۇتتۇر كەلگەن قوناقنى سۇندۇرۇپ"خەلچەك! هەي قانجۇق! بۇ ياققا چىق!" دەپ ۋارقىراپ، تاپالمىغاندا ئارقىغا قايتتى؛ جاندىن تويغاندەك كۆرۈنىدىغان كۆزلىرىدىن تارام-تارام ياشلار تۆكۈلەتتى. ئۇ ئىبرىق بويىغا كىلىپ ئازراق سۇ ئىچتى. سۇنىڭ تەمسۇ ناهايىتى يات، قىرتاق، ئاچچىق تۇيۇلدى. خوتۇن كىشىدەك يىغلاۋەرمەي دەپ يۈز-كۆزىنى يۇيدى، كۆزىدىكى ياشلارنى سۇ بىلەن قوشۇپ چىقىرىۋەتكەندەك بولۇپ سەل يېنىكلەپ قالدى. ئازراق مېڭىپلا خىيالىغا يەنە قىزىنىڭ ئۇنتۇلماس چىرايى، ئىنچىكە ئاۋازى كىرىۋېلىپ كۆڭلىنى قايتا بۇزدى، ياشلىرى ئىختىيارسىز مەڭزىدىن ساقىپ قىزغۇچ ساقاللىرىغا كىلىپ توختىدى. قىزى هايات چېغىدا ئۇنىڭ مۇشۇ ئۇچلۇق ساقاللىرىغا ئويماقتەك ئېغىزىنى يېقىپ سۆيۈپ قوياتتى، كۆزلىرىگە مەهكەم قادىلىپ، ئاتىسى بىلەن كۆز بىقىشىپ ئۇنىڭ خاتىرىسىدە مەڭگۈ ئۆلمەيدىغان جىلۋىلەرنى قالدۇرغانىدى:

— قىزىم ماڭا كۆيەمسىز، ئاپىڭىزغىمۇ؟

— سىز سۆيۈپ قويىسىڭىز سىزگە، ئاپام ناخشا ئوقۇپ بەرسە ئاپامغا..

......

— قىزىم، ئالما ئىلىپ بىرەيمۇ؟

— هەئە، هەئە!

— قايسىنى؟
— ئاۋۇ ئۈچىنچىسىنى پىشقانلىنى...
راخمان ئۆزىنى تۇتالماي يەنە قاتتىق يىغلاپ كەتتى. بىر ھازا يىغلاپ ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە ماڭدى، ئۆزىنىڭ نەگە كېتىۋاتقانلىقىنىمۇ ئاڭقىرالمىدى. بىر دەمدىن كېيىن ئۆزىنى قاتار تاملىنىڭ ئالدىدا كۆردى. ئۇ بىردىنلا ئۆزىنىڭ مەھەللە باشلىقىنى ئىزدەيدىغانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ ئۇنىڭ ھويلىسىغا كىردى. مەھەللە باشلىقىمۇ مۇسىبەتكە چۆكۈپ غەمكىن ئولتۇرغاندەك كۆرۈنەتتى.
— قىزىم، قىزىم... ئۇ...— راخماننىڭ بوغۇزىغا يىغا كېلىشىپ، گېپىنىڭ ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرالماي قالدى.
— ئۇقتۇم، ئەجەپ بىر قىز ئىدى، كۆز تەگكەندەك ئىش بوپتۇ، بولىدۇ، مەن دەي، ئۆستەڭدىكى سۇنى توختىتىپ تۇرسۇن، قىزىڭلىنى ئىزدەيلى!
راخمان تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى، ھەسرىتىگە ئازراق تەسەللىي قوشۇلۇپ يەنە يىغلاپ كەتتى.

17

راخمان سۇ توختىتىلغان ئۆستەڭنى بويلاپ، باشقىلار بىلەن بىرلىكتە قىزىنى ئىزدەشكە چۈشتى. ئۇ ھەممىنىڭ ئالدىدا ماڭاتتى. ئۈنسىز ياش تۆكەتتى. دىلىدا خۇدانى مىڭ قېتىملاپ يادلاپ ھەم ئۇنىڭدىن مىڭ قېتىملاپ زارلاپ، يۈرەكلىرى جىددىيلىك ئىچىدە پوكۇلداپ كېتىۋاتاتتى.
ئۇلار يېرىم كۈن ئىزدىگەن جەسەت ئاخىر سۇنىڭ ئاياغ تەرىپىدىكى بىر توغاندىن تېپىلدى. راخمان قىزىنى كۆرۈپ ۋارقىراپ ئۆزىنى ئاتتى، قىزىنىڭ ئاق، سۈزۈك يۈزى كۆك رەڭگە كىرىپ، كىيىملىرى تىتىلىپ، يۇمران تېرىلىرىگە چىڭ چاپلىشىپ قالغانىدى،

ئەمما پۈتۈن قىياپىتىدىن يەنىلا تەڭداشسىز بىر گۈزەللىك چىقىپ تۇراتتى. كۆپچىلىك كۆرۈپ ھەيران قېلىشتى: قىزنىڭ كىرپىكى ئۆسۈپ قالغانىدى ھەم بىر-بىرىگە چىڭ كىرىشىپ ئۈستىگە قايرىلىپ تۇراتتى؛ بۇرنى، لېۋى مۇز چوكىسىدەك يالتىراپ تۇراتتى؛ بويى ئۇزۇراپ، زىبا قامىتى توغانىنىڭ قوزۇقلىرىغا مەجنۇنتالدەك يۆگىشىپ قالغانىدى.

— ۋاي جېنىم قىزىم، مېنىڭ كۆز نۇرۇم، سەن ئۆلگۈچە مەن ئۆلسەم، يا ئاپاڭ دېگەن پاكقاي ئۆلسە بولماسمىدۇ؟! ۋاي قىزىم، ۋاي قىزىم، ۋاي مېنى تاشلاپ كەتتىڭغۇ قىزىم، ۋاي ئەمدى مەن قانداق قىلاي قىزىم، ۋاي كۆزۈڭنى بىر ئاچقىنا جېنىم قىزىم، ۋاي قىزىم...— راخمان قىزىنى قۇچىقىغا ئېلىپ ئۇنى سىلكىپ ئويغاتماقچى بولغاندەك ئەسەبىيلەرچە ۋارقىراپ، قىزىنىڭ يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ ھۆ تارتىپ يىغلاپ كەتتى. باشقىلار ئۇنى يەردىن تەستە يۆلەشتۈرۈپ مەھەللىگە ئېلىپ كەلدى.

جامائەت راخمانغا كۆپ نەسىھەت قىلىپ ئۇنى خەلچىخاننىڭ بالىسىنىڭ دىدارىنى كۆرۈشكە ئۇناتتى. قىز يۇيۇپ تارىلىپ، ئاپئاق كېپەنلىنىپ ئەبەدىلىك ئارامگاھىغا قايتتى، نامىزىغا قىزنى ھايات چېغىدا كۆرگەنلا ئادەم بولسا بارماي قالمىدى. خەلچىخاننىڭ راخمانغا كۆپ يىلىنىشى ۋە قېينانىسىنىڭ ئۇنىڭغا كۆپ نەسىھەت قىلىشى بىلەن راخمان ئاخىر يۇمشاپ، خەلچىخان بىلەن بىرگە قىزىنىڭ نەزىر-چىراغلىرىنى ئۇرۇشماي- تالاشماي ياخشى ئۆتكۈزۈۋالدى.

— مەن ھېچ بىلمىدىم،- خەلچىخان قىزىنىڭ يەتتە نەزىرىسىنى بېرىپ بولغان ئاخشىمى راخمانغا ئۇرۇن سېلىۋېتىپ،— خۇدا بىزدەك پېقىر-مىسكىنلەرگە نېمىشقا مۇنداق تەتۈر قارايدۇ؟! ئاشلىقىمىزغا خەق زىيان سالسا، موزايىغۇ مەيلى، ئەمدى ئاشۇ بىر تال قىزىلگۈلدەك قىزىمىزمۇ ئېچىلماي تۇزۇپ كەتسە...— خەلچىخان ئۆزىنى باسالماي يىغلاپ كەتتى.

— بولـدى، بولـدى، — دېـدى راخمـان يېشـىنى يوتقانغـا پۈركەپ، — ماڭقاڭنى تولا ئىقتما، ئەتىگىچە يەنە نېمە بولىمىز خۇدا ئۆزى بىلىدۇ!

— ئەمدى ئۇنداق قىلماي سەھەر تۇرۇپ مەسچىتكە چىقىڭلا، ئۆشرە-زاكاتىنى قىسـۋالماي بېرىلى، بـالا-قـازا كېلىشۇەرمسـۇن ئادەمگـە...— قىـزى ئـۆلۈپ كەتكەنـدىـن بـىرى بـۇرۇن پـات يىغلىمايدىغان خەلچىخانىنىڭ يېشى قۇرىمىدى، نەزىرىدىمۇ ئۇ ''ئۇن گۈلىنىڭ بىرى ئېچىلماي تورۇغان بالامەي... '' دەپ قىزىنى قوشاققا قېتىپ يىغلاپ، نەزىرگە كەلگەنلەرنىڭ يۈرىكىنى تىترىتىپ، كۆزلىرىدىن ياش ئاققۇزۇۋەتتى. بىراق راخمانغا ئۇنىڭ يىغىسى ناھايىتى سەت ئاڭلىناتتى، يالغۇز قالغانلىرىدا '' بولغۇلۇق بولغاندا چوشقىدەك خارتىلداپ كۆزۈڭنىڭ شوۋىسىنى تولا ئىقتما، سېنىڭ زادى قىزىمغا ئەزەلدىن كۆيۈمىڭ يوقتى، ئۇ ئۆلۈپ ئەمدى پاقاڭ قاندىمۇ'' دەپ تىرىكەتتى، ئۆزى بولسا يوشۇرۇن ياش تۆكەتتى.

18

كۆنلەر بىر-بىرىنى قوغلىشىپ، يوپۇرماقلار ھەش-پەش دېگۈچە سارغايدى. كـۆن پـارقىراپ چىقىـپ ھەممـە ياقـنى ئىللىـق ئاپتاپـقا چۆمدۈردى. راھەتبەخش كـۆز شامالىرى ئالتۇندەك تاۋلىنىپ تۇرغان زىرائەتلەرنى لەرزان تەۋرىتەتتى. مەھەللىنىڭ ئەڭ مولچىلىق چاغلىرى يېتىپ كەلدى.

چىڭقى چۈش مەزگىلى. تۇراق ھويلىسىدىكى مەي باغلاپ پىشقان ئۈزۈمدىن بىر ساپاق ئۈزۈپ يېگەچ تالاغا چىقتى. زېرىكىش ئۇنىڭ كاللىسىنى قايدۇرۇپ، پۇتىنى تايدۇردى. ئۇ بۇ كەگىرى زېمىندىن ئۆز نەپسىنى قاندۇرۇشنى ئويلاپ ئېتىزلىقنى ئارىلاپ ماڭدى؛ پۇرچاق بولامدۇ، كالىماش بولامدۇ، يولدا ئۇچرىغان

بىگۇدەك نەرسە بولسىلا يەپ ماڭدى. ئاندىن خەقلەرنىڭ كېۋەزلىكىگە كىرىۋېلىپ، پىشىپ يېرىلىپ كەتكەن تاۋۇزلارنى يەرگە چېقىپ يەپ ئۇسسۇزلۇقىنى باستى. ئۇنىڭ قۇۋۋەتكە تولغان ئېگىز بەستى، خېلى كېلىشكەن سىياقى مەھەللە قىزلىرىنىڭ بېشىنى ئاسان ئايلاندۇرۇپ قوياتتى. ئۇ مەكتەپتىمۇ تۈزۈك ئوقىمىدى، ھە دېسىلا قىزلارنى بوزەك قىلغاچقا مۇئەللىمى ئۇنى ئۇرۇپ قويۇپ، مولىمىناخۇن شۇ باھانىدە ئۇنى ئوقۇشتىن چىقىرىۋېلىپ ئۆزىگە يانتاياق قىلىۋالدى.

ئۇ كېۋەزلىكتە بىر دەم ئولتۇرۇپ ئۆتكەنكى شېرىن مىنۇتلارنى خىيال قىلدى. كاللىسى شەھۋەت خىياللىرىغا يەنە تولۇپ، نەپسى ئاشۇ نەرسىگە ئۆزىنى ئۇرۇپ، ئۇنىڭ لايىغەزەل جىسمىنى سۆرەپ ماڭدى. ئۇ ئىچى پۇشۇپ كاللىسىنى قاشلاپ، قالايمىقان دەسسەپ راخماننىڭ ئۆيىنىڭ يېنىغا كەلدى؛ خەلچىخاننى ئېسىگە ئېلىپ رۇجەكتىن ماردى؛ كۆزى چەكچىيىپ، ئۆيىنىڭ ئىچىنى تىنتىشكە باشلىدى. ئۇ ئۆيدە بەھوزۇر ئۇخلاپ ياتقان خەلچىخاننى كۆرۈپ ھەۋەستىن يۈرىكى سەكرەپ، ۋۇجۇدى تىترەپ كەتتى؛ شەپە چىقارماي مېڭىپ ئۆينىڭ يېنىدىكى پاكار تام بىلەن قورشالغان سامانلىققا ئارتىلىپ چۈشۈپ، ئىچكىرىكى ئۆيگە تىۋىشسىز قەدەم بىلەن كىردى-دە، خەلچىخان ئۇخلاپ ياتقان سۇپىغا ئاستا ئۆمىلەپ چىقىپ ئۇنىڭ يېنىغا يۆكۈندى. خەلچىخان ھېچنېمىنى تۇيماي پۇشۇلداپ ياتاتتى، ئۇ بىردىنلا ئەسنەپ ئوڭدىسىغا ئۆرۈلدى، تومپىيىپ چىققان كۆكسى، بىر تەرىپى ئېچىلىپ قالغان كۆڭلىكىنىڭ ئىچىدىن كۆرۈنۈپ قالغان قورسىقى ۋە كالتە ئىشتىنىنىڭ رىزىنكىسى تۇراقىنى چىدىغۇسىز قىلىۋەتتى؛ ئۇ تۆكۈرۈكىنى ئىچىگە يۇتۇپ، يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان كۈچلۈك ھەۋەستىن لاغىلداپ تىترەپ، ھەممىنى ئۇنتۇپ خەلچىخاننىڭ ئۈستىگە ئارتىلدى. ئىشتاننى پەسكە تارتىشقا ئۈلگۈرمەيلا خەلچىخان

چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى، تۇراقنى كۆرۈپ يۈزى شۇ هامان قارىداپ، چىڭقىلىپ، بىلەكلىرىگە كۈچ تولدى؛ بار كۈچىنى يىغىپ ئۇنى ئۈستىدىن بوشىتىشقا ھەرىكەتلەندى، ئىشتىنىغا چىڭ ئېسىلىپ ھاسىراپ تۇرۇپ ئۇنى تىللىدى:

— نەدىن چۈشتۈڭ ۋۇي ئېشەك سۈتى ئەمگەن تەخەي، نومۇسىنى بىلمەيدىغان رەسۋا، كالىنىڭ قېرىنىدىن چۈشكەن ماز پاينەك، چۈشە، ئۈستۈمدىن چۈش، ئاپاڭنىڭ ئەمچىكى ئەمەس بۇ مۇجۇقلاپ ئوينايدىغان! بىزنى بوزەك تاپمىغان سەن ئىتنىڭ كۈچۈكى قالدىڭمۇ ئەمدى!...

— ئوبدان ئاچا، خەسەم ئاچا، خوش بولاي، مۇشۇ بىر قېتىم...— تۇراق ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ يالۋۇردى.

— چۈشە شوۋىچى، ئاچاڭنى تېپىپ ئاچا ــدە!...

— چۈشمەيمەن،— تۇراق چىڭ تىركىشىپ تۇرۇۋالدى.

— چۈش دەيمەن، ھېلى راخمىناخۇن كىرىپ قالدۇ!...

تۇراق بۇنى ئاڭلاپ سەل چۆچۈپ شۈكلەپ قالدى، خەلچىخان شۇ پۇرسەتتە بىرلا كۈچەپ ئۇنى ئۈستىدىن ئىرغىتىپ تاشلىدى. تۇراق ئورنىدىن قوپۇپ يەنە ئېسىلدى:

— سىز ماقۇل دېمىگىچە بۇ يەردىن كەتمەيمەن، راخمان كىرىپ قالسا سىزگىمۇ ياخشى ئەمەس، ئاڭغىچە ئىشنى چاققان تۈگىتەيلى!...

— ئەمىسە بىر شەرتىم بار.

— نېمە شەرت؟!

— مەن گەپ سورىسام جاۋاب بېرىسەن، ئەمما راست گەپ قىلىسەن جۇمۇ!

— ۋاي بولدى، چاتاق يوق!

— دەپ باقە، ئاتاڭ راست بىزنىڭ شاللىقتىكى ئوغۇت سۈيىنى ئېتىزلىقىغا ئېچىۋالغانمۇ؟

تۇراق نەپسى غالىپ كېلىپ راستىنى ئېيتىۋەتتى.

— ھە ئەمدى بولغاندۇ؟— دېدى ئۇ يەنە خەلچىخانغا ئېسىلىپ.

— ياق تېخى،— دېدى خەلچىخان ئۇنى غەزەپ بىلەن ئىتتىرىپ،— بىزنىڭ بۇغداي خامىنىغا تاش تۆككەنمۇ سېنىڭ ئاتاڭمۇ؟

تۇراق بىر پەس شۈكلەپ ، خەلچىخاننىڭ ئۆرلەپ ھەم پەسلەۋاتقان كۆكسىگە، كالتە ئىشتىنىنىڭ كەڭ پۇشقاقلىرىدىن كۆرۈنۈپ قالغان يوتىسىغا قاراپ كاللىسىنى باشقۇرالماي قالدى، كونا خامانى سورىغان بىلەن بىزنى نېمە قىلالايتتى دەپ ئويلىدى.

— ھەئە، ئۇنىمۇ بىز تۆككەن،— تۇراق شۇنداق دەپلا يولۋاستەك ئېتىلىپ بارغىنىچە خەلچىخاننى ئاستىغا ئالدى، خەلچىخان جان ئاچچىقىدا ئۇنى يۇقىرىغا ئىتتىرەتتى، تۇراق پەسكە باساتتى. ئۇلار شۇ ھالەتتە تىركىشىپ، يومىلاقلىشىپ تۇرغاندا راخمان قورسىقى ئېچىپ كېتىپ، ئېتىزلىقتىن ئۆيىگە كىرىپ قالدى، كۆز ئالدىدىكى رەسۋالىقتىن جان ئىمانى چىقىپ، قولىغا كەتمەننى ئالدى. ھەۋەستىن قىزىرىپ خۇدىنى يوقاتقان تۇراق راخماننىڭ ئالۋاستىدەك تويۇقسىز پەيدا بولۇپ قالغىنىنى كۆرۈپ، خەلچىخاننى تاشلاپ سامانلىققا قاچتى، گويا ئۇر-ئۇرغا قالغان چاشقاندەك پىتىراپ كىرگىلى تۆشۈك تاپالماي، جان قايغۇسىدا تەمتىرەپ كەتتى؛ ئاخىر بار كۈچىنى يىغىپ تامدىن ئارتىلىپ ئۆزىنى سىرتقا ئاتاي دېيىشىگە راخمان يېقىرىتىپ ئاتقان كەتمەننىڭ جۇلدىسى بېقىنىغا تېگىپ يۇتى تامنىڭ ئىچىگە سىيرىلىپ كەتتى. راخمان ئۇنى ئەسەبىيلەرچە قاتتىق ئۇرۇپ-تېپىپ ۋايجىنىنى چىقىرىۋەتتى، تۇراقنىڭ بايىلا قان تولۇپ تۇرغان ئەرلىك بەلگىسى ئەيپىناق بولدى. راخماننىڭ غەزىپى بارغانسېرى كۈچىيىپ كەتتى، تەسەۋۋۇرىدا قىزنىڭ پەريادلىق چىرايى ۋە مولمىناخۇن بىلەن ئالتۇنخاننىڭ

يىراقتىن ۋارقىراپ كېلىۋاتقان كۆرۈنۈشى ئارىلىشىپ كەتتى.

— ۋاي ئاكا... راھمانجىنىكا...توۋا قىلدىم... — تۇراق شىمىنىڭ ئېغىنى قاماللاپ يىغلامسىراپ يالۋۇردى.

— قىزىمنى بوزەك قىلغىنىڭنى ئاز دەپ ئەمدى بۇ قانجۇقنى تاپتىڭمۇ؟! سېنى مەشەگە ئەكەلگەن شادا پاچىقىڭ مۇشۇغۇ-ھە!!؟

— مەن يوق يەپتىمەن، توۋا قىلاي...— تۇراق بۇ گەپنى دەپ بولغىچە ئوڭ تىزىغا كەتمەن كېلىپ تېگىپ بولدى، ئۇ جان ئاچچىقىدا ۋارقىراپ، كاردىن چىققان پۇتىنى قۇچاقلاپ تامغا ئۈسۈپ قاتتىق ھۆكۈرەپ يىغلىدى، ئاندىن ئۈنى بوغۇلۇپ قەغەزدەك ئاقىرىپ ھۇشىدىن كەتتى.

راخمان ئۆمرىگە كېلىپ بىرەر كىمنى بۇنداق قاتتىق ئۇرۇپ باقمىغانىدى، ئۇ تۇراقنىڭ ھۇشسىز ھالىتىنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا سەل ئىچى ئاغرىغاندەك بولدى. بۇ خىل ھېسسىيات كۈچەيگەنسېرى خەلچىخانغا بولغان غەزەپ-نەپرىتى ئەۋجىگە يەتتى: خەپ توختا، ئىپلاس قانجۇق، ھورۇن چوشقا، قېچىپ قۇتۇلغىنىڭنى بىر كۆرەي! راخمان كەتمەننى كۆتۈرۈپ تالاغا قېچىپ چىقىپ كەتكەن خەلچىخاننى قوغلاپ ماڭدى. ئۇ ھېچنېمىنى كۆرمەيتتى، ھېچنېمىنى ئاڭلىمايتتى، كاللىسىدا پەقەت ”ئۆلتۈرۈۋەت! ئۆلتۈرۈۋەت! “ دېگەن بىر قەبىھ خىيالدىن باشقا ھېچنېمە يوق ئىدى. ئۇنىڭ تەبىئىتىگە ئورناپ قالغان ياۋۇزلۇق بىر-بىرلەپ سۇغۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ ئەزەلدىن سەل كەمتۈك ئەقلىنىمۇ يوقىتىپ بېرىۋاتاتتى.

خەلچىخان قوناقلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا قورقۇنچتىن تۈگۈلۈپ، تىترەپ ئولتۇراتتى. راخمان قوناقلىقنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ ئۇنىڭ ئىسمىنى بۆرە ھۇۋلىغاندەك بىر قانچە قېتىم غەزەپ بىلەن توۋلىدى. خەلچىخان چىقاي، چىقاي دەپ كۆڭلى يەنە مەلۇم بىر بالا-قازانى تۇيۇپ چىققۇسى كەلمىدى. راخمان ئارقىدىنلا قوناق شاخلىرىنى ۋەھىمىلىك شالدىرلىتىپ ئۇنىڭغا يېقىنلاشقا باشلىدى. بۇ شەپە

ھەممە تەرەپتىن تەڭلا ئاڭلىنىۋاتقاندەك قىلاتتى، خەلچىخاننىڭ يۈرەكلىرى دەھشەتلىك سىلىپ كەتتى، ئۇ مەيلى نىمە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر قاچماي جىم ئولتۇرۇپ، راخمان كەلگەندە ئۆزىنى ئۇنىڭ ئاياغ ئاستىغا ئىتتىپ كەچۈرۈم سوراپ، تۇراقتىن ئاڭلىغان ئىشەنچلىك پاكىت ئارقىلىق ئۇنى قايىل قىلىش ھەم ئۆزىنىمۇ ئاقلاش نىيىتىگە كەلدى، مۇمكىن بولسا كىيىنچە سوتقا ئەرز سۇنۇش ۋە ئۆزىنى دوختۇرلار ئارقىلىق تەكشۈرۈتۈپ ھەقىقىي ئەھۋالنى ئىنىقلاپ چىقىش ئىشىنىمۇ ئويلاپ قويدى، راخمان كەلسە ئۇنى دەرھال توختىتىۋالالايدىغان گەپلەرنىمۇ كۆڭلىدە پىشۇرۇپ قويدى.

راخمان قوناق شاخلىرىنى پاراسلىتىپ بارغانسىرى ئىچكىرىلەپ كىردى ۋە قوناقلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرغان خەلچىخاننىڭ قارىسىنى كۆرۈشى بىلەنلا قاپلاندەك ئىتىلدى. خەلچىخان ئۇنىڭ بۇنچە تېز كېلىشىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى، قورقۇنچتىن كۆزلىرى چەكچىيىپ، ھودۇققىنىدىن كاللىسى ئىشلىمەي قالدى، ئەجەل پەيتىدىكى بىخۇتلۇق ئۇنى قىسماق ئاستىغا ئالدى، دەيدىغان گىپىنى تاپالماي دۇدۇقلاپ كەتتى:

— توختاڭلا، مە..ن... ھە...ھە..تۇ...تۇ

خەلچىخان بىشىنى قولى بىلەن توساپ ئىچىنىشلىق چىقىرىۋەتتى، ئۆزىنى ئوڭشاشقا ئۈلگۈرمەيلا كاللىسىغا تەگكەن ئۈشتۈمتۇت زەربىدىن مېڭىسى چاچراپ كەتكەندەك بولۇپ كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى، ئۇجۇقۇپ كەتكەن روھى ئاشۇ قاراڭغۇلۇق ئىچىدە كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە ئۇ ئالەمگە كەتتى.

راخمان كەتمەننى تاشلاپ، يەردە سۇنايلىنىپ ياتقان خەلچىخانغا جىممىدە تىكىلىپ قاراپ قالدى، ئۇنىڭ بىشىدىن توختىماي ئىتىپ چىقىۋاتقان قانلارنى كۆرۈپ جىنى سىرقىراپ، تىنىقمىدا جان قالماي يەرگە لوككىدە چۈشۈپ يۈكۈندى، ئۇنىڭ

بۇرنىغا قولىنى يېقىن تۇتۇپ، تىنىقى توختىنىغانلىقىغا ئىشەنمەي، مەيدىسىگە قۇلىقىنى يېقىپ يۈرەك سوقۇشىنى ئاڭلىماقچى بولدى. ئەمما ئۇ كېچىككەنىدى، رەھىمسىز رېئاللىق ئۇنىڭ ئۆلگەنلىكىنى راستتىنلا ئىسپاتلاپ تۇراتتى؛ ئىللىق تىنىقىدىن ھارارەت، كۆكسىدىن لەززەت بەرگەن بۇ قەدىناس ۋۇجۇد تېزلىكتە سوۋۇپ ئاخىر توپىدىن ياسالغان ھەيكەلدەك قېتىپ قالغانىدى.

قىزىل قانلار ئاللانىڭ ئادەملەرگە ئۆز رىسقىنى تېپىپ يېيىشى ئۈچۈن ئاتا قىلغان بۇ مۇبارەك زېمىننى بۇلغىدى! خۇدانىڭ كىشىلەرگە ئادەتتە تىلىك باقالمايدىغان ئىنئامى، يۇۋاش، مۆمىن بىر بەندىسى شۇ سائەتتە ئەتراپىدىكىلەردىن يوشۇرۇن ھالدا قاتىللىق قىلدى، ئادەم ئۆلتۈردى! بۇنداق دېسە كىم ئىشىنىدۇ؟ بۇنىڭغا كىممۇ ئىشىنەر-ھە!؟ بىراق، بۇ خۇدا كۆرگەن ئىش، ھەممىدىن تېنىۋالغان بىلەنمۇ خۇدادىن تېنىۋالغىلى بولمايدۇ. مەھەللە كوي، خەلقى ئالەم بۇنى بىلمەي قالمايدۇ! راخمان بۇقۇلداپ يىغلاپ يەرگە ئېگىلىشتى، پېشانىسى يەرگە تەگدى، ئۇنىڭغا شۇ تاپتا يەر، ئاسمان تەڭلا پىقىراپ قىيامەت قايىم بولۇۋاتقاندەك بىلىندى.

19

كۈن ئۆلتۈرۈشقا باشلىدى. راخمان موزاينىڭ ئارغامچىسىنى بېلىگە باغلاپ، ئەس-ھوشىنى يوقاتقان ھالدا مۇدۇرۇپ-چوقۇرۇپ قەبرىستانلىققا ماڭدى، يولدا كېتىپ بارغان بىر قانچە كىشىمۇ ئۇنىڭ كۆزىگە ئەرۋاھتەك كۆرۈندى. زېمىندىكى ھەممە نەرسىلەر ئۇنىڭغا ئەمدى يوقتەك بىلىنەتتى، ئۆزىنى يەرگە ئەمەس، بۇلۇتقا دەسسەپ كېتىۋاتقاندەك سېزەتتى، گاھىدا بېشى قېيىپ مازارلىققا ئەمەس، باشقا ياققا كېتىپ قالاتتى، خىيالىغا تۇرۇپلا ئاپىسى ۋە باللىق چاغلىرىدىكى بەزىبىر ئىشلار كېلىپ قالاتتى، ئارقىدىن

خەلچىخانىنىڭ قارامتۇل چىرايى ئۇنى بېسىپ كېتەتتى. ئۇ توساتتىن سىڭايان كۆزلىرى بىلەن راخمانغا ئالۋاستىدەك تىكىلدى، ئاۋازىمۇ قورقۇنچلۇق، پەريادلىق چىقاتتى:

— مېنى نېمىشقا ئۆلتۈرىسەن؟

— يەيدىغان رىسقىڭ شۇنچىلىككەن.

ئۇ كۆڭلىدە بۇ جاۋابنى ئەڭ توغرا تاپتى، ئۆزەمنىڭمۇ يەيدىغان رىسقىم ئاز قالدى، دەپ ئويلىدى، كاللىسى ئارام تاپتى، نىشاننى توغرا تاللاپ قەبرىستانلىققا كەلدى، قىزىنىڭ قەبرىسىنى خاتاسىز تېپىپ باردى، ئىچ-ئىچىدىن ئەڭ چوڭقۇر گەپلەر تىزىلىپ چىقتى، دۇرۇت ئوقۇغاندەك تىترەپ-تىترەپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— قىزىم، قىزىم...ماڭا قارا، ماڭا بىر قاراپ قويچۇ! مەن ئاپاڭنى ئۆلتۈرۈۋەتتىم! نېمىشقا دەمسەن؟ ئۇ سېنى ئالقىنىمغا چۈشۈرگەن، ئاندىن مۇشۇ زېمىنغا بەنا قىلغان شەرمى هايالىق نەرسىسىنى سېنى بوزەك ئەتكەن بىر ئېشەككە تۇتۇپ بەردى! چىدىيالمىدىم قىزىم، ئاپاڭدەك خوتۇن بىلەن ئۆي تۇتقان گۇناھىمغا سېنىمۇ مۇشۇ يەر ئاستىغا سۆرەپ كەلدىم، سېنى دېمىگەن بولسام، سەن ئۇنى غەزەل ئوقۇپ بېرىدۇ دېمىگەن بولساڭ، مەن ئاللىبۇرۇن ئۇنىڭ كەشىنى توغرىلاپ بولاتتىم! ئۇنىڭ ئېپلاسلىقىدىن دانلىرىمىزدىن تارتىپ موزايلىرىمىزغىچە قويماي ئۆلدى، يوقالدى! ئەمدى مەن يەنە ئۇنىڭ بىلەن ئۆي تۇتۇپ ئۆتەلەمدىمەن؟ شۇڭا ئۇنى كۆزدىن يوقىتىپ، ئۆلۈكىنى قوناقلىقتا تاشلاپ قويۇپ ئۆزەم بۇ يەرگە كېلىۋالدىم. قىزىم، قىزىم ئامىنەم، گېپىمنى ئاڭلاۋاتامسەن؟ ئاتاڭنىڭ گېپىنى ئاڭلىيالىدىڭمۇ قىزىم؟ سەن هازىر نەدە؟ ئۇ دۇنيادا نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن قىزىم؟ ماڭا قارا قىزىم، گېپىمنى ئاڭلا، غەزەل دېگەننى مەنمۇ ئېيتالايمەن، مەن قېشىڭغا بارسام ئىككىمىز تەڭ ئېيتىمىز، ئاپاڭ دېگەن پاڭقاي كۆزىنى قىسىپ قالدۇ، ئۇنىڭ ئەرۋاهى مەشەدە يۈرگەندەكلا قىلىدۇ! ئۇ ئەمدى سېنىڭ قېشىڭغا

بىرىۋالمىسۇن، ئۇنى يېقىن كەلتۈرمە! ئۇنى يېقىن كەلتۈرمە!...

راخمان يەردىن توپا ئېلىپ ئەتراپقا چاچتى، ئارقىدىن قىزنىڭ تۇپراق بېشىغا يۈزىنى يېقىپ بىر ھازا يىغلىدى. ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ، قەبرىستانلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتۈپ، بۆككىدە ئۆسكەن تېرەكلىككە كىرىپ، مەزمۇت ئۆسكەن بىر تېرەكنىڭ قاپ بېلىگە چىقىپ، ئارغامچىنى پۇتاققا باغلاپ بىر سىرتماق ياسىدى.

قاراڭغۇ چۈشۈشكە باشلىدى. تۇساتتىن قاتتىق بوران چىقىپ كەتتى. دەرەخلەر بوراندا ئۆرۈلۈپ چۈشىدىغاندەك تەۋرىنەتتى، گويا ھازىرلا سۇنىدىغاندەك"غىرىس-غىرىس" ئاۋاز چىقىراتتى. راخمان تېرەككە چىڭ يېپىشىپ، ھايات-مامات كۈرىشى ئوتتۇرىسىدا كەسكىن ئېلىشىۋاتاتتى. ئۇ كېچىنىڭ ئۇزۇن بولۇشىنى، تاڭنىڭ بىر دەم ئاتماي تۇرۇشىنى ئۈمىد قىلدى. بوران چىقىۋەردى، ۋاقىت ئۇنىڭ يۈرەكلىرىنى جىغىلدىتىپ دەرمانىنى قويمىدى، تەسەۋۋۇرىغا يەنە كىچىك چاغلىرى، ئاتا-ئانىسى، ئارقىدىن قىزى بولۇپ بىر-بىرىدىن سۆيۈملۈك ئوبرازلار كېلىپ تىزىلدى. ئارقىدىن بىر قاباھەتلىك مەنزىرە پەيدا بولدى: خەلچىخان قوناقلىقتا ئۆلگەن يېرىدىن قوپۇپ قويۇنتازدەك تېز مېڭىپ مازارلىققا كەلدى ۋە پۈتۈن ئۆلۈكلەرنى ئويغىتىپ،"ئۇ قاتىل، ئۇ قاتىل!" دەپ يوپۇرۇلۇپ كېلىپ، ئۇنىڭ پۇتىدىن تارتىپ چۈشۈرۈپ، تاڭ ئاتقاندا ئۇنى مەسچىت جامائىتىنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ تاشلىماقچى بولدى. راخمان ئۆز خىيالىدىكى بۇ قورقۇنچلۇق نەرسىلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قالدى، گويا شۇنداق بولىدىغاندەك دەھشەتكە چۆمدى. ئۇ ھوشقىيىتىپ تۇرغان بوراننىڭ ھەم بىر-بىرىگە ئۇرۇلۇپ پات-پات شار-شۇر قىلىپ شاۋقۇن كۆتۈرىدىغان تېرەك يوپۇرماقلىرىنىڭ ۋەھىمىلىك ساداسىنى ئاڭلاۋېرىپ قۇلاقلىرى پاڭ بولۇپ كەتكۈدەك بولدى. ھەر بىر شاۋقۇندا بىر تىترەپ تېرەكتىن يىقىلىپ چۈشۈشكە

تاس قالدى. يىقىلىپ چۈشىسىلا تىرەك تۈۋدىكى ئەرۋاھلارنىڭ ھەرىدەك ئۇلىشىپ ئۆزىنى دەسسەپ چەيلىشىنى، تاڭ ئاتقاندا جامائەتكە تاپشۇرۇپ بېرىشىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ قاتتىق ۋەھىمىگە چۆكۈپ، تاڭ يورۇشتىن ئاۋۋال جەزمەن ئۆلۈۋېلىش نىيىتىگە كەلدى. ئۇ ئۆزىدىكى ھەممە قورقۇنچىنى قىلغان بارلىق ئىشىم خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن بولۇۋاتىدۇ دېگەن ئىشەنچ بىلەن يەڭدى، ئۆزىنىڭ كېيىنكى ھاياتىنىڭ يەنە بوغۇلۇش، سىقىلىش، تىل-ئاھانەت، لەنەت-نەپرەت ئىچىدە ئۆتىدىغانلىقىنى ئويلاپ قاتتىق ئۈمىدسىزلەندى، روھىي دۇنياسى قاراڭغۇلۇققا تولدى. ساراڭ بولۇۋېلىپ ئازراق بولسىمۇ كۆننىڭ سېرىقىنى كۆرۈش خىيالىغىمۇ كەلدى، بىراق دەل مۇشۇنداق ئويلاشىنىڭ ئۆزى ئۇنى ساراڭ قىلىۋېتەلمەي، بەلكى ئۇنىڭ ھاياتلىققا بولغان ئىنتىلىشىنى ئۆلۈمگە بولغان تەلپۈنۈشكە ئايلاندۇرۇۋەتتى. ئۆلۈم دەھشىتى، ئۆلۈم ۋەھىمىسى، ئارغامچىدا سىقىلىش، تولغىنىش ئازابى ئۇنىڭ ئۈچۈن يەرگە چۈشۈشتىكى تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز ئازابلارغا قارىغاندا كۆپ يېنىك ئىدى...

تاڭ سۈزۈلۈشكە باشلىدى، بىر قانچە كىشى (بەلكىم مەسچىتكە ئەزان ئېيتقىلى كەلگەن مەزىن ياكى ئىمام بولسا كېرەك) يىراقتىن ئەرۋاھتەك تەۋرىنىپ كەلدى. ماتەم سىگنالى چېلىندى. ئۇ قەتئىي نىيەتكە كېلىپ ھالقىغا بوينىنى ئۆتكۈزۈپ ئۆزىنى مۇئەللەققە قويۇۋەتتى، ئارغامچا چىڭىپ ئۇنىڭ گېلىنى سىقتى، خۇداغا مىڭ قېتىملاپ تەۋۋە قىلدى. ئاخىرقى نەپەستە ئۇ قىزىنىڭ ئۆزىگە كۆلۈمسىرەپ تۇرغان ھالىتىنى ۋە جەننەتنىڭ غايىۋى سىماسىنى تەسەۋۋۇر قىلدى.

20

مەھەللىنى بىر مەيدان مۇسىبەت باستى.

خەلچىخان قوناق ئورۇۋاتقان چاغدا بايقالدى. شۇ مەيداندا

بارلارنىڭ بىرى قورقۇپ ھوشىدىن كەتتى. يېزىلىق ساقچىخانىدىن ئادەم چىقىپ تەكشۈردى ھەم قوناقلىقتا تاشلاپ قويۇلغان كەتمەننىڭ راخماننىڭ ئىكەنلىكىگە قاراپ، ”راخمان خوتۇنىنى ئۆلتۈرۈپ ئارقىدىن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغان“ دەپ ھۆكۈم چىقىرىپلا ئىشنى تۈگەتتى.

خەلچىخاننىڭ جەسىتى ئىسسىقتا پۇراپ، سېسىپ كەتكەن، يوتا ۋە ساغرىسىنى غالجىر ئىتلار يەپ سۆڭىكى كۆرۈنۈپ قالغانىدى. راخمان بىلەن خەلچىخاننىڭ ئۆيىدىكىلىرى ئۇنى تاۋۇتقا سېلىپ، راخماننىڭ تاش گۆرلۈكىگە ئېلىپ كېلىپ ئىچىدىن يەنە بىر يەرلىك كولاپ دەپنە قىلدى.

راخماننىڭ يەرلىرى، ۋەيرانە ئۆيىدىكى قولغا چىقمايدىغان مال-مۈلۈكىنى دەپ راخماننىڭ ئۆيىدىكىلەر، خەلچىخاننىڭ ئۆيىدىكىلەر، مەھەللە رەھبەرلىرى ۋە بانكا كادىرلىرى ئوتتۇرىسىدىكى جەڭگى-جېدەل بىرەر ئايغىچە بېسىقمىدى.

مولىمىناخۇن بالامنىڭ دوختۇر پۇلىنى راخمان تۆلەيتتى دەپ ئۇششۇقلۇق قىلىپ ئاقتۇرالماي، ئۆزىگە يۈك بولۇپ پالەچ ھالەتتە ۋايجانلاپ ياتقان تۇراققا ھەر قىسما گەپلەر بىلەن دوق قىلدى. تۇراق دەھشەتلىك ئاغرىق ۋە كوتۇلداشلارغا چىدىماي، مولىمىناخۇن بىلەن ئالتۇنخان ئېتىزلىقتا كەتكەن ۋاقىتتا ئويۇقتا تىقىپ قويۇلغان ھاشارات ئۆلتۈرۈش دورىسىنى ئىچىۋالدى. مولىمىناخۇن بىلەن ئالتۇنخان قايتىپ كېلىپ ئۇنىڭ ئۆلۈپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپ داد-پەرياد كۆتۈرۈپ يىغلاشتى. ئۇلار يىغلاش-قاقشاش بىلەن بولۇپ كېتىپ، كىچىك ئوغلى روزىنى ئەستىن چىقىرىپ قويدى. روزى ھېلىقى ۋەقەدىن كېيىن كۈندە تاماق يېمەي يېتىۋالىدىغان، تۇرۇپلا يىغلايدىغان، ئۆستەڭگە دائىم قېچىپ كېتىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئامىنەم سۇغا چۈشۈپ ئۆلۈپ قالغاندىن كېيىن مەھەللىدىكىلەر ئۆزىنىڭ ئۇششاق بالىلىرىنى ئۆيىدىن تالاغا چىقارماي

بىقىنشتى. ئەمما روزى پۇرسەت تاپسىلا قاچاتتى، باغنىڭ سۆگگۈچىدىن، دەرۋازىنىڭ تېگىدىن قىستىلىپ ئۆتۈپ كېتەتتى، مولىمناخۇن ئۇنى يېرىم يولدا يا بولمىسا ئۇ ئۆستەڭ بويىدا سۇغا قاراپ ئولتۇرغاندا بېرىپ تۇتۇۋالاتتى، ئۆيگە كەلگۈچە چىۋىق بىلەن ساۋايتتى. ئاكىسى ئۆلگەندە ئۇ ئاتىسى بىلەن ئاپىسىنىڭ ئۆزى بىلەن كارى يوق تۇرغانلىقىدىن پايدىلىنىپ، قىيغىتىپ يۈگۈرۈپ يەنە ئۆستەڭ بويىغا كەلدى. ئۆستەڭگە بىر دەم چالما ئېتىپ ئوينىدى، سۆگەت تاللىرىنى سۇندۇرۇپ، سۇلارنى چالغىتىپ شاۋقۇن ھاسىل قىلدى؛ ئېقىنىنىڭ ئاياغ تەرىپىگە قاراپ يۈگۈردى ۋە ئامىنەم ئالما سۈزىمەن دەپ يوقاپ كەتكەن جايغا كەلدى. ئامىنەم قالدۇرغان پاتقاق ئىزىمۇ تېخى شۇ پېتى تۇراتتى.

روزى قىرغاقتا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، قولىدىكى تالنى سۇغا چىلاپ ئۇنىڭدىن ھاسىل بولغان سىزىقچىلارغا بىر پەس قاراپ تۇردى. تۇيۇقسىز بىر كىچىك قول سۇ يۈزىگە ئاستا كۆتۈرۈلۈپ چىقتى، ئارقىدىن سۇمبۇل چاچلىرى نازۇك بويۇنلىرىغا يۆگىشىپ تۇرغان بىر قىزنىڭ بېشى كۆرۈندى. ئۇ بېشىنى ئاستا-ئاستا بۇراپ روزى تەرەپكە قارىدى، ئەگىم قاشلىرى، قاپقارا كىرپىك بىلەن ئورالغان شەھلا كۆزى، ئېقىپ چۈشكەن بۇرنى، ئويماقتەك ئاغزى ئېنىق كۆرۈندى. ئۇنىڭ گۆدەكلەرگە خاس پاكلىق، گۈزەللىك تېمىپ تۇرغان رۇخسارىدىن ئانىسىنىڭ ئوغۇز سۈتىدەك ئاق، ساپ، ئىللىق نۇرلار تۆكۈلۈپ تۇراتتى، چىرايى سۇغا چۈشكەن ئاي شولىسىدەك نۇر چاچاتتى. قىز غۇبارسىز، غەرەزسىز ۋە ئىنتايىن جەزبىلىك ھالەتتە روزىغا قاراپ كۈلۈمسىرىدى. بۇ كۈلۈمسىرەشتىن روزىنىڭ يۈرىكى تېپچەكلەپ كەتتى. قىز ئۇنىڭغا خرۇستالدەك ئاق، سۈزۈك، يۇمران، بۇدرۇق قوللىرىنى چىقىرىپ سۇندى. يۈزىمۇ، كۆزلىرىمۇ ئاپتاپتەك پارلاپ، سەدەپتەك چىشلىرى بىلىنەر-بىلىنمەس كۆرۈنۈپ قالدى، قىز سۆزلەۋاتاتتى:

— روزاخۇن، كەل، ساڭا بىلىقتەك سۇ ئۈزۈشنى ئۆگىتىپ قوياي!

— ئامىنەم مانا، قاراپ تۇر-ھە!

روزى قولىنى سوزۇپ، چاقماقتەك ”ۋال“ قىلىپ ئىچ-باغرىنى لەرزىگە كەلتۈرۈپ قۇياشتەك يوپيورۇق قىلغان ئاشۇ گۈزەل سىماغا ئۆزىنى ئاتتى...”شار-شۇر“ قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ لايلىنىپ ئېقىۋاتقان سۇ دولقۇنلىنىپ كەتتى. روزى بايا تۇتۇپ تۇرغان تال چىۋىق سۇ يۈزىدە لەيلەپ قالدى.

* * *

ئۇ جانلار زېمىنىنىڭ ئۈستىدە ھەم ئاستىدا، ئۆلۈكلەر، تىرىكلەر ئارىلىشىپ كەتكەن، قۇياش، تۇپراق، ئۆسۈملۈك گىرەلىشىپ كەتكەن ئاشۇ خىلۋەت ماكاندا. ۋاقىت قۇياش نۇرى ۋە شامال بىلەن تەڭ ئۆتمەكتە، لاي سۇلار ئاۋۋالقىدەك ئاقماقتا...

كېيىنكى ئىشلار

ئۇلارنىڭ روھى ئەسلىدىلا تەبىئەت بىلەن تۇتاش ئىدى. ئەمما ئۇلار ئۇ روھنىڭ تەبىئەتكە مايىل گۈزەللىكىنى قەدىرلەشنى ئۇقمىدى، نادانلىقىنى تاشلىيالمىدى. روھ ئىجتىمائىي گۈزەللىككە، ئىزگۈ تەرەققىياتقا ئىنتىلمەيدىكەن، ئۇنىڭ تەبىئەت گۈزەللىكىگە ئوخشاش مۇقەددەس بولالىشى ۋە تېگىشلىك قىممىتىنى يارىتالىشى مۇمكىن ئەمەس. ئۇلارنىڭ كۆڭۈلكۆشچان روھى ئۇلارنى قاقاسلىقتا ئۆسۈشكە كۆنۈپ كەتكەن يانتاقتەك مەزمۇت ۋە چىدامىلىق قىلىۋەتكەن. بىز بۇ روھنىڭ ئاددىيلىقى ۋە گۈزەللىكىنى قەدىرلەيمىز، لېكىن بۇ گۈزەللىكنىڭ كەمتۈكلىكىگە ئىچىنماي تۇرالمايمىز. بەزى ئادەمدىكى ئاددىي، ساددا روھنىڭ بەزى ئادەمدىكى مۇرەككەپ، ئەمما كۈچلۈك روھ ئالدىدا چېنىپ قالدىغانلىقى ئىجتىمائىي تەرەققىيات داۋامىدا ئىسپاتلانماقتا. روھ ئەسلىدە ھەممە ئادەمدە باراۋەر، ئوخشاش مەۋجۇت بولىدىغان نەرسە، ئەمما ئۇ ھەر ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدا خاسلىققا ئىگە بولغاچقا، يەنە كېلىپ كۈچلۈك ئىجتىمائىيلىققا ئىگە بولۇپ كەتكەچكە، شۇنىڭدەك شۇ ئىجتىمائىيلىق ئىچىدە گويا ئاتوم زەررىچىلىرىدەك بۆلۈنۈپ كەتكەچكە، ئۇنى ئاددىي، مۇرەككەپ، گۈزەل، قەبىھ، ئېسىل، پەس، كۈچلۈك، ئاجىز... دەپ ئايرىيدىغان ئەھۋال تەبىئىيلا كېلىپ چىقتى.

«لاي سۇ ئىچكەن جانلار»نىڭ داۋامىنى يېزىشقا باشلىغىنىمدا مەندە ئىككىلىنىش بولدى، مۇۋەپپەقىيەتلىك يېزىپ چىقىش-چىقالماسلىقنى بەك ئويلاپ كەتمىدىم، بىر ئەسەرنى يېزىش گويا ئۇزاققا يۈگۈرۈشكە ئوخشايدۇ، مۇساپىنى مۇمكىنقەدەر بېسىپ

تاماملاش كېرەك، چوقۇم چېمپىيون بولۇش ئىستىكىدە يۈگۈرگەنلەر روھىي بېسىمدىن قۇتۇلالمايدۇ، يۈرىكى ئەركىن سوقالمايدۇ. قەلەمكەش ئەڭ ئاۋۋال چوقۇم ئۆز كۆڭلىدىكى ئىجادىيەت بوشلۇقىنى تولدۇرۇشى لازىم، مۇۋاپپەقىيەت ئىككىنچى مەسىلە.

* * *

راخمانىنىڭ پەرىشتە سۈپەت سۆيۈملۈك قىزى ئامىنەم ئېھتىياتسىزلىقتىن لاي ئۆستەڭگە چۈشۈپ كېتىپ، تۇنجۇقۇپ ئۆلۈپ قالغاندىن كېيىن مەھەللىدە بىر مۇنچە ئۆلۈم ۋەقەلىرى بولدى. مەھەللىدىكىلەرمۇ كەينى-كەينىدىن كېلىپ چىققان مۇنداق ئۆلۈم-يېتىمدىن ھەيران بولۇشۇپ، خېلىغىچە ياقىسىنى تۇتۇشۇپ يۈرۈشتى. ئۈچ جانلىق بىر ئائىلە شۇنداق قىلىپ بۇ مەھەللىدىن يوقالدى، يەرلىرىمۇ مەھەللىگە ئۆتكۈزۈۋېلىندى.

روزى ئامىنەمنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، ئۆزىنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى گۈزەل باللىق دۇنياسىغا كىرىپ كەتتى، زۇلمەتلىك ئۆلۈم ئۇنىڭغا ئامىنەمنىڭ روھى ئارقىلىق ئايدەك يورۇق بىلىنگەندى. ئۇنىڭ ئۆلۈكى سۈزۈۋېلىنغاندا مولمىتاخۇن بىلەن ئالتۇنخانغا بۇ دۇنيا گويا ئۆستەڭدىكى سۇنىڭ تېگىدەك قاراڭغۇ كۆرۈنۈپ، نېمىشقا مۇشۇنداق بولىدۇ دەپ ئۆز قىسمەتلىرىدىن قاقشاپ، ئۇزاققىچە يىغا-زارە قىلىشتى؛ باللىرىنىڭ ئاخىرەتلىكىنى ئۇزۇتۇپ بولغاندىن كېيىن، يەنە ئۆزلىرىنىڭ تىرىكچىلىك غېمىنى قىلىشقا باشلىدى؛ ئەمما تۈنۈگۈنلا تېخى كۆز ئالدىدا تۇرغان ئىككى ئوغلىنىڭ ئۇشتۇمتۇت يوقۇلۇپ، مەڭگۈ كەلمەسكە كېتىشى ئۇلارنى ئازابلايتتى؛ ئۆيدىكى، ئېتىزدىكى ئىشلارنىڭ كۆپلۈكى، باقىدىغان ئۇلاغلارنىڭ جىقلىقى ئۇلارغا باللىرىنىڭ قەدىر-قىممىتىنى تونۇتۇپ تۇراتتى. ئىشقا تۈمۈردەك چىڭ ئالتۇنخانمۇ ئىشقا يېتىشىپ بولالماي قالسا دائىم كۆز يېشى قىلاتتى. ئېگىز قەددى قايغۇ-ئەلەمدىن يادەك ئېگىلگەن مولمىناخۇن مەنپەئەت ھەققىدە بۇرۇنقىدەك ئەركىن

خىيال قىلالمايتتى، ئەمما ئۇنى تاشلاپمۇ قويالمايتتى. ئۇ ئىككى ئوغلىنىڭ ئۆلۈمىنى راخمانىنىڭ، خەلچىخاننىڭ ۋە ئۇلارنىڭ قىزىنىڭ ئۆلۈمىگە باغلاشتۇرۇپ، ئۇنىڭدىن سەۋەب-نەتىجە تېپىشقا ئۇرۇناتتى؛ بىراق ئۇلار بىرىبىر ئۆلۈپ كەتكەچكە، بەختى قارا رەھمەتلىكلەرنى قاغاپ يۈرۈشكە ئۇنىڭ ئاز-تولا ئىمان نۇرى چۈشكەن كۆڭلى كۆتۈرمەيتتى. ئۇ ئارقا-ئارقىدىن كېلىپ چىققان ئۆلۈم ۋەقەلىرىنى ئاخىر يەنىلا خۇدانىڭ ئىرادىسىگە باغلىماقتىن باشقا چارە يوقلۇقىنى قايتىدىن چۈشىنىپ قالدى، ئىمانى بۇرۇنقىدىن كۈچەيدى. بۇرۇنقىدەك سەھەر تۇرۇپ ئېتىزنى ۋە باغ-ۋارانىنى چۆگىلەيدىغان، ئېغىل-قوتاندىكى ئۇلاغلارغا، ئۆگزىسىدىكى توخۇ-كەپتەرلەرگە قارايدىغان ئىشلىرىنى قايرىپ قويۇپ، سەھەردىلا ھېچنېمىگە قارىماي مەسچىتكە ماڭىدىغان بولدى.

قىش كىرىپ، ئېتىز ئىشلىرى خېلى سېلىكىپ قالغاندا مەسچىتكە نامازغا كېلىدىغانلار كۆپىيىپ كەتتى؛ مولمىناخۇن بەش ۋاق نامازغا ئىرىنسىمۇ، سەھەرلىك بىر ۋاق نامازنى تاشلىماي ئوقۇپ كەلدى ھەم ئۆزىچە بۇنىمۇ تېخى ناھايىتى چوڭ تەقۋادارلىق ھېسابلىدى. ئالتۇنخان ئۇنىڭدىنمۇ ئۆتە تەقۋا مەزلۇمغا ئايلاندى، مۇسىبەت قايغۇسىنىڭ كۈچى ئۇلارنى باشقىچە بىر ئادەم قىلىپ قويدى، بۇ ھالەت پۈتۈن قىش بويى داۋاملاشتى.

ئۇلارنىڭ ئۆيى"بالىسىزغا ئۆي مازار" دېگۈدەك بەك چۆلدەرەپ، غېرىبلىشىپ كەتمىدى. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ ئۇلار بۇنىڭغىمۇ كۆنۈپ قېلىشتى، كەڭ باغ-ۋارانلىق، مول تەئەللۇقاتلىق ئۆي ئۇلارنىڭ مۇقەددەس مەنپەئەتى ئىدى ھەم ئۇلارنىڭ ئىش مەيلىنى تارتىپ تۇراتتى، مەھەللىدىكىلەرنىڭ تىرىكچىلىكى ۋە ھەر بازار كۈنىدىكى قاينام-تاشقىنلىق ئۇلارنى رىئاللىققا باشلاپ تۇراتتى. شەك-شۈبھىسىزكى، ئۇلارمۇ ھەر قانداق ئادەمگە ئوخشاش قايغۇ-ئەلەمدىن قۇتۇلۇشنى ئىستەيتتى ھەم ئۆز كۆڭلىگە ئارام

بېغىشلايدىغان نەرسىلەرنى ئىزدەيتتى.

ئالتۇنخان ئەتىيازدا بىر ئاز ئاغرىقچان بولۇپ قالدى، لېكىن يەرلىك ئۇسۇللار بىلەن ئۆزىنى داۋالاپ ساقايتىۋالدى. ئۇ خېلى پەملىك، چاققان ئايال بولغاچقا، مولىمىناخۇنمۇ ئۇنىڭ سايىسىدا خاتىرجەم ياشاپ ئۆگىنىپ كەتكەچكە، بېشىغا كەلگەن بالا-قازا ۋە ھەر خىل مۇشەققەتلەرگە خوتۇنى بىلەن تەڭ چىداشلىق بەردى. ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرى دەرت-ئەلەمدىن تۈگىشىپ كەتكەن بولسا يەنە بىرىمۇ ساق قالمايتتى.

ئەتىياز كېلىشى بىلەن مەھەللە گۈزەللىشىپ، ھەممە جانلىقلار جانلىنىپ كېتىشتى. ئېرىق-ئۆستەڭلەردە ئەگىز سۇلار شوخلىنىپ ئېقىشقا باشلىدى، دېھقانلار كەتمىنىنى كۆتۈرۈپ ئېتىزلىققا قەدەم تاشلىدى، مولىمىناخۇنمۇ خوتۇنى بىلەن تەڭ ئېتىزغا چىقىپ، يول بويىدىكى دەرەخ بىخلىرىغا، ئېرىق بويىدىكى يېڭى ئوت-چۆپ ۋە ئېتىزدىكى مايسىلارغا قاراپ كۆڭلى بۆلەكچە تەسەللىي تېپىپ قالدى.

راخماننىڭ جىن ئۇۋۇلاپ قالغان ئۆيى ئەتىيازدا تېخىمۇ سىرلىق، قورقۇنچلۇق تۈس ئالدى. ئەسكى تامنىڭ چۆرىسىدىكى قاپاق تېرەكلەر، ياۋا ئۆرۈكلەر، يۇگىمەچ ئوتلار چىرمىشىپ كەتكەن قويۇق چىتلار ياز كۈنلىرى كېلىشى بىلەنلا غۇژمەك بىر يېشىل سېپىل بولۇپ، قىشتا مازارلىققا ئوخشاپ قالغان ۋەيرانە ئۆينى چىرايلىق ئوراپ، ئۇنى گۈزەللەشتۈرۈپ ھەم سىرلىقلاشتۇرۇپ قويدى. تامنىڭ تۆشۈكلىرىدىكى چاشقانلار قىشچە قازناقتىكى تاش ئارىلاش بۇغدايلارنى ئىلغاپ يەپ تۈگىتىپ، ياز كېلىشى بىلەنلا بۇغدايلار ساغىرىپ پىشىۋاتقان ئېتىزلىققا يۈگۈرۈشتى. ئۇ چاشقانلارنى ئەينى ۋاقىتتا راخمان ۋە خەلچىخان تىنىم تاپىغۇزماي ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ ئاز قويغانىدى. ئۆي ئىگىسى ئۆلگەندىن كېيىن ئەمدى بۇ چاشقانلار كۆپىيىپ ھەم يوغىناپ، ئۇلارنىڭ تېمىنى تېخىمۇ چوڭ تېشىپ،

قازناق ئۆيدە ئەركىن يورغىلاپ يۈرۈيدىغان، خالىغان چاغدا سىرتقا چىقىپ كىرىپ، ئۆزلىرىنىڭ ياشاش ماكانىنى ئاۋاتلاشتۇرالايدىغان بولدى. بۇ يەرگە مەھەللىدىكىلەر كەمدىن كەم كېلەتتى. كۈندۈزى بەزىدە ئويناپ كېلىپ قالىدىغان بالىلارمۇ قاراڭغۇ چۈشكەن ھامان بۇ يەردىن كېتەتتى.

ئۆمۈچۈك تورى باغلاپ كەتكەن ئىشىك-رامكىلار، يامغۇر تېشىپ ئېچىلىپ قالغان تورۇسلار، ئۆي ئىگىلىرىنىڭ ھاياتلىق پائالىيەتلىرى، ھەتتا چىراي تۈرقىنى ئەسلىتىدىغان ئاشۇ ئوچاق، مورا، سۇپىدىكى ئەسكى بورا، يوتقان يىغىدىغان تەكچە، تامدىكى قوزۇق، پۇچۇق قاپاق (بۇ ئەينى چاغدا خەلچىخان تۈز چىلايدىغان قاپاق ئىدى) قاتارلىق نەرسىلەر غېرىبانە تاشلىنىپ قالغانىدى، مەھەللىدىكىلەرمۇ ھاياتلىق ئۆچكەن بۇ "جىنىنىڭ كەپىسى"گە كېلىشنى خالىمايتتى، كەلگەنلەرمۇ بىرەر زۆرۈرىيەتتىن كېلەتتى. مەسىلەن، بەزىلەر يازلىق ئالما ئۈلگىسى ئۈچۈن بەلگە كېسىۋالغىلى كېلەتتى، بەزىلەر ئوتۇن ئىزدەپ كېلەتتى، ياز كېلىشى بىلەن بۇ يەرگە يازلىق ئالما يېگىلى كېلىدىغان بالىلار ئاۋۇپ كەتتى، ئۇلار بۇ بىر تۈپ ئالما دەرىخىگە چىقىۋېلىپ ياكى شاخلارغا چالما ئېتىپ ئەمدى پىشقان ئالمىلارنى قېقىپ يەپ ھەممىنى قورۇغداپ قويدى؛ ئالمىنىڭ شاخلىرى سۇندى، بەلگىلىرى چۈشتى. شۇنىڭدىن كېيىن يەنە ھېچكىم بۇ يەرگە كېلىپ قويمىدى.

راخمان ھارام بولغان موزىينىڭ گۆشىنى كۆمۈۋەتكەن يەردىن شۇنداق ئۈزۈن، يۇمران ئوت-چۆپلەر ئۆسۈپ چىقتىكى، قاچاندۇر بىر چاغدا بىرەيلەننىڭ كالىسى مۇشۇ يەرگە قېچىپ كېلىپ قېلىپ، ئاشۇ ئوت-چۆپلەرنى ئاچكۆزلۈك بىلەن يەپ سېلىپ، قورسىقى كۆپۈپ شۇ يەردىلا يېتىپ قالدى ھەم ھارام بولدى. مۇشۇ ئىشتىن كېيىن ئۇ يەرگە ھېچكىممۇ ئۈلگىنى يېقىن يولاتمايدىغان، ئۇ يەردىن ھېچكىممۇ ئوت ئالمايدىغان ياكى شاخ چاتمايدىغان، ھەتتا ياۋا ئۆرۈكلەر پىشىپ

كەتسىمۇ ھېچكىم ئۇنى بىرەر چىشلەم يەپ قويۇشقا پېتىنالمايدىغان بولۇپ كەتتى.

* * *

8- ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا مەھەللىدە بىر يۇقۇملۇق كېسەل پەيدا بولدى، ھەممە ئادەم ۋەھىمىگە چۈشتى. كىشىلەر ئارىسىدا"ۋابا تارقىلىپتۇ، مۇنچە ئادەم ئۆلۈپتۇ، دوختۇرلارمۇ بۇ كېسەلنى داۋالىيالمايدىكەن" دېگەندەك قورقۇنچلۇق گەپلەر تارالدى، "ۋابا دېگەن نەپەس ئارقىلىقمۇ يۇقىمىش، بۇرۇنمۇ شۇنداق كېسەل بىلەن نۇرغۇن ئادەم بىئەجەل ئۆلۈپ كەتكەنمىش" دېگەن گەپلەر ئېغىزدىن ئېغىزغا تاراپ، ئۆزىنىڭ تەن سالامەتلىكى بىلەن ئادەتتە ئانچە كارى يوق دېھقانلاردا تۇشمۇ تۇشتىن ئەنسىزلىك پەيدا قىلدى، يەنە كېلىپ ئارقا-ئارقىدىن ئاغرىپ دوختۇرخانىغا ئېلىپ مېڭىلغان كىشىلەرنىڭ ھەم ئۆلۈپ كېتىۋاتقانلارنىڭ خەۋىرى بۇ ئەنسىزلىكنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى. كىشىلەر ئۆيلىرىدىن تالاغا چىقمىدى، ئۆيىدە ناماز ئوقۇيدىغانلار كۆپىيىپ كەتكەچكە مەسچىتلەر بوش قالدى، دېھقانچىلىق ئىشلىرى ئاقساپ، بازارلاردىمۇ ئادەملەر شالاڭلاپ، ھەممە ياقنى ۋەھىمە قاپلىدى. يېزىلىق ھۆكۈمەت ناھىيىلىك سەھىيە ئىدارىسىنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا كېسەلنىڭ سەۋەبىنى تەكشۈرۈش ، كېسەلنى بايقاش ھەم داۋالاشقا كۆپلەپ ئادەم ۋە مەبلەغ ئاجرىتىپ، يۇقۇملۇق كېسەلنى تىزگىنلەشكە ئاتلاندى. كېيىن مەلۇم بولدىكى، بۇ يۇقۇملۇق كېسەللىك قانداقتۇر بىر دەھشەتلىك ۋابا كېسىلى ئەمەس بەلكى يېمەك-ئىچمەكتىن يۇقىدىغان يۇقۇملۇق ئۈچەي ياللۇغى بولۇپ، بۇنداق بولۇشى ئاساسەن ئىچىملىك سۇنىڭ پاكىز بولماسلىقىدىن ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن يېزىلىق ھۆكۈمەت كەسكىن چارە قوللىنىپ، بازاردا يېمەك-ئىچمەك سودىسىنى دەرھال توختاتتى. ھەر بىر مەھەللىگە بىردىن سۇ كۆلچىكى ياساشنى، ھەر بىر ئائىلىگە

بىردىن ياخشى ھاجەتخانا سېلىشنى بۇيرۇدى. ھەر بىر كەنت، مەھەللە كادىرلىرى باشقا ئىشلىرىنى قويۇپ، مەخسۇس مۇشۇ ئىشقا مەسئۇل بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە پۈتۈن يېزا بويىچە كۆلچەك ۋە ھاجەتخانىنىڭ ئۆلچەملىك پۈتكەن-پۈتمىگەنلىكىنى تەكشۈرۈشتىن ئۆتكۈزۈۋالىدىغان مەخسۇس گۇرۇپپا قۇرۇلدى.

ئالتۇنخان ئاشۇ يۇقۇملۇق مەرەزنىڭ ئۆزىگە يۇقۇپ قېلىشىنى زادىلا ئويلاپ باقمىغانىدى. ئۇ شۇ ھەقتىكى گەپلەر چىقىشقا باشلىغاندا ئانچە كۆڭۈلشىمىگەن، ئۆستەڭ يىراق بولسىمۇ ئۇنىڭ لاي سۈيىنى سۈزۈلدۈرۈپ، ئاشقا قۇيۇپ ئىچىپ كەلگەنىدى. ئەمما ئۇزاق ئۆتمەيلا بۇ مەھەللىدىنمۇ ئۇنىغا يېقىن ئادەم دوختۇرخانىغا يوللاندى، ئىككىسى ئۆلۈپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن مەھەللىدىكىلەر ئۆزلىرىگە قەدىناس بۇ ئۆستەڭنىڭ سۈيىگە تۇنجى قېتىم شەك كەلتۈرۈشتى. ئۇلار ئارىسىدا"بۇ ئۆستەڭنىڭ ئۈستۈنكى ئېقىنى بويىدىكى خەقلەر ئۆستەڭ بويىدا كىر يۇيۇپ، كىر-يۇندىلىرىنى مۇشۇ ئۆستەڭگە تۆكۈۋەرگەچكە، ئاياغتىكى خەقلەر بۇنى بىلمەي مەينەت سۇنى ئىچىۋېرىپ ئۆزىگە مۇشۇ كېسەلنى يۇقتۇرۇۋالغانمىش" دېگەن گەپلەر پەيدا بولدى، بۇ گەپلەر راست ئىدى، شۇنداقتىمۇ ئۇلار يەنە بۇ ئۆستەڭنىڭ سۈيىنى كۆڭۈللىرىدە ھالاللاپ، چىلەكلىرىدە سۈزۈلدۈرۈپ ئىچىشكە مەجبۇر بولۇشتى. ئۇ سۇدىن بەك ئەنسىرەپ كەتكەنلەر ئۆيلىرىدە تاماقمۇ ئەتمەي، بېغىدىكى مېۋە-چېۋىلەر، قاتتىق قۇرۇق نانلار بىلەن قورسىقىنى گوللىدى. ئەمما ئۇلار ئىسسىقسىز قېلىۋېرىشكە چىدىمىدى. سۇ ئۇلارغا تۇمۇرىدىكى قاندەكلا مۇھىم ئىدى. كۆلچەك پۈتۈپ بولغىچە لاي ئۆستەڭنىڭ سۈيىنى ئىچمەي ئامال يوق ئىدى.

كۆلچەك ياساش ھاشىرىغا مەھەللىدىكى ھەممە ئەزالار ئاكتىپلىق بىلەن قاتناشتى، ئەمما ھاجەتخانا سېلىشنى، يەنە كېلىپ تۆت تەرىپى پۇختا ئېتىلگەن، ئۈستى يېپىلغان،گەندە ئورىكى

چوڭقۇر بولغان، ھاۋا ئۆتۈشۈش تۆشكى بولغان ئۆلچەملىك ھاجەتخانا سېلىشنى تولىمۇ تەس كۆرۈپ، ھورۇنلۇق قىلىشتى. مەھەللە باشلىقى شۇنچىلىك مۇھىم بىر ئىشنىڭمۇ بۇ ئەزالارنىڭ كاللىسىدىن ئۆتمەيۋاتقانلىقىنى بايقاپ بۇ ھەقتە مەخسۇس مەجلىس ئاچتى:

— سىلەر بۇ ئىشنى ئۇنداق سەل چاغلىماڭلار، مەن قاراپ باقتىم، ھازىرقى ھاجەتخاناڭلار ئۆلچەمگە ھەرگىز توشمايدۇ! ماڭا مەلۇم، ھەممىڭلار بىر كارىزنى كولاپلا ئۈستىگە ئىككى تال بادرىنى قويۇپ، ھاجەتخانا قىلىۋالغان؛ قارىسا كارىز پوققا توشۇپ كەتكەن، گەندە يا تارتىلمىغان؛ چىۋىنلار ئۇلىشىپ، قۇرتلار قىملىدىشىپ يۈرگەن! مۇشۇنداق پاسكىنا يەردە تەرەت قىلساڭلار كېسەل يۇقماي قالامدۇ؟! خەنزۇ يولداشلاردىن ئۆگىنىڭلار، ئۇلار نەگە بېرىپ قۇرۇلۇش قىلسا ئاۋۋال بىر ئوبدان ھاجەتخانا سالىدۇ. بىزدە مۇشۇ ئىشقا سەل قارايدىغان ئادەت بەك يامان. ھاجەتخانىمىزنىڭ تايىنى يوق، ئېغىل-قوتانغا، قوناقلىققا بېرىپ تەرەت قىلىدىغان، قەغەز ئىشلەتمەي، توپا-داڭگال بىلەن قىسىلچاقتا پوق ئېتىدىغانلار تولا. گېپىمگە كۆلمەي ئوبدان قۇلاق سېلىڭلار، بۇ كىچىك ئىش ئەمەس. يۇقۇملۇق كېسەل يەنە تارقىتىدۇ. بۇ نەپەستىن يۇقىدىغان كېسەل ئەمەس، سۇدىن، مەينەت نەرسىدىن، ھاجەتخانىدىن يۇقىدىغان كېسەل! يەنە دەپ قوياي، كۆلچەكنى تېز پۈتتۈرەيلى، ھاجەتخانىنى بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا ئۆلچەملىك سېلىپ بولايلى!

* * *

مولىمىناخۇن بېغىنىڭ بۇلۇڭىدىكى كونا ھاجەتخانىسىنىڭ گەندىسىنى بىر كۈندە ئاران تارتىپ بولدى. ئۇنىڭ نەزەرىدە بۇ پاسكىنا ئىشنىڭ ئەڭ چوڭ ئەھمىيىتى يەنىلا ئوغۇت چىقىرىش ئىدى.

ئالتۇنخان ھويلىسىدىكى كارىۋاتتا بېشىنى ياغلىق بىلەن چىڭ چېگىپ، قورساق ئاغرىقىغا چىداپ ياتاتتى. دەسلەپتە ئۇ ئۆزىدە

كېسەللىك ئالامەتلىرىنى بايقىغان چاغدا ئۆزى بىلىدىغان داۋالاش چارىلىرىنى قوللىنىپ چامغۇر ئۇرۇقىنى قاينىتىپ ئىچىپ باقتى، قارا پۇرچاقنى گۈرۈچ بىلەن قاينىتىپ ئىچىپ باقتى، تۇز دەملەپ ئىچىپ باقتى، تېۋىپلارغىمۇ كۆرۈنۈپ، ئۇلارنىڭ كۆرسەتمىسىگە ئاساسەن ئۆزۈم غورىسى ئېزىپ ئىچىپ باقتى، ئەمما ھېچقايسىسى مەنپەئەت قىلمىدى.

مولىمىناخۇن كەچتە ئىشىنى تۈگىتىپ خوتۇنىنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭ ساغرىپ كەتكەن چىرايىغا قاراپ چۆچىدى:

— يەنە تولغاق تۇتتۇۋاتامدا!؟

— ئىچىم ئاچچىق سۇرۇپلا تۇرىدۇ، يا بىر نېمە كەلمەيدۇ،— دېدى ئالتۇنخان زەئىپ ئاۋازدا،— پۇت-قولۇمدا ھېچ جان يوق، ھېلىقى كېسەلنىڭ چاپلاشقىنى راست ئوخشايدۇ...

— ئەمدى سىلىنى دوختۇرغا ئاپارمىساق بولمىدى!

— ھازىرغۇ ئانچە ئەمەس، ئەتىگىچە ياخشىلىنىپ قالارمەنمىكىن...

— ھالىڭلا بەك بوش بولسا ئوچۇق دەڭلا، ئەتىگە قالمايلى،— دېدى مولىمىناخۇن ئەنسىرەپ.

— قورققۇدەك ئىش يوق، قېنى ئەتە بىر تاڭ ئاتسۇن.

— بىخۇدلۇق قىلمايلى دەيمەن. ئىچىڭلىگە كىرىپ چىققىلى بولمىغاندىكىن ، كېسىلىڭلىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزەڭلا بىلمىسەڭلا، مەن ئۇقۇپ بولالمايمەن، ئەمما ئۆزەڭلىنى دەڭسەپ ئىش قىلىڭلا، جان دېگەنگە ئويناشقىلى بولمايدۇ!

— ئەنسىرىمەڭلا، خۇدايىم جان دېسە بەندە ئاغرىمايمۇ جان بېرىدۇ. ئاخشاملىققا ئۆزگىرىپ قالمىساملا ئەتىلىككە بىر گەپ بولار...

— مەيلى ئەمىسە، ئىختىيار ئۆزەڭلىدە...

— كەچتە يەنە ئىسسىقسىز قالدىغان بولدۇڭلا، ئىشكاپتا نان بار، چاي قاينىتىدىغان سۇمۇ يوق، ئۆرۈك بىلەن يەپ تۇرۇڭلا.

— ئۆستەڭنىڭ ئېقىن سۈيى مەينەت بولۇۋەرمەس، مەن بېرىپ سۇ ئەكىلەي.- مولىمناخۇن چىلەككە قاراپ ماڭدى.

— بىر ئىككى كۈن چىدايلى، — دېدى ئالتۇنخان ياستۇقتىن بېشىنى تەستە كۆتىرىپ.

مولىمناخۇن تۇرۇپ قالدى، چىلەكنى قويۇپ ئۆزىچە غۇدۇڭشىپ قويدى:

— ئۆستەڭ بويىدىكىلەرمۇ ئۆستەڭ سۈيىنى ئىچمەي، قوشنا مەھەللىدىكى بىرەيلەننىڭ قۇدۇقىدىن سۇ تارتىپ ئەكىلىپ ئىچىدىكەن.

— بىزمۇ ئەكەلسەك بولامدىكەن؟

— ئۇ ئادەمنىڭ ئۆيى خېلى يىراقمىش، سۇنى هارۋا بىلەن توڭدا توشۇيدىغان گەپكەن.

— بىرەر تۇڭ ئەكىلىپ تۇرامسىلە يا؟!

— ئۇ ئادەممۇ تېخى ئۇ سۇنى ئاسانلىقچە بەرمەيدۇ دەڭلا! — دېدى مولىمناخۇن گويا ئۇ ئادەمنى ياخشى چۈشىنىدىغاندەك.

— هەممە خەق سۇ دەپ-بېرىۋالسا شۇنداق قىلىسمۇ قىلغاندۇ... — دېدى ئالتۇنخان. ئۇنىڭ ئىگرىغاندەك بوش ئاۋازىنى مولىمناخۇن ئەزەلدىن ئاڭلاپ باقمىغانىدى، ئالتۇنخانمۇ بۇنداق قاتتىق ئاغرىپ باقمىغانىدى.

مولىمناخۇن خوتۇنىنىڭ قېشىدا ئولتۇرۇپ سۆزلەپ كەتتى:

— بىر قۇدۇق كولايلى دەپ يا كولاپ بولالمىدۇق، لاي ئۆستەڭنىڭ سۈيىنى ئىچىۋەردۇق. قېرىغاندا ئەمدى ئەپكەش كۆتىرىپ، مۈكچىيىپ يۈرمىسەك بولاتتى. بىر قۇدۇق كولىۋالساق ئۆلگىچە ئىشلىتەلەيتتۇق، پاكىز، سۈزۈك سۇ ئىچەلەيتتۇق، ئۇلاغلارنىمۇ شۇنىڭدا سۇغۇرالايتتۇق...هەي، قېرىغاندا قۇدۇق كولاشمۇ ئادەمگە ئېغىر كېلىدۇ، هورۇنلۇق قىلمىساقمۇ بىر گەپ بولاتتى. لېكىن بۇ يەردىن قۇدۇق كولىغانغا سۇ چىقامدۇ- چىقمامدۇ،

خۇدا ئۆزى بىلىدۇ، مەھەللىدىن بىرەرسى يا كولاپ باقمىدى. ھۆكۈمەت خەقنى كۆلچەك كولا دېگۈچە ھەممىڭ قۇدۇق كولا دېگەن بولسىمۇ خەق كولاپ باقاتتى. كۆلچەك، كۆلچەك دېگەن بىلەن كۆلچەكنىڭ سۈيىنىمۇ شۇ لاي سۇدىن سۈزۈلدۈرۈپ ئىچىدىغان گەپ. ئاڭلىسام ئۇ سۇغا دورا چاچارمىش، خەقلەر تۇغماسنىڭ دورىسى دەپ يۈرۈيدۇ، ئۇنداقتا تېخىمۇ ئىچكىلى بولمايدۇ دەڭلا! قاراپ تۇرۇڭلا، شۇ كۆلچەككە ئۇششاق باللار سىيىپ، پوقنى تاشلاپ قويسا ياكى ئىت چىچىپ قويسا كىم كۆرىدۇ، توختام سۇدەك مەينەت نېمە نەدە بار؟! كۆلچەكنىڭ چۆرىسىنى ئېتىمىز دەيدۇ، رىشاتكىلىق تام قويۇپ، ئاران بىر ئىشىك بېكىتكۈدەك، ئىشكىنىڭ ئاچقۇچىنى مەھەللە باشلىقى تۇتقىدەك. ھەممىسى پوققا تەڭ! ھەر قانچە قىلسىمۇ توختام سۇ دېگەن ئىچىدىنلا سېسىيدۇ. سۇ يەڭگۈشلىسىمۇ بۇ سېسىمچىلىق تۈگىمەيدۇ. سۇدا ئېقىپ كەلگەن قۇرت-قوڭغۇزلار شۇ كارىزدا ماكانلايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە دائىم يەڭگۈشلىنىدىغان سۇ نەدە، ئۇنى كىم باشلاپ كېلىدۇ؟ ئادەمغۇ بەلگىلە، ۋاقتى كەلگەندە ھەممىسى بېشىنى ئىچىگە تىقىۋالىدۇ، سۇ باشلاپ كېلىشنىغۇ كېلە، ئۇ سۇ ئېرىقتىن ئېقىپ كېلىدۇ، ئېرىق دېگەندە ئات-كالىنىڭ پوقىمۇ، ئىت-مۈشۈكنىڭ پوقىمۇ، ئادەمنىڭ پوقىمۇ بولىدۇ، ھېچكىم ئۇ سۇنى ئىچىشكە پېتىنالمايدۇ. لاي سۇ تىنىپ ئىسسىقتا بىر سېسىغىلى تۇرسا، ئادەم تۇرماق ئۇلاغلارمۇ ئۇ سۇغا تۇمشۇقىنى تىقالمايدۇ. كېيىنچە سۇنىڭ لېيى قالىدۇ، كۆلچەك تېيىزلاپ، ئاخىر تىنىپ كېتىدۇ. توسما تامنىڭ كېسەكلىرىنى، رىشاتكىلىرىنى خەقلەر ئۆيلىرىگە ئوغرىلاپ ئەكىتىدۇ. ھۆكۈمەت تاپقان بۇنداق گېپىنىڭ ئىشلارنى، خەقلەرنىڭ ھە دەپ قويۇپ يەنە ئۆزىنىڭ بىلگىنىنى قىلىدىغانلىقىنى كىم بىلمەيدۇ؟!....

ئالتۇنخان ئەپكەش كۆتۈرۈۋالغان مولمىناخۇننىڭ ”مەيلى نېمە بولسام مەيلى، ئۆستەڭنىڭ ئېقىن سۈيىنى ئىچىمەن، ھېچ بولمىسا

ئۇلاغلارنى سۇغىرىمەن...» دېگەن گېپىنى گاراڭلىقتا ئاڭلىدى، بېشى تۆگمەن تېشى بېسىۋالغاندەك ئېغىرلىشىپ كەتتى. ئاغرىق ئازابىدا قىينىلىۋاتقان ئادەمنىڭ ئازابى ئۇنىڭ كۆزىدە ئەڭ ئېنىق ئەكس ئېتىدۇ، بۇنداق چاغدا ئادەم ئازابقا ئامالسىز ئارانلا چىدايدۇكى، ھېچنېمىگە ھېرىسمەنلىك قىلالمايدۇ، ساغلام چاغدىكى دۇنيا ھەۋىسى ۋە كۆڭۈل خوشلۇقى كېسەللىكتىكى ئاغرىقنىڭ دەھشىتىدە تۇنجۇقۇپ قالىدۇ. ئالتۇنخان ئالتۇن دەۋرلىرىنى تېمەن ئۆتكۈزگەندى؛ "ئاغرىماي بىر ئاغرىغان ئادەمگە تەس ئىكەن" دەپ ئويلايتتى ئۇ قىزىپ كېتىۋاتقان بېشى ھەم كۆيۈپ ئاغرىۋاتقان قورساقنى سىلاپ، "ساقىيىپ كېتەلەرمەنمۇ، يەر دەسسەپ ماڭىدىغان، تاماقنى ئوبدان يەيدىغان، تەرەت ئوبدان كېلىدىغان كۈنلىرىممۇ كېلەرمۇ؟!" بىراق شۇ كۈن كەلسە ئۇ يەنە بۇ ئاغرىقلىرىنىڭ ئازابىنى ئۇنتۇپ قالىدۇ، ئەسلەپمۇ ئەسلەپ بولالمايدۇ، تاكى يەنە قاتتىق ئاغرىمىغىچىلىك ئۇنىڭ دەھشىتىنى قايتا ھېس قىلىپ بولالمايدۇ. ئۆتكۈنچى ھېسسىياتلارغا تولغان ھاياتلىقنىڭ ئاچچىق-چۈچۈك تەمىنى تېتىماي كەتكەن ئادەممۇ بولامدۇ؟ "ئاھ خۇدا! " دەپ ھالسىز ئاھ ئۇرغان بىچارە ئادەمنىڭ كېسەللىك ۋە سەكراتتىكى ھەسرەتلىك نىداسى ئۇنىڭ ساق ۋاقتىدىكى ھەددى-ھېسابسىز تەلۋە چۈقانلىرىنى ئاخىرى بېسىپ چۈشىدۇ.

ئالتۇنخان قورساقنىڭ ئاغرىقىغا چىدىيالماي سۇپىدا يۇمىلىنىپ كەتتى. تەننىڭ زۇلۇمىغا چىدىمىغان روھنىڭ ئەركىنلىككە ئىنتىلىشىنى شۇ ئازابلىق تەننىڭ يۇمىلىنىشىدىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

ئالتۇنخان بىر دەم يۇمىلىنىپ باقتى، بىر دەم بېلىنى يۆلەپ قوزغىلىپ باقتى، ئۇ ياق-بۇياققا قىڭغىيىپ، جېنى ئارام تاپىدىغان، راھەتلىنىدىغان بىر ھالەتكە ئۆلگۈدەك تەشنا بولۇپ كەتتى؛ ئۇسساپ گاللىرى قۇرۇپ كەتتى. قوپۇپ ماڭاي دېدى، ئەمما بېشى توختىماي

ئاغرىپ تۇرغاچقا، يەنە شۇ ياستۇقتا بېشىنى قويۇپ، خۇدانى سېغىنىپ، سۈرە ئوقۇپ ياتتى.

ئۇ شۇ تاپتا كۆزلىرىنىڭ مەڭگۈ يۇمۇلۇپ كېتىشىگە ئىشەنمىگەن هالدا كۆزىنى يۇمۇپ ياتاتتى؛ خېلى قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغاچقا كۆزىنى ئۇچۇق قويسىمۇ ئاسماننى قارا كىگىزدەك توسۇپ تۇرغان ئۆزۈم بارىگىدىن باشقا هېچنېمىنى كۆرەلمەيتتى. ئۇ شۇ پېتى يېتىپ مۈگدەشكە باشلىدى، ئۇيقۇ ئۇنىڭ بەدىنىنى مەستخۇش قىلىپ، ئاغرىق ئازابىدىن ئانچە-مۇنچە قۇتۇلدۇردى؛ ئۇيقۇ ئۇنىڭ بېشىنى تاشتەك ئېغىرلىقتىن بۇلۇتتەك يېنىكلىككە سۆرىدى. ئۇ چۈش كۆرۈشكە باشلىدى، تەن ئازابىدىن قاچقان روهى ئۆزىنىڭ خالىغان مەنزىلىدە سەير قىلىشقا باشلىدى، ئەنە ئۇ روھ ئايلىنىپ بېرىپ راخماننىڭ جىن ئۇۋۇلاپ قالغان ئۆيىنى تاپتى: خەلچىخان بىر كورا ئېچىغان پولونى كۆتۈرۈپ، راخماننى كەينىگە ئەگەشتۈرۈپ، قىزىنى ئالدىغا سېلىپ مولىمىناخۇنىنىڭ ئۆيىگە كېلىۋاتاتتى؛ ئۇنىڭ قارامتۇل چىرايىدىكى مۇنچاقتەك تەرلەر كىرلەشكەن بويىنىغا ساقىپ چۈشۈۋاتاتتى؛ قىزىنىڭ قولىدا يېرىم چىشلەنگەن ئالما، يەنە بىر قولىدا ئۇتىغۇچ بار ئىدى، راخماننىڭ دولىسىدا بىسى قايرىلىپ كەتكەن بىر كەتمەن تۇراتتى، ئۇنىڭ كۆزى تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ، قىزغۇچ ساقاللىرى تىكەندەك تىرتىيىپ چىققانىدى. ئۇلار دەرۋازا تۈۋىگە كەلگەندە راخمان:”مەن كىرمەي، سىلە كىرىپ چىقسىڭلا“ دېدى. خەلچىخان:”هېلى بىرەر ئىش بولسا سىلىنى چاقىرىمەن“ دېدى. خەلچىخان پايپاسلاپ كەلگىنىچە كورىنى سۇپىدا ياتقان ئالتۇنخاننىڭ بېشىدا دوقىقىدە قويدى. ئالتۇنخان غەزەپتىن تېخىمۇ قارىداپ كەتكەن خەلچىخاننىڭ ئەلپازىدىن چۆچۈپ كەتتى،”مولىمىناخۇن نېمىشقا تېخىچە كەلمەيدىغاندۇ، ئىت نېمىشقا قاۋىمايدىغاندۇ، خەلچىخان بولغان يەردە بالام تۇراقچان، ماۋۇ چىرايلىق جىنتەك بولغان يەردە كەنجى قوزام روزاخۇن بولۇشى كېرەك

ئـدى، ئـۇلار مېـنـى يـالغۇز تاشـلاپ نەگـە كەتكـەندۇ؟» دەپ ئويـلاپ هەيـرانلىقى ئاشتى، قوپـۇپ بىـر نەرسـە دەي دېـدى، لېكـن ئاغزىـنى ئاچـالمـدى، زۇۋانـىـنى هـەر قانچـە قىلىـپمۇ چىقىـرالمـدى، گەجگىسـى ياسـتۇققا تارتىـشـىـپ، بېشـى تېـنى بىلـەن قوشـۇلۇپ تېگـى يـوق هاڭغا چۈشـۈپ كېـتىـۋاتقاندەك بولـدى. خـەلچىخان ئۇنـىڭ بېشـىدا ئۇنـىڭغا مىقـتەك قـادىلىـپ تۇراتـتى. راخمانمۇ دەرۋازا تۈۋىـدە كەتمىنىـنى تۇتۇپ دېۋەيلـەپ تۇراتـتى. خـەلچىخان:" ئالـتۇنخان، ئۆزلىرىـنى ئاغرىـىپ قاپتۇ دەپ ئـاڭلاپ ئـالاهىـدە ئـاش ئېـتىـپ يوقـلاپ كـەلدىم" دېـدى. قورقۇنچتـىـن ئالتۇنخاننـىـڭ يۈرىكـى پـۇلاڭلاپ كەتـتى،"هويلامدىـن چىـق! " دېمـەكچى بولسـىمۇ، زۇۋانـىـنى چىقىـرالماي خىقىـراپ قالدى. ئاڭغىچـە راخمان هويلىـدىكى قوتاندا سولاقلىـق، هارۋا قاتسا بولـدىغان بۇقىــنى سـۆرەپ مـاڭدى؛ ئالـتۇنخان چىدىـيالمـدى، مولـمـىـناخۇن چاققـان كـېلىـپ بۇلارنـىـڭ ئەدىۋىـنى بەرسـە بولاتـتى دەپ بىـتاقەت بولـۇپ، ئۇنــىڭ ئىـسمـىـنى چاقىــرىـپ، يەنـە ئاۋازىــنى چىقىـرالماي قىـينىلىـپ تىـپىرلاپ كەتتى...

ئۆسـتەڭدىن سـۇ ئـەكىلىـپ ئەپكەشـنى قويـۇپ تۇرغـان مولـمىـناخۇن ئالتۇنخاننـىـڭ ئىڭراۋاتقانلىـقـىـنى، بىـر نـېمىلەرنى دەپ جۆيلىـۋاتقانلىـقىـنى ئاڭلاپ يۈرىكى سىېلىـپ كەتتى.

* * *

مەھەللىـنىــڭ ئىـچىملىــك سـۇيىنى ياخشـىلاش ئۈچـۈن كولـىنىۋاتقان كۆلچەك ئاساسەن پۈتەي دەپ قالدى، ئەزالار بۇ ئىشنى هاشارنىڭ ئورنىـدىلا قىلـدى. كولـىنىـپ بولغـان كۆلچەكنىـڭ چۆرىسى رىشاتكىلىـق تام بىلـەن ئېـتىلدى. رىشاتكىلار تېخى يېشىـل سىر بىلەن كۆركـەم سىـرلاندى. مەھەللـە باشلىقى ئۆزى باش بولۇپ كۆلچەككە سۇ باشلاپ كەلدى ۋە كۆلچەككە كىرىـدىغان ئېشىكنىـڭ ئاچقۇچىـنى ئۆزى مەخسۇس ساقلىـدى. ئەمما هېچكىم بۇ كۆلدىن سۇ ئېلىـپ ئىچمـدى؛ ئۇنجـى قېـتىـم قويۇلغـان سـۇ قاغجىـراق يەرگـە تېزلا سىڭىـپ كەتـتى.

كېيىن يەنە سۇ قويغاندا تۇرۇپ قالغان توختام سۇ ئىككى-ئۈچ سائەتلا ساقلىنىپ، كۆندۈزى ئىسسىقتا پارلىنىپ، كېچىسى يەرگە سىڭىپ ئازلاپ قالدى. ئەگەر سۇزۇلگەن سۇغا چىلەك تاشلانسىلا چىلەك چۆكە-چۆكمەيلا سۇلار دۇغلىنىپ كېتەتتى؛ سۇ ئىچىدىن چاۋا-چاتقاللار، پاخال سامانلار ھەتتا تېزەك پارچىلىرى كۆرۈنۈپ قالاتتى.

كۆلچەك تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈلىۋاتقان كۈننىڭ ئەتىسى كۆلچەكتە ئىككى ئۆلۈك چاشقان بايقالدى، بۇ گەپ تېزلىكتە تاراپ، كۆلچەكنىڭ كۈرسىنى تېخىمۇ چۇشۇرۇۋەتتى؛ خەقلەر"ھېلىمۇ شۇ سۇنى ئىچىپ ساللاپتىكەنمىز، ئەقلىمىزنى بۇلغىمايلى" دېيىشىپ، يەنىلا ئۆستەڭنىڭ ئېقىن سۈيىنى ئىچىشكە باشلىدى.

ھاجەتخانىلارمۇ ئۆلچەم بويىچە تەكشۈرۈلدى، بىر نەچچە ئائىلىنىڭ ھاجەتخانىسى ئۆلچەمگە توشمىغان ھېسابلىنىپ، قايتا سېلىنىشقا بۇيرۇلدى، شۇ قاتاردا مولىمىناخۇننىڭ ھاجەتخانىسىمۇ بار ئىدى."ھاجەتخانىنى خەق ماڭىدىغان يولدىن يىراق سېلىڭلار" دېسە، مولىمىناخۇن يول بويىدىكى كونا ھاجەتخانىسىنىڭ ئورنىغىلا يەنە يېڭىدىن ھاجەتخانا سېلىۋالغانىدى. مەھەللە باشلىقى ئۆزاقتىن بويانقى ئاچچىقىنى چىقاردى:

— بۇ نېمە قىلىق مولىمىناخۇن، خەقنىمۇ ئانچە-مۇنچە ئويلاپ قويۇڭلا!

— ھاجەتخانامنىڭ بۇرۇنقى جايى مۇشۇ!

— شۇنچە كەڭ تېمىڭلا تۇرۇپ باشقا يەردىن دوپپاڭلىدەك جاي چىقمىدىما؟!

— چىقسا سالامدىم...

— نەچچە ۋاقتىن يولنى پوق پۇرىتىپ كەلدىڭلا، گەپ قىلمىدۇق! خەققە كېسەل يۇقسا مەسئۇلىيەت سىلىگە ئارتىلىدۇ مەن دەپ قوياي، يۇقىرىدىن باشلىقلار كەلسە سىلىنى تۇتۇپ بېرىمەن،

خەققە پـوقۇگلىنى پـۇراتماي ھاجەتخاناگلـــنى دەرھــال ئىچىگــە تارتىڭلا!...

ـــ ئالتۇنخان كېسەل، دوختۇرخانىغا بارمىسام تېخى، بالىلار يوق... يېتىشىپ بولالمايمەن...

ـــ شۇڭا دەيمەن، سىلىگمۇ كېلىدۇ ئەنە، موشۇنىڭ بىلەن بۇ مەھەللىدىن 16 ئادەم دوختۇرخانىغا يوللاندى، ئۈچ ئادەم ئۆلۈپ كەتتى. بۇنى نېمىشقا ئويلىمايسىلە؟! ئالدىرىماڭ يارەي، سىزگىمۇ يارەي...ھۆكۈمەت سىلىنى يامان ئىشقا بۇيرۇمايدۇ، ھەر قانداق بانايى سەۋەب بىلەن بۇ ئىشنى ئاقسىتىپ قويساڭلا بولمايدۇ، مەن دەپ قويـاي، ئەمدى قۇرۇق بانا كۆرسەتمەڭلا، بىر كۈندە قىلىپ بولسىلە، بۇ مەھەللىدە سىلىدىن چاققان ئادەم يوق!ـــ مەھەللە باشلىقى قاپاقنى تۈرۈپ كېتىپ قالدى.

مولىمىناخۇن يەنە ھۆكۈمەتنىڭ ئاقماس ئىشلىرىنى قاغاپ، ئەمما ئەمەلدارلارغا بويسۇنمىسا ئۆزىگە بەربىر ياخشى ئەمەسلىكىنى ئويلاپ، ھاجەتخانىسىغا قاراپ ئىچى ئاچچىققا تولدى.

مولىمىناخۇن كۈندۈزى دوختۇرخانىغا بېرىپ ئالتۇنخاننى بىرەر ۋاق يوقلاپ، قالغان ۋاقىتتا ھاجەتخانىسىنى قوي قوتىنىنىڭ يېنىغا يۆتكەپ سالدى، خۇسۇسىي ئىشى بولغاچقا ھەر ھالدا ياخشى ئىشلەپ پۈتتۈردى، بۇ ھاجەتخانىنىڭ تېمىمۇ خۇددى مولىمىناخۇننىڭ كەينى تېمىدەك ئۆستىگە يۇقىرىلىغانسىرى ئىچىگە كىرىپ كەتكەنىدى. مەھەللە باشلىقى كۆرۈپ مەسخىرىلىك كۈلدى، بوپتۇ دېدى.

كۆلچەك ئاخىر تاشلىنىپ قالدى، ئەمما خەقلەر ھاجەتخانىسىنىڭ راھىتىنى كۆرۈشتى. مولىمىناخۇنمۇ ئۆزى سالغان ھاجەتخانىدا ھوزۇرلىنىپ ئولتۇرۇپ،"ھۆكۈمەت بۇ ئىشنى چىڭ تۇتۇپ ئەسلىدە ئوبدان قىپتىكەن، بۇ نەدىمۇ گىجىك ئىش بولسۇن، ئەسلىدە ئوبدان ئىش ئىكەن" دەپ ئويلىدى.

ئالتۇنخاننىڭ كېسلى يەنىلا بىر خىل تۇراتتى. يېزىلىق

دوختۇرخانا ئىچىگە كىرسەم ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا ئۇدۇللۇق يەتكۈزۈپ تۇراتتى. يېزىلىق دوختۇرخانىغا يېڭى كېسەللەر ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇراتتى، دوختۇرخانىنىڭ ياتاقلىرى يېتىشمىگەنلىكتىن، دوختۇرخانا ھويلىسىغا كارىۋات قويۇلدى، بۇ كارىۋاتقىمۇ ئورۇنلاشالمىغان كېسەللەر يەردە ياتقۇزۇلدى.

ئالتۇنخان ئورۇقلاپ، قىزغۇچ مەڭىزلىرى كۆز ياپرىقىدەك سارغىيىپ كەتكەنىدى. ئۇنى يوقلاپ بارغان مولىمىناخۇن خوتۇنىنىڭ تونۇغۇسىز دەرىجىدە زەئىپلىشىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، بۇ خەتەرلىك كېسەلنىڭ يامانلىقىنى ئەمدى تونۇغاندەك بولدى:

— ئاڭلىسام بەزىلەر ساقىيىپ چىقىپتۇ، سىلىنىڭ نېمىشقا ساقايمايدۇ؟ دوختۇرلار زادى نېمە ئىش قىلىدىكەن؟

— دوختۇرلار ئوبدان قاراۋاتىدۇ، ئاسما ئوكۇلىنى كۈندە بېرىدۇ، تاڭەي، ھېچ پايدا قىلغاندەك ئەمەس. ئەتىگەندە ئۇلار يەنە تەكشۈرۈپ كۆرۈپ،"بۇ بولماپتۇ، سىلىنى ناھىيىگە يۆتكىمىسەك بولمىغۇدەك" دېيىشتى. يۆتكىسىمۇ يۆتكىسە، پاتراق ئوڭشىلىپ كەتسەم بولاتتى،— دېدى ئالتۇنخان ئىنجىقلاپ.

— بولسا شۇنداق قىلسۇنا ساقىيىدىغانلا ئىش بولسا! ھۆكۈمەت داۋالاپ ساقايتامدىكەن؟!

— تاڭ، ئۇقمىدىم...

— جان كۆچ كەلگەندە بىزمۇ پۇلنىڭ كۆزىگە قاراپ ئولتۇرمايلى، ھۆكۈمەتكىمۇ قاراپ تۇرماس،— دېدى مولىمىناخۇن خوتۇنىنىڭ ساغرىيىپ قالغان كۆزىگە قاراپ قورقۇپ.

— ۋاي جېنىمەي، ئۇھ... ئەجەپمۇ قىيىنىلىپ كەتتىم، پۇل تاپتۇق دەيمىز، پۇلنى مۇشۇنداق يەردە خەجلىمەي قانداق قىلىمىز، ئۆيلەيدىغان بالاڭلارمۇ قالمىدى...— ئالتۇنخاننىڭ چىرايى ئازابلىق قورۇلۇپ كەتتى.

— خۇدادىن قازا كەلسە بەندە غىڭ قىلالمايدۇ، ئەمما ئاغرىقتا

سەۋەب قىلىش كېرەك،— دېدى مولىمىناخۇن ئالتۇنخاننىڭ ياداپ كەتكەن قولىنى تۇتۇپ.

— ناماز ئوقۇۋاتامسىلە؟!...

— ھە... ئوقۇۋاتىمەن، ھەر نامىزىمدا سىلىگە خۇدادىن شىپالىق تىلەپ دۇئا قىلىۋاتىمەن.

— ئوقۇپ تۇرۇڭلا، مەسچىتكە چىقمىسىڭلا، مەنمۇ كېسەلچان تۇرۇپ ئوقۇۋاتىمەن. خۇدايىم سىلىنى ھەرگىز بۇ كېسەلگە قويمىغاي، ئۈستەڭ سۈيىنى پاكىز سۈزۈلدۈرۈپ، قازاندا تازا قايىنتىپ ئىچىشنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالماڭلا، ئۇلاغلارنىمۇ ئۇسسۇز قويماڭلا...

— ماقۇل، ئەنسىرىمەڭلا، خۇدايىم ساقلا ھاي!

مولىمىناخۇن ئالتۇنخانغا ئۆزى ئەتكەن پولودىن ئالغاچ كەلگەندى، ئالتۇنخان ئاشتىن ئەمدى بىر قوشۇق يەي دەپ تۇرغاندا ئۇنىڭ كېسىلىنى يەنە تەكشۈرۈشكە كەلگەن قاپىقى يامان دوختۇر بۇنى كۆرۈپ چېچىلىپ كەتتى:

— كېسەللىرى نېمىشقا ساقايمايدىكىن دېسەم، ئەسلىدە مۇنداق ئىشكەن-دە! بىز كېسەللىرىنى ساقايتالماي ئاۋارە، سىلە بىر كېسەلنى ئىككى قىلالماي ئاۋارە، قويسىلا قاچىنى! ھوي ئاكا، قاچىنى يىغىشتۇرۇپ بۇ يەردىن كەتسىلە، ئۆزلىرىگە كېسەل يۇقتۇراي دەملا- يا؟! كېسەلگە تاماق ئەكىلىشكە، كېسەلنىڭ يېنىدا ئۇزاق تۇرۇشقا بولمايدۇ دەپ قاچانغىچە دەيمىز؟ گەپ ئۇقمايدىغان قانداق بەغەرەز خەقتۇ بۇ؟!

— ئۇكاموي، مەن بۇ ئاشقا پاكىز سۇنى قويۇپ ئەتكەن، ئېشەك سۈيدۈكىنى قوشۇپ قويمىغان!— دېدى مولىمىناخۇن ئۇشتۇمتۇت غەزەبلىنىپ،— ئاغرىققا ئاش يەرسە نېمە بوپتۇ؟ ھەقاسىڭلار سۈيۈق شوۋگۈرۈچتىن باشقىنى بەرمەيدىكەنسىلەر، مۇشۇنداق قىلساڭلار ئۇ قانداق ساقىيىدۇ؟

— كېتىڭ دېگەندىكىن كېتىڭ، سىز بىلەن تاكاللىشىدىغان

چولام يوق، شۇ تاپتا كېسەللەر بىزنى ساقلاپ تۇرىدۇ!

— ماقۇل دەپ قايتىپ تۇرۇڭلا،— دېدى ئالتۇنخان ئېرىگە مۇڭلىنىپ قاراپ،— ئەمدى ماڭا ئاش ئەكەلمەڭلا، مەندىن ئەنسىرىمىسەڭلامۇ بولىدۇ.

مولىمناخۇن ئارتۇق گەپ قىلماي، مىڭ جاپادا ئېتىپ خوتۇنىغا يېگۈزەلمىگەن پولوسىنى كۆتۈرۈپ دوختۇرخانىدىن ئەلەم بىلەن چىقىپ كەتتى.

* * *

يازنىڭ ئەلۋەك كۈنلىرىدە دېھقانلار يەنىلا ساغلام ئىدى، ئۈچەي سۈرگىسى دېگەن بۇرۇنقى ھەقىقىي ۋابا، چۈما كېسىلىگە باققاندا ئۇنچە قورقۇنچلۇق ئەمەس ئىدى، مۇۋاپىق قوغدانسا ۋە داۋالانسا ساقىيىپ كېتەتتى. مەھەللىدىكىلەر كۈندۈزى ئاپتاپتا ئىشلەپ ئۇسساپ كەتسە ئېلاجىنىڭ بېرىچە قوغۇن تاۋۇز، قېتىق ياكى تولۇق قاينىتىلغان سۇ بىلەن تەشنالىقىنى باساتتى، پەقەت بولمىغاندا يەنە ئېرىق-ئۆستەڭنىڭ ئېقىن سۈيىنى سۈزۈلدۈرە-سۈزۈلدۈرمەيلا ئىچىشكە مەجبۇر بولاتتى. تېخى نامەلۇم كېسەل ۋە بالا-قازانىڭ ۋەھىمىلىرىدىن كۆرە، كۆز ئالدىدىكى نەرسىلەر ئۇلارنىڭ نەپسىنى ئالدىرىتىپ، كۆڭۈل تەشۋىشلىرىنى ئۇنتۇلدۇراتتى. ئەمما دوختۇرخانىدىكى كېسەللەر ساقىيىپ چىقمايلا مەھەللىدىن يەنە يېڭى كېسەللەر دوختۇرخانىغا يوللاندى. بۇ كېسەللەر ئىچىدە ئۆزىنى ناھايىتى ئاياپ قوغۇن-تاۋۇز يېگەن، قايناق سۇ ئىچكەنلەرمۇ، چاڭقاقلىقىنى باسالماي ئېرىقتا ياكى ئۆستەڭگە بېشىنى تىقىپ توختام سۇ ۋە ئېقىن سۇلارنى ئىچىپ قويغانلارمۇ بار ئىدى، بۇلارنىڭ كۆپرەكى قوي-كالا باقىدىغان ياشلار، باللار ئىدى. بۇ يۇقۇملۇق كېسەل گويا سىرلىق بىر ئالۋاستى بولۇپ مەھەللىنى توختىماي كېزىپ يۈرەتتى ھەم مەھەللىدىكىلەرگە خۇددى ئەزرائىلنىڭ ئەلچىسىدەك بىلىنەتتى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قاچانلاردا، قەيەرلەردە بۇ

ئالۋاستىنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى بىلەلمەيتتى، پەقەت ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىغا تۆۋە قىلىپ، ئۈمىد تىلەيتتى. كېسەلمەن بوۋايلار ۋە ئانچە قېرىپ كەتمىگەن بولسىمۇ تېنى ئاجىزلار، تۇغۇتى يېقىنلىشىپ قالغان بەزى ئاياللار ناھىيىلىك دوختۇرخانىلاردىمۇ شىپا تاپالماي ئۆلۈپ كېتىۋاتتى،" پالانى مەھەللىدىن پۇكۇناخۇن، ياكى پۇكۇنىخان ئېرخوبىلىك (2-نومۇرلۇق كېسەل) بولۇپ ئۆلۈپ كېتىپتۇ" دېگەن خەۋەرلەر ئۆزۈلمەي كېلىپ تۇراتتى. ئۆلارنىڭ كۆپىنچىسى ئاشۇ يۇقۇملۇق كېسەللىكنىڭ خەتىرىگە ئۇچرىغانىدى.

مولىمىناخۇن بىرەر كىمدىن ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلىسىلا ئالتۇنخاندىن ئەنسىرەپ كېتەتتى. ئۇ يېزىلىق دوختۇرخانىغا بېرىپ ئالتۇنخانىنىڭ ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا يۆتكەپ كېتىلگەنلىكىنى ئۇقتى؛ ناھىيە بازىرى مولىمىناخۇن ئۈچۈن قوغۇنلۇقنىڭ يولى ئەمەس ئىدى، ئۆيدىن، ئۇلاغ-قاردىن خەۋەر ئالمىسا بولمايتتى. ئۇ ئەتە-ئۆگۈن بارىمەن، مانا-ئەنە دەپ بولغىچە ئالتۇنخان ساقىيىپ ئۆيىگىمۇ كېلىپ بولدى. بۇ چاغدا مولىمىناخۇن ئۆزۈم بارىگى ئاستىدىكى كارىۋاتتا ئۇخلاپ ياتاتتى. ئالتۇنخان ئۇنىڭ تىنىقىنى تىڭشاپ، سەل ئۆتۈپ خورىكىنىمۇ ئاڭلاپ كۆڭلى ئارامىغا چۈشتى، باغقا كىردى. باغنىڭ بۇلۇڭىدىكى قوتاندا كالا، قويلار ئىسسىققا چىدىماي تامنىڭ سايىسىدا تۈگۈلۈپ يېتىشاتتى، سەل نېرىدىكى يېڭى ھاجەتخانا كىچىككىنە پوتەيدەك قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. باغدىكى ئۆرۈكلەر تۈگەپ، ئالمىلار، شاپتۇللار پىشىشقا باشلىغانىدى. باراڭلاردا ئېسىلىپ مەي باغلاپ كەتكەن ساپاق-ساپاق ئۈزۈملەرنى توپا-چاڭ ۋە ئۆمۈچۈك تورى قاپلاپ كەتكەنىدى. تۇراق ۋە روزى بار ۋاقىتلاردا بۇ ئۈزۈملەر ھەرگىز بۇنداق تۇرۇپ قالمايتتى، ئاكا-ئۇكا ئىككىسى ھەر كۈنى ئۈزۈم يەيتتى، يەكشەنبە كۈنى بازارغا ئاپىرىپ ساتاتتى؛ ئالتۇنخان ئۇلارنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ قېتىق ساتاتتى. باللار خۇددى بىر ياققا ئويىنىغىلى قاچقاندەكلا يوقالدى... ئالتۇنخان باللىرىنى ئويلاپ يەنە ئۆزاققىچە

ئېسىنى يىغالمىدى، كۆزلىرى ياشقا تولدى. ئۇ مانا ھازىر يۇقۇملۇق كېسەللىكنىڭ خەتىرىدىن قۇتۇلدى، ئۆلۈمدىن ئامان قالدى. شۇنىڭغا قارىغاندا ئادەمدىكى جانمۇ ئۇنداق ئاسان چىقمايدىكەن؛ ئەمما ئۇ ئىككى ئوغلىنىڭ جېنى خۇددى ئىككى چۈشىنىڭ جېنىدەكلا قەدىرسىز تۈگىدى، بۇلارنى تەقدىر پېشانىدىن كۆرمەي نە ئىلاج!

قوش-سۆرەمگە قېتىلغان ئۆكۈزدەك ئېغىر قەدەم بېسىپ ھاياتلىق يولىنى داۋام ئېتىۋاتقان ھەر بىر جاپاكەش دېھقان قوشقا قاتقان ئۆكۈزنى توختىتىپ ئارام ئالدۇرۇپ، ئالدىغا بىر قۇچاق ئوتنى تاشلاپ بەرگەندە ئۆزىمۇ ئارامغا، راھەتكە چىقىپ قالىدۇ، قاتتىق قۇرۇق نان بىلەن چاي ئىچىدۇ ياكى بىرەر ئورام موخۇركا چېكىۋالىدۇ... مولىمىناخۇن قاتتىق ھېرىپ ئۇخلاپ كەتكەچكە خېلىغىچە ئويغانمىدى، ئۇ چۈشىدە قوش ھەيدەۋاتاتتى، قىرنىڭ ئۇ بېشىدا تۇراق بىلەن روزى كالىغا ئوت ئېلىۋاتاتتى. بىردەمدىن كېيىن كاللار قوشتىن چىقىرىلىپ سۆرەمگە سېلىندى، مولىمىناخۇن سۆرەمگە چىڭ دەسسەپ، كاللارغا تاياق ئۇردى. ئېغىزدىن ئاپئاق كۆپۈك يېنىپ كەتكەن كاللار كۆزىنى چەكچەيتىپ ماڭغىلى ئۇنىماي تۇرۇۋالدى. مولىمىناخۇن بەستلىك ھەم ئېغىر بولغاچقا ھېرىپ ھەم قورسىقى ئېچىپ كەتكەن كاللار سۆرەمنى تارتالمىدى. مولىمىناخۇنمۇ شۇ كاللار بىلەن تەڭلا ھېرىپ ھالىدىن كەتتى ، سۆرەمگە دەسسەپ تۇرغان پۇتلىرى ئىختىيارسىز بوشاپ كەتتى. ئۇ سۆرەمدىن چۈشۈپ ئىككى ئوغلىنى چاقىردى. تۇراق بىلەن روزى ئېلىپ بولغان ئوت-چۆپلىرىنى قىرغا دۆۋىلەپ قويۇپ، ئاتىسىنىڭ يېنىغا كېلىشتى ۋە سۆرەمگە چىقىشتى. تۇراق كالىنىڭ ئارغامچىسىنى قولىغا ئالدى، روزى سۆرەمگە چىققىنىدىن خۇشال كۆرۈنەتتى. مولىمىناخۇن تاياقنى تۇراققا بېرىۋېتىپ:" تۇراقجان، كالىنى چىڭ باشقۇر بالام! روزى قارى، ئاكاڭنىڭ پۇتىغا ئېسىلىۋال! چوڭ چامىغا دۈچ كەلسەڭلار سۆرەمگە چىڭ-چىڭ دەسسەپ قويۇڭلار! "دېدى. قىردىكى ئوت-چۆپلەرگە

قاراپ كاللار سۆرەمنى جىنىنىڭ بىرىچە سۆرەپ ماڭدى، تۇراق هودۇقۇپ ئارغامچىنى چىڭ تارتتى، كاللار بويسۇنماي ئالدىدىكى ھەر يوغان چالمىلاردىن، دۆڭلەردىن ئاتلاپ ماڭدى، سۆرەم بىر يوغان چالمىغا دۈچ كېلىپ ئۇنى ئېزىش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، شۇ چامىغا پۇتلىشىپ ئۆرۈلۈپ كەتتى، تۇراق بىلەن روزى سۆرەمنىڭ ئاستىدا قالدى. مولىمناخۇن يۈگۈرۈپ بارغاندى، سۆرەمنىڭ ئىزىدىن باشقا ھېچنېمىنى كۆرەلمىدى. سۆرەم ئۇ ئىككى بالىنى ھەش-پەش دېگۈچىلا يەرگە كۆمۈۋەتكەندى. ئىككى كالا سەل نېرىدا قىردىكى ئوت-چۆپلەرنى ئاچكۆزلۈك بىلەن يەۋاتاتتى، باللار بۇ ئوت-چۆپلەرنى كاللارغا ئالغاندى، كاللار قورسىقىغا ئالدىراپ باللارنىڭ بېشىغا چىقتى، بۇ نېمىدېگەن ناھەقچىلىق!! مولىمناخۇننىڭ غەزەپ-نەپرىتى قايناپ تاشتى، قولىغا تاياق ئېلىپ كاللارنى ئۆلگۈدەك ئۇرۇشقا باشلىدى، كاللار ئوتنى چۆرىدەپ ئايلىناتتى، قۇيرۇقلىرىنى خۇددى چىۋىن قورىغاندەك شىپاڭلىتىپ مولىمناخۇننى يېقىن كەلتۈرمەيتتى. مولىمناخۇن تېرىكىپ كاللارنى تېخىمۇ قاتتىق ئۇرۇشقا باشلىدى، تايىقى سۇنۇپ كېتىۋىدى، يەردىن يوغان چالمىلارنى ئېلىپ كاللارنىڭ كۆزىگە ئاتقىلى تۇردى، ئېتىۋېرىپ بىر كالىنىڭ كۆزىنى ئاخىرى قۇيۇۋەتتى، بىچارە كالىنىڭ كۆزىدىن قانلىق ياشلار ئېقىشقا باشلىدى...

ئالتۇنخان ئۆيدىكى ۋە باغ-ۋارانلىرىدىكى ھەممە نېمىسىنى بىرەر قۇر يوقلاپ چىقتى، ئاندىن ئۆگزىگە چىقتى، توخۇ-كەپتەرلىرىنىڭ سانىنى ئېنىقلاپ باقتى، ساق چىقتى. ئۆگزىدە قۇرۇتۇلغان گۈلە يېيىلىپ ياتاتتى، ئۆگزىگە چىقىپ قالغان ئۈزۈم تاللىرىدا پىشقان ئۈزۈملەر ساڭگىلاپ تۇراتتى. ئالتۇنخاننىڭ ئېغىزىغا سېرىق سۇ يىغىلدى، ئەمما يېيىشكە جۈرئەت قىلالمىدى. ئالتۇنخان ئۆگزىدىن يىراقلارغا قارىدى، كۈن ئولتۇراي دېگەندى، باللار كالا-قويلىرىنى ھەيدەپ ئېتىزلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يولنى بويلاپ

يېنىپ كېلىۋاتاتتى، يېشىللىققا ئورالغان قاتار تاملارنىڭ مورىلىرىدىن كۆكۈش ئىسلار تولغىنىپ چىقىۋاتاتتى. بىرلا راخماننىڭ ئۆيى غېرىبانە تاشلىنىپ ياتاتتى. ئالتۇنخان قاپاق تېرەكلەر ۋە قويۇق چىتلار قورشاپ تۇرغان شۇ ۋەيرانە ئۆيگە قاراپ بىر هازا تۇرۇپ قالدى. خىيالىدا ئۆتمۈش، جېدەل، ئۆلۈم، يىغا-زارە...هەممىسى گەۋدىلەندى.

مولىمىناخۇن چۈشىدىن ئازابلىنىپ ئويغاندى، كۆزىنى ئېچىپ ئۆگزىگە تىكلەنگەن شوتىنىڭ غىچىلدىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ شۇ ياققا قارىدى ۋە ئالتۇنخاننى كۆرۈپ مەڭدەپ قالدى:

— قاچان كەلدىڭلا؟

— هېلىراق كەلدىم.

— يوقلاپ بارغۇچە كېلىۋاپسىلە...

— ئۆزەڭلا يوقلاي دەپمۇ بارمىدىڭلا.

— قېيىدىماڭلا خوتۇن، ئۆي دەپ تىكلەپ قويۇپتۇق، ئىشلىمىسەك تېخى، بۇ تويماس قوي-توپاقلارنى بىراقلا ئۆلتۈرۈپ سويغىلى يا بولمىسا...ئېتىزغا چىقىپ كەتمەن چاپمىساق تېخى بولمىسا... ئۆلسەك ئەڭگىزە تۈگەمدىكىن بۇ ئىشلار...

— مەن ئۆلمەي ساق كەلدىم، مەن ئىشلەي، مېنى ئىش بېسىۋالسا مەيلى؛ كۆتەكتەك ئەر كىشى تۇرۇپ قاقشايسىلىنا؟! خۇدايىم سىلىگە مەندەك خوتۇننى بېرىپتىكەن، بولمىسا راخمان ساراڭدەك يۈرەتتىڭلا...

مولىمىناخۇن ئاران ساقىيىپ كەلگەن خوتۇنىنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ ئارتۇق گەپ قىلمىدى، گەردىنىنى قاشلىغىنىچە ئورنىدىن قوپۇپ كالا قوتىنىنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇ سەل بىكار بولسىلا ئېغىل-قوتانلىرىنى چۆگىلەيتتى، كالىسىنىڭ يوغان كۆزىگە، كۆشەپ تۇرغان ئېغىزىغا قارىسىلا هەر قانداق ئىشقا ئاشۇ كالىدەك چىدامچان بولۇش كېرەكلىكىنى، جاپادىن كېيىنكى هۇزۇر-هالاۋەتنى كۆشەشنىڭ نەقەدەر ئوبدان ئىكەنلىكىنى هېس قىلاتتى.

مولمىناخۇن يەنە شۇ لاي ئۆستەڭدىن سۇ ئەكىلىۋەردى.
ئالتۇنخان ھەر كۈنى ئاز دېگەندە ئىككى چېلەك سۇنى ئىشلىتىپ بولاتتى. بىر كۈنى چۈشتە مولمىناخۇن ئالتۇنخان ئاران سۈزۈلگەن سۇنى قۇيۇپ ئەتكەن سويۇقئاشتىن ئۈچ چىنە ئىچىپ، ئارقىدىن سەت كېكىرىپ ئېتىزلىققا ماڭدى؛ ئېتىزغا بېرىپ كالىسنى قوشقا ماڭدۇرا-ماڭدۇرمايلا قورسىقىنىڭ ئاغرىقىدىن تولغۇنۇپ قالدى؛ بۇ ئاغرىقتىن كۆرە ھېلىقى يۇقۇملۇق كېسەلنىڭ ۋەھىمىسى ئۇنى قاتتىق چۆچۈتۈۋەتتى، پۇت-قوللىرىدا جان قالماي چىرايى تاتىرىپ كەتتى. ئەتراپتا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى، ئۇ قىرنىڭ دالدىسىدىلا زوڭزىيىپ ئولتۇردى. كالىلار بىخارامان تۇراتتى، مولمىناخۇن كالىلارغا قاراپ ھەۋەسلىنىپ كەتتى. ئۇ يەنە قوش ئىزىنى بويلاپ يۈگۈرۈپ يۈرگەن بىر تولۇم چاشقاننى كۆرۈپ قالدى، قوغلاپ بېرىپ ئۆلتۈرەلمىدى.
ئالتۇنخان مولمىناخۇننى يەرلىك ئۇسۇللار ۋە دوختۇرخانىدىن ئېلىنغان دورىلار بىلەن ئىككى كۈندە داۋالاپ ساقايتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ قورسىقى كۈن ئارىلاپ گاھى قاتتىق، گاھى بوش ئاغرىپ تۇردى، پەقەت خاتىرجەم بولالمىدى، كېسەللىك، ئۆلۈم ۋەھىمىسىدىن زادىلا قۇتۇلالمىدى، ئاخىر چىدىماي خوتۇنىغا:
— ئالتۇنخان جان كەتسىمۇ مەيلى، قۇدۇق كولايلى!— دېدى.
— كولىيالامدۇق؟— دېدى ئالتۇنخان گۇمانسىراپ،— بىز كولىساق خەق سۇ دەپ تولا كېلىۋالامدىكىن...
— بىزنىڭ تام خەقتىن يىراقتا، كىم كۆرىدۇ؟ سۇ چىقامدۇ-چىقمامدۇ تېخى، ھېلىقى ئادەمنىڭ قۇدۇقىدىن ئون نەچچە مېتىردا سۇ چىقىپتىكەنمىش!
— ئۇنداقتا بىزمۇ كۈندە بىر مېتىردىن كولىساق ئون نەچچە كۈندە كولاپ سۇ چىقىرىپ بولغىدەكمىزغۇ؟!
— يەرنىڭ قېلىنلىقى ئوخشىمايدۇ،— دېدى مولمىناخۇن ھويلىسىغا قاراۋېتىپ،— بەزى يەردىن مىڭ چوڭقۇر كولىسىمۇ سۇ

چىقمايدۇ. بەزى يەردىن بىر نەچچە مېتىر كولا-كولمايلا سۇ چىقىدۇ، بەزى يەردىن كولمىسىمۇ سۇ چىقىدۇ، بۇلاق بولىدۇ. ئەگەر بۇ يەردىن سۇ چىقسا تەلىيىمىز...

— ئەگەر سۇ چىقماي قالسا كولىغىنىمىز بىكار بولىدۇ، ئاندىن ئۇ ئورەكنى كىم تىنىدۇرىدۇ ، بۇنىمۇ ئويلاپ قويۇڭلا!

— كولمىغۇچە ئۇقمايمىز، بىر كولاپ باقساق دەيمەن!

— كولايمىز دېسەڭلا كولاپ باقايلى، خۇدايىم تارتقان جاپايىمىزغا چۇشلۇق سۇ بېرىپ قالسا ئەجەپ ئەمەس.

— يەرنىڭ تېگىدە شۇنداق ئوبدان سۇ تۇرسا، كۈندە بۇ لاي دوغاپنى ئىچىۋېرىپ قورسىقىمىزنى ئاغرىتىپلا يۈرۈيمىزمۇ؟ بۇرۇنلا زادى شۇنداق پىلانىم بار ئىدى، ئەمدى بولسىمۇ تازا ۋاقتى كەلدى! كېلىڭلا، قۇدۇقنى نەگە كولايمىز، دەڭلا!— مولىمىناخۇن كەتمەننى قولىغا ئېلىپ، خوتۇنى بىلەن دېيىشىپ قۇدۇقنىڭ ئورنىنى مۇقىملاشتۇردى ۋە ئۇيەرنى يۇملاق چېپىپ بەلگە قىلىپ قويدى.

شۇنىڭ بىلەن قۇدۇق كولاش باشلىنىپ كەتتى. مولىمىناخۇن توپا قازدى، ئالتۇنخان توپا تارتتى. بىرىنچى كۈنىلا ئىككى مېتىر كولاندى. قۇدۇق چوڭقۇرلىغانسېرى توپىسىنى تارتىش تەس بولدى. مولىمىناخۇن قۇدۇقتىن سۇ تارتىدىغاندا ئىشلىتىدىغان چىغىرىقتىن بىرنى ياسىدى، ئۇ يەرنىڭ تېگىنى كولاپ توپىسىنى چېلەككە ئۇسسۇپ بەرسە ئالتۇنخان ئۈستىدە تۇرۇپ چېلەكنى ئوڭايلا تارتالايدىغان بولدى. يەر تېگىگە چوڭقۇرلىغانسېرى توپا چىقىرىش تەسلىشىپ كەتتى، مولىمىناخۇن دەستىنى قىسقا قىلىپ كېسىپ ئىشلىتىۋاتقان ئىتتىك، ئەپچىل كەتمەنمۇ گاللىشىپ كەتتى. ئالتۇنخان قۇرۇق چېلەكنى مولىمىناخۇنغا چۈشۈرۈپ بەرگەندە چېلەك ئىلمەكتىن بىر نەچچە قېتىم ئاجراپ كېتىپ، پەستىكى مولىمىناخۇننىڭ كاللىسىغا تېگىپ، ئۇنىڭ بېشىنى تۇخۇمدەك ئىششىتىپ قويدى. مولىمىناخۇن بېشىنى چاڭگاللاپ، ۋايجانلاپ بىر

دەم ئۇلتۇرۇپ كەتتى، ئاندىن ئۈستىدە ئىچى سىيرىلىپ تۇرغان ئالتۇنخانغا قاتتىق ۋارقىرىدى:

— ئاستىراق چۈشۈرسەڭلا بولمامدۇ!

— ئاستا چۈشۈگەنتىمغۇ، ئەستا، بولمىسا چىلەكنىڭ بېغىنى ئىلمەككە سىم بىلەن چىڭ باغلىۋېتىڭلا...

مولىمىناخۇن شۇنداق قىلدى، ئەمما يەنە بىر قېتىم ئالتۇنخان خىيال بىلەن تۇرۇپ قېلىپ، چىغىرىق چىلەكنىڭ ئېغىرى بىلەن تېز ئايلىنىپ كېتىپ، چىلەك يەنە مولىمىناخۇننىڭ كاللىسىغا "داڭگىدە" تەگدى، تەگكەندىمۇ چىلەكنىڭ تەگلىكىدىكى قاتتىق قىرى تېگىپ ئۇنىڭ بېشىنى قانىتىۋەتتى. قاتتىق ئاغرىق ۋە ئاچچىق دەستىدىن مولىمىناخۇن گەپمۇ قىلالماي، كاللىسىنى تۇتۇپ ئولتۇرۇپ قالدى، دەردىنى ئىچىدە بىلدى، كۆزىدىن ياش چىقىپ كەتتى...

بۇنى ئالتۇنخان كۆرەلمىدى. ئۇ چوڭقۇر ئورەككە بويۇنداپ قاراپ، يەرنىڭ تېگىدە قۇرتتەك تولغۇلۇپ ئولتۇرغان ئېرىنىڭ ھالىغا بەكمۇ ئىچ ئاغرىتتى، بىراق نېمە دېيىشىنى بىلەلمىدى. ئارىنى ناھايىتى ئېغىر بىر سۈكۈت قاپلىدى. بىر پەستىن كېيىن ئالتۇنخان يەرنىڭ تېگىدىن بوغۇق ۋە قەھرلىك بىر ئاۋازنى ئاڭلىدى:

— بولسا بېشىمنى يېرىپ ئىككى پارچە قىلىۋېتىڭلا! بۇنداق جاندىن تويدۇم! قۇدۇق كولايمەن دېگەنگە تويدۇم، سۇ ئىچمەن دېگەنگە تويدۇم! بىر جېنىمغا قانچىلىك سۇ ئىچەتتىم مەن!؟ سىلىنى ئاپاي دېمىسەم بۇ سوغوق يەرنىڭ تېگىدە نېمە قىلاتتىم مەن؟! ئىت ۋاپا، خوتۇن جاپا دەپ كۆرۈڭلا ما قىلىقىنى!

ئالتۇنخان گەپ-سۆزسىز بېرىپ، باراڭنىڭ ئاستىدىكى كارىۋاتقا داستىخان سېلىپ چۈشلۈك چاي تەييارلىدى.

بېشى تېڭىلغان مولىمىناخۇن چايدىن كېيىن خان تويىقۇسىنى باشلىدى؛ چۈش كۆردى، چۈشىدە كولانغان يەردىن سىرغىپ چىقىۋاتقان زۇمرەتتەك سۇلارنىڭ قاراڭغۇ ئاسماندىكى يۇلتۇزدەك

جىمىرلاپ تۇرغانلىقىنى كۆردى... مولمىناخۇن چۈشىدىن ھاياجانلىنىپ ئويغىنىپ، قۇدۇق بېشىغا كەلدى. ئەمما قاراڭغۇ يەردىن باشقا ھېچنېمىنى كۆرەلمىدى، لېكىن يەنە ئازراق كولىسىلا شۇ يەردىن سۈزۈك سۇنىڭ دىدارىنى كۆرەلەيدىغانلىقىغا ئۈمىد باغلىدى.

ئۇلار ئۈچ كۈن ھەپىلىشىپ قۇدۇقنى ئالتە مېتىر كولاپ بولدى. تۆتىنچى كۈنى سەھەردىن باشلاپلا يەنە كولاشقا كىرىشىپ كەتتى. يەرنىڭ تېگى سوغۇق بولغاچقا، مولمىناخۇنمۇ بېشىغا چىلەك چۈشۈپ كېتىشتىن ئەنسىرەپ تۇرغاچقا، ئالتۇنخان ئۇنىڭغا ئىچىگە قوي يۇڭى تىقىلغان تۇماق كىيگۈزۈپ قويدى. يەرنىڭ چوڭقۇرىدىكى قاتتىقلىقتا مولمىناخۇننىڭ قولىدىكى كالتە كەتمەنمۇ ئاران پايلىدى. ئالتۇنخانمۇ ئېرى بىلەن چىشىنى چىشلەپ قاتتىق ئىشلىدى. بۇ كۈنى ئۇلار ئۈچ مېتىر كولاپ رېكورت ياراتتى. ئەمما ئەتىسى ئالتۇنخاننىڭ بېشى ۋە پۇت-قوللىرى ئاغرىپ ئېغىر ئىشلارغا كۆچىنەلمەيدىغان، تاماق ئېتىش تۈگۈل چاينىمۇ ئارانلا قاينىتالايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدى. مولمىناخۇننىڭ پۇت-قوللىرىمۇ سىقىراپ ئاغرىپ، بېلى تېلىپ ئاغرىيدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ بەستلىك بولغاچقا قۇدۇقنىڭ ئايلانمىسىنىمۇ چوڭراق چېپىپ بارمىسا ئۆزىنى سىغدۇرىدىغان يەر قالمايتتى. ھەر قېتىم زوڭزىيىپ ئىشلىگەندە ھەر بەش مىنۇتتا بىر قوپۇپ بېلىنى رۇسلىۋالمىسا بېلىنىڭ ئاغرىقىغا چىدىيالماي قالاتتى، ئىشقا ياراپ قالغان ئوغۇللىرىنى ئەسلەيتتى. ئۇ ھەر قېتىم بېلىنى رۇسلاپ ئۆرە بولغاندا ئۆزىنى ئىككى قانىتىدىن ئايرىلىپ مۇشۇ ئورەككە چۈشۈپ كەتكەن نىمجان قۇشتەك ھېس قىلاتتى،” ئەر خەق بېلىدىن كەتسىلا تۈگەيدىكەن، ئەۋلادسىز قېرىپ ئۆلگەندە يەنە مۇشۇنداق قارا يەرنىڭ تېگىدە چىرىپ تۈگەيدىكەن“ دەپ ئويلايتتى. ئۇ قۇدۇق كولاۋېتىپ تۇرۇپلا ئۆزىنىڭ گورىنى كولاۋاتقاندەك ھېس قىلىپ ۋۇجۇدى تىترەپ

كېتەتتى، يەر نېمدېگەن سوغۇق-ھە! ئۇ سۇ ئىزدېمەكچى، چۈشىدە كۆرگەن زۇمرەتتەك سۇنى كۆرمەكچى ئەمەسمىدى؟! قاراڭغۇ ئاسماندا ئاي-يۇلتۇز بولمىسا ئاسمان سەت كۆرۈنگەندەك، قاراڭغۇ يەر تېگىمۇ ئەگەر سۈزۈك سۇدىن پارقىرىمىسا گۆردەك قورقۇنچلۇق بولۇپ كەتمەمدۇ؟!... مولمىناخۇن چىن كۆڭلىدىن خۇداغا سېغىندى ۋە ئۇنىڭدىن مەدەت تىلىدى؛ خۇداغا باغلانغان روھىي كۈچ ئۇنىڭغا باشقىدىن كۈچ-قۇۋۋەت ئاتا قىلدى. ئۇ ئىشتانلىرىنى ۋە يەكتىكىنى سېلىپ كۇسارچان، مايكىچان بولۇۋېلىپ قاتتىق ئىشلەشكە باشلىدى، ئىشلەۋېرىپ پېشانىسىدىن تەر ئاقتى، يەرنىڭ نەم، سوغوق ھاۋاسى تازا خوشياقتى.”مۇشەققەت تارتمىۋېتىپ راھەت كۆرۈشتىنمۇ ئېسىل ئىش بارمۇ جاھاندا... “دەپ ئويلاپ، كۆڭلىنى ياسىدى.

بىر ھەپتىدىن كېيىن قۇدۇق ئون مېتىر كولىنىپ بولدى، يەرنىڭ تېگىدىن ئەمدى قاتتىق نەم توپا ۋە شېغىل تاشلار چىقىشقا باشلىدى، مولمىناخۇن”سۇ چىقمىسا ئالتۇن چىقىپ قالسىمۇ مەيلىدى ئىگەكىم، خۇدايىم بېرىپ قالامدۇ تېخى... “ دەپ كولاۋەردى. ئەر-خوتۇن بىر كۈن قاتتىق ئىشلەپ يەنە ئىككى مېتىر كولاپ بولدى، كولاپ چىقىرىلغان توپا ئاۋۋالقى توپىدىن نەچچە ھەسسە نەم ئىدى، قول بىلەن ئۇۋۇلىسا قولغا سۇ يۇقۇشۇپلا تۇراتتى؛ ئەمما بۇنداق توپىنى كەتمەن بىلەن بوشىتىش ئىنتايىن تەس ئىدى. مولمىناخۇن كەتمىنىنى تولۇق تاشتا بىلەپ ئىتتىك قىلىپ، قۇدۇققا يەنە چۈشۈپ بارلىق كۈچ-مادارىنى يىغىپ، تاشتەك قاتتىق يەرنى مۇز چاپقاندەك تۇك-تۇك قىلىپ چېپىشقا باشلىدى. كەتمەنىنىڭ بۇنداق قاتتىق چېپىلغاندىكى رىتىمى گويا تۆمۈرچىنىڭ بازغىنىغا ئوخشايتتى.

داۋاملىق كولىنىۋاتقان قۇدۇقتىن لاي توپا چىققىلى تۇردى، چىغىرىقنى چۆرىمەك بارغانسېرى تەسلەشتى، ئالتۇنخان چىلەكنى ھەر قېتىم كۆچەپ تارتقاندا تەۋرەپ-تەۋرەپ چىقىۋاتقان ئېغىر چىلەك

تەكشى ئويۇلمىغان يەرلەرگە بەزىدە سۇرۇلۇپ كېتەتتى-دە، بىر مۇنچە تويىنى مولىمىناخۇننىڭ بېشىغا چۇشۇرۇۋېتەتتى. ئالتۇنخانغا ئامال يوق ئىدى، مولىمىناخۇننۇ ئاز قالغاندا چىدىماي تۇرالمىدى.

قۇدۇق كولانغىنىغا توققۇز كۈن بولغاندا قۇدۇقنىڭ تېگىدىن لاي چىقىشقا باشلىدى، لاي قاتلىمى يېرىم مېتىردەك كولىنىپ بولغاندا كەچ كىرىپ كەتتى، مولىمىناخۇننىڭ پۇتى رېزىنكە ئۆتۈك كىيىۋالسىمۇ مۇزلاپ كەتتى.

ئەتىسى ئۇلار بامدات نامىزىدىن يېنىپ قۇدۇق بېشىغا كەلدى ۋە قۇدۇق ئاستىدا كۆمۈشتەك ئاق، زۇمرەت سۇلارنىڭ جىمىرلاپ، چاقناپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ هاياجانلىرىنى باسالماي قېلىشتى. مولىمىناخۇن شۇ تاپتا چۈشىدە كۆرگەن مەنزىرىنى ئۆڭىدە كۆرۈۋاتاتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ سۇدىكى شولىسىنى كۆرۈپ بەخت شولىسىنى كۆرگەندەك بولۇشتى.

— بۇرۇنىراق مۇشۇنداق قىلساق بولماسمىدى دەيمەن ئالتۇنخان، كەچكىچە لاي سۇ ئىچىپ يۈرگىچە...

— قىلساق بولاتتى شۇ، نېمىشقا قىلمىغانتىڭلا؟!

— ئاش ئېتىپ، كىر يۇيىدىغان ئادەم سىلە بولغاندىكىن ما ئىشنى قىلىلى دېمىدىڭلا...

— سىلىمۇ ئاشنى ئىچىۋالساڭلا باشقىسى بىلەن كارىڭلا يوق يۈرۈۋەردىڭلا...

— بولدى، ئەمدى سۇدىن غەم قىلمايدىغان بولدۇق! — دېدى مولىمىناخۇن زۇمرەتتەك چىرايلىق سۇدىن كۆزىنى ئۈزەلمەي.

— بۇ سۇ تۆكەپ قالماس- هە، چىلەك تاشلاپ باقامدۇق، چۆكەمدىكىن.

— تېخى چىلەك چۆككىدەك بولمىدى، يەنە ئازراق كولاپ لېيىنى تارتىۋەتمىسەك بولمايدۇ.

مولىمىناخۇن رېزىنكە ئۆتۈكىنى كىيىپ قۇدۇققا يەنە چۈشتى.

ئالتۇنخان ئۆستىدە تۇرۇپ سۇ تارتتى ۋە بۇ سۇنى تولىمۇ قىممەتلىك كۆرۈپ ئۇنى ئۆزۈم كۆچىتىنىڭ تۈۋىگە تۆكتى. مولىمىناخۇن سۇنى تارتىپ چىقىرىۋەتكەندىن كېيىن قالغان زەي، سۇلۇق يەرنى توختىماي چېپىشقا باشلىدى، سۇمۇ ئۈزلۈكسىز سىرغىپ چىققىلى تۇردى. ئۇ بىر تەرەپتىن سۇنى چېلەككە ئۇسۇپ، بىر تەرەپتىن قاتتىق لايلارنى چېپىپ، قۇدۇقنى داۋاملىق چوڭقۇرلاتتى. سىرغىپ چىقىۋاتقان سۇلار بارغانسېرى كۆپىيىپ، مولىمىناخۇننىڭ ئىزىنىگە ئۆتۈكىنىڭ قونجىغا كىرگىلى تۇردى.

— چېلەك چۆككىدەك بولسىلا بولدى، يېنىپ چىقىڭلا، — دېدى ئالتۇنخان.

مولىمىناخۇن شالاپلىتىپ سۇ كېچىپ يەنە بىر هازا لاي تارتىپ، كۆڭلىدە قانائەت هاسىل قىلغاندا ئاندىن بولدى قىلدى. سىزۈك سۇنى لايلاشتۇرۇۋاتقان لايلارنى ۋە لايلىشىپ كەتكەن دۇغ سۇلارنى چېلەككە پاك-پاكىز ئۇسۇپ تۆكەتكەندىن كېيىن قۇدۇقتىن يېنىپ چىقتى.

يېرىم سائەت ئۆتە-ئۆتمەيلا قۇدۇق تېگىدىن يەنە كۆزنى قاماشتۇرىدىغان زۇمرەت سۇلار ۋىلىلداپ چاقناشقا هەم داۋاملىق كۆپىيىپ ئۆرلەشكە باشلىدى. بۇ سۇلارنى ئىچكۈسى كېلىپ كەتكەن مولىمىناخۇن قۇدۇققا پاكىز چېلەكتىن بىرنى تاشلاپ ئازراق سۇ تارتىپ چىقتى ۋە ئۇنى قاپاق نوگايغا ئېلىپ سۈمۈرۈپ ئىچىشكە باشلىدى، گويا زەم-زەم سۈيىنى ئىچكەندەك كاتتا تۇيغۇغا كەلدى، ئىنتايىن هوزۇرلاندى، هاياجانلاندى:

— ئۇھ، ماۋۇ سۇ يۈرەككە باردى، ئەجەپ تاتلىق سۇكەنغۇ بۇ، هەرەمدىكى زەم-زەم سۈيىنىمۇ يەردىن چىققان موشۇنداق سۇ دەيدۇ، خۇدا بەرگەن تاتلىق سۇلار-دە! كېلىڭلا ئالتۇنخان، سىلىمۇ ئىچىڭلا!

ئالتۇنخانمۇ ئۇ سۇدىن ئىچىپ ناهايىتى راهەتلەندى، كۈلدى، ۋۇجۇدى يېڭى كىيىم كىيگەن قىزلاردەك يايراپ كەتتى. ئۇ شۇ كۈنىلا

قۇدۇق سۈيى قۇيۇپ ئوخشىتىپ سۇيۇقئاش ئەتتى؛ ئۇلار بۇ ئاشنى ئىچىپ ئۇن كۈنلۈك جاپالىرىنىڭ ھاردۇقىنى چىقىرىۋالغاندەك بولۇشتى.

* * *

يازنىڭ ئىسسىقىدا يۇقۇملۇق كېسەل يامانلىشىپ، مەھەللىدىكىلەرگە بىر مەھەل تەھدىت سېلىپ ئۆتتى؛ تېنى ئاجىزلار، كېسەل چىلىك چاپلاشقانلار ئۇ دۇنياغا كەينى-كەينىدىن ئۇزاپ كەتتى، قىش كىرگەندە يۇقۇملۇق كېسەلدىن قاتتىق ئاغرىغانلار ۋە ئۆلگەنلەر كۆرۈلمىدى، پەقەت مەھەللە مەسچىتىنىڭ ئىمامى سىل كېسىلى بىلەن ئاغرىپ ئۆرە بولالماي ئۆز ئەجىلى بىلەن ئۆلۈپ كەتتى.

قەھرىتان قىشتا ھەممە ياقنى مۇدھىش سوغۇق كېزىپ يۈرەتتى، يالىڭاچلانغان تېرەكلەرنىڭ ئۇچىدا ئاق قۇشقاچلار شاختىن شاخقا ئۇچۇپ، ۋىچىرلاپ سايرىشىپ يۈرەتتى، قارا قىش ئۇيقۇسىدا ياتقان كەڭرى بۇغدايلىقتا قارا قاغىلار توپ-توپ بولۇپ"مەجلىس" ئېچىشىپ تۇراتتى. قىلىن پاختىلىق ئىشتان-چاپان كىيىۋالغان باللار قويلىرىنى دەرەخلىك ئارىسىدا يايلىتىپ، ئۆزلىرى بىر ياقتا قىززىق ئويۇنلىرىغا كىرىشىپ كەتكەندى.

قىشلىق ئوزۇقىنى ۋە قول ئىلكىدە بارىنى تېجەپ ئىشلىتىۋاتقان ئائىلىلەردە ھورۇنلۇق، بۇرۇقتۇرمىلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. ئەرلەر بىر يەرگە جەم بولسا بىرەر ئورامدىن چېكىشىۋالاتتى، ئاپتاپىسىنغاچ قۇرۇق پاراڭ سالاتتى، خوتۇنلارنىڭ گېپىنى قىلاتتى ياكى ئاز-ئازدىن پۇل تىكىشىپ قەرت ئويناتتى. ئاياللار باللىرىغا تەمەچ تەرگۈزۈپ، تونۇرغا ئوت سېلىپ نان ياقاتتى، ئۆيلىرىدە يوتقان تىكەتتى، قىشلىق كىيىم ياماتتى، كىگىز قاقاتتى، ئەمما ئىشتىن قولى بوشىسىلا ئۇلارمۇ كۆڭلى يېقىنلىرىنىڭ ئۆيىگە بىرەر ئىشنى باھانە قىلىپ باراتتى-دە، غەيۋەت باشلىناتتى.

ئاپئاق قىرو قاپلىغان ياكى قېلىن قارنىڭ ئاستىدا ياتقان

ئېتىزلادا تەبىئەتنىڭ رەڭدار مەنزىرىسى ۋە قايناق ئىش-ئەمگەك كەيپىياتى قالمىغان، پەقەت ھەر بىر ئۆيدە سوغۇقتىن پاناھلىنىپ، كاڭ ئوچاق ۋە مەشلەرگە قاقلىنىپ، قورساق بالاسى ۋە باشقا زۆرۈرىيەتتىن قۇتۇلالماي داتلىنىپ، بىر-بىرىدىن زارلىنىپ، ھەتتا تىللىشىپ، ئۇرۇشۇپ كېتىۋاتقان ئائىلە ئەزالىرىنىڭ مۇھتاجلىق بېسىمى ئاستىدىكى بۇرۇقتۇرمىلىق كەيپىياتى، تۇگىمەس كۆڭۈلسىزلىك ۋە ئۇششاق-چۈششەك ئارازلىقلار ئەۋج ئېلىپ كەتكەندى. بىر ئائىلىنىڭ ھەممىسى بىر ئۆيگە تىقىلىۋالسا بىر-بىرىنىڭ كۆزىگە ئىختىيارسىز سەت كۆرۈنۈشى، ئۆز ئارا يامان مۇئامىلىلەردىن قۇتۇلالمايدىغانلىقى تۇرغانلا گەپ. ئادەم دېگەن بۇ مەخلۇق ھامان ئۆزىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇۋالىدۇ، ئۆزىنىڭ ئىززىتىنى ۋە مەنپەئەتىنى ھامان دىققەت مەركىزىگە ئايلاندۇرۇۋالىدۇ. ئادەمنىڭ شەخسىيەتچىل تەبىئىتى دائىم بىر كوللېكتىپ كۈچنى، بولۇپمۇ جەمئىيەتنىڭ بىرلىكى بولغان بىر ئائىلىنى(مەيلى ئۇ قانداق ئائىلە بولسۇن) كۆڭۈلسىز ھەم تار ياشاش مۇھىتىغا ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ، ھەتتا ئۇ ئائىلىنى ۋەيران قىلىۋېتىدۇ. كوللېكتىپ كۈچىنىڭ يىلتىزى ھامان شەخسىي كۈچ، كوللېكتىپ كۈچ شەخسىي كۈچ ئالدىدا تىترەپ تۇرىدۇ، ئەمما قىززىق يېرى شۇكى، شەخسىي كۈچ يەنە ئايلىنىپ كېلىپ كوللېكتىپ كۈچكە يۆلىنىدۇ ۋە ئۇنىڭغا بويسۇنىدۇ. تېخىمۇ ئاجايىپ يېرى شۇكى، شۇنچە زور كوللېكتىپ كۈچ ئاخىرقى ھېسابتا يەنە قۇدرەتلىك بىر خۇداغا بويسۇنىدۇ.

يازدىكى ئىش قايناملىرىدا دېھقان ئائىلىسىدىكىلەر بىر-بىرىگە شۇنچە يېقىن، سۆيۈملۈك تۇيۇلۇپ كېتىدۇكى، جاپادىمۇ، ھالاۋەتتىمۇ بىللە بولىدۇ. كەڭ دالا ۋە ئىش-ئەمگەك ئۇلارنىڭ روھىنى ساپ، كۆڭلىنى كەڭ قىلىۋېتىدۇ. ئەمما مۇدھىش قارا قىشتا ئۇلار بىر يەرگە تىقىلىشىۋالغاچقا بىر-بىرىدىن ھېچ تۈزۈك سەۋەب يوقلا بىزار بولۇشۇپ كېتىدۇ. بۇ خۇددى شەھەر پۇقرالىرىنىڭ تارچىلىق،

قىستاڭچىلىق، بۇرۇقتۇرمىلىق ھالىتىنىڭ كىچىكلىتىلگەن كۆرۈنۈشىگە ئوخشايدۇ. قىشلىق ئۆيدىكى بۇلغانغان ھاۋا، ئىسسىق مەشنى ۋە كاڭ ئوچاقنى بىر-بىردىن قىزغىنىۋاتقان، ئىسسىق ئۆيدىن تالاغا چىققۇسى كەلمەي قازان بېشىدا تەلمۈرۈپ تۇرغان ئائىلە ئەزالىرىنىڭ ۋاراڭ-چۇرۇڭلىرى بەئەينى شەھەر مۇھىتىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ.

شەخسىيەتكە بىر كىچىك دۇنيا ئىنتايىن زۆرۈر. ئادەملەر كۆپىيىپ ياشاش مۇھىتى تارىيىپ كېتىۋاتقان، ياخشى ياشاش ئىمكانىيىتىنى تالىشىش ئەۋج ئېلىۋاتقان بۇ دەۋردە شەخسىيەت پەرقى ھامان چوڭىيىپ بارىدۇكى، ھەرگىز كىچىكلىمەيدۇ، شەخسىيەت ھەر تەرەپلىمە تەرەققىي قىلىدۇكى ھەرگىز چېكىنمەيدۇ.

مولىمىناخۇننىڭ ئوغلى تۇراق ھايات چېغىدا بىر قېتىم ئاتا-ئانىسىدىن كۆڭلى قاتتىق ئاغرىپ، ئاتىسىنىڭ بۇغداي سېتىپ تاپقان پۇلىنى يوشۇرۇلغان يەردىن ئېلىپ ئۈرۈمچىگە قېچىپ كەتكەنىدى. بۇنىڭدا يەنە مۇنداق سەۋەبلەرمۇ بار ئىدى: ئاتا-ئانىسى ئۇنى بىكار قويماي ئىشقا بۇيرۇپلا تۇراتتى، ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ شەخسىي تۇرمۇشىغا كۆڭۈل بۆلۈشىگە دائىم يول قويمايتتى. ئۇ ئاتا-ئانىسىنىڭ مۇستەبىتلىك ئادىتىنىڭ ھەرگىز ئۆزگەرمەيدىغانلىقىغا قاتتىق نارازى بولۇپ، بۇ ھالەتنىڭ قاچانغىچە داۋاملىشىدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ قاچانغىچە چەكلىنىدىغانلىقىنى بىلەلمەي زېرىككەن، تېرىككەن، ئۈمىدسىزلەنگەن، ئاخىر بىردىنبىر ئامال ئاتا-ئانىسىنىڭ كۆزىدىن يوقۇلۇش ئىكەنلىكىنى ئويلىغانىدى.

تۇراق ئۈرۈمچىگە قېچىشتىن ئىلگىرىلا مەھەللىدىكى بىر قانچە ياش بالىلار ئۇ يەرگە قېچىپ، يېنىپ كېلىپمۇ بولغانىدى. ئۇلارنىڭ ئېغىزىدىكى ئاجايىپ گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇراقنىڭ كاللىسى ئېچىلىپ كەتكەنىدى. ئۇلار تەۋەككۈل قىلىپ ياقا يۇرت ۋە يات شەھەرلەرگە قېچىپ كەتكەندە ئاتا-ئانىلىرى ئۇلارنى ئىزدەپ خېلى ئاۋارە بولاتتى.

بىچارە ئاتا-ئانىلار ئۇ بەڭۋاشلارنىڭ ئالدىدا نېمە سەۋەنلىك ئۆتكۈزگىنىنى ئۇقالماي ھەيران بولاتتى، ئاچچىقلىناتتى، قاقشايتتى ھەم ئۇلاردىن قاتتىق ئەنسىرەيتتى، ئېتىز ئىشلىرىغا يېتىشىپ بولالماي قالغاندا ئۇلارنى سېغىناتتى. قىش كىرىپ جاپالىق ئىشلار تۈگىگەندە بۇرنىغا ئىككى قولىنى تىقىپ كەلگەن ئاۋارە بالىلىرىنى يەنە ئۆز قوينىغا ئالاتتى، باش-كۆزىنى سىلايتتى. بالىلار شۇنىڭ بىلەن ئاتا-ئانىسىنىڭ تومۇرىنى تۇتىۋېلىپ، ئۆزىگە سەللا ئارازلىق، كۆڭۈلسىزلىك يەتسە ياكى شەخسىي ئىشلىرى ئاقمىسا، پۇلى تۈگەپ كەتسە، زېرىكىپ كەتسە، ئۆزىنى ئۆيدە ئارتۇقچە ئادەم دەپ ئويلاپ قالسىلا يەنە ئۆيدىن قېچىپ، يىراق جايلارغا كېتىپ، خارلانسىمۇ شۇ يەردە جېنىنى بېقىشنى ئەلا بىلەتتى، ئاتا-ئانىلىرىغا"مەن يەنە قاچىمەن! " دەپ تەھدىت سېلىشاتتى. دېگەندەك، شۇنداق ياشلاردىن بىر نەچچىسى يەنە قېچىپ ئىككىنچى قايتىپ كەلمىدى.

تۇراق ئۇلاردىن غايىۋانە ئىلھام، مەدەت ئېلىپ، ئاخىر كۆڭلىدە ئويلىغىنىنى قىلدى. ئۇ ئۈرۈمچىگە بارغان كۈنىلا ئۆزىنىڭ تومپايلىقىنى چاندۇرۇپ پۇلىنىڭ يېرىمىنى ئوغرىغا بەردى، ئۇنىڭ بىلەن تەڭ مەھەللىدىن قېچىپ چىققان يەنە بىرەيلەن ئۇنى بۇزۇقچىلىققا قىزىقتۇرۇپ ئولجىغا ئۆزى ئېرىشىپ ئۇنىڭ پۇلىنى خەجلىۋالدى. ئۇ قالغان پۇلى بىلەن بۇ چوڭ شەھەردە بىرەر ئىش قىلالىشىغا كۆزى يەتمەي مەھەللىسىگە يېنىپ كەتمەكچى بولدى. ئۇ ئاخىرقى ھېسابتا ئۆزىنىڭ جاھان كۆرۈش مەقسىتىگە يەتكەنىدى.

بىراق ئۇنىڭدا ئۆيىگە قايتىشقا يېتەرلىك پۇلمۇ يوق ئىدى، شۇڭا ئۇ قاراشەھەرگە ئاران بېرىپ، بورا توقۇيدىغان بىر خۇيزۇغا بىر ئاي ئىشلەپ قورسىقىنى باقتى، ئازغىنا ئىش ھەققى ئالدى؛ ئاندىن كۇچاغا كەلدى، بىر دېھقانغا ئوما ئۇرۇشۇپ بېرىپ ئوبدان ھەق ئالدى، ئەمما تاپقان پۇلىنى ئاقسۇ شەھىرىگە كەلگەندە يەنە ئوغرىغا بەردى؛ ئۇ ئۆيىگە ھەتتا قۇرۇق قولمۇ يېتىپ بارالماسلىقىدىن نومۇس قىلىپ بىر

ئاشخانىدا قاچا يۇيىدىغان ئىش تاپتى، بىر ئاي ئىشلىدى، ئاشپەز ئۇنىڭ قورسىقىنى باققان بىلەن قولىغا تۇزۇك پۇل بەرمىدى. جاپادىن ۋە يات خەقلەرنىڭ قوپال مۇئامىلىلىرىدىن جاق تويغان تۇراق ئاشپەزگە يالۋۇرۇپ يۈرۈپ يەنە ئازراق پۇل ئېلىپ ئاندىن ماكانىغا ساق-سالامەت كېلىۋالدى. مولىمىناخۇن بىلەن ئالتۇنخان ئۇنىڭ يەنە قېچىشىدىن ئەنسىرەپ ئەيىپلەپ كەتمىدى، پەقەت، "بىز بەرگەن ئاشنى يېمەي خەقنىڭ ئېشىغا تەلمۈرۈپ، خەق ئاش بەرمىگەندە پوقنى يېگۈدەك بولۇپ كەلدىڭمۇ بالام، ۋاي سولتەك بالام، غورتەك بالام، ئەمدى ئۇنداق ئەخمەقلىق قىلما" دېدى.

تۇراق بەربىر ئۆلۈپ كەتتى، ئەمما ئۇنىڭ ئاشۇ تەۋەككۈلچىلىكى ئۇنىڭ ئۆز ھاياتىدىكى چوڭ ئىش ئىدى.

* * *

مەھەللىدىكى ھەر بىر ئائىلىنىڭ بېغىغا يېگىدىن سېلىنغان ھاجەتخانىلار ۋە ئاللىقاچان قۇرۇپ قاقاسلىشىپ، تام-رىشاتكىلىرى كونىراپ كەتكەن كۆلچەك بۇ مەھەللىگە بەر مەزگىل ئېغىر تەھدىت، ۋەھىمە سېلىپ ئۆتكەن ئاشۇ يۇقۇملۇق كېسەللىكنىڭ يادىكارى بولۇپ قالدى. ئەمما كېيىنكى يىلى 8-ئايدا بۇ مەھەللىگە تارىختىن بۇيان ئاز كۆرۈلىدىغان دەھشەتلىك كەلكۈن كېلىپ، ئوتتۇز نەچچە ئائىلىنىڭ ئۆي-زېمىن، مال-مۈلۈكلىرىنى ۋەيران قىلدى. بۇ ھادىسە بىر كۈنى كەچقۇرۇن شۇنداق تۇيۇقسىز يۈز بەردىكى، مەھەللىدىكىلەر ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي قېلىشتى. يىراقتىن يوپۇرۇلۇپ، كۆزلۈك زىرائەت ئېتىزلىرىنى لايغا باسۇرۇپ كېلىۋاتقان غايەت ئۇلۇغ كەلكۈننىڭ جىقلىقى ۋە چاپچىپ ئېقىشلىرىغا ھەيران قېلىشتى. ئۇلار ئۆمرىدە تۇنجى كۆرۈۋاتقان بۇ بالايى ئاپەتكە قانداق تاقابىل تۇرۇشنىمۇ بىلمەي قېلىشتى. ئادەتتە ئەتىكى ھاۋا رايىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنىمۇ بىلمەي ياكى ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلمەي يۈرىدىغان بۇ خەقلەر بۇ مەھەللىگە كەلكۈن كېلىدىغانلىقىنى قانداق بىلسۇن؟

كەلكۈن كېلىشىنىڭ ئالدىنقى ئىككى كۈندە توختىماي يامغۇر ياغقان، يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ تەبىئىي ئاپەتتىن مۇداپىئە كۆرۈش پونكىتىدىكىلەر مۆلدۈر يېغىپ كېۋەزنى ۋەيران قىلمىسۇن دەپ ئاسماندىكى قارا بۇلۇتلارغا ئىككى-ئۈچ پاي ئوق ئېتىپلا بولدى قىلغانىدى. يامغۇرنىڭ يېغىۋېرىشىدىن كېلىپ چىققان بۇ ئاپەتنى ئۇلارمۇ پەرەز قىلالمىغانىدى ھەم مۇداپىئە كۆرۈش توغرىلىقمۇ ھېچقايسى مەھەللىگە ئۇقتۇرۇش قىلمىغانىدى.

مەھەللىدىكىلەر كەلكۈننىڭ كۈچىنى بەك تۆۋەن مۆلچەرلىگەنىدى، ئۇنى ھەقچان چوڭ يولنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى ئۆيلەرگە ئۆتەلمەيدۇ، ئوتتۇرلا ئېقىپ چوڭ ئۆستەڭگە قويۇلۇپ كېتىدۇ دەپ ئويلىغانىدى. ئەمما نۇرغۇن مەھەللە ۋە ئېتىزلارنى تۈزلىۋەتكەن ئۇ بەگۋاش كەلكۈن ئۇدۇل كەلگەن يەرگە ئۇسۇپلا ماڭاتتى، ئۆينى قويۇپ دۆڭگە چاپاتتى، ئۆستى-ئۆستىلەپ شارقىراپ ئاقاتتى. كەلكۈن چوڭ يولدىن ئۆتۈپ، يول بويىدىكى چوڭ ئېرىقتىنمۇ ئۆتۈپ قاتار تامغا تەھدىت سېلىشقا باشلىغاندا چوڭ يولغا تۇشمۇ تۇشتىن توپا تاشلاپ قىر ياساپ، توسما قۇرۇپمۇ كەلكۈننى توسالمىغان دېھقانلار ئۆز جېنىنىڭ، ئۆينىڭ ۋە مال-مۈلۈكلىرىنىڭ قايغۇسىدا قېلىشتى. مەھەللە باشلىقى يىراقتىن تېخىمۇ ھەيۋەت بىلەن يېتىپ كېلىۋاتقان كەلكۈنگە قاراپ ئالاقزادە بولۇپ:

— بولدى كەتمەننى قويۇپ ئۆزەڭلىنى ئەپقېچىڭلار، ئۆيۈڭلەرگە چاپسان بېرىڭلار، ئۆي ئۆرۈلۈپ بولغىچە ئالدىغان مۇھىم نەرسەڭلىنى ئېلىۋېلىڭلار، ئۆلگۈرەلمىسەڭلار جېنىڭلىنى ئاياڭلار، بالاڭلارنى دەرەخكە چىقىرىپ قويۇڭلار، ئۇلاغ-قاراڭلارنى ئېغىل-قوتاندىن چىقىرىپ ھەيدىۋېتىڭلار، قالغىنىغا خۇدايىم ئىگە، ئاندىن قالسا ھۆكۈمەت بار، بىز بار، چاققان مېڭىڭلار!...— دەپ ۋاقىراپ-جاقىراپ يوليورۇق بەردى.

مەھەللىدىكىلەر ئۆزلىرىنى قوغلاپ ھەم ھەر تەرەپتىن بۆسۈپ،

قورشاپ كېلىۋاتقان كەلگۈنىنىڭ زەربىسىدىن ھودۇقۇپ ئۆز ئۆيلىرىگە چاپتى، ئۇششاق باللىرىنى ھويلىسى ۋە باغلىرىدىكى يوغان مېۋىلىك دەرەخكە چىقىرىپ قويدى، ئۆيلىرىگە كىرىپ تىقىپ قويغان پۇللىرى بارلار پۇلىنى، پۇلى يوقلا پۇلغا يارايدىغان نەرسىلىرىنى، ئاشلىقىنى، ئۆي جابدۇقلىرىنى تالاغا يۆتكىدى. ئۆلگۈرەلىسىلا ئىشقىلىپ ئېقىپ كېتىشتىن قورققان ھەممە نەرسىلىرىنى ئالدى.

مولىمىناخۇن بىلەن ئالتۇنخان ئۆيلىرىگە كېلىپلا قايسى مۇھىم نەرسىلىرىنى ئاۋۋال ئېلىشنى ئۇقالماي كاللىلىرى ئېلىشىپ كەتتى، كەلگۈن شىددەت بىلەن بۇ ئۆيگىمۇ باستۇرۇپ كىرىپ قۇدۇققا شارقىراپ سۇ چۈشۈشكە باشلىدى. ئۇلار قۇدۇققا قاراپ ئىچى ئېچىشىپ يەرگە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ قالدى.

— بولۇڭلا ھوي، ئۆيدىكى نەرسىلەرنى ئەچىقايلى! — دېدى ئالتۇنخان ھودۇقۇپ ۋاقىراپ، — قۇدۇققا قاراپ ئولتۇرغان بىلەن ھېلى ھەممىدىن قۇرۇق قالىمىز، قۇدۇق توشۇپ بولغىچە مۇھىم نەرسىلەرنى ئەچىقۋالايلى!

مولىمىناخۇن دەلدەڭشىپ ئورنىدىن قوپۇپ ئالتۇنخانغا ئەگەشتى. ئۇلارنىڭ بۇغدىيى ھويلىدىكى بەنچاگىغىلا بېسىلغاچقا بىخەتەر ئىدى. ئالتۇنخان ئۆيدىن كىگىز-گىلەملىرىنى، يوتقان كۆرپىلىرىنى ئەچىقىپ بۇغداينىڭ ئۈستىگە بېسىشقا باشلىدى، مولىمىناخۇن كۆزىگە كۆرۈنگەن قىممەتلىك ئۆي جابدۇقلىرىنى تالاغا ئەچىققىلى تۇردى.

ئالتۇنخان ۋاقىرىدى:

— ھە راست، قوتاندىكى قوي-كالىنى باغقا چىقىرىۋېتىمىزمۇ قانداق قىلىمىز؟

— باغدىن قېچىپ كەتسىچۇ؟ بۇنداق چاغدا خەق يامان بولىدۇ، ئەپ تاپسا ئوغۇرلۇق قىلىدۇ. ئەڭ ياخشىسى جىم قويايلى، كەلگۈن قوتاننى ئەكەتەلمەيدۇ، ئۆرۈلۈپ چۈشىدىغان ئېغىلدا سامان

بار، ھەي شۇ سامان ئېقىپ كېتىدىغان بولدى-دە! ئۇلاغ قىشچە نېمە يەر؟!

— سامانى قويۇپ ئۆيدىكى نەرسىلەرنى ئەچىقايلى مولمىناخۇن! — ئالتۇنخان توۋلاپ كەتتى، — قۇدۇقتىن ئايرىلدۇق، سامان دېگەن نېمىتى! قاراڭلار ماۋۇ ئۆزۈم باراڭلىرىمۇ لىڭشىغىلى تۇردى. ئۆگزىدە تېخى توخۇ-كەپتەرلىرىمىز...

— ھوي راست، ئاپلا، مەن دەرھال چىقىپ كاتەكتىن چىقىرىۋېتەي، — مولمىناخۇن دەرھال بېرىپ شوتىغا ياماشتى.

— ئۆزەڭلىگە پەخەس بولۇڭلا، چاققان چىقىپ چاققان يېنىپ چۈشۈڭلا! — ئالتۇنخان ھويلىدا ۋاقىراپ قالدى، — ھوي راست، مولمىناخۇن! بۇ يىل بۇغدايى ساتقاندا تۆلىگەن باجنىڭ ھۆججەتلىرىنى قازناقتىكى تام خالتىغا تىقىپ قويۇپتىكەنمەن! بىر يانچۇقتا پۇل بار ئىدى، سىلە بايا-ئالدىڭلىمۇ-ئالمىدىڭلىمۇ!؟

ئۆگزىگە چىقىپ بولغان مولمىناخۇن چىچاڭشىپ كەتتى:

— ھوي ساراڭ خوتۇن، ئەڭ باشتا شۇنى ئالماي نېمە ئىش قىلدىڭلا، پۇلنى ئۆزەم تۇتىمەن دەپ ئۇنىمابسىلە، ئۇنى نېمىشقا ئۇنتۇپ قالىسىلە؟! ئالتە ئاي ياز ئىشلەپ تاپقان پۇلنى لايغا كۆمەي دەمسىلە؟! ئەڭ مۇھىم نەرسە شۇ ئەمەسمۇ، خەپ ما دۆت خوتۇننى، چاققان كىرىڭلا، پۇل ساناپ ئولتۇرماي خالتاڭلىنى تامدىن سۆكۈپلا چىقىڭلا!

ئالتۇنخان ئۆيگە ئوقتەك كىرىپ كەتتى. مولمىناخۇن توخۇ كاتىكىنى ئېچىپ توخۇلىرىنى چىقىرىۋېتىپ ھويلىسىدىكى قونداققا ئۇچۇرۇۋەتتى، كەپتەر كاتىكىدىن كەپتەرلىرىنى چىقىرىپ ئاسمانغا قويۇۋەتتى، يېنىپ كېلەرمۇ بۇ كاساپەتلەر دەپ ئىچى ئەندىشىگە تولدى. ئۇ ئۆگزىدىن پەسكە قاراپ، قونداقتىن يەرگە چۈشكۈسى كېلىپ كەلكۈندە تۇنجۇقۇپ قالغان دۆت توخۇسىنى تىللاپ ئالتۇنخانغا ۋاقىرىدى:

— بولدۇڭلىمۇ ھوي خوتۇن، ئاۋۇ تۇغۇمچان مېكىيىنىڭلار سۇدا پالاقشىپ قالدى، دەرھال چىقىپ قۇتقۇزۇڭلار!

شۇ ئەسنادا كەلكۈننىڭ زەربىسىگە پايلىمىغان كىيەك تاملار گۈلدۈر-قاراس قىلىپ ئۆرۈلدى، مولىمىناخۇن ئالتۇنخاننىڭ چىقىرىغىنىنى ئاڭلاپ ئەس-ھوشىنى يوقىتىپ ئۆگزىدىن چۈشۈۋاتقاندا شوتا تام بىلەن بىللە ئۆرۈلۈپ تامنىڭ ئاستىدا قالدى...

كەلكۈن شۇنداق دەھشەتلىك ماگدىكى، ئۆيدىكى نەرسىلەرنى ئەچىقىۋالالماي ئۆزىنىڭ جېنىنى ئاران قۇتقۇزۇپ قالغان دېھقانلار ئۇششاق باللىرى بىلەن ھويلىسىدىكى ئۆرۈك، ياڭاق دەرەخلىرىنىڭ ئۇستىدە تۇرۇپ، كەلكۈندە قاراسلاپ ئۆرۈلۈپ چۈشۈۋاتقان ئۆيلىرىگە، سۇدىكى ساماندەك ئېقىپ، سۈپۈرۈلۈپ كېتىۋاتقان تەئەللۇقاتلىرىغا، ھەتتا ئېغىل- قوتاندىن چىقىرىۋېتىشكىمۇ ئۈلگۈرەلمىگەن ئۇلاغلىرىنىڭ تام بېسىپ يارىلىنىۋاتقان، ئۆلۈۋاتقان ئېچىنىشلىق ھالىتىگە قاراپ چىدىيالماي قىلىشتى، خۇداغا ئىچ-ئىچىدىن تۆۋە قىلىشتى. ئاياللارنىڭ يىغا-زارىسىغا قاراپ ئەرلەرنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلدى، باللارمۇ ئاتا-ئانىسىغا قاراپ يىغلاشتى.

ئۆتكەن يىلى نەق 8-ئايدا يۇقۇملۇق كېسەل تارقالغاندا ئۆلۈم ۋەھىمىسىدىن قۇتۇلالماي خۇدانى سېغىنىپ مەسچىتكە ئالدىرىغان دېھقانلار بۇ يىل ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ۋە ئوما ۋاقتىدا نامازنى تاشلىۋەتكەنىدى، مانا ئەمدى يەنە بىر ئېغىر ئاپەتكە ئۇچراپ، خۇدىنى تېپىپ خۇداغا سېغىنىپ، ناماز ئوقۇيلى دېگەندە ئۆيلىرىمۇ، مەسچىتلەرمۇ ئۆرۈلۈپ چۈشتى، يۇقۇملۇق كېسەللىكنىڭ يادىكارى بولغان ھاجەتخانىلار ۋە قۇرۇق كۆلچەكمۇ توزلىنىپ، راخماننىڭ جىن ئۇۋۇلاپ قالغان غېرىبانە، سىرلىق كەپىسىنىڭ ھېچنېمىسى قالماي، مەھەللە مىسلىسىز خارابلىشىپ كەتتى. ھەممە يەرنى قىپقىزىل سۇ، پاتقاقلىق، كىشىنى ئېچىندۇرىدىغان ۋەيرانلىق، پاتپاقراقچىلىق

قاپلىدى. پەقەت دەرەخلەرلا ئامان قالغان، گەرچە ئادەملەرمۇ ئامان قېلىپ، جىسمى قارىماققا ئۆزلىرى تىككەن دەرەختەك مەزمۇت تۇرغان بىلەن روھى قاتتىق زەربىگە ئۇچرىغانىدى.

ھۆكۈمەت قاراپ تۇرمىدى، قوشنا يېزىلارنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ ئاپەتكە ئۇچرىغانلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالدى، قىش كىرگۈچە ھەر بىر دېھقانغا ئۆز ئۆيىنىڭ ئورنىغا پىششىق خىشتىن ئۈچ ئېغىزلىق ئۆي سالدۇرۇپ بەردى. مەھەللىدىكىلەر: ”بۇ ئۆيلەرنىڭ ھەممىسى خەنزۇ پەدىسىگە سېلىنىپتۇ، كاتەكتەك ئۆيدە بالىلىرىمىز بىلەن قانداق پېتىشىپ ئولتۇرارمىز، تام ئورنىمۇ كىچىك، باغ ئورنىمۇ كىچىك، بۇرۇن كەڭرى ياشاپ ئۆگىنىپ قالغاندۇق، ئەمدى قانداق كۆنەرمىز“ دېيىشتى. ئەمما ئۇلار شۇ ئۆيدە بىر مەزگىل ياشىغاندىن كېيىن كۆنۈپ كەتتى، ھەتتا يېڭى ئۆيگە مېھرى چۈشۈپ قالدى. بۇ ئۆيلەر كىچىك بولغان بىلەن تاملىرى مەزمۇت، چىرايلىق، راملىرى كەڭ، تورۇسلىرىمۇ ياخشى يېپىلغان بولۇپ، دېھقانلارنىڭ بۇرۇنقى كونا، قارىداپ كەتكەن، يامغۇر ئۆتۈپ كېتىدىغان ئۆيلىرىگە باققاندا كۆپ ياخشى ئىدى. ئۇلار، ”كەلكۈن كەلمىگەن بولسا ئاشۇ كونا ئۆيىمىزدە يەنە قاچانغىچە ياشار ئىدۇق“ دېيىشىپ، ھۆكۈمەتتىن ھەر قانداق ۋاقىتتىكىدىن بەك رازى بولۇشتى.

ئايلار ئۆتۈپ، يېڭى يىللىق كېۋەزلەر پىشىپ پاختىلار ئېچىلىشقا باشلىغاندا مەھەللىدە ھەر بىر ئائىلىگە سۇ تۇرۇبىسى ئورنىتىش دولقۇنى قوزغالدى. مەھەللە باشلىقىنىڭ ئېيتىشىچە يېقىندا مەركەزدىن بىر رەھبەر كېلىپ، يېزىلاردىكى ئىچىملىك سۇنى ياخشىلاش ھەققىدە مۇھىم يوليورۇق بەرگەنمىش، بۇنى ئاڭلاپ ناھىيە ۋە يېزا رەھبەرلىرى جىددىي ھەرىكەتكە كەلگەنمىش. دېھقانلار ئۆزىنىڭ جانجان مەنپەئەتىگە تاقىلىدىغان بۇ ھاشارنى تېزلىكتە ئورۇنلىدى، ئىككى ئۈچ ئايلار ئۆتۈپ يەرگە كۆمۈلگەن غول نەيچىگە سۇ ماڭغۇزۇلۇپ، ھەر بىر ئائىلىنىڭ ھويلىسىغا تۇتاشتۇرۇلغان تارماق

نەيچە ۋە جۈمەكلەرگە سۇ چىقتى. جۈمەكتىن شارقىراپ چۈشۈۋاتقان پاكىز، سۈزۈك سۇلارغا قاراپ مەھەللىدىكى ھەممە ئادەم راھەتلىنىپ قىلىشتى. ئەگەر مولىمىناخۇن بىلەن ئالتۇنخان ھايات بولغان بولسا بەلكىم خوش بولاتتى، شۇنداقتىمۇ مولىمىناخۇن" ئالدىراپ خوش بولغان بىلەن بۇ سۇغا تۇغماسلىق دورىسى سېلىۋېتىلگەنمۇ تېخى، يەنىلا ئەركەك سۇ ياخشى“ دەپ گەپ تاپاتتى.

گۇناھ

يەتمىشتىن ئاشقان بوۋاي ۋە ئۇنىڭ مومىيى بىر ئايدىلا كەينى-كەينىدىن قازا قىلىپ، ئۇنىڭ كەنجى ئوغلى سەمەت مەخسۇمغا كەڭتاشا ئۆي، باغ-ۋاران، كالا-قوي مىراس قالدى. سەمەت مەخسۇمنىڭ ئالتە ياشلىق ئوغلى ھىدايەت قارى تېخى ھەقىقىي قارىيلىققا يەتمەستىلا شۇ نام بىلەن سۈپەتلەندى، بۇنىڭدىن ئۇنىڭ ئاتا-بوۋىلىرىنىڭ ئۇنىڭدىن كۈتىدىغان ئۈمىدى ئېپادىلىنەتتى. بوۋاي، موماي تاۋۇتقا سېلىنىپ زاراتلىققا ئېلىپ مېڭىلغاندا ھىدايەت قارىمۇ جامەئەتكە قوشۇلۇپ ماڭدى، مېيىت دەپنە قىلىنغاندا تۇپراق بېشىدا قاراپ تۇردى، مېيىتنىڭ نامىزى چۈشۈرۈلۈۋاتقاندا جامائەتنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ تۇردى. ئۇ ھاياتلىقنىڭ زادى قانداق ھادىسە ئىكەنلىكىنى، ھازىر ناماز ئوقۇۋاتقان مۇشۇ ئادەملەرنىڭمۇ ھامان بىر كۈنى ئۆلىدىغانلىقى ۋە نامىزى چۈشۈرۈلىدىغانلىقىنى، مەسچىت ۋە مازارلىقنىڭ مۇشۇ ئادەملەرنىڭ قەلبىدىكى ئورنىنى تېخى تولۇق چۈشەنمەيتتى. مېيىت نامىزى داۋاملىشىۋاتقاندا ئۇ كەڭ كەتكەن يۇلغۇنلۇق ئارىسىدىكى قەبرىلەرنى ئارىلاپ كۆرۈپ باققۇسى كەلدى، بىراق جىندىن قورقتى. ئۇ تەڭتۇش بالىلاردىن جىن دېگەننى ئاڭلىغان، ئاتىسى سەمەت مەخسۇمدىن ئۇنىڭ زادي نېمە ئىكەنلىكىنى سورىغانىدى. سەمەت مەخسۇم ئۇنىڭغا جىنىنىڭ ئىس-تۈتەكتىن يارىتىلغان مەخلۇق ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ زاراتلىق، ئەسكى تام، ئەسكى تۈگمەن، باغنىڭ چۆرىسىدىكى چىتنىڭ تۈۋى، چوڭقۇر ئازگال، ياداڭلىق، يالغۇز دەرەخنىڭ كامىرى، ئەخلەت تۆكۈلگەن كارىز، توپ تېرەكلىك،

قېرى سۆگەتلىك يېنىدا ئادەمدىن يىراق ياشايدىغانلىقىنى، ئادەم ۋە ھايۋانلارنىڭ سۆڭەك-ئۇستىخانلىرىنى يەيدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭمۇ ئەركەك-چىشىسى، ياخشى-يامىنى بولىدىغانلىقىنى، ئادەملەرگە بەزىدە ئەسلى قىياپىتىدە، يەنى بويى پاكار، دومبىسى كامار، ئۇزۇن چاچ-ئۇزۇن تىرناقلىق، بىر كۆزلۈك، بۇرنى پاخشەك، ئېغىزى ھاڭدەك، بېلى يادەك، پۇتى تەمەچتەك كۆرۈنسە، بەزىدە ئېشەكنىڭ، ئۆچكىنىڭ ياكى باشقا ھايۋانلارنىڭ سۈرىتىدە ياكى ئۇ ئادەمنىڭ ئۇرۇغ-تۇغقانلىرى سىياقىدا كۆرۈنۈپ قالىدىغانلىقىنى، ئادەملەرگە ھەر ۋاقىت زىيان-زەخمەت يەتكۈزۈپ تۇرىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭدىن ساقلىنىش ئۈچۈن چوقۇم خۇدايىتائالاغا سادىق بەندە بولۇش كېرەكلىكىنى، ئايەتلكۇرسىنى بىلىش لازىملىقىنى ئېيتىپ بەرگەنىدى. ھىدايەت قارى ئۇ ئايەتنى بىلمەي تۇرۇپلا زاراتلىقتا ئۇقماي كىرىپ سېلىپ، جىنلارغا يولۇقۇپ قېلىشتىن قورقتى ۋە دەرھال جامائەتنىڭ يېنىغا بېرىۋالدى، جىنلار ئادەم كۆپ يەرگە يېقىن كېلەلمەيدىغاندەك قىلاتتى.

زاراتلىقتىكى جىن ۋەھىمىسىدىن كېيىن ھىدايەت قارى ئايەتلكۇرسى دەيدىغان ئۇ ئايەتنى ئاتىسىدىن جەزمەن ئۆگىنىۋېلىشنى ئويلىدى. سەمەت مەخسۇم ئۇنى مەكتەپكە بېرىشتىن بۇرۇنلا ئۇنىڭغا سۈرە ئۆگىتىشكە باشلىدى. ھىدايەت قارى كەلىمە شاھادەتتىن باشلاپ ئايەتلكۇرسىغىچە بولغان مۇھىم سۈرىلەرنى ناھايىتى تېز يادلىۋالدى. سەمەت مەخسۇم ئوغلىنىڭ ئۇچۇق زېھنىگە، تەسىرچان ھەم خىيالچان تەبىئىتىگە زوقلىناتتى، ئۇنى دائىم ماختايتتى، ئاسرايتتى، قويي بېقىشتىن باشقىغا سالمايتتى؛ ئانا مېھرىگە قانمىغان بۇ يالغۇز، يېتىم ئوغلىنىڭ ياخشى ئۆسۈپ، كېيىنچە كاتتا داموللا بولۇشىنى خۇدادىن تىلەيتتى.

ھىدايەت قارى مەكتەپكە كىرىشتىن بۇرۇن ئاتىسى بىلىدىغانلىكى سۈرىلەرنى قويماي يادلاپ بولدى؛ بەش ۋاق ناماز

ئوقۇشقا باشلىدى؛ قوي باققان يەردە ئۇ ئىلگىرى ئۆگەنگەن سۆزلىرىنى تەكرارلىغاچ، ئاتىسى ھەپتىيەكتىن بەرگەن ساۋاقلىرىنى پىششىقداپ، قىسقا ۋاقىتتىلا ساۋادىنى چىقىرىپ، يېڭى سۆزلەرنى ئۆزى ئوقۇپ يادلاشقا چۈشتى. ئۇ ھەپتىيەكنى تۈگىتىپ قۇرئانغا ئۆتكەندە مەكتەپكە قەدەم باستى. سەمەت مەخسۇم ئوغلىنىڭ پەننى مەكتەپتە ئوقۇپ خەت تونۇيدىغان، تۆت ئەمەلنى تولۇق بىلىدىغانلا بولۇپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلاتتى.

ھىدايەت قارى مەكتەپ قوينىدا سۆيدىكى بىلىمقتەك يايراپ، بىلىم قېتىغا شۇڭغۇپ كىرىشكە باشلىدى. دەرسلىك كىتابىتىكى يېڭى دۇنيا — يېڭى بىلىم، يېڭى چۈشەنچە ۋە باشقا بارلىق يېڭى نەرسىلەر ئۇنى قىزىقتۇرۇپلا تۇراتتى. ئۇ تەنەپپۇستىمۇ باشقا باللارغا قېتىلماي ئايرىم كىتاب كۆرەتتى، كىتابىتىكى رەسىملەر ۋە ئەمدىلا تونۇش كۆرۈنۈۋاتقان خەتلەر، سان-سىفىرلار ئۇنى ئاجايىبات دۇنياسىغا باشلاپ، ئۇنىڭ تەپەككۇرىنى توختىماي غىدىقلايتتى، راھەتلەندۈرەتتى. دەرس ۋاقتىدا ئۇ ھەممىدىن جىم ئولتۇراتتى، بىرەرسى ئۇنىڭ دىققىتىنى بۇزىدىغانلا بولسا ئاچچىقتىن يىغلىغۇدەك بولاتتى، كىمكى ئۇنى يەنە تېرىكتۈرمەكچى بولسا ئۇ شۇنىڭ بىلەن مۇئەللىم بار-يوق دېمەي ئۇرۇشۇپ كېتەتتى. سىنىپتىكى ھەممە باللار بۇ غەلىتە ساۋاقدىشىنى بەكمۇ يۇچۇن كۆرگەچكە ئۇنى يەكلەيتتى، ئەمما ئۇنىڭ دەرستە يامانلىقىنى، مۇئەللىمنىڭ دائىم ماختايدىغانلىقىنى بىلگەچكە كۆڭلىدە يەنىلا چوڭ بىلىشەتتى. شۇنىسى ئاجايىپكى ھىدايەت قارى كوللېكتىپ پائالىيەتلەر ئىچىدە خور ئوقۇشقا ھەممىدىن بەكرەك ئاكتىپ قاتنىشاتتى. ئۇنىڭ جاراڭلىق ۋە توغرا ئاھاڭدا باللار ناخشىسى ئېيتىشلىرى مۇزىكا مۇئەللىمىنى دائىم ھەيران قالدۇراتتى، ھەر بىر ناخشا ئۆگەتكەندە ئۇنىڭ باشقا باللاردىن ئاۋۋال ئۆگىنىپ بولىدىغانلىقىغا ھېچ ئەقلى يەتمەيتتى، ھەر قېتىملىق ناخشا دەرسىدە ئۇنى باللارغا يېتەكچى

قىلىپ قويانتى.

سەمەت مەخسۇم ئوغلىنىڭ پەننىي مەكتەپتە ئوقۇپ ئۆزگىرىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ قالاتتى، شۇڭا ئۇنىڭغا بېرىدىغان دىنىي تەربىيە ۋە ساۋاقلارنى بوشاشتۇرۇپ قويمىدى. ھىدايەت قارى مەكتەپتە ساۋادىنى چىقىرىۋالغاندىن كېيىن ئاتىسى يىغىپ ساقلاپ قويغان«قۇرئان كەرىم»، «سەھىھۇل بۇخارى جەۋھەرلىرى»، «قىسسەسۇل ئەنبىيا»، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالى» دېگەن تۆت كىتابنى پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن ئوقۇپ چىقتى. ئۆيدە بارىمۇ شۇ تۆت كىتاب بولغاچقا ئۇ قايتا-قايتا ئوقۇدى، ئاتىسى بىلەن نۇرغۇن دىنىي مەسىلىلەر ئۈستىدە سۆزلىشەلەيدىغان بولدى، كالىلىسىدىن ئىلگىرىلا ئۇرۇن ئالغان دىنىي چۈشەنچىلەر تەدرىجىي ئايدىڭلاشتى. ئاللاھ تائالا ۋە ئۇنىڭ پەرىشتىلىرى توغرىسىدىكى خىياللىرى روشەنلەشتى. بولۇپمۇ «مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالى»دا بايان قىلىنغان، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ قوي بېقىۋاتقاندا پەرىشتىگە يولۇققانلىق ۋەقەسى ھىدايەت قارىنىڭ قەلبىنى قاتتىق لەرزىگە سالدى: مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام كىچىك ۋاقتىدا قوي بېقىۋاتقاندا پەرىشتىلەر كېلىپ ئۇنىڭ كۆكرىكىدىن بىر نەرسىنى ئالىدۇ، بۇ ئىش كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە يۈز بېرىدۇ، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋۇجۇدى پاكلىنىدۇ. سەمەت مەخسۇم بۇ ۋەقەنى ئۆز چۈشەنچىسى بويىچە ئوغلىغا نۇقتىلىق شەرھلەيتتى: مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئادەتتىكى ئادەملەردىن ھالقىپ كەتكەن نۇرغۇن گۈزەل سۈپەتلىرى، ئېسىل ئەخلاق-سۈپەتلىرى شۇ ئىشتىن كېيىن يەنىمۇ تاكامۇللاشقان ۋە كېيىنچە رەسۇلۇللاھقا ئەگەشكۈچىلەر ئەمەل قىلىدىغان تۈرمۇش مىزانىغا ئايلىنىپ كەتكەن؛ شۇڭا ھەر قانداق مۇسۇلمان كىچىكىدىن باشلاپلا ئۆز ۋۇجۇدىدا گۈزەل سۈپەتلەرنى يېتىلدۈرۈشى، شەيتاننىڭ ئازدۇرۇشىدىن ، يەنى ئاشۇ بۇزۇق قاننىڭ ئۆز ۋۇجۇدىدا قالايمىقان ئېقىپ يۈرۈشىدىن

ساقلىنىشى، بۇنىڭ ئۈچۈن كۈنىدە بەش ۋاق ناماز ئوقۇپ بەدەن ۋە قەلبىنى ھەر ۋاقىت پاكلاپ تۇرۇشى لازىم. بالىلارنىڭ قەلبى قەلەم تەگمىگەن ئاق قەغەزگە، كىر قونمىغان ئاپئاق خەسگە ئوخشايدۇ، ئۇلارنىڭ قەلبى ئەگەر ئىمان نۇرى بىلەن يورۇتۇلۇپ تۇرمايدىكەن، شەيتان ھامان ئۇنى ئازدۇرىدۇ، ئازغۇن ئادەم ئاقىۋەتتە ئادىمىي ئالۋاستىغا ئايلىنىپ ئاخىرەتتە دوزاخ ئوتىغا يېقىلغۇ بولىدۇ...

ھىدايەت قارى باشلانغۇچ مەكتەپنى ئەلا پۈتتۈرگەچكە يېزىلىق تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە يوللاندى. بالا يىغقىلى چىقىدىغان مۇئەللىملەر كەلمەستىلا سەمەت مەخسۇم ئوغلىنى سۆگەتتال مەھەللىسىدىكى داۋۇت داموللامغا تۇتتۇرۇپ بەردى. مەكتەپكە بالا يىغقىلى چىققان چىرايلىق خانىم بىلەن مەھەللە باشلىقى نىياز سەمەت مەخسۇمنىڭ ئۆيىگە كەلدى. نىياز سەمەت مەخسۇمنى بۇ مەھەللىدە ئەڭ مۇتەئەسسىپ دەپ ئويلايتتى ھەمدە قايتىدىن بىر مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى قوزغىلىپ ئۇنىڭ ئەڭ باشتا تارتىپ چىقىرىلىپ ئەدەبلىنىشىنى، سوتسىيالىستىك تەلىم-تەربىيىنىڭ بۇ مەھەللىدە قايتىدىن ھەقىقىي تۇردە قانات يېيىشىنى، مائارىپ، يېزا-پەن تېخنىكىسىنىڭ گۈللىنىشىنى، دېھقانلارنىڭ تېزراق ھاللىق سەۋىيىگە يېتىشىنى، بۇ مەھەللىنىڭ ھەر جەھەتتىن نەمۇنىلىك مەھەللە بولۇپ، ئۆزىنىڭ بىردىنلا ئۆستۈرۈلۈپ كەنت باشلىقى، يېزا باشلىقى، ھەتتا ناھىيىگە ھاكىم بولۇپ سايلىنىشىنى ئارزۇ قىلاتتى، بۇ خۇددى كېسەلدىن ئۆلەي دېگەن ئادەم يەنە ئۇزاقراق ياشاشنى ئارزۇ قىلغانغا ئوخشايتتى. ئۇ بۇ مەھەللىدە ھۆكۈمەتنىڭ سىمۋولى ئىدى، خەقلەر ئۇنىڭغا يىراقتىن سالام بېرەتتى. سەمەت مەخسۇم ئوغلىنى قوشنا مەھەللىدىكى تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيىگە كەتكەن دەپ يالغان سۆزلەشكە پېتىنالماي، راستىنى ئېيتىشتىنمۇ ئەنسىرەپ تۇرغاندا نىياز چىرايلىق خانىمنىڭ ئالدىدا ئۆز ھوقۇقىنى ھەيۋەت بىلەن ئىشقا سالدى:

— ھە مەخسۇمكا، باللىرى قېنى، باللىرىنى چىقىرىپ بەرسلە، ئۇتتۇرا مەكتەپتىن ئادەم كەلدى!

سەمەت مەخسۇم قايغۇلۇق ھال ئېيتتى:

— ئۆزىڭىز بىلىسىز ئۇكام، ئايالىم ئۆلۈپ كېتىپ، بالام ئىككىمىزلا قالدۇق، ئۆي ئىشلىرى، ئۇلاغ-قارىنى باقىدىغان ئىشلار مۇشۇ بالامغىلا قالدى، مەن بۇ يالغۇز جېنىم بىلەن ھەممىگە تەڭ يېتىشىپ بولالمايمەن! مۇشۇ يېقىندىن تېنىم ئاجىزلاپ قالدى، جىق ئىشلارغا كۈچىيەلمەيمەن. مەكتەپ يېقىنراق بولسىغۇ بىر گەپ، ئارىلىق خېلى بار. كىچىككىنە بالا يول جاپاسى بىلەن ئۆي جاپاسىنى تەڭ تارتىپ تۈگىشىپ كېتەمدىكىن دەيمەن...

— باللىرى ئەلا ئوقۇپتىكەن، ئىش دېگەن ئۆلگەندە تۈگەيدۇ، بالىنى يەنىلا ئوقۇتقانغا يەتمەيدۇ، — دېدى خانىم.

سەمەت مەخسۇم بۇ ياللاكباش خانىمغا قاراپ، ئوغلىنى ئوقۇتۇشتىن تېخىمۇ ئۈمىدسىزلەندى.

— بالىنى ئوقۇتسىلا ھاشاردىن قۇتۇلىلا، ئېتىز ئىشىمۇ تۈگەر، ئۆينىڭ ئىشىمۇ تۈگەپ قالار، باللىرىنى چىقىرىپ بەرسلە، بۇ ئىشتا سىلىگە ھەرگىز يېلىنىپ قالمايمىز، ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلىۋېرىمىز! — دېدى نىياز تەرىنى تۈرۈپ.

— بالامنى باشلانغۇچتا بەش-ئالتە يىل ئوقۇتتۇم، — دېدى سەمەت مەخسۇم جانلىنىپ، — چىداپ ئوقۇتتۇم، ھېلىمۇ جان ئاز قالدى، ئەمدى ئوقۇتسام بۇ جاننى شۇنىڭغا سېپ بەرسەم بولىدۇ!

— باللىرىنى گۆرگە بىللە ئېلىپ كەتمىگەندىكىن يەنە چىداپ ئوقۇتسىلا! — دېدى نىياز گۇرەن تومۇرىنى كۆپتۈرۈپ.

خانىمۇ مەخسۇمغا ئېچىنىپ، دومسىيىپ قاراپ تۇراتتى.

— ئوقۇپ نەگە بارىدۇ؟! ئاسمانغا چىقامدۇ، يەرگە كىرەمدۇ؟ بۇ يەردە جېنىنى باقامدۇ يا باشقا يەردە خۇدىنى بىلمەي، خۇدانى تونۇماي يۈرەمدۇ؟ — دېدى سەمەت مەخسۇم جىددىيلىشىپ، ئۇ

هازىر پەقەت خۇدادىنلا قورقۇپ بەندىدىن قورقمايدىغان بىر خىل كۆچلۈك روھىي ھالەتتە ئىدى.

— ھۆكۈمەت سىلىدەك موللا-مەخسۇملارنى ئازراقلا بوش قويۇپ بېرىۋېدى، ھەددىلىرىدىن ئېشىپ، ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇغىنىنى قىلمايدىغان بولۇۋاللىمۇ ئەمدى؟! كوپىراتسىيىنى ئۆتنۈپ قاپلا-دە، دىكتاتۇر ھازىرمۇ ئىشلەيدۇ جۇمۇ، بۇ دېگەن مەجبۇرىي مائارىپ!

— دىكتاتۇرا يۇرگۈزسىڭىزمۇ مەيلى، بالامنى ئەمدى ئوقۇتالمايمەن.

نىياز قاتتىق جىلە بولدى:

— مېنىڭچە بولسا دېكتاتۇرا ئارقىلىق سىلىدەك ئادەمنى قەتئىي ئوڭشاش كېرەك!

— ھەممىنى خۇدايىم ئوڭشايدۇ، گاھى ئىشلار بەندىنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ.

— ۋاي تولا ئەۋلىيادەك سۆزلىمىسىلە، قۇرۇق ۋەز تىڭشايدىغان ۋاقتىم يوق مېنىڭ، چاققان بولۇپ بالىلىرىنى چىقىرىپ بەرسىلە!

— مېنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپكە بېرىدىغان بالام يوق،— دېدى مەخسۇم تەتۈر قاراپ.

— ھوي موللا مەخسۇم، ئانداق تەرسالىق قىلمىسىلا دەيمەن

— نىياز غەزەپلىنىشكە باشلىدى،— ئۇدۇل قوشنىكەنمىز، ساقاللىرىغا ھۆرمەت قىلغاننى بىلسىلە!

— بالىنى ئوقۇتىدىغانغا پۇل يوق!

— موللا تۇرۇپ يالغانچىلىق قىلمىسىلا، سىلىدىن ئەبگا خەقلەرمۇ بالىلىرىنى چىقىرىپ بەردى!— دېدى نىياز ئاندىن خانىمغا ئۆرۈلۈپ،— بۇ خەق ئۆزىنى بېچارە كۆرسىتىشكە ئامراق، ئەمەلىيەتتە بۇ مەھەللىدە ھېچكىم كەمبەغەل ئەمەس، ھازىر دېگەن ۋەزىيەت ياخشى!

سەمەت مەخسۇم ئاچچىق كۈلدى:
— بۇ قانداق گەپ، خۇدايىم ھەممىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىدۇ، بۇ مەھەللىدىكى خەقلەر بۇرۇنقىدىنمۇ بەتتەرلىشىپ كېتىۋاتىدۇ، قولىدا يا پۇلى، دىلىدا يا تۈزۈك ئىمانى يوق...
— نېمە!؟— دەپ چىچاڭشىپ كەتتى نىياز،— ئەزالىرىمىزنى بۇرۇنقىدىن بەتتەر ياشاۋاتىدۇ دېدىڭمۇ!؟ غەرەزلىرى زادى نېمە؟ بۇ پارتىيە ۋە ھۆكۈمىتىمىزنىڭ ھازىرقى ياخشى سىياسىتىنى يوققا چىقارغانلىق، ئاخىرقى ھېسابتا ھۆكۈمەتكە قارشىلىق بىلدۈرگەنلىك ئەمەسما!؟ سىلىنىڭ ئىدىيىلىرىدە زادى بىر مەسىلە بار، تۆۋەنگە چۈشكەن خىزمەت گۇرۇپپىلىرىغا بۇ ئەھۋالنى مەلۇم قىلمىساق بولمىغۇدەك!
— كوپىراتسىيە كېلىپ قالدىمۇ نېمە ئۇكامويي!— دېدى مەخسۇم نىيازنىڭ تەنتەكلىكىدىن، ئەخمەقلىقىدىن ئەجەپلىنىپ،— نېماندىق ئاكتىپلىق قىلىسىز، ماڭا تولا ھەيۋە قىلماڭ، 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى، ھۆكۈمەتنىڭ ھازىرقى سىياسىتىنى بىزمۇ بىلىمىز!
— ھۆكۈمەتنىڭ سىياسىتىنى بىلگەن ئادەم باللىرىنى نېمىشقا ئوقۇتمايلا، نېمىشقا قالايمىقان سۆزلەيلا؟!
— دېدىمغۇ، بالىنى ئوقۇتقۇم يوق ئەمەس، شارائىت شۇنداق، قولۇم قىسقا، كۈچۈم ئاجىز، يالغۇز جېنىمنى باققۇدەك مادار يوق.
— يالغۇز بولساق خوتۇندىن بىرنى ئالىلى! قېرىغاندا مادار تۆگەپ قالدىمۇ يا؟!— دېدى نىياز چاقچاق بىلەن ئاچچىقىنى چىقىرىپ، خانىم كۈلۈپ باشقا ياققا قارىۋالدى.
— خوتۇننى بىكارغا ئالغىلى بولامدۇ نىيازئاخۇن؟ بانكىنىڭ قەرزى بىر مۇنچە، يەنە باج-سېلىق دەپ كېلىسىلە، ئۆيدىكى بىساتنىمۇ سېتىشقا ئاران قىلىۋاتساق، بالىنى ئوقۇتىدىغانغا نەدە

پۇل! مانا ھازىر خەقتىن پوشكال-كۆمەچ تىلەيدىغان ھالغا كەپقالاي دېدىم...

نىياز بىلەن خانىم گەپكە كەلگەندە ھېچنېمىدىن يانمايدىغان بۇ سۇرلۇك، جاھىل موللامدىن ئىچى پۇشتى.

— موللا ئادەم دېگەن مۇلايىم، يۇۋاش بولىدىغان؛ سىلىنىڭ بۇ قاغا تۇمشۇق ئېغىزلىرى نېمانچە ئىتتىك، پەيلىلىرى نېمانچە يامان؟! — دېدى نىياز گېپى ئۈتمىگەنچە خانىم ئالدىدا جىددىيلىشىپ — مەن ھۆكۈمەتنىڭ ئادىمى، ھۆكۈمەتنىڭ دېگىنىنى قىلىمەن، سىلى بىر پۇقرا، ئەگەر تۈزۈمگە بويسۇنمايدىكەنلا، ساقاللىرىغا قاراپ ئولتۇرمايمەن، قىلىدىغىنىمنى قىلىۋېرىمەن، مەندىن رەنجىمىسىلە!

— خۇدادىن قورقمىسىڭىز شۇنداق قىلىڭ ئۇكا: تىرناقچىلىق ئەمەل تۇتۇپ جاھان مېنىڭ دەپ ئويلاپ قالماڭ، خۇدايىم بۇ جاھاننى ئىنسانلار ئارىسىدا ئايلاندۇرۇپ تۇرىدۇ!

— جاھان ھازىر بىزنىڭ قولىمىزدا، قېنى قانداق قىلالايلا؟! ھۆكۈمەتكە قارشى چىقىپ باقسىلا قېنى؟!

— ئۇكام، نېمانداق قاملاشمىغان گەپ قىلىسىز، كىم ھۆكۈمەتكە قارشى چىقىمەن دەپتۇ؟!

— سىلىنىڭ ئاشۇ كونىلىقتا چىڭ تۇرۇپ يېڭىلىققا قارشى تۇرغانلىقلىرى، ھۆكۈمەت قىل دېگەننى قىلمىغانلىقلىرى ئەمەلىيەتتە ھۆكۈمەتكە مەخپىي قارشى تۇرغانلىق!

— سىز شۇدۇيجاڭ تۇرۇپ ھۆكۈمەت قىل دېگەننى قىلىپ خەقنى باي قىلالىدىڭىزمۇ؟ ھۆكۈمەت ماۋجۇشىنىڭ گېپى بويىچە خەلق ئۈچۈن ئىشلەڭلار دېسە ئۆزەڭلا ئۈچۈن ئىشلەپ، ئۆز نەپسىڭلارغا چوغ تارتىڭلا، قىلغان ئىشلىرىڭىزنى خەق كۆرمەيدۇ، ئاڭلىمايدۇ، بىلمەيدۇ دەمسىلە؟!

— سىلە قوڭغا ئۇرۇپ گەپ تاپمىسىلا! — دېدى نىياز

چىچاڭلاپ — ھۆكۈمەت كادىرىغا بەتنام چاپلىسىلا ئاقىۋەتكە ئۆزلىرى مەسئۇل مەن دەپ قوياي! بىز پرىنسىپ بويىچە ئىش قىلىمىز، مەجبۇرىي مائارىپ قانۇنىغا بويسۇنمايدىكەنلا يەرلىرىنى ھۆكۈمەتكە ئۆتكۈزۈۋالىمىز، ھەر قېتىملىق ھاشارغا تولۇق چىقىلا، مائارىپ پۇلىنى تولۇق تاپشۇرىلا، مۇشۇ مەھەللىدىلا بولىدىكەنلا ھۆكۈمەتنىڭ قەرزىنى ئادا قىلماي قۇتۇلالمايلا! يەنە شۇنىمۇ دەپ قوياي، سىلىگە بىر چېكىت ئۇرۇلدى، ھوشلىرىنى يىغىۋالسىلا! — نىياز خانىمنى باشلاپ كەتتى.

سەمەت مەخسۇم ئۇزاق ئوقۇلىدىغان پېشىن نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ، جاينامازدا خىيال سۈرۈپ ئۇزاق ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدىن كەتمەيۋاتقان سۇر-ھەيۋەتلىك ئاۋازلار نەدىندۇر پەيدا بولغان مۇناپىق شەيتاننىڭ مەسخىرىلىك تىۋىشىدەك ئاڭلىنىپ، ئۇنى بىزار قىلاتتى. ”قىيامەت يېتىپ كېلىۋاتامدۇ- نېمە؟“ دەپ ئويلايتتى مەخسۇم قولىدىكى تەسۋىنى چىڭ تۇتۇپ،” ئەجەپ بىر زامان بولۇۋاتىدۇ، ئادەملەر شەيتاننىڭ پوقىنى پۇراۋېرىپ سەسكىنمەيدىغان بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. بۇ زاماننىڭ سېھىر-ئەپسۇنىدىن بىغۇبار بالىلارنىڭ ۋە بالاغەتكە يەتكەنلەرنىڭ بېشى قېيىۋاتىدۇ، توغرا يولدىن ئېزىۋاتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام’ بىر ئىش شۇ ئىشنىڭ ئەھلى بولمىغان ئادەمنىڭ قولىغا قالغاندا قىيامەتنىڭ ئالامەتلىرى كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ‘ دەپ توغرا ئېيتىپتىكەن، بىز بىچارە خەق مانا مۇشۇ نىيازدەك مەرەزنىڭ قولىغا قالدۇق. تۈنۈگۈنلا تېخى بىر نان تۇتقۇزۇپ قويسا يېيەلمەي ماڭقىسىغا سۈۋاپ يۈرۈيدىغان تاز بۈگۈن مانا نان بەرگەن ئاكىسىنىڭ يېرىنى تارتىۋېلىشقا قوپتى. قېنى شۇنداق قىلسۇن، خۇدايىمنىڭ زېمىنىنى تارتىۋېلىپ نەگە ئاپىرىدىكىن! ئەمدى بارغانچە تەس كۈنگە قالىدىغان ئوخشايمىز، مەنغۇ بىر كۈنى ئۇشتۇمتۇت ئۆلۈپ كېتەرمەن، ئەمما ئوغلۇم قانداق قىلار؟ مەن كەتسەم ئۇ بۇ دۇنيادا قېلىپ نېمە

كۆنلەرنى كۆرەر؟! باللىق كۆڭلى بىلەن ھازىرقىدەك پاك ياشارمۇ يا كېيىن دۇنياغا ئالدىنىپ ئېزىپ كېتەرمۇ؟! ئاھ، ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم، بىزنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن، بالامنىڭ ئىسمى جىسمىغا لايىق ئادەم بولۇپ، ئۆمۈر بويى ھىدايەت يولىدا مېڭىشىغا مەدەت بەرگەيسەن!»

سەمەت مەخسۇم جاينامازدا يۈكىنىپ، يەنە نۇرغۇن دۇئالارنى قىلدى. پەرۋەردىگار ئۇنىڭغا ھامان غايىۋى تۈستە تەسەللىي ھەم ئىشەنچ بېرىپ تۇرغاچقا، نامازدىن پارىغ بولۇپ تىرىكچىلىككە كىرىشىشلا تۇرمۇش ئۇنى يامان تەرەپكە، كۆڭۈلسىزلىككە، ھەتتا ئۈمىدسىزلىككە قىستاپ تۇرغاچقا ، ئۇنىڭ جاينامازدىن پەقەتلا قوپقۇسى كەلمىدى؛ جىمى تىرىكچىلىك غېمىدىن خالاس بولۇپ، قەلبىنى قاراڭغۇلاشتۇرۇپ تۇرغان بۇ جاھان تەتۈرلىكىدىن قۇتۇلۇپ، ئاللاھنى ھەم ئۇ دۇنيانى ئويلاپ ئولتۇرۇش ئۇنىڭغا بەكمۇ ئارامبەخش ۋە كۆڭۈللۈك تۇيۇلدى. ئۇ شۇ تەرزدە تەن مۇھتاجلىقىنى ۋە روھىي سىقىنچىلىقىنى ئۇنتۇپ، ئۇلۇغ ئېتىقادىنى كۆز نۇرىغا، دىل يورۇقىغا ۋە بۇ دۇنيالىق بارلىق ئارزۇ-ئىنتىلىشلىرىغا ئايلاندۇرۇپ، قەلبىنى ئۇلۇغ خۇداغىلا تاپشۇرۇپ، ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇق ھالىتىنى، ئۆزلۈك ۋەسۋەسىلىرىنى، ھاياتلىق مەقسەت-پىلانلىرىنى، بالىسىنىڭ كەلگۈسىدىن قىلىدىغان غېمىنىمۇ شۇ بۈيۈك ئەقىدە-ئىخلاسىغا بويسۇندۇرۇۋاتاتتى...

ھىدايەت قارى داۋۇت داموللامدىن ئالىدىغان ساۋىقىنى ئېلىپ بولۇپ، ۋەلسىپىتىگە مىنىپ، مەھەللىسىگە قايرىلىدىغان يولنىڭ دوقمۇشىغا كەلگەندە يولدا ئېشەكىنى ئېغىنىتىۋاتقان نىياز ئۇنى كۆرۈپ ئالدىغا چاقىردى:

— ھوي قارى، ماياققا كەلسىلە، سىلىگە دەيدىغان مۇھىم گەپ بار!

ھىدايەت قارى نىيازنىڭ مۇشۇ مەھەللىگە باشلىق

ئىكەنلىكىنى، مەسچىتكە چىقمايدىغانلىقىنى، ھەر بازار كۈنى كەچتە ھاراق ئىچىپ، مەھەللىنى مەست ئايلىنىپ، تۇل خوتۇنلارنىڭ ئىشىكىنى قېقىپ، رەسۋا ئىشلىرى خەقلەرگە نەچچە كۆرۈنۈپ قالسىمۇ يەنىلا خەقلەرنى بويسۇندۇرۇپ، ئۆزىگە نارازى بولغان ياكى قارشى پىكىردە بولغانلاردىن ئۆچ ئېلىپ ، مەيدىسىگە ئۇرۇپ، قىنىغا پاتماي يۈرىدىغانلىقىنى بىلەتتى؛ يەنە كېلىپ ئۇلار ئۇدۇل قوشنا بولغاچقا، نىيازنىڭ شەيتان سۈپەت قىلىقلىرى، ئۇنىڭ بىشەم خوتۇنى ۋە قىتىغۇر باللىرىنىڭ ھاكاۋۇرلۇقى ھىدايەت قارىنىڭ كۆزىگە زادىلا سىغمايتتى. سەمەت مەخسۇممۇ نىيازنىڭ قىلىقلىرىنى ئەيىپلەپ يۈرگەچكە ھىدايەت قارى ئۇنىڭغا تەبئىيلا ئۆچ بولۇپ كەتكەنىدى، ئۇلارنى بۇ مەھەللىدىكى بىر توپ بالايى ئاپەت دەپ ھېسابلايتتى. نىياز بۈگۈن ئىشىكىنى سۇغارغىلى چىقىپ، چوڭ يولدىلا ئېغىناپ يېتىۋالغان ئىشىكىنىڭ ھەرىكىتىدىن ھوزۇرلىنىپ، تاماكىسىنى شوراپ، يولدىن ئۆتكەنلەرگە تەكەببۇرانە قاراپ، يەرگە توختىماي تۈكۈرۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ بەدخۇيلۇقى ھىدايەت قارىغا تېخىمۇ يىرگىنىشلىك كۆرۈنۈپ كەتتى، ئۇنىڭ بۇيرۇق گېپىگە ئاچچىقى كەلدى.

— ۋەلىسپىتىڭنى توختىتىپ ماياققا كەل دەيمەن، سەندىن سورايدىغان گەپ بار، نېمىگە ھاڭۋېقىپ تۇرىسەن؟

— ئۆيگە ئالدىرايمەن، ئەسىر ۋاقتى بولۇپ قالدى.

— نامازنى ئاتاڭ ئوقۇسا بولىدى، ساڭا نېمە تۇرۇش، كىچىككىنە تۇرۇپ مەكتەپتە ئوقۇماي ناماز ئوقۇيمەن دەپ يۈرگىنىنى!

— ناماز ئوقۇش دىگەن خۇدايىم بۇيرۇغان پەرز، سەندەك كاپىرلار بۇنى ئۇقمايدۇ.

نىياز ئۆزىگە ئەزەلدىن گەپ قىلىپ باقمىغان بۇ جىمغۇر، مۆلۈك بالىنىڭ غەزەپلىك چىرايىدىن، چوڭ ئادەملەرگە خاس سۇر-

ھەيۋىسىدىن ۋە تۇتۇق گەپلىرىدىن ھاڭ-تاڭ قالدى ھەم بىردىنلا سەپرايى تۇتتى، چۈنكى ئۇنىڭ ئاتىسىمۇ نىيازغا بۇنداق بىھۆرمەتلىك قىلىپ باقمىغانىدى.

— ھەي كۆك ماڭقا، نىمە دەۋاتىسەن؟!— نىياز ئاچچىقتىن يىرىلغۇدەك بولۇپ، ئىشىكنىڭ ئارغامچىسىنى تاشلاپ، ھىدايەت قارىنىڭ ئالدىغا دىۋەيلەپ كەلدى.

— سەن كاپىر، خەقنى بوزەك قىلمەن دىمە، خۇدايىم قىيامەت كۈنى ھىساب ئالىدۇ!

— ھەي ماڭقا، ماڭقاڭنى ئىيتىۋېتىپ سۆزلە، بولمىسا بۇرنۇڭنى چۇۋۇۋېتىمەن!

— مىنى ئۇرىدىغانغا نىمە ھەققىڭ بار! ئاتامغا دەيمەن!

دىگىنە مانا!— نىياز قولىنى چۆرىدى، تەستىنكى ھىدايەت قارىنىڭ بۇرنىغا تىگىپ قانىتىۋەتتى.

— ئۆيۈڭگە بىرىپ ماڭقاڭنى ئىيتىۋال، ئاتاڭغا ماڭقاڭنى ئىقىتىپ بارساڭمۇ كارىم يوق! ھەر قايسىڭغا ئەمدى تۈكۈممۇ تەۋرەپ قويمايدۇ، ئاتاڭغا دەپ قوي، ئاتاڭ سىنى ئوتتۇرا مەكتەپكە بەرمەيدىغان بولسا مەندىن بوش قۇتۇلالمايدۇ...

نىياز كۆڭلى بۇزۇلۇپ ياش تۆكۈۋاتقان ھىدايەت قارىنىڭ كۆزىدىكى نەپرەت ئۇچقۇنلىرىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى،"بۇ كۇسپۇرۇچ نەق ئاتىسىنى دوراپتۇ، موللا خەقنىڭ كۆزى نىمانچە يامان بولىدىغاندۇ" دەپ ئويلىدى. ئىشىكنىڭ يىنىغا بىرىپ، يىنىدىن تاماكا ئىلىپ يۆگەپ چىكىپ، يەرگە تۈكۈرۈپ قالدى.

ھىدايەت قارى ئۆيگە كەلگەندە ئاتىسى ئۇنى نامازغا ساقلاپ ئولتۇراتتى، ئوغلىنىڭ ئازار يىگەنلىكىنى ئاڭلاپ قاتتىق ئاچچىقى كەلدى.

— كۆڭلۈڭنى بۇزما بالام، تاھارەت ئىلىپ كەل، ئاۋۋال نامىزىمىزنى ئوقۇۋالايلى!

نامازدىن كېيىن سەمەت مەخسۇم بۇ ئىشقا سەۋر قىلىش-قىلماسلىق ئۈستىدە كۆپ ئويلاندى، ئويلىغانچە يامانلىقىقا سۈكۈت قىلىشنىڭ جايىز ئەمەسلىكىگە ئىشىنىپ، نېمىلا بولمىسۇن ئۇ مۇناپىقنى بىر ئەدەبلەپ، ئاچچىق ساۋاق بېرىش نىيىتىگە كەلدى. ئۇنىڭ نەزەرىدە نىياز دىنىدىن چىققان كاپىر ئىدى، قىلمىشلىرى شۇنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى. ئاتا-بالا نىيازنىڭ ئۆيىگە كىردى. نىياز ھويلىسىدىكى بەنچاگدا تاماكا چېكىپ ياتاتتى. ئاشخانا ئۆيدە سەي قورۇۋاتقان خوتۇنى تالادىن كىرىۋاتقان ئىككەيلەننى كۆرۈپ كەيپى ئۇچۇپ تووۋلىدى:

— ھەي نىياز، قوپۇڭلا، ئۆيگە ئادەم كەلدى!

نىياز ئورنىدىن قوپۇپ بولغىچە سەمەت مەخسۇم بەنچاگنىڭ يېنىغا كېلىپ بولدى ۋە نىيازنىڭ كۆزىگە قولىنى شىلتىپ بوغۇق، قەھرلىك ۋاقىرىدى:

— ھوي مۇناپىق جوھوت، بالامغا نېمىشقا مۇتتەھەملىك قىلىسەن، ئۇنى نېمىشقا ئۇرىسەن؟ سەن ماڭا بالا چوڭ قىلىشنىڭ بەرگەنمىدىڭ؟! بۇنىڭ پوقىنى ئادالاپ چوڭ قىلغان ئاپىسى، بۇنى تەربىيىلەپ مۇنچىلىك ئادەم قىلغان ئاتىسىمۇ بۇنى تاك ئېتىپ چەككەن ئەمەس، ئۇقتۇڭمۇ يۇنداپۇرۇش!

نىياز ئالاق-جالاق بولۇپ تامدەك تاتىرىپ كەتتى، تاماكىسىنى نەلەرگىدۇر تاشلىۋەتتى.

— قولۇڭغا تىرناقچىلىك ھوقۇق تېگىپتىكەن، چوڭدىن تارتىپ كىچىككىچە بوزەك قىلغىلى تۇردۇڭمۇ ئەمدى! ھوقۇقدار بولساڭ ئۆزەڭگە ھەي مۇناپىق، بالامنى سەن باشقۇرالمايسەن!

— بۇ ماڭقا مېنى كاپىر دەپ تىللىدى، شۇنداق دېسە مەن قاراپ تۇرامدىم؟!

— راست دەپتۇ ھوي مۇسۇلمان كاپىر، بالامنى ئۇرغان قولۇڭ سۇنۇپ كەتكەي ئىلاھىم!

نىياز دېمىقىنى قېقىپ ئاچچىق كۈلدى:
— ئىتنىڭ قارغىشىغا پىت ئۆلمەيدۇ!
— سەندەك كاپىر گۈيغا قارغىشىمىز ئۆتىدۇ!
— ئۆيگە كالدەك ئۆسۈپ كىرىپ كىشىنى ناھەق تىللىغان سىلىدەك ئادەم كاپىر بولىدۇ...
— قايىسىمىز كاپىر ھەي گۆي، قايسىمىز كاپىر، گۇناھقا گەدىنىڭگىچە پېتىپ كەتكىنىڭنى تۇيمايۋاتامسەن؟!
— كاپىر، مۇسۇلماننى سىلە ئايرىيالمايلا، خۇدا ئايرىيدۇ، تولا ئەۋلىيا ئەزىمەدەك بىلەرمەنلىشىپ كەتمىسىلە، ھۆرمەتلىگەننى بىلىپ، گەپ بولسا چىرايلىق قىلىپ، سۆپەتلىرىنى ساقلاپ ئولتۇرسىلا، ئەتىگىچە بىز مۇشۇ مەھەللىدە يەنە بار جۇمۇ، ئۇدۇل قوشنا بولۇپ قاپتۇق، ئەمدى يامان ئىتىشىپ قالمايلى!
— ئىتىشقىنىڭ بولسا ئىتىشىمەن، سەندەك غالچىدىن قورقۇپ قالمايمەن، سەندەك قۇرۇق تېرە تاراقشىتىدىغان مۇناپىقلارنى تولا كۆرگەنمەن! بىگۇناھ بالىنىڭ بۇرنىنى قانىتىپ نۇرغۇن قاننى ئاققۇزىۋېتىپ يەنە تېخى ھېچ ئىش يوقتەك بىغەم ياتىسىنا، كېلە، سېنىڭ بۇرنۇڭنىمۇ بىر قانىتىپ باقاي، بۇزۇق قانلىرىڭ ئېقىپ كەتسۇن!— سەمەت مەخسۇم نىيازنىڭ بۇرنىغا مۇشت ئاتتى، نىياز بۇرنىنى قاچۇرۇپ، زاڭىقىغا مۇشت يېدى، ئاندىن ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ سەمەت مەخسۇمنىڭ ئېڭىكىگە بىرنى قويدى، بۇ مۇشتتىن مەخسۇمنىڭ ساقاللىرى تىترەپ، كۆزلىرىگە قان تولدى. سەمەت مەخسۇم پاكىز، ساغلام بولغان بىلەن ئورۇق ھەم بەدىنىدە كۈچى يوق ئىدى، ھىدايەت قارىنى ئۆگەينىڭ قولىغا قويمايمەن دەپ ئۇزاققىچە خوتۇن ئالماي يۈرگەچكە، تۇرمۇشى قىيىن، كۆتۈنۈشى ياخشى بولمىغاچقا بۇرۇنقىدىن خېلىلا ئاجىزلاپ قالغانىدى. ئۇ نىيازنىڭ كانىينى سىقىپ، ئۇنىڭ بىلەن كۈچ ئېلىشالماي خېلىلا ھالسىرىدى، ئاخىرىدا نىيازدىن قاڭشىرىغا قاتتىق بىر مۇشت يەپ بۇرنىنى تۇتۇپلا

قالدى. ھىدايەت قارى نىيازنىڭ كەينىدىن تەپكەندى، نىيازنىڭ خوتۇنى ئۇنى بىر ياققا تارتىپ يۈزىگە بىر نەچچە تەستەك سالدى. ئۇرۇش-جېدەلنىڭ ئاۋازى ئەتراپنى بىر ئالدى، قولۇم-قوشنىلار ۋە ئۇ ئاۋازنى ئاڭلىغانلار مەھەللە باشلىقىنىڭ ھويلىسىدا قانداق ئۇرۇش-جېدەل بولغىنىغا قىزىقىپ نەق مەيدانغا توپلىنىشقا باشلىدى. ئاۋۋال بارغانلار ئۇلارنى تېزدىن ئاجراتتى. سەمەت مەخسۇمنىڭ بۇرنىدىن قان ئېقىپ تۇراتتى، ھىدايەت قارى بۇنىڭغا قاراپ ئاتىسىغا ئىچ ئاغرىتىپ ئەلەملىك ياش تۆكۈپ تۇراتتى. نىياز تاۋۇكادا ئۇتقان قىمارۋازدەك كۆرەڭلەپ، چوڭ رەقىبىنى يەڭگەن پالۋاندەك گىدىيىپ، ھەممەيلەنگە مەغرۇرانە قاراپ تۇراتتى، خوتۇنى خەقلەرگە بۇ ئىشنىڭ جەريانىنى چۈشەندۈرۈپ، ئۆزلىرىنى ئاقلاپ، ئۇلارنى قارىلاپ توختىماي ۋاتىلدايتتى.

— ساقالغا ھۆرمەت قىلغاننى ئۇقماي ئاۋۋال مۇشت كۆتۈرگەندىن كېيىن، گۇناھ ئۆزلىرىدە بولغاندىكىن، ھارام قانلىرى ئاقتى ئەنە، بۇ ماڭقىلىرىنىڭ بۇرنىدىن ئاققان قانمۇ شۇ، ئەيىپ كىمدە بولسا شۇنىڭ ھارام قېنى ئاقىدۇ! بۇ داۋلىنى ئەل-جامائەتمۇ بىلىدۇ! — دېدى نىياز خەقلەرگە خۇددى مەجلىس ئېچىۋاتقاندەك جاراڭلىق سۆزلەپ، — ساقالنى مەيدىگە قويۇۋالغان بىلەن كاللا ئىشلىسە ھېساب! كىچىك بالىنىڭ گېپىگە كىرىپلا كالىدەك ئۇسۇپ كىرەۋەرگەن بىلەنلا بولمايدۇ-دە، گەپ بولسا چىرايلىقچە دېمەمدۇ چوڭ ئادەم دېگەن، سىلىمۇ مۇشۇ مەھەللىدە يۈز-ئابرويلۇق ئادەم، ئاتا-ئانىمىزمۇ بۇرۇندىنلا ئىناق قوشنا بولۇپ ئۆتكەن ئادەملەر، بۇنى نېمىشقا ئويلىمايلا دەيمەن، ساراڭدەك يۈرۈپ ئۆزلىرىنى ئۇنداق تاشلىۋەتمىسىلە، بولمىسا ئەل-جامائەت ئالدىدا بىر تىنىچلىك ئىناۋەتلىرى قالمايدۇ!

— تولا كاپشىما قانخور مۇناپىق! — دەپ ۋارقىرىدى مەخسۇم قول ياغلىقى بىلەن بۇرنىدىكى قاننى سۈرتكەچ، — ئەمەلدارمەن دەپ

چوڭ سۆزلىمە، خەقنى ئالدايمەن دېمە، سەن بەدبەخ خەقلەرنى بوزەك قىلىپ يامان ئۆگىنىپ قالدىڭ، بۇ مەھەللىدە سەن بوزەك قىلمىغان ھېچكىم قالمىدى، ئاخىرەتتە بۇنىڭ جازاسىنى تارتىسەن، ھەددىڭدىن بەك ئېشىپ كەتمە، ئاخىر ھاراقنى تولا ئىچىپ قان قۇسۇپ ئۆلىسەن! ياتار جايىڭ جەھەننەم بولار، يېگەن ھارام ماللىرىڭ، ئىچكەن ئېشەك سۈيدۈكلىرىڭ يىلان-چايان بولۇپ، ئاغزىڭدىن كىرىپ بۇرنىڭدىن چىقار! ھە دېسىلا ئىچكىگە ئېگىلىدىغان، باشقىلارنى ناھەق ئۇرىدىغان ئىپلاس قولۇڭ دوزاخ ئوتىغا تۇترۇق بولار! گۇناھلىرىڭغا ئىككى مۈرەڭدىكى پەرىشتىلەرلا ئەمەس، ئەتراپىڭدىكى ئەل-جامائەتمۇ گۇۋاھ بولالايدۇ، ئۇنچىلىك ھوقۇقىڭغا ئىشىنىپ كۆرەڭلەپ كەتمە نىياز، ھۆكۈمەت ۋاقتى كەلگەندە سەندەك قوڭ سويمىنى تەرەت چالمىسىدەك تاشلىۋېتىدۇ، ئۇقتۇڭمۇ!

نىياز ھويلىسىدىن جۇشقۇن قەدەمدە چىقىپ كېتىۋاتقان ئاتا-بالىنىڭ كەينىدىن قاراپ، دىمىقىدا كۈلۈپ، يەرگە نەچچىنى تۈكۈرۈۋەتتى ۋە تېخىچە كەتمەي تۇرغان خەقلەرگە قاراپ:

— كۆردۈڭلارمۇ بۇ ئادەمنىڭ تەلۋىلىكىنى، ئۆزىنى ئەۋلىيا چاغلاپ ئاغزىغا كەلگەننى مۇشۇنداق دەۋېرىدىغان بولسا ئاز كۈندىلا جاجىسىنى يەيدۇ...

خەقلەر نىيازنىڭ ھويلىسىدىن قايتىپ چىقىپ، مەخسۇمنىڭ چىلىڭ تاقالغان دەرۋازىسىغا قاراپ، مەخسۇمغا ۋە قارى بالىسىغا ئىچ ئاغرىتىشتى.

ئاتا-بالا ئىككەيلەن شام، خۇپتەن نامازلىرىنىمۇ شۇنداق چوڭقۇر ئىخلاس بىلەن ئوقۇدى، ناماز ئاخىرىدا مەخسۇم پەرۋەردىگارىغا بېغىشلىغان ھەمدۇ-سانالىرىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ھىدايەت قارى ئىلگىرى ئاڭلاپ باقمىغان بىر دۇئانى قىلدى:" ئى رەھمەتلىك پەرۋەردىگارىم، مۆمىن بەندىلىرىڭنى زامانىنىڭ زوراۋانلىرىدىن، ئىزگۈ ئېتىقادنىڭ زامىنلىرىدىن، ئىبلىسنىڭ زىيان-زەخمەتلىرىدىن،

مۇشتۇمزور مەجۇسىيلارنىڭ مالامەتلىرىدىن، موھتاجلىقنىڭ يامانلىقىدىن مۇناپىقلىقتا مۇپتىلا بولۇشتىن ساقلىغايسەن! رەببىمىز، بىز سەندىنلا ياردەم تىلەيمىز، سەندىنلا مەدەت ئالىمىز، بىزنى ھىدايەتكە ۋە ئاخىرەتتىكى سائادەتكە مۇشەررەپ قىلغايسەن. ئامىن!...“

سەمەت مەخسۇم ئوغلىنى ئوتتۇرا مەكتەپكە بەرمىگەنلىكتىن نىياز ئۇنىڭ يېرىنى بىر پۈكمۇ قالدۇرماي مەھەللىگە ئۆتكۈزۈۋالدى. سەمەت مەخسۇم كەنت سېكرېتارىغا ھال ئېيتىپ باردى، گېپى ئاقمىدى. ئۆز ئوغلىنىڭ تەقدىرىنى بىر تەرەپ قىلىش ھوقۇقىمۇ ئىگە بولالمىغىنىغا، ئاتا-بوۋىسىدىن قالغان مۇنبەت زېمىنىمۇ تارتقۇزۇپ قويغىنىغا قورسىقى قاتتىق كۆپكەن مەخسۇم يېزىلىق ھۆكۈمەتكە ئەرز قىلىپ باردى، ئۆيدە ھەقىقەتەن قىيىنچىلىق بارلىقىنى، ئەمگەك كۈچى يېتىشمەيدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ ياشىنىپ كېسەلچان بولۇپ قالغانلىقىنى، ھۆكۈمەتنىڭ بۇنىڭغا بەك ئېتىبار قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنى بەك دەپ تۇرۇۋالدى. يېزىلىق مائارىپ ئىدارىسى سەمەت مەخسۇمنىڭ ئۆيىنى تەكشۈرۈپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتىپ ئەھۋالنىڭ راستلىقىنى ئېنىقلىغاندىن كېيىن ھىدايەت قارىنى ئوقۇشتىن ”ئازاد“ قىلدى. ئەمما يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ مائارىپقا مەسئۇل باشلىقى نىياز بىلەن كۆرۈشۈپ ئەھۋال ئىگىلىگەندىن كېيىن، سەمەت مەخسۇمغا ئۈچ مو يەرنىلا ھۆكۈمەتكە قايتۇرۇش، ھاشارغا بۇرۇنقىدەك چىقىش، مائارىپ مەبلىغىنى تولۇق تاپشۇرۇش ھەققىدە ئۈچ تۈرلۈك تەلەپ قويدى. سەمەت مەخسۇمنىڭ بۇنىڭغا قوشۇلماسلىقتا ئامالى يوق ئىدى.

ئاتا-بالا كۈزلۈك پاختىنى تېرىپ سېتىپ بانكىنىڭ قەرزىنى ۋە كېلەر يىلقى پاختا تېرىلغۇسىغا يىغىلىدىغان مەبلەغنى بېرىپ تۈگەتتى، كۈزگى بۇغداي تېرىپ بولدى؛ قىشلىق ئوزۇقلۇق، كىيىم-كېچەك، ئوتتۇن كۆمۈر ئۈچۈن سەمەت مەخسۇم بانكىدىن يەنە قەرز

ئالدى. ئۇ يىلدىن بۇ يىلغا قەرز يېگىلىپلا ئۆتۈۋاتقان مەخسۇم خوتۇن ئىلىشقا ئىشىنالماي يۈرگىنىگە ئىچى پۇشاتتى. بىر ئايالنىڭ كەملىكىدىن بارغانچە سۆرۈن، قوپقۇرۇق كۆرۈنۈپ كېتىۋاتقان ئۆيگە دائىم خۇرسىنىش ئىچىدە قارايتتى،”ئادەم تۆگۈل تېرەكتىكى قۇشقاچلار، كاتەكتىكى توخۇلار، قوتاندىكى قويلار، ئېغىلدىكى كالىلار، ئىشەكلەردىن تارتىپ يەردىكى چۈمۈلىلەرگىچە ھەممە مەخلۇقاتلار جۈپ-جۈپى بىلەن ياشايدۇ، ئەگەر ئۇلار ئايرىلىپ ئۇزاق ياشىسا جىنىدىن جەزمەن تويىدۇ؛ مىكىياندىن ئايرىلغان خوراز كاتەكتە تۇرىۋەرسە ئاسانلا كېسەل تېگىپ ئۆلىدۇ، يالغۇز بۇقا ئېغىلدا تۇرىۋەرسە تامنى ئۇسۇپ قوتۇر قىلىدۇ، ئىشكنى بۇزىدۇ؛ يالغۇز قوشقار قورسىقى تويسىمۇ كەچكىچە مەرەپ جىم ياتمايدۇ، يالغۇز ئېشەك ئىشكنى تېپىپ ياكى باغلاقتىن قېچىپ ئىگىسىگە ئارام بەرمەيدۇ. ئادەم دېگەن مەخلۇقنىمۇ خۇدا شۇنداق جۈپتى بىلەن ياراتقان، ئادەم ئەقىل-ئىدراك، ھېسسىياتقا مول بىر مەخلۇق تۇرۇپ، جۈپتىسىز يۈرۈشكە تېخىمۇ چىدىمايدۇ-دە! شۇنداق مېھرى ئىسسىق، تەقۋا بىر ئايال بولسا، تاماق ئېتىپ بەرسە، تاھارەتكە سۇ ئىسسىتىپ بەرسە، ئاخشىمى ئورۇن سېلىپ بەرسە، رەھمەتلىك ئايالىم بار ۋاقتىدىكىدەك كۆڭۈللۈك ياشىساق ئەجەپ ئوبدان بولاتتى-ھە! ئەمما شۇنداق ئېسىل بىر ئايال تېپىلسا تېپىلدى، قاملاشمىغان خوتۇندىن بىرنى ئۆيگە ئەكىرىۋالساق بېشىمىزغا پىت تېرىيدىغان گەپ، خوتۇن خەقنىڭ ئەيىبى ئۆزىنىڭ چېچىدەك تولا بولىدۇ، ياخشى خوتۇن تاپماق بۇ جاھاندا ئەڭ تەس ئىش! ھىدايەت قارىمۇ چوڭ بولۇۋاتىدۇ، ئۇنى دەپ بولسىمۇ ئۇنىڭ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئالالايدىغان، ئۇنى ئۆگىيلىمەيدىغان بىر ئوبدان مەزلۇمنى تاپسام بولاتتى...ئوغلۇم توي يېشىغا يەتكەن بولسىمۇ ئاۋۋال ئۇنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قوياتتىم، كېلىن بالا ئۆيدە بولغاندىكىن جىق ئىشلاردا خاتىرجەم بولاتتىم، لېكىن ئايالىم يوق، كېلىن قىزنى ياخشى تاللىماقمۇ تەس، توي

چىقملىرى بارغانچە ئېغىرلىشىپ كەتتى. جاھان نەگە كېتىۋاتىدىكىن، ھېچ ئۇقىلى بولمايدىغۇ زادى، خۇدا ئۆزەڭ بار!"...

سەمەت مەخسۇم مۇشۇنداق خىياللارنى تولا قىلىدىغان، خۇدايىتائالانىڭ ئىلتىپاتى بىلەن بىرەر ياخشى ئايالغا ئېرىشىپ قېلىشنى كېچە-كۈندۈز تىلەيدىغان بولۇپ قالدى. بولۇپمۇ ئاتا-بالا ئىككەيلەن ئېتىز ئىشىدىن بىكار بولۇپ ئۆيگە ھېرىپ-ئېچىپ كەلگەندە ئۆيدە ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئىسسىق چاي ۋە تاماق ئېلىپ كېلىدىغان بىر ئايالنىڭ بولمىغانلىقى بەك بىلىنىپ كېتەتتى، بۇنداق چاغلاردا ئۇلار ناماز ئارىلىقىدىكى ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ، قورساقتا دال بولغۇدەك بىر نېمە ھازىرلاشقا ئالدىراپ ھالىدىن كېتەتتى؛ كۈندە بىر ۋاق ئوخشىمىغان تاماقنى ئېتىپ يېيەلىسە يېدى، بولمىسا قاتتىق قۇرۇق نان بىلەن چاي ئىچەتتى.

سەمەت مەخسۇم قايتا خوتۇن ئېلىش ئىشىنى تولا ئويلاۋېرىپ بەزىدە نامىزىدىن ئېزىپ قالىدىغان بولۇپ قالدى، بۇنداق چاغدا ئۇ ئىچىدە، خوتۇن خەق دېگەن يەنىلا شەيتان-دە دەپ ئاغرىناتتى؛ نامازنى ئازماي ئوقۇش ئۈچۈن، شۇ شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىلىرىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، جەزمەن بىر جۇۋان تېپىش كېرەكلىكىنى تەخىرسىز ھېس قىلاتتى. بىر كۈنى يۈزىنى ئورىۋالغان بىر ئايال دېۋانە سەمەت مەخسۇمنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ قالدى، ئۇ ئايالنىڭ نازۇك قامىتى ۋە دۇئا ئوقۇغاندىكى جاراڭلىق ئاۋازى مەخسۇمنىڭ بىر ئايال زاتىغا تەشنا چاڭقاق يۈرىكىنى خېلىلا تىترەتتى؛ مەخسۇم ئادەتتە ئاسراپ ئاز-ئازدىن يەيدىغان يۇمشاق بۇغداي نېنىدىن ئىككىنى ئۇ ئايالغا بەردى ۋە ئۇنىڭدىن گەپ ئالماقچى بولدى، ئەمما ئۇ ئايال ناننى ئېلىپلا خۇرجىنىغا سېلىپ، ساپايىسىنى كۆتۈرۈپ كەينىگە ياندى، يىراقتا ئىشىكنى توختىتىپ ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرغان ئەر دېۋانىگە يېتىشتى-دە، خۇرجۇنىنى ئېشەككە ئارتىپ ئۇنىڭ بىلەن يۈرۈپ كەتتى. "مانا شۇلار جېنىدا ئەر-خوتۇن ئىكەن" دەپ ئويلىدى

مەخسۇم ھەسرەتلىنىپ.

ھىدايەت قارى يوشۇرۇنچە داۋۇت داموللامدىن ساۋاق ئېلىش بىلەن بىللە، قۇرئاننى يادلاپ، قارىيلىقتىن ھافىزلىققا ئۆتۈۋاتاتتى. ئۇ كىچىككىنە تۇرۇپ مويسىپىتلارچە تەقۋا ياشاشقا كۆنۈپ كەتكەچكە كۆڭلى پاك، كەيپىياتى ساز ئىدى؛ بۇرۇندىنلا سەزگۈر مىجەزلىك بولغاچقا ھەر قانداق ئىشقا ئىنچكە قارايتتى؛ بەزىدە تەقۋالىقتا ئاتىسىنىمۇ بېسىپ چۈشەتتى. ئۇنىڭ سۆزۈك، پاكىزە يۈزى، قارىسىلا بەزى خۇدۇكچان كىشىنى تەمتىرىتىپ قويغۇدەك ئۆتكۈر كۆزى، ھەر دائىم ئورۇنلۇق ئېيتىلىدىغان سۆزى مەھەللىدىكىلەرگە ھەر دائىم چوڭقۇر تەسىر قالدۇراتتى ۋە ئۇلارنىڭ كۆڭلىدە غايىۋى ھۆرمەت قوزغايتتى. جامائەت ئارىسىدا ھىدايەت قارىنىڭ قىرائىتى بەك چىرايلىقمىش، كۈندە قۇرئان تىلاۋەت قىلىمىش، كىچىككىنە تۇرۇپ ھافىز بوپتىمىش...دېگەندەك گەپلەر تارقىلىپ يۈرەتتى. مەھەللىدە ئۆلۈم-يېتىم بولسىلا ھىدايەت قارى خەتمە قىرائەتكە تەكلىپ قىلىناتتى، ئۇنىڭ قىرائەت قىلغاندىكى ئاۋازى، مۇڭى ھەممىنى بېسىپ چۈشكەچكە يىراق-يېقىنغا داڭقى كەتكەنىدى.

بۇ مەھەللىدە ئايىمخان دېگەن بىر ئايالنىڭ ئېرى رامىزان ئېيىدا كېسەل بولۇپ ئۆلۈپ كەتتى. ئايىمخان تۇغماس ئايال بولغاچقا مەھەللىدىكىلەر ئۇنىڭ ئېرىنى ئاچچىق يۇتۇپ ئۆلۈپ كەتتى دەپ ئويلايتتى. ئايىمخان ئېرىنىڭ نەزىرىنى ياخشى بېرىپ، ئۇنىڭ روھىغا ئاتاپ ھىدايەت قارى قاتارلىق قارىملارنى خەتمە قىرائەت قىلدۇردى.

ئايىمخاننىڭ خېلى تەقۋالىقىنى سەمەت مەخسۇم بىلەتتى، شۇڭا ئۇ ياپياشلا تۇل قالغان بۇ ئايالنى ئەمرىگە ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئىللىق ئۆي تۇتۇپ ئولتۇرۇشنى ئارزۇلايدىغان بولۇپ قالدى. بۇ كاتتا مەقسىتىنى ئايىمخانغا قانداق ئۇقتۇرۇشنى، جۇۋان تويىنى قانداق ئۆتكۈزۈشنى، بۇ ئىشقا ئايىمخان ۋە ئۇنىڭ ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنىڭ قانداق قارايدىغانلىقىنى دەمال بىلەلمىگەچكە، نىيەت-

مۇددىئالىرىنى دۇئايى ئىلتىجالىرىغا ئايلاندۇرۇپ، ئاللاھتىن ئاسانلىق تىلەيتتى.

ئايىمخان ھىدايەت قارىنىڭ قىرائىتىنى ئاڭلىغاندىن تارتىپ، ئۇنىڭغا ئىختىيارسىز مېھرى چۈشۈپ قالدي. ئۇنى ئايرىم ياكى ئاتىسى بىلەن بىللە ھالدا كۆرسە ئاجايىپ قىزغىن مۇئامىلە قىلاتتى. ئۇلار تولىراق تاڭ سەھەردە ئۇچرىشىپ قالاتتى، بۇ چاغدا سەمەت مەخسۇم ئوغلى بىلەن مەسچىتتىن يېنىپ كېلىۋاتقان بولاتتى، ئايىمخانمۇ بامدات نامىزىنى ئۆگىتىپ، ھويلىسىنى سۈپۈرۈپ بولۇپ، يولنى سۈپۈرۈۋاتقان ياكى سۇ چېچىۋاتقان بولاتتى. سەمەت مەخسۇم دائىم ئاق رومال ئارتىپ، ئۇزۇن قارا پەلتو كىيىپ يۈرۈيدىغان ئايىمخاننىڭ ئىش قىلىۋاتقاندا پەسكە ئېگىلگەن زىلۋا قەددىنى يىراقتىن كۆرۈپلا قىلىسا قەدىمىنى ئىتتىكلىتەتتى، ھىدايەت قارى ئاتىسىغا يېتىشەلمەي ئاۋارە بولاتتى. ئۇلار ئايىمخاننىڭ ئىشىكى ئۇدۇلىدا كېلىشىۋالغاندەكلا ئۇچرىشاتتى، قىزغىن سالاملىشاتتى. بۇنداق ئەھۋال داۋاملاشقانسېرى ئارىلىق يېقىنلاشتى. ئايىمخان سەمەت مەخسۇمنى ئۆيگە كىرىپ بىرەر پىيالە ئىسسىق چاي ئىچىشكە ھەر ۋاقىت تەكلىپ قىلىپ تۇراتتى، مەخسۇم بۇ تەكلىپنى دەسلەپتە رەسمىيەت دەپ چۈشىنىپ، كېيىن تارتىنمايلا قوبۇل قىلىدىغان بولدى، چايدىن كېيىن ئايىمخان تاماققا تەمشىلەتتى، سەمەت مەخسۇم دەسلەپتە توسۇپ بېقىپ كېيىن بۇنىڭغىمۇ كۆنۈپ قالدى. ئەمما ئۇ خەقلەرنىڭ "مەخسۇم ئىددىتى توشمىغان ئايالغا ساقال سۆرەپ يۈرگىدەك" دېگەندەك گەپلەرنى تېپىشىدىن ھەزەر ئەيلەيتتى.

سەمەت مەخسۇم بىر كۈنى ساقسىز بولۇپ قېلىپ مەسچىتكە چىقالمىدى، نامىزىنى ئۆيدە قىينىلىپ تۇرۇپ ئوقۇدى، ھىدايەت قارى يەنىلا سەھەر تۇرۇپ مەسچىتكە چىقىشۇەردى. ئۇ مەسچىتكە چىقسا ئۆزىنى ئالاھىدە ئىززەتلەيدىغان جامائەت بىلەن دىدار كۆرۈشۈپ تۇراتتى، كىچىك بولسىمۇ ئۆزىدىن چوڭ جامائەت بىلەن

ناھايىتى مۆتىۋەر، تەقۋا سوپەتتە سالاملىشاتتى، بۇنىڭدىن ئۇنىڭ جامائەتنىڭ نەزىرىدىكى ئوبرازى ھەقلىق يوسۇندا گەۋدىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ كۈنى ئايىمخان ھىدايەت قارىنىڭ مەسچىتتىن يالغۇز قايتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنىڭدىن گەپ سورىدى:

— بالام، ئاتىڭىز بۇگۈن مەسچىتكە چىقالمىدىمۇ؟!

— مىجەزى يوق چىقالمىدى، خۇدايىم شىپالىق بەرسە ساقىيىپ قالار،— دېدى ھىدايەت قارى تەمكىنلىك بىلەن.

— بەك ئېغىر ئەمەستۇ؟! ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالمىغاندۇ؟

— ياق، يېتىپ قالمىدى، ئۆزى قوپۇپ تاھارەت ئالالايدۇ، ناماز ئوقۇيالايدۇ.

— ئۇنچىلىك بولسا بوپتۇ، ھەر نېمە بولسا خۇدايىم شىپالىق بېرەر.

ھىدايەت قارى ئۆيىگە كەلگەندە سەمەت مەخسۇم ئۇنىڭدىن ئايىمخاننى كۆرگەن-كۆرمىگەنلىكىنى سورىدى. ھىدايەت قارى بولغان گەپنى دېدى. ئەتىسى ئايىمخان بىر داستىخاندا لىق نان، چاي، قەنت كۆتۈرۈپ كېلىپ، سەمەت مەخسۇمنى يوقلىدى.

— بۇنداق قىلمىسىلىمۇ بولاتتى،— دېدى مەخسۇم كېسىلى بىر دەمدىلا ياخشى بولۇپ كەتكەندەك جانلىنىپ ھەم ئېچىلىپ،— ئۆزلىرىنىڭ بېشىغا كەلگەن كۆلپەتلەرمۇ ئاز ئەمەستى، شۇنداق تۇرۇپمۇ سىلىنى يوقلاپ بارالمىدۇق، خۇدا بۇيرۇسا كېيىنچە ئوبدان يوقلىۋالارمىز.

— ئۇنداق دېمىسىلە مەخسۇمكا، تەقدىر پېشانىمىزگە پۈتۈلگىنى شۇ ئىكەن، ھېلىمۇ نەزىرگە ئوبدان قارىشىپ بەردىلە، ھىدايەت قارىمۇ خەتمە قىرائەتنى ئوبدان قىلىپ بەردى. خۇدايىم مۇشۇ ئوغۇللىرىغا بىر ھېكمەت بېرىپتۇ، شۇ ئاخشىمى شۇنداق مۇڭلۇق قىرائەت قىلدى، كېچىچە كۆڭلۈم بۇزۇلۇپ، كۆزۈمدىن ياش قۇرىمىدى. ئۆمرۈمدە مەن بۇنداق ياخشى قىرائەت قىلىدىغان بالىنى

كۆرمىگەن. قارىسىلا، بۇ بالامنىڭ چىرايىغا، نۇر يېغىپلا تۇرىدۇ، بۇ ياشتىكى باشقا كەپسىز، توپا تەرەت باللارغا زادى ئوخشىمايدۇ، يولدا ماڭسىمۇ چوڭلارغا ناھايىتى ئەدەبلىك سالام قىلىپ ماڭىدىكەن، بەتقىلىق ئىشلارنى ئۆزىگە قىلچە يۇقتۇرمايدىكەن، ھەر قانداق ئىشقا ھورۇنلۇق قىلمايدىكەن. مەھەللىدىكىلەرمۇ بالىلىرىنى سەنمۇ ھىدايەت قارىمدەك بولساڭ بولمامدۇ دەيدىغان بوپتۇ. دېمىسىمۇ، خۇدايىم بۇ بالامغا بىر ئېسىل سۈپەت بېرىپتۇ. رەھمەتلىك ھاشىيخانمۇ بۇ بالىنى بەك ئوبدان باقىدىغان، ئۆزلىرىمۇ دىندا كامىل، مۆتىۋەر كىشى بولغاچقا ئوغۇللىرىغا قاتتىق تەلەپ قويۇپ ئوبدان چوڭ قىلىپلا، خۇدايىم ئەجىرلىرىنى يەردە قويماپتۇ، ئۆزلىرىگە پەرزەنتتىن بەخت بېرىپتۇ. بەزىدە خۇدايىم ماڭىمۇ شۇنداق بىر پەرزەنت بەرگەن بولسا نېمە بولار دەپ كېتىمەن، رەھمەتلىكمۇ پەرزەنت يۈزى كۆرەلمەيلا ئالەمدىن كەتتى...— ئايىمخاننىڭ ئويچان كۆزلىرى ياشقا تولدى؛ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇرالماي قالدى، رومىلىنىڭ ئۇچىدا يېشىنى سۈرتىۋاتقاندا ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن ۋە قايغۇلۇق كۆزلىرىدىن تەسىرلىنىپ كەتكەن سەمەت مەخسۇم تىترەپ تۇرۇپ:

— كۆڭۈللىرىنى بۇزمىسىلا ئايىمخان، سەۋر قىلسىلا، ھەممىگە قادىر ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىن ئۈمىدۋار بولسىلا! — دېدى. مەخسۇم مۇبادا بۇ گېپىنى يەنىمۇ داۋاملاشتۇرسا ئۆز كۆڭلىدىكىنىمۇ قوشۇپ دەۋېتىپ قالىدىغاندەك ھېس قىلىپ سۆزىنى توختىتىپ قويدى. ئايىمخان ئاياللارغا خاس سەزگۈرلۈكى بىلەن ھەممىنى چۈشىنىپ ئولتۇردى، كۆڭلى ئازادىلىككە چۆمدى.

يۈز كۈنلۈك ئىددەت ۋاقتى توشقاندىن كېيىن سەمەت مەخسۇم ئايىمخاننىڭ ئالدىغا ئادەم كىرگۈزدى، ئايىمخان رازىلىق بىلدۈردى، ئەمما نىكاھ ئوقۇيدىغان ۋە توي قىلىدىغان ئىشنى كەينىگە سۈردى. ھەقتائالانىڭ شاپائىتىگە شۈكرىلەر ئېيتىپ، ياش يىگىتلەردەك ھاياجانلىنىپ، جۇشقۇنلىشىپ كەتكەن سەمەت مەخسۇم

دەسلەپتە جىم بولۇپ قالدى، كېيىن ياخشى ئويلىنىپ بۇنى توغرا چۈشەندى. چۈنكى ئىددەت ۋاقتى توشقان بولسىمۇ، تېز ئارىدا جۇۋان تويى قىلىنسا مەھەللىدىكىلەر''ئايىمخان ئاران تۇرۇپتىكەن'' دەپ يەنە گەپ تاپاتتى. ئايىمخان بىلەن مەرھۇم ئېرىنىڭ بەش پاتمان ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنىڭ بۇ تويغا ئىندىيە جەھەتتىن تەييارلىق كۆرۈشكە ۋاقىت كېتەتتى.

مەخسۇمنىڭ بار-يوقى ئانىسىدىن مىراس قېلىپ، مەرھۇم ئايالىدىنمۇ ئېشىپ قالغان بىر جۈپ ئالتۇن ھالقا ۋە بىلەيزۈك بولۇپ، مەخسۇم بىلەيزۈكنى ئايىمخانغا ئاتاپ قويدى، قالغىنىغا بىر ئامال قىلماي بولمايتتى، ئۇنىڭغىمۇ ۋاقىت كېرەك ئىدى.

كۈز كېتىپ يەنە قىش كەلدى، ھىدايەت قارى داۋۇت داموللامنىڭ ئۆيىدە ساۋاق ئېلىش كۈنلىرىنى كۆپەيتتى. ئەتىياز كىرگەندە داۋۇت داموللام تالىپ ئوقۇتمايدىغان بولدى، ھىدايەت قارى ئۆيىگە يېنىپ كېلىپ دېھقانچىلىق قىلدى.

مەھەللە باشلىقى نىياز تولىمۇ ئالدىراش، سۆرلۈك بولۇپ كەتتى، مەجلىس ئاچسا ئىشلەپچىقىرىش توغرىلىق گەپنى قويۇپ، قانۇنسىز دىنىي ھەرىكەت ۋە بۆلگۈنچىلىك قىلمىشلىرىغا قارشى تۇرۇش، ئىتتىپاقلىق ھەم مۇقىملىقنى قوغداش ھەققىدە سۆزلەيتتى؛ بىر ياندا غەمگە چۆكۈپ ئولتۇرغان مەخسۇمغا پات-پات گۇمان ۋە ئۆچمەنلىك بىلەن قاراپ قوياتتى.

بىر كۈنى نىياز ئۇنى دادۇيدە يىغىن بار دەپ ئېلىپ كەتتى. بۇ يىغىن تۆۋەنگە چۈشكەن خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ بۇ كەنت تەۋەسىدىكى دىنىي زاتلارغا مۇقىملىقنى قوغداش توغرىسىدا مەخسۇس ئاچقان يىغىنى ئىدى. يىغىننىڭ ۋاقتى بەكمۇ سوزۇلۇپ كەتتى؛ چۈشتە باشلانغان يىغىن كەچ كىرگەندىمۇ تۈگىمىدى؛ سەمەت مەخسۇمنىڭ ئىچى دەھشەت سىقىلىپ كەتتى:''بىز خۇدادىن قورقماي بەندىدىن قورقامدۇق؟! قالايمىقانچىلىقنى تۈگىتىپ دىنىي

ئەركىنلىك بەرگەن ھۆكۈمەت ئۆزىنىڭ ئادەملىرىنى نامازنى چەكلەشكە بۇيرۇغىدەك دەرىجىدە ئۆزگىرىپ كەتمىگەندۇ؟ كوپراتسىيىدىكى سىياسەتكە يېنىۋالمىغاندۇ؟ بىز ھۆكۈمەتكە ھېچقاچان نارازىلىق، قارشىلىق بىلدۈرمىدۇقتۇ؟! بېشىمىزغا ھەر قانداق ئىش كەلسە تەقدىر پېشانىمىزدىن كۆرۈۋاتىمىز، ھۆكۈمەتنىڭ ھازىرقى سىياسىتىدىن رازى بولمايدىغان كىم بار؟! ھەممىنى قىلغان مۇشۇ نىيازدەك مۇناپىق ھوقۇقدارلار، ئىشنى بۇزغانمۇ مۇشۇلار، بۇلار كىچىك ئىشنى يوغىنىتىپ، ئوڭ ئىشنى تەتۈرگە تولغاپ، ھەددىدىن بەك ئېشىپ كېتىۋاتىدۇ، بۇلارنى سورايدىغان ئادەم يوقمىدۇ؟!“

— ھۆرمەتلىك رەھبىرىي كادىرلار، — دەپ ئورنىدىن تۇردى سەمەت مەخسۇم گويا مىڭ پاتمان تۈگمەن تېشىنى يۈدۈۋالغاندەك ناھايىتى تەستە ئورنىدىن تۇرۇپ، — مالال كۆرمىسەڭلار، مېنىڭ ئىككى ئېغىز پىكرىم بار.

— يىغىن تۈگىمەي تۇرۇپ نېمە دەپ ئورنىلىرىدىن تۇرۇۋالىلا! — دېدى نىياز ئۇنىڭ يېنىغا چېپىپ بېرىپ، — گەپلىرى بولسا ھېلى يىغىن تۈگىگەندە دېسىلە!

ياق، ھازىر دېمىسەم بولمايدۇ، تەرەت قىستىغاندا ھاجەتخانىغا بېرىش كېرەك، ئىشتانغا چىقىرىۋەتسەك بولمايدۇ، — دېدى مەخسۇم ئەتراپىدا ئۆزىگە قاراپ قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ ئولتۇرغانلارغا بىر قارىۋېتىپ، — باياتىن بېرى رەھبەرلەر ئوبدان گەپ قىلدى، بىزمۇ ئوبدان ئاڭلىدۇق، مەجلىسنىڭ مەزمۇنىدىن ئاساسەن ۋاقىپلاندۇق؛ ئەمدىكى گەپ، ۋاقىتمۇ بىر يەرگە باردى، ئۈچ ۋاق نامىزىمىز قازا بولدى، قورساق ئېچىپ، تاھارەت قىستاپ كەتتى. ئۆيگە بالدۇرراق بارساق، قورساقنى توقلاپ قازا نامازنى ئوقۇۋالساق دەيمەن. مېنىڭ پىكرىم شۇ، مەن گېپىم تۈز ئادەم، رەھبەرلەر بۇنىڭغا قانداق قارايدىكىن، بىلمەيمەن. ئەمما مەن مەجلىسنى ئوبدان ئاڭلىدىم، رەھبەرلەرنىڭ سۆزىنى تامامەن قوللايمەن؛ باشقىلارنىمۇ مەن بىلەن

ئوخشاش پىكىردىنغۇ دەپ ئويلايمەن.

يىغىن مەيدانىنى تەشۋىشلىك سۈكۈت باستى. يىغىن مۇنبىرىدە گىدىيىپ ئولتۇرغان كادىرلارنىڭ كۆزى چەكچىيىپ، ئاغزى ئېچىلىپلا قالدى. نىياز خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقىغا يىغىن تۈگىگەندىن كېيىن سەمەت مەخسۇمنى ئايرىم ئېلىپ قېلىپ، ئۇنىڭغا قايتا تەربىيە ئىشلەشنىڭ زۆرۈرلىكىنى ئېيتتى. باشلىق بۇ تەكلىپنى دەرھال قوبۇل قىلدى. يىغىن تارقالدى، سەمەت مەخسۇم توردىن سۇزۇلگەن بىر تال بېلىقتەك ئايرىلىپ قالدى.

— سىلىنىڭ ئىدىيىلىرىدە ھەقىقەتەن مەسىلە بار ئىكەن، — دېدى خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى كۆزەينىكىنى سۈرتۈۋېتىپ، — شۇنچە خەق ئالدىدا ھېلىتىنلا بۇنداق قۇتراتقۇلۇق گەپلەرنى قىلغىلى تۇرسىلا، بىزنىڭ بۇ يەردە يىرىم كۈن گاللىۋاڭ بولۇپ ئاچقان يىغىنىمىزنىڭ ئۈنۈمى نەگە كېتىدۇ؟ ناماز دېگەننى كەچتە ئۆيلىرىگە بارغاندا ئوقۇۋالسىلىمۇ بولىدىغۇ؟! قالغانلارمۇ سىلىدەك دىنىي زاتقۇ، ئۇلار چىداپ ئاڭلاپ ئولتۇرغان يەردە سىلە نېمىشقا ئولتۇرالماي قالىلا؟! بىز ئاشۇ يىراقتىن كېلىپ، ئائىلىمىزدىن ئايرىلىپ جاپا تارتىپ بۇ يەردە تۇزەش ئېلىپ بېرىۋاتساق، سىلە قوپۇپ بۇ تەرتىپنى بۇزىمەن دېسىلە، دەپ باقسىلا غەرەزلىرى زادى نېمە؟!

— مېنىڭ ھەرگىز يامان غەرىزىم يوق، ئۆزلىرى زىيالىي ئادەمدەك قىلىسىلا، ھۆكۈمەتنىڭ دىنىي ئەركىنلىك سىياسىتىنى ئوبدان بىلىسىلا، شۇنى بىلىپ تۇرۇپ نېمىشقا ناماز ئوقۇغىلى قويمايلا، ناماز دېگەن ۋاقتىدا ئوقۇشقا بۇيرۇلغان پەرز ئەمەسمۇ؟!

— مەخسۇماخۇن، ھاي-ھاي، مەخسۇماخۇن، ئۆپكىمىزنى بېسىۋالايلى، خاتالىقنى گەدەنگە ئالايلى! — دېدى نىياز مەخسۇمنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ، — ھېچكىم قىلمىغان خاتا ئىشنى قىلىپمۇ يەنە تەن بەرمەملا؟!

— مەن قايسى ئىشنى خاتا قىپتىمەن؟! ئوغرىلىق قىپتىمەنمۇ، ھۆكۈمەتكە مۇشت كۆتۈرۈپ چىقىپتىمەنمۇ، زادى نېمە قىپتىمەن، دەپ بېقىڭلارچۇ؟!— دېدى مەخسۇم ساقاللىرىنى تىترىتىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئۆتكۈر كۆزلىرىدىن ناھەقچىلىققا چىدىيالماسلىق ئالامەتلىرى ئوت ئۇچقۇنىدەك چېچىلىپ تۇراتتى.

— شۇنىڭغا يېقىنلىشىپ قاپلا،— دېدى باشلىق چىرايىنى ئۆزگەرتمەي تۇرۇپ.

— ئادەمنى تەتۈر قىينايدىغان سىلەردەك ئەمەلدارلار قاچانمۇ تۈگەر،— دېدى مەخسۇم خۇداغا ئىلتىجا قىلىۋاتقاندەك ئايانچلىق، ھەسرەتلىك تۈستە.

— بۇ ئادەم كەچكىچە ھۆكۈمەتنى، باشلىقنى تىللاپلا يۈرىدۇ، كاللىسىنىڭ سۈيى بار،— دېدى نىياز كۆزەينەكلىك باشلىقنىڭ يېنىغا يېقىن كېلىپ،— بالىسىنى ئوتتۇرا مەكتەپكە بەرمەي موللىغا بەرگەن ئادەم مۇشۇ، بۇ ئىشنىمۇ ئەمدى سۈرۈشتۈرىدىغان ۋاق كېلىپ قالدى!

نىياز بۇ گەپلەرنى پەس ئاۋازدا دېگەن بولسىمۇ سەمەت مەخسۇم ئاڭلاپ قالدى، ھېچ بىر ئىشنى ئۇنىڭدىن يوشۇرغىلى بولمايدىغانلىقىنى ئويلاپ ئۆزىنىڭ ھەم ئوغلىنىڭ كېيىنلىكىدىن ئەنسىرەپ، خۇدادىن ئاسانلىق تىلىدى.

بىر ھەپتىدىن كېيىن سەمەت مەخسۇم ئوغلى بىلەن بىللە يېزىلىق ساقچىخانىغا چاقىرتىلدى. ھىدايەت قارىدىن داۋۇت داموللامنىڭ گۇمانلىق ئىشلىرى توغرۇلۇق ھېچقانداق ئۇچۇرغا ئىگە بولالمىغان ساقچىلار ئۇنىڭ تېخى كىچىكلىكىنى، ئانچە بەك سىياسىي كاللىسى يوقلۇقىنى بايقاپ ئۆيىگە قايتۇرىۋەتتى، سەمەت مەخسۇمنى داۋاملىق تۇتۇپ تۇرۇپ تەربىيىلىدى.

ھىدايەت قارى ئاتىسىنىڭ ھالىدىن قايغۇرۇپ، بۇ ناھەق ئىشلاردىن كۆڭلى بۇزۇلۇپ ئۆيىگە كەلگۈچە ياش تۆكۈپ كەلدى؛

نىيازنىڭ شۇملۇقلىرىنى ئويلاۋېرىپ، ئاچچىق ئەلەمدىن چىشلىرى كىرىشىپ، مۇشتۇملىرى تۈگۈلۈپ كەتتى. ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتتى، ئايىمخان ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالدى. ئاتىسى قايتىپ كەلمىگەنسىرى ھىدايەت قارى كۈندىن كۈنگە تىت-تىت بولۇپ، نىيازغا بارغانسىرى ئۆچ بولۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە نىياز ھىدايەت قارىنىڭ ساقچىخانىدىن يېنىپ چىققانلىقىنى كۆرۈپ بىر مۇنچە سېسىق گەپ قىلىپ، ئۇنىڭ غەزەپ-نەپرىتىنى ئوت ئۈستىگە ياغ چاچقاندەك ئۇلغايتىۋەتتى.

مەھەللىدە ھىدايەت قارىنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپتە بىللە ئوقۇغان بىر ساۋاقدىشى بار ئىدى، ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيتتى، ھىدايەت قارىينى بەك ھۆرمەتلەيتتى. ئۇلارنىڭ ئۆيىدە تراكتور، تېلېۋىزور دېگەندەك ئوقەتلەر تەل ئىدى. ئۇ ھىدايەت قارىغا ئىچ ئاغرىتىپ، ھەر كۈنى كەچتە ئۇنى ئۆيىگە چاقىراتتى، بىللە تاماق يەپ بىللە تېلېۋىزور كۆرەتتى، ئۇنىمغىنىغا قويماي ئۆيىدە قوندۇرۇۋالاتتى. ھىدايەت قارى تېلېۋىزورغا قىزىقىپ قالدى. تېلېۋىزوردا ھەر كۈنى كەچتە بېرىلىدىغان «غەربكە ساياھەت»تىكى سۈن ۋۇكۇڭنىڭ سەپەر جەريانىدا قورقۇنچلۇق جىن-ئالۋاستىلارغا ئۇچراپ ئاخىر ئۇلارنى يەڭگەندىكى قىزىقارلىق، خەتەرلىك سەرگۈزەشتىلىرى ھىدايەت قارىينى بەكلا جەلپ قىلىۋالدى؛ ھەر بىر قىسمىدا چىقىدىغان ھەر خىل جىن-ئالۋاستىلار ئۇنىڭ جىنلار ھەققىدىكى بۇرۇنقى تەسەۋۋۇرلىرىنى قوزغاتتى. جىن-ئالۋاستىلار ھەقىقەتەن قورقۇنچلۇق ئىدى، سۈنۋۇكۇڭ ئۇلارنى بويسۇندۇرۇپ ماڭمىغان بولسا تاڭ سىنىڭ يولدا توسۇلۇپ قالاتتى، ھەتتا ئاشۇ ياۋۇز جىن-ئالۋاستىلارغا يەم بولۇپ كېتەتتى...

كەچتە ئۇخلاش ئالدىدا ھىدايەت قارى ساۋاقدىشى بىلەن سۈنۋۇكۇڭ ۋە جىنلار ھەققىدە ھەر خىل گەپلەرنى قىلىپ چىقاتتى.

— ئاتامۇ جىننى ئاشۇنداق قورقۇنچلۇق دېگەن، مەن زادى

كۆرۈپ باقمىدىم...ــــ دېدى ھىدايەت قارى بىر كۆڭلى كەچتە.
ــــ جىنلار سىزدەك ناماز ئوقۇيدىغان ئادەمگە ئۇچرىمايدۇ ــــ دېدى ساۋاقدىشى،ــــ جىن دېگەن ئەسكى ئادەمگە چېقىلىمىش، نىياز توختىغا جىن ئۇچراپتىكەن، خەق شۇڭا "نىياز توختى، جىندىن قوقتى" دەيدۇ.
ــــ قاچان؟ نەدە؟ــــ دېدى ھىدايەت قارى ھەيران ھەم خۇشال بولۇپ.
ــــ ئۆتكەن يىلى يازدا، نىياز توختى بازاردىن مەست چىقىۋاتسا تاش يولنىڭ بويىدىكى ھېلىقى زاراتلىقتىن بىر ئوت كۆرۈنۈپتىمىش، ئۇ يەردىن قىلىچ-نەيزىلەرنىڭ شاراق-شۇرۇق سوقۇلغان، ئادەملەرنىڭ چىقىرىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتىمىش. ئاندىن بىر ئۈزۈن چاپانلىق، قارا تۇماقلىق ئادەم يولدىن توغرىسىغا ئۆتۈپلا يوقاپ كېتىپتىمىش. نىياز توختى بۇنىڭدىن قاتتىق قورقۇپ ئىشتىنىغا سىيىۋېتىپتىمىش...
ھىدايەت قارى كۈلۈپ كەتتى، ساۋاقدىشى گېپىنى داۋاملاشتۇردى:
ــــ نىياز توختى جىنغا ئىشەنمەيمىش، لېكىن ئۇنىڭدىن قاتتىق قورقىمىش. خەق سورىسا"مەستلىكتە ماڭا شۇنداق بىر نېمىلەر كۆرۈنۈپ قالغان" دەيمىش، لېكىن ھەر بازار ئاخشىمى مەست چىقسا شۇ يولدا ماڭمايمىش...
ھىدايەت قارى نىيازنىڭ مۇنداقمۇ ئىشلىرى بارلىقىنى بىلىپ ئەجەپلەندى، ئۆزىچە بىر نەرسىنى قىزىقىپ ئويلاپ كەتتى. بۇ مەھەللىدە ھېچكىمدىن قورقمايدىغان، ھېچكىمنى ئۆزىگە تەڭ قىلمايدىغان نىيازنىڭ جىندىن قورقىدىغانلىقى ھىدايەت قارىنى ئۇنىڭدىن ئۆچ ئېلىش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشتۈرىدىغاندەك قىلاتتى. نىيازغا بولغان چەكسىز ئۆچمەنلىك ۋە ئاتىسىنىڭ بالدۇرراق قويۇپ بېرىلىشىگە بولغان ئىنتىزارلىق ھىدايەت قارىينى كېچىچە

ئۇخلاتماي ئۇنىڭ ھەر قىسما خىيال-تەسەۋۋۇرلىرىنى قوزغىۋەتتى، شۇنىڭغا ئەگىشىپ كاللىسىغا بىر ئاجايىپ ھەرىكەت پىلانى كېلىشكە باشلىدى: ئەنە ئۇ ئاتىسىنىڭ جۇۋىسىنى ۋە تۇمىقىنى تەتۈر كىيىدۇ، رەھمەتلىك ئاپىسىنىڭ ياغلىقى ياكى باشقا بىر پارچە رەخت بىلەن يۈزىنى يۆگەپ كۆزىنى ئوچۇق قويىدۇ. قولىغا ئەڭ ياخشىسى سۇنۋۇكۇڭنىڭ كالتىكىدەك ياكى جۇباجىنىڭ ئاسقىسىدەك بىر نەرسىنى ئالىدۇ، نىيازنىڭ ھويلىسىغا كىرىش ئۈچۈن باشتا بېغىدىن كىرىپ بىر يەرگە مۆكۈۋالىدۇ. ئەڭ ياخشىسى قاراڭغۇ چۈشكەن بولۇشى كېرەك. نىياز شۈمپەن باغقا بىر ئىش بىلەن كىرىدۇ، ھېچ بولمىسا بېغىدىكى ھاجەتخانىسىغا كىرىدۇ. ياق، ئۇنى ئۇنداق پاسكىنا يەردە پايلاپ يۈرمەسلىك كېرەك. ئەڭ ياخشىسى ئۇنىڭ ھويلىسىدىكى سامانلىقىقا كىرىۋالغان ياخشى، نىياز ئۇ يەرگە سامان ئالغىلى كىرىشى مۇمكىن، چۈنكى ئېشىكىگە كەچتە سامان سالمىسا بولمايدۇ... ئۇ سىۋىتىنى كۆتۈرۈپ قاراڭغۇ سامانلىقىقا كىرگەندە ئۇنىڭ كەينىدىن جىنىدەك پەيدا بولۇش كېرەك، ئۇ كەينىگە ئۆرۈلۈپ قارىغىنىدا مېنىڭدىن چۆچۈپ، پۇت-قوللىرىدا جان قالمايدۇ.... شۇ ۋاقىتتا دەيدىغان گېپىمنى دەۋالىمەن،” ئۇدۇل قوشناڭ ئەتە ئۆيىگە كەلمىسە پۇتۇڭ باسماس، قولۇڭ تۇتماس بولىدۇ، خوتۇن بالىلىرىڭمۇ پالەچ-لەقۋا بولىدۇ“ دەپ قورقىتىمەن. ئەگەر مېنى تونۇۋالسا قولۇمدىكى كالتەك بىلەن بېشىغا ئۇرۇپ ئايلاندۇرۇۋېتىمەن. ئۇ ھوشىنى يىغىپ خوتۇن-بالىلىرىنى تۇۋلاپ بولغىچە ئۆيىدىن قېچىپ كېتىپ بولىمەن، قاراڭغۇدا تونۇيالمايدۇ. خۇدانىڭ مەندەك يۇۋاش، مۆمىن بەندىسىدىن نىيازلا ئەمەس، مەھەللىدىكى جامائەتمۇ گۇمانلانمايدۇ....

ھىدايەت قارى بۇ خىياللىرىغا خۇددى شۇنداق بولىدىغاندەكلا ئىشىنىپ كەتتى، ئۆزىنى گويا ياخشى جىنىنىڭ ئىشىنى قىلىۋاتقاندەك، ھەقىقەت ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقاندەك ئويلاپ

خۇدادىن بۇ ئىشنىڭ ئاسان بولۇشىنى تىلىدى. ئۇ بۇ قالتىس پىلانلىرىنى ساۋاقداشلىرىغا ئېيتىپ ئۇلارنىڭ مەسلىھەتىنى ئالغىلى بېرىشنى ئويلىدى، لېكىن ئۇ ئۇخلاپ قالغانىدى. ھىدايەت قارى ئۇلارنىڭغا ئەڭ ياخشىسى بۇ پىلان ئىشقا ئاشقاندا ئاندىن ئېيتىش ۋە ئۇلارنى ھەيران قالدۇرۇش قارارىغا كەلدى.

ھىدايەت قارى ئەتىسى ھەممە نامىزىدا خۇدادىن ئاسانلىق تىلىدى. كۈن ئولتۇرغاندا ئاتىسىنىڭ جۇۋىسىنى، تۇمىقىنى ئوك كىيىپ (سامانلىققا كىرگەندىن كېيىن تەتۈر كىيىمەكچى بولدى)، ئاپىسىنىڭ قارا ياغلىقىنى يانچۇقىغا سېلىپ، ئاتىسىنىڭ كونىراپ جۇلقى چىقىپ كەتكەن پىيمىسىنى كىيىپ، بوۋىسىدىن قالغان تۆمۈر ئارىنى ئېلىپ، ئادەم يوق پۇرسەتتە نىيازنىڭ كەگرى بېغىغا ئوگۈشلۇق كىرىۋالدى، بۇ يەردە ئىت يوق ئىدى، قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەچكە بىر كىمنى پەرق ئەتمەكمۇ تەس ئىدى. ھىدايەت قارى باغ بىلەن ھويلىنىڭ پاسىلىدىكى شادا ئىشىكتىن ئاستا ئۆتۈپ، باغقا يانداش چوڭ سامانلىققا ئەپچىللا كىرىۋالدى، تۇماق ۋە جۇۋىنى تەتۈر ئۆرۈپ كىيدى، ياغلىق بىلەن يۈزىنى يۆگىدى؛ ئارىنى مەھكەم تۇتۇپ، تاشقىرىدىن كېلىۋاتقان تىۋىشلارغا ھوشيارلىق بىلەن دىققەت قىلدى. نىيازنىڭ خوتۇنى توكۇلدىتىپ سەي توغراۋاتاتتى، نىياز ئۇلارنىڭغا چىپىلىپ ئەزمىسىنى ئېزىپ بىر نېمىلەرنى دەيتتى.

— ئى كالا بىلەن ئېشەك ئاچ تۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ قارنىغا بىر نېمە بېرىڭلا، ھېلى قاراڭغۇدا قالسىلە، ئۇچاق بېشىدا بىر ئادەم تۇرسا بولار! — دېدى خوتۇنى.

— ھېلى باللار كەلسە قىلار، كۈندە ئىككى ۋاق ئېشەك، كالا بېقىپلا ئۆتەمدىم؟! — دېدى نىياز.

— ئەمەل تەگكەندىن بېرى بەك ھورۇنلىشىپ كەتتىڭلا، يېزىغا شاڭجاڭ بولغان بولساڭلا بەنچاڭدىن چۈشمەي يېتىۋالدىكەنسىلە-ھە!؟ شۇنچىلىك ئىشقىمۇ ئېرىنەمسىلە، باللارغا قاراپ تۇرغان بىلەن

ئۇلار قاچان كېلىدۇ؟! ئۇلاغ ئاچ تۇرىۋەرسە، كۈن بىلا قۇرۇق سامانىنى يەۋەرسە قىشتىن قانداق چىقىدۇ؟ سىلىغۇ بىرەر كۈن ئىسسىقسىز قالساڭلا ئوچاقنى بېشىڭلىغا كىيگۈدەك قىلىپ، قازان بېشىغا چېپىلىپ، بېشىمنى ئوماچ قىلىسىلە، شۇ بىچارە ئۇلاغلار ئاچ-ئۇسسۇز قالسا قانداق چىدايدىغاندۇ دېمەيسىلە!

— بولدى تولا قاينىماڭلا، بالىلارمۇ كەلدى ئەنە!

نىيازنىڭ ئون نەچچە ياشلىق ئىككى كەپسىز ئوغلى قويلىرىنى ھەيدەپ ھويلىغا كىردى.

— تۈزۈككىنە تويماپتۇ بۇ قويلار، سۇ ئىچتىمۇ؟— دېدى نىيازنىڭ خوتۇنى يەنە جىلىخورلۇق بىلەن سۆزلەپ.

— تويمىغان بولسا ھەلەپ بېرىڭلار، كالىغىمۇ، ئېشەككىمۇ تەڭ ھەلەپ بېرىڭلار، ئاپاڭلار بىر خوش بولۇپ كەتسۇن!— دېدى نىياز.

— يائاللا، ئىشقا بۇيرۇۋېرىدىكەن!— دەپ غۇدۇڭشىدى چوڭ ئوغۇل، ئاندىن ئۇ ئۇكىسىنى ئىشقا بۇيرۇدى،— ماڭە ئۇكام سەن سامان ئېلىپ چىقە!

— ئۆزەڭ ئەچىق، قورقىمەن!— دېدى ئۇكىسى.

— تازا بىر قورقۇنچاق ماڭقىكەن بۇ، قورقۇپ سېنى بىر جىن يەمدۇ؟! سامانىنى مەن ئەچىقسام ھەلەپنى ئۆزەڭ ئېتىسەن!

— مەن ئېتەلمەيمەن، ئاتام ئەتسۇن.

— ھەي گۇي، ئاكاڭغىغۇ بەس سال، ئەمدى ماڭىمۇ بەس سالامسەن؟! ھەلەپ ئەتمىسەڭ ئەتە بازارلىق پۇل يوق ساڭا، ئاتاڭنىڭ ھازىر زۆرۈر ئىشى چىقىپ قالدى،— نىياز گېزىتنى كۆتۈرۈپ ھاجەتخانىغا ماڭدى.

نىيازنىڭ چوڭ ئوغلى سىۋەتنى ئېلىپ سامانلىققا كىردى، ئۇكىسىنى قورقۇنچاق دەپ ئەيىبلىگەن بىلەن بۇ قاپقاراڭغۇ سامانلىققا كىرىپلا ئۆزىمۇ سەل قورقۇپ قالدى، تۆت بۇلۇڭغا ئالاڭ-بۇلۇڭ قارىۋەتتى، قاراڭغۇلۇققا ماسلىشىۋاتقان كۆزى نېرىقى بۇلۇڭدا

كۆتەكتەك قاپقارا نەرسىنىڭ تۇرغانلىقىنى، بۇنىڭ قويمۇ، موزايمۇ ئەمەس بەلكى ئادەمدەك كۆرۈنۈۋاتقانلىقىنى بايقاپ ئۈلگۈردى، سىنچىلاپ يەنە قارىدى، تۇماق ۋە جۇۋىسى ئېنىق پەرق ئەتتى. ھىدايەت قارى قىمىرلىماي، بېشىنى ئىچىگە تىقىۋېلىپ ئولتۇرغان بولسىمۇ دەككە-دۈككىدە يۈرەكلىرى پوكۇلداپ، چوڭراق تىنىشقىمۇ جۈرئەت قىلالماي، دېمى سىقىلىپ كەتتى، نىيازنىڭ ئوغلى سىۋەتنى تاشلاپ، ھويلىغا قېچىپ:"ۋاي ئوغرى، سامانلىقتا بىر ئوغرى تۇرىدۇ! " دەپ ۋاقىرىغاندىلا ئىشنىڭ چاتاقلىقىنى پەملەپ، ھودۇققىنىدىن نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي، كاللىسىنى ھېچنېمىگە ئىشلىتەلمەي قالدى؛ سامانىنى ئارا بىلەن ئۆرۈپ ئارىسىغا كىرىۋېلىشنى ئويلىدى، لېكىن بۇنىڭدا بەرىبىر تۇتۇلۇپ قالاتتى. نىيازنىڭ خوتۇنى كىچىك ئوغلىنى ئاتىسىنى باغدىن چاقىرىپ كېلىشكە بۇيرۇپ، ئاندىن چوڭ ئوغلىغا:"ئادەمنى ئالدىما، قېنى كۆرستە ماڭا! " دەپ جاۋىلدىغىنىچە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتاتتى، سامانلىققا كىرەيلا دەپ قالغانىدى. ھىدايەت قارى ئىشىكنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋالدى، ئانا-بالا ئىشىكتىن ئۇدۇللا كىرىپ:" قېنى-قېنى! " دەپ قاراپ بولغىچە ئارىنى قولتۇقلاپ ھويلىغا قاچتى؛ لېكىن ئۇچىسىغا ئېغىر ھەم ئۇزۇن جۇۋىسى كىيىۋالغاچقا، پۇتىدىكى پىيمىمۇ قولاشمىغاچقا تېز قاچالمىدى، ئۇنىڭ كەينىدىنلا قوغلاپ كېلىۋاتقان نىيازنىڭ خوتۇنى ئوغلىغا ۋاقىرىدى:

— تېز بول، دەرۋازىنى تاقىۋال!

ئوغلى قوي توسۇپ يۈرۈپ، يۈگۈرۈشكە ماھىر بولۇپ كەتكەچكە، قۇيۇندەك چېپىپ بېرىپ دەرۋازىنى تاقاپ ئىلمەك سېلىۋالدى. ھىدايەت قارى چىقىش يولىنى توسۇپ قويغان، مۇناپىق ئاتىسىنى مۇت دورىغان، ھەممە ئىشنى بۇزغان بۇ ھاكاۋۇر شۇمنىڭ ئوساللىقىدىن قاتتىق غەزەپلەندى، ئويلىغان مەقسەتكە يېتەلمىگەنىنىڭ ئۈستىگە"ئوغرى" دېگەن بۇ ئىنتايىن سەت ھەم

قورقۇنچلۇق ئاتاققا قىلىشتىن دەھشەت قورقتى؛ قەلبى ئۆچمەنلىككە تولدى ھەم ئىككىلەنمەيلا تۆمۈر ئارىنى ئۇنىڭغا شىلتىپ كەلدى. "ئوغرى" دىن قورقۇپ كەتكەن چوڭ ئوغۇل ئۆزىنى قاچۇردى، ئەمما ئاپىسى ئارقىدىن ئالۋاستىدەك بەھەيۋەت، پالۋاندەك غەيۇر قىياپەتتە "ئوغرى"نى تىللىغىنىچە ئىتىلىپ كېلىۋاتاتتى:

— قاچمەن دىمە، قېچىپ باقە قېنى، قېچىپ قۇتۇلغىنىڭنى بىر كۆرەي، خەلقى ئالەم ئالدىدا رەسۋا بولمىغىنىڭنى بىر كۆرەي! ھەي نىياز، چاققان كېلىڭلا، ما ئوغرى قاچاي دەۋاتىدۇ، قېچىپ نەگە بارالايدىكىن قېنى، بىر كۆرۈپ باقايلى! ھەي خالايىق، كۆردۈڭلارمۇ ما پىستەك ئوغرىنى، يۈزىنى ياغلىقتا ئېتىۋاپتۇ تېخى، ھازىرلا يۈزىنى ئېچىپ رەسۋا قىلىۋېتىمەن، بەك سەت رەسۋا قىلىۋېتىمەن! قاچقانغا تويىدۇ ھېلى، يۈزىنى نەدە كۆتۈرۈپ يۈرۈيدىكىن بۇ پىستەك ئوغرى! ۋوي رەسۋا ئوغرى! ئوڭلاپ بىر نان تېپىپ يېيەلمەي خەقنىڭ ئۆيىگە چۈشكەن نومۇسسىز ئوغرى! ئوغرىلىق قىلغۇچە دېۋانىلىق قىلساڭمۇ بىر نان بېرىمىز ھەي ئوغرى، ئالدىغان نەرسە تاپالماي ئارىنى كۆتۈرۈپ ماڭدىڭمۇ ئوغرى، قويە ئارىنى، چىرايلىقچە قوي!...

زەھەرلىك يىلاندەك قوغلاپ كېلىۋاتقان بۇ جاۋىلداق ئايالنىڭ زۇۋانى ھىدايەت قارىغا بەئەينى جىن-ئالۋاستىنىڭ چىقىراشلىرىدەك ئاڭلاندى، يالغان جىن-ئالۋاستى بولمەن دەپ رەسمى ئالۋاستىغا يولۇققان ھىدايەت قارىغا "ئوغرى" دېگەن بۇ زەھەرلىك گەپ نەشتەردەك سانچىلىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى دەھشەت مۇزلىتىۋەتتى. ئۇ نىيازنىڭ ھويلىسىغا كىرگىنىگە ئىچىدە قاتتىق پۇشايمان قىلىپ دات-پەرياد چېكىۋاتقان، بۇ ئويۇننى ھېچكىمگە ئۇقتۇرمايلا يىغىشتۇرۇشقا ئۇرۇنۇۋاتقان، پەرۋەردىگارىغا ئىچ-ئىچىدىن تەۋۋە قىلىۋاتقان بولسىمۇ ئەمدى كېچىككەنىدى؛ بۇ ھويلىغا دوزاختا سولانغاندەك سولىنىپ، ھېچبىر نىجاتلىق يولى تاپالمايۋاتاتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ يۈرىكى ئاچچىق زەرداپ بولۇپ ئېرىۋاتاتتى، جاھاندىكى

بارلىق گۈزەل، قەدىرلىك نەرسىلەر باللىق قەلبىدىن يوقلىپ كېتىۋاتاتتى، نىيازنىڭ خوتۇنى بولسا بەئەينى ئىبلىس، ئۇنى جەھەننەمدىكى قان-يىرىڭغا ئىتتىرىدىغان ياۋۇز ئىبلىس، ئۇنى ئۆز چاڭگىلىدىن قويۇپ بەرمەيۋاتقان يامان ئالۋاستى— يىرگىنىشلىك ۋە قورقۇنچلۇق ئادىمىي ئالۋاستى بولۇپ كۆرۈنۈۋاتاتتى. دەل مۇشۇنداق ئەھۋالدا ھىدايەت قارى ئۆزىنىڭ تەقدىر پېشانىسىگە پۈتۈلگەن بۇ يامان قىسمەتنى ئاللاھنىڭ ھەق ئىرادىسى بىلەن ئۆزگەرتىش نىيىتىگە كەلدى. ئۆزىنىڭ قىلدەك مەنپەئەتنى پىلدەك چوڭ بىلىدىغان بۇ جاھىل، جاۋىلداق ئايال ئۆمرىدە گويا ئوغرى كۆرۈپ باقمىغاندەك، ئۆمرىدە بىر قېتىم ئوغرى تۇتىۋېلىشنى شەرەپ ھېسابلايدىغاندەك، ئېرىگە ۋە مەھەللە كويغا ئۆزىنىڭ بوش ئايال ئەمەسلىكىنى كۆز-كۆز قىلىدىغاندەك ئەلپازدا ھىدايەت قارىينى قىسماققا ئېلىۋالغانىدى، ئەقلىدىن ئېزىپ ساراڭغىلا ئايلانغانىدى. ساق ئادەمنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىدا ئەسەبىيلىشىش ھەم ساراڭ بولۇش ئىستىكى دائىم قوزغۇلۇپ تۇرسا كېرەك، ئۇنىڭ بۇ"پەستە ئوغرى"نىڭ جامالىنى كۆرۈشكە ئىنتىلىشى ئاشكارە مەنپەئەتپەرەسلىكتىن ھەم يوشۇرۇن ساراڭلىقتىن ئىدى.

ھىدايەت قارى ئۆزىنىڭ گۇناھسىزلىقىغا، دەرۋازىدىن ھېچ توسقۇنسىزلا چىقىپ كېتىشكە تامامەن ھەقلىق ئىكەنلىكىگە ئىشەنچ قىلغانچە، ئۆزىگە ناھەق بەتنام چاپلاپ، ھەقتائالانىڭ بىر ياخشى بەندىسىگە نىجاتلىق بەرمەيۋاتقان بۇ ئىبلىس ئايالنىڭ بوزۇق قېنىنىڭ ئېقىشىنى، ھەتتا ئۆلۈشىنى ھەقلىق ھېسابلىدى.

نىيازنىڭ خوتۇنى ئېرىنى تووۋلاپ، بايىقىدەكلا ۋاتىلداپ شالىنى چېچىپ تۇراتتى:

— ماڭا بىر قارىغىنا ھەي شەرمەندە ئوغرى! چىرايىڭغا بىر تۈكۈرەي!

نىيازنىڭ خوتۇنى ھىدايەت قارىغا ھەدەپ يېقىنلىشىشقا

ئۇرۇنۇپ، ئۇنىڭ قولىدىكى ئارىنى تۇتۇۋېلىشقا قەستلەيتتى. ھىدايەت قارى ئارىنى قاراملىق بىلەن شىلتىپ ئۇنى يېقىن كەلتۈرمەيتتى. شۇ ئەسنادا باغ ئىشىكىنىڭ ئېچىلغان، نىياز ۋە ئۇنىڭ كىچىك ئوغلىنىڭ يېقىنلاپ كېلىۋاتقان تىۋىشلىرى ھىدايەت قارىينى قاتتىق ساراسىمىگە سېلىۋەتتى. ھىدايەت قارى دەرۋازىنى ئېچىشقا ئىمكان بەرمەي ھەر تەرەپتىن قىستاپ كېلىۋاتقان "ئىبلىسلار"غا قاراپ تەمتىرەپ كەتتى، ئۇلارغا ئۆزىنى تۇتتۇرۇپلا قويسا تۆگەشكىنى شۇ ئىدى، نىياز يېتىپ كەلسىلا ھىدايەت قارىينىڭ بۇرنىدىن يەنە بۇلاق ئاچاتتى، ئۇنىڭ ھەر قانداق سۆزىگە قۇلاق سالمايتتى، ئەتىسى جامائەت ئالدىدا رەسۋا قىلاتتى. نىيازنىڭ خوتۇنى ئېرىنىڭ تىۋىشىنى تۇيۇپ كۆچكە تولۇپ، سەل نېرىدا تۇرغان قومۇش سۈپۈرگىنى قولىغا ئېلىپ ۋاتىلداپ دېۋەيلەپ كەلدى:

— سەن ئوغرى ساقلاندىنى تونۇپ قويدۇم، قېنى تۇتۇلمىغىنىڭنى بىر كۆرەي!

ھىدايەت قارىنىڭ بېشىغا قومۇش سۈپۈرگىنىڭ چىۋىقلىرى تەگكىلى تۇردى، ئۆزىنى ئوڭشاپ بولغىچە يەنە بىر زەربە يەپ كۆزىگە قان تولدى، ئۈچىنچى تاياق تېگىپ بولغىچە ئۇچلۇق تۆمۈر ئارىنى ئۇ "رودۇپاي ئالۋاستى"غا غەزەپ بىلەن قاتتىق شىلتىدى. دەل شۇ دەقىقىدە ئۇ شور پېشانە ئايال قاراڭغۇلۇقتا ئارىنىڭ ئۇچىنى پەرق ئېتەلمەي، سۈپۈرگىنىڭ سالمىقى بىلەن تەڭلا پەسكە ئېگىشكەنىدى، تۆمۈر ئارىنىڭ ئۆتكۈر ئۇچلىرى ئۇنىڭ بويىنىغا ناھايىتى كۈچلۈك بېسىم بىلەن سانچىلىپ، نەچچە يەردىن تېشىپ كىرىپ كەتتى، بويىنىدىكى مارجانلىرى شۇ ھامان قانغا بويالدى؛ ئۇ ئۇشتۇمتۇت ھەم قاتتىق زەربىدىن جان ئاچچىقىدا ئېچىنىشلىق ئىڭراپ، بوغۇزلانغان ئىنەكتەك خاقىراپ يەرگە يىقىلدى؛ ئۇنىڭ تاۋۇش پەردىسى تامامەن بۇزۇلغاچقا قاتتىق ۋاقىرىيالمىدى، باياتىن تىنجىمىغان زۇۋانى ئەمدى

ئەمدى ئەبەدىي جىمىققاندەك قىلاتتى. نىياز ۋاقىراپ يىقىنلاپ كېلىۋاتاتتى. ھىدايەت قارى قاتتىق قورقۇپ كەتتى؛ ئارىنى تاشلاپ، دەرۋازىنى ئېچىپ، يولغا چىقىپلا، كېيىۋالغان ھەممە نىمىسىنى ئىشىكى ئالدىدىكى ئېرىققا سىيلىپ تاشلاپ، ئۆيىگىمۇ كىرمەي جىنىنىڭ بارىچە يۈگۈرۈپ مەھەللىدىن يىراقلاپ كەتتى.

"بۇنىڭ ھەممىسى پەرۋەردىگار بەلگىلىگەن تەقدىر" دەپ ئويلايتتى ھىدايەت قارى،"بۇ تەقدىردىن قېچىپ قۇتۇلالمايمەن، ئەگە قاچسامۇ ھامان تۇتۇلماي قالمايمەن، لېكىن نىياز دېگەن شۇمپەنگە ئۆلسەمۇ تىز پۈكمەيمەن! پەرۋەردىگارىم مېنى ئەسلىدە شۇ ئىبلىسنىڭ قېنىنى ئاققۇزۇشقا، ئاتام بىلەن ئىككىمىزنىڭ ناھەق تۆكۈلگەن قېنىنىڭ خۇنىنى تۆلىتىۋېلىشقا نېسىپ قىلغان بولسا ئۇبدان بولاتتى، دەردىم چىقاتتى، ھېلىمۇ ئۇنىڭ خوتۇنىنىڭ ھارام قېنى ئاقتى، ئالۋاستى خوتۇن! ئۆزىگە ئۆزى قىلدى، مېنى شۇنىڭغا قىستىدى، خوپ بولدى! پەرۋەردىگارىم مېنىڭ پاك، خالىس نىيىتىمنى بىلىپ تۇرىدۇ، پەرۋەردىگار يەر يۈزىدە بۇزۇقچىلىق قىلماڭلا، ناھەق قان تۆكمەڭلا دېگەن، لېكىن مەن ھەق قان تۆكتۈم! مەندە گۇناھ يوق، پەرۋەردىگار ئۆزىنىڭ سادىق بەندىلىرىنى ھەرگىز يامان ئاقىۋەتكە قويمايدۇ، پەرۋەردىگار مېنى ئاشۇ ئىبلىسلارنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتقۇزدى، گۇناھ ئۇلاردا، ئۇلار ئۆزلىرىگە پالاكەت، ھالاكەت ئىزلەپ كەلگۈچىلەر، ئۇلار پەرۋەردىگارنىڭ قارغىشىغا ئۇچرىغۇچىلار! ئۇلار بۇ ئالەمدىمۇ ئۇ ئالەمدىمۇ ياخشى كۈن كۆرمەيدۇ!... ".

ھىدايەت قارى ئۇزاق يول بېسىپ سۆگەتتال مەھەللىسىدىكى داۋۇت داموللامنىڭ ئۆيىگە كەلدى. داموللاممۇ ساقچىخانىغا چاقىرتىلىپ كەتكەن بولغاچقا قۇشناچىم ئۇنى كۈتۈۋېلىپ ئۆيىگە باشلىدى، ئۇنىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايى، ۋەھىمىلىك پىلدىرلاۋاتقان كۆزىگە قاراپ بىرەر ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى پەملىدى.

دە، گەپ سورىدى. ھىدايەت قارى بولغان ئىشنى ئۆزىنى ئاقلىغاچ بايان قىلدى؛ ئەمما ئىچ-ئىچىدىن تىترەپ، چىشلىرى كاسىلداپ، تىلى ئىلمەكلىشىپ گەپىنمۇ تۈزۈك قىلالماي قالدى. قۇشناچىم ھاڭ-تاڭ قالدى، بۇ ۋەقەنى ھىدايەت قارىنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلىمىغان بولسا ھەرگىز ئىشەنمەيتتى. قۇشناچىم ئۇنى ئۇخلىتىپ قويۇپ ئويغا چۆمدى. ئۇنى بۇ يەردە يوشۇرۇپ قېلىشقا بولمايتتى، يەنە كېلىپ بۇ قارىمنىڭ كاشىلىسى بىلەن داۋۇت داموللامۇ تۈرمىدە يېتىشى مۇمكىن ئىدى. قۇشناچىم ئەتىسى بامداتتىن يېنىپلا كەنت سېكرېتارىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى.

نىيازنىڭ خوتۇنى دوختۇرخانىغا ئاپارغىچە قانسىراپ ئۆلدى، ھىدايەت قارى ئۇنىڭ قاتىلى دەپ بېكىتىلىپ قولغا ئېلىندى. نىياز بۇنى بىلگەندىن كېيىن ئىنتايىن ھەيران قالدى. ساقچىخانىغا بېرىپ ساقچىلارنىڭ توسقىنىغا ئۇنىماي ئۇنى تىللاپ، ئۇرۇپ-تېپىپ كەتتى، ساقچىلارغا نېرۋىسىدىن ئاداشقان بۇ مەخلۇقنىڭ ئاۋۋال ئوغرىلىققا چۈشۈپ تۇتۇلۇپ قالغانلىقىنى، ئۆزى ھاجەتخانىدىن چىقىپ بولغىچە ئايالىنىڭ گېلىغا ئارا سانچىۋېتىپ قېچىپ كەتكەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ ئۆلگۈرۈپ بارالمىغىنىدىن ئۆمۈرۋايەت پۇشايمان قىلىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بولۇپ، قاتىلنى كىچىك دەپ ئولتۇرماستىن ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىش كېرەكلىكى، ئۆزىنىڭ قانغا قان، جانغا جان ئالىدىغانلىقى، بولمىسا سوت بىلەن ئاخىرىغىچە دەۋا قىلىشىدىغانلىقى ھەققىدە داۋراڭ سالدى .

قاتمۇ قات دەھشەتلىك زەربىلەردىن ئۇجۇقۇپ كەتكەن ھىدايەت قارى ھەقىقەتەن ئەقلىدىن ئازغان ئادەمدەك بولۇپ قالدى، سوراق جەريانىدىمۇ ئالجۇقا سۆزلەپ، گېپىنىڭ باش-ئاخىرى باغلاشمىدى. ساقچىلارمۇ” بۇ بالىنىڭ نېرۋىسى جايىدا ئەمەسكەن، سوراق قىلغىنىمىز بىكاركەن، ئۇنىڭ قىلمىشلىرى ئېنىق بولغاندىكىن ھازىرچە تۈرمىدە يېتىپ ھۆكۈم كۈتسۇن“ دېگەن

پىكىرگە كېلىپ ئۇنى ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسىگە يوللاپ بەردى.

سەمەت مەخسۇم يېرىملىق ساقچىخانىنىڭ سوراقخانىسىدا تۇرغان بىر ھەپتە ئىچىدە ھېچ ئىش قىلالماي، نامىزىنىمۇ ئوقۇيالماي، يوقىلاڭ بەتنام ۋە ئارتۇقچە گەپ-سۆزلەردىن جىلە بولۇپ، ئاچچىق يۇتۇپ، تەن سالامەتلىكى كۆنسېرى ناچارلاپ كەتتى، ئوغلىنىڭ قاتىللىق قىلغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلاپ قىلچە ئىشەنمىگەن بولسىمۇ، كېيىن ھەقىقەتەن راستلىقىنى بىلىپ ھوشىدىن كەتتى.

ھىدايەت قارى ھېچكىم ئويلاپمۇ باقمىغان بىر زور ۋەقە پەيدا قىلغاچقا پۈتۈن مەھەللە كوي توۋا دەپ ياقىسىنى تۇتۇشاتتى، ئىشنىڭ تەپسىلاتىنى بىر-بىرىدىن سورىشاتتى، ھىدايەت قارىدەك ئاشۇنداق ئەخلاقلىق، مۆمىن، نازۇك بىر بالىنىڭ ئۆزىدىن يوغان بىر ئايالنى ئۆلتۈرۈۋەتكىنىگە ئۆلارنىڭ زادىلا ئەقلى يەتمەيتتى، "ئۇ خوتۇندىمۇ گۇناھ بار، بېشەملىكى ئاخىر ئۆزىنىڭ بېشىغا چىقىپتۇ" دېيىشەتتى، ھىدايەت قارىغا بېرىلىدىغان كېسىم توغرىلىق ھەر خىل پەرەزلەرنى قىلىشاتتى.

دەھشەتلىك ئازابنى تىل بىلەن ئىپادە قىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى، سەمەت مەخسۇم خۇدادىن ئەجەل يەتكۈچە ھەم ئوغلىغا كېسىم كەلگۈچە بارلىق كۈلپەت ۋە خانىۋەيرانلىقىقا چىداپ ياشاش قارارىغا كەلدى، ئايىمخانىمۇ ئۇنىڭغا گويا ۋاپادار ئايالدەك كۆيۈنۈپ، ئۇنىڭ ياشاش ئىستىكىنى پەيدا قىلىپ تۇراتتى. ئۇ دوختۇرخانىدا بىر ئاي يېتىپ ئاران ئەسلىگە كەلدى، داۋالىنىش پۇلىنى ئايىمخانىنىڭ مەسلىھەتى بىلەن ئالتۇن بىلەيزۈكنى سېتىپ تۆلىدى.

سەمەت مەخسۇم تېخىمۇ غېرىبلىشىپ كەتكەن ئۆيىگە يېنىپ كەلدى. ئەتىسى كەچتە شام نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ، ياش تۆكۈپ ئۇزاق دۇئا قىلىپ ئوغلىنىڭ ئۆمرىنى تىلەپ ئولتۇراتتى، ئۆيگە نىياز تۇيۇقسىز كىرىپ كەلدى؛ مەخسۇم گويا ئەزرائىلنى كۆرگەندەك چۆچۈپ كەتتى. نىياز گەپ- سۆز قىلماستىنلا كېلىپ مەخسۇمنىڭ

ئۆچكە ساقىلىنى كاپپىدە تۇتۇپ، بېشىغا نەچچە مۇشت ئۇرۇۋەتتى، يۈزىگە تەستەك سالدى، ئارقىدىن بۇقىدەك ھۆكىرىدى:

— ھۇ پوق ساقال موللام، ھۇ نىجىس موللام، ئۆزەڭنىڭ بېشىغا بالا تېرىدىڭمۇ مانا! بالاڭ ئادەم ئۆلتۈردىغۇ مانا! بالاڭنى موللىغا بېرىپ تويدۇڭمۇ ئەمدى! بالاڭنى ئوبدان تەربىيىلمەي ئۇنى ئاخىرى ساراڭ، قاتىل قىلىپ چىقاردىڭغۇ مانا! خوتۇنۇمنىڭ قىساسىنى ئەسلى سەندىن ئالسام بولاتتى، خەير، ئۆزەمگە ھاي بېرەي! ئۆتكەندە بالاڭنىڭ بۇرنىدىن كىچىككىنە قان ئاققىنىغا شۇنچىۋالا قىلىپ ئۆيۈمگە ئىككىڭ باستۇرۇپ كىرگەنتىڭ، ئەمدى بۇنىڭغا نېمە دەيسەن، جانغا جان تۆلەمسەن؟!

— قۇلۇڭنى تارت، گەپ بولسا جىم تۇرۇپ قىل!— مەخسۇم بوغۇلۇپ كەتتى، نىيازنىڭ تاياقلىرىنى توراپ بولالماي جان ئاچچىقىدا ئىڭراپ كەتتى،— بالامنىڭ دەردىمۇ يېتىپ ئاشىدۇ ماڭا، ئاغرىقچان ئادەمنى ئايا!

نىياز ئۇرۇشتىن توختىدى، ئارقىدىن سەمەت مەخسۇمنىڭ يۈزىگە شالاقىدە بىرنى تۈكۈرۈۋېتىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

—ماڭا بويسۇنمىغانلىقىڭ، گېپىمگە كىرمىگەنلىكىڭ ئۈچۈن مانا خۇدايىم ئاخىر جاجاڭنى بەردى، بالاڭ ئەسلى مەكتەپتە ئوقۇپ ساق ئادەم بولۇپ چىقاتتى، سەن ئۇنى ساراڭ قىلدىڭ، جىنايەت سەندە، لېكىن ھۆكۈمەت سېنى ئەمەس، قاتىللىق قىلغان بالاڭنى تونۇيدۇ! ئاغرىق باھانىسى بىلەن ساقچىدىن قۇتۇلدۇم دەپ ئالدىراپ خوش بولما، مەنلا بۇ يەردە باشلىق بولۇپ تۇرىدىكەنمەن، سەندەك پالاكەت موللامغا بۇ مەھەللىدە ئەمدى كۈن يوق! ئەتىلا ئۆيۈڭنى سېتىپ بۇ يەردىن يوقال، باشقا يەرگە بېرىپ يەر تېرامسەن ياكى قەلەندەرچىلىك قىلامسەن كارىم يوق، سەن بىلەن بۇ يەردە قوشنا بولۇپ ئولتۇرۇش ئەمدى ماڭا ھارام! بۇ يەردىن يوقىلىدىغانلا ئىشىڭ بولسا، ئۆي ساتىدىغان ياكى كۆچىدىغان ئىشىڭ بولسا

رەسمىيەتلىكىنى مەن دەرھال بېجىرىپ بېرىمەن!

نىياز بېشىنى تۇتۇپ ناھايىتى بىچارە ھالەتتە ئولتۇرۇپ قالغان سەمەت مەخسۇمنى يەنە چەكسىز خورلۇق ۋە ئازاب-ئوقۇبەتكە تاشلاپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. مەخسۇم نىيازنىڭ قولىدىن ھەر قانداق پىشكەللىكنىڭ كېلىدىغانلىقىنى ئويلاپ، پەرۋەردىگاردىن ئاسانلىق تىلەپ بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى.

قىيامەتلىك كېسەل

1

غوجامنىياز ئاخۇن:

مۇشۇ كۈنلەردە ماڭا مەسچىت بىلەن مازارلىقتىن بۆلەك ھېچنەرسە قەدىناس كۆرۈنمەيدۇ، ئۆلۈمنىلا ياد ئېتىمەن. تېنىم ئاجىز، ئۆزۈن يول ماڭالمايمەن، كۆزۈم بىر نەرسىلەرنى غۇۋا كۆرىدۇ. كىيىملىرىم كونا، يۇيۇقسىز. ھاشىيخان باقمىغا كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ قەدرى يامان ئۆتۈلۈشكە باشلىدى. ئۇنى ئاز دەپ ئوغلۇم خوتۇنىنى قويۇۋېتىپ، ئوتتۇز كەپتەر ئېلىپ، شۇنى بېقىپ، ئۆگزىدە ئۇنىڭ تاماشاسىنى كۆرۈپ ھاڭۋېقىپ يۈرىدۇ.

بىر جۈمە كۈنى ئېشىكىمگە مىنىپ چوڭ جامەگە باردىم، مازارغا كىرىپ ھاشىيخاننىڭ روھىغا دۇئا قىلدىم، تۇرۇپلا ئۆزەمگە كولاتقان تاش گۆرلۈككە كىرىپ باققىم كەلدى، مەن گۆردىن قورقىدىغان ياش ئادەم ئەمەس، قېرىدىم، تەقۋالىقىمنى سىنايدىغان پەيت كەلدى، ئادەم دېگەن تۇپراقتىن يارالغان مەخلۇق تۇرسا گۆردىن نېمە قورققۇلۇق؟! گۆرگە كىرىپ يېتىپ باقتىم، ياخشى كولىنىپتۇ، تېنىم ئازادە پاتتى، يەرنىڭ ئاستى ئۈستىدىن ئىللىق ئىكەن، تېخى كۈن نۇرىمۇ ئاندا-ساندا ماراپ قويىدىكەن. توساتتىن ئېشىكىم ھاڭراپ كەتتى. مەن لەھەتتىن ئالدىراپ چىقىپ نېرىغا بويۇنداپ قارىدىم، ئېشەك سەل يىراقتا باغلاقلىق تۇرغان يەنە بىر قارا ئېشەككە بويۇننى سوزۇپ قاتتىق ھاڭرىغىلى تۇرۇپتۇ. ھارام مەخلۇق دېگەن بەربىر قىلىدىغىنىنى قىلىدۇ-دە! مەن سەپرايىمغا بەس كېلەلمەي ئاياق

بىلەن ئىشەكنىڭ دۇمبىسىگە نەچچىنى ئۇرۇۋەتتىم.

ئىشەككە قاراپ ئويلىنىپ قالدىم: ئۇنىڭ گۆشى هارام، كۈچى هالال. قوي هالال، ئەمما كۈچ بەرمەيدۇ. پەقەت ئۇنىڭ گۆشىلا ئادەمنىڭ كۈچ-قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ. ئادەمنىڭ گۆشى هارام، كۈچى هالال، بۇ يېرى ئىشەك بىلەن ئوخشاش، ئادەم بىلەن ئىشەكنىڭ پەرقىنى خۇدا پەقەت ئەقىل- ئېتىقاد بىلەن ئايرىغان. شەپقەتلىك ئاللا ئادەملەرگە شۇنداق ئېسىل نېمەتنى بەرسە نۇرغۇن ئادەم ئىشەكتەك بىئەقىل، بىهايا ياشاپ، چىشىنىڭ بارىدا گۆش چايناپ جېنى هەلقۇمغا كەلگەندە ئاندىن ئاخىرەتلىكىنى ئويلايدۇ.

خىلمۇ خىل گۇناھ، گۇمراھلىق، پاسىقلىق قاپلىغان بۇ جاھاندا يەنە نېمىگە تارتىشىپ ياشايدىغانلىقىمنى هېچ بىلمەيمەن، مەئىشەتكە تويمايمەن، كۆزۈم كۆڭلۈمنىڭ سېرىقىنى كۆرۈشنى ئىستەيدۇ. بۇ قېرى جېنىمدا، قېنىمدا نەپسانىيەت شەيتانلىرى يۈگۈرەپ يۈرۈيدۇ، ئۇششاق باللاردەك قىيا-چىيا قىلىپ، كاللامنى قاپاقا كىرىۋالغان هەرىلەردەك غوڭۇلدىتىپ، كۆزۈمنى ئالچەكمەن قىلىپ، كۆڭلۈمنى ۋەسۋەسىلەرگە سالىدۇ.

شۇ ئەسنادا مەزىننىڭ جۈمە نامىزىغا ئېيتقان ئەزان ئاۋازى ئاڭلاندى. جۈتىبدىن كېيىنكى پەرز نامازغا ئىمامىلىق قىلىۋاتقان كىشى ئاكام ئىمامنىياز قارى بولۇپ، ئۇنىڭ قەددى مېنىڭدىن راۋرۇس، سەللىسىمۇ مېنىڭكىدىن چوڭ ئىدى. ئاللا ئۇنىڭغا خۇش ئاۋازنى بەرگەن بولۇپ، قىرائەت قىلسا جامائەتنى چوڭقۇر سۈكۈتكە، گۇناهى ئۆزىگە ئايانلارنى ئاهۇ نادامەتكە چۆمدۈرۈۋېتەتتى. جۈمەدىن كېيىن پېشىن نامىزىنىمۇ ئوقۇۋېتىپ، مەسچىتتىن چىقىپ ئاتا-بوۋىلىرىمىزنىڭ، جۈملىدىن جىمى رەهمەتلىكلەرنىڭ روھىغا دۇئا قىلىۋېتىپ ئاندىن ئۆيگە قايتىشقا تەمشەلدىم؛ ئىشەككە مىنىپ چوڭ يولغا بۇرۇلۇشۇمغا جامائەتكە قوشۇلۇپ پىيادە كېتىۋاتقان ئاكام ماڭا (بەلكىم سەللەم ياراشمىغان بولسا كېرەك) چوڭ سۈپەت هەم مەغرۇرانە

بىزارلىق بىلەن يالتىيىدە قاراپ قويدى، ئېشەكتىن ئىختىيارسىز چۈشۈپ، توپىقا قوشۇلۇپ ماڭدىم. جامائەت ئۆيلىرىگە بىر-بىرلەپ تاراپ بولغاندىن كېيىن ئىككىمىزلا قالدۇق. بىزنىڭ مەھەللە سايغا يېقىن بولغاچقا، يەنە خېلى مېڭىشىمىزغا توغرا كېلەتتى. ئاكامدىن ئەيمىنىپ تۇرسامۇ ئاخىر غەيرەتكە كېلىپ، ئېشەكنى سىلى مىنسىلە، مەن پىيادە ماڭاي، دېدىم. ئاكام مېنى قېرىپ يول ماڭالماس بولۇپ قالدى دەمسەن دېگەننى قىلىپ تەتۈر قارىۋالدى، چىرايىدا يەنە بۇرۇنقى ئاداۋەتنىڭ "تاتۇق"لىرى بار ئىدى. شۇ چاغدا كەينىمىزدىن بىر ئادەم كېلىپ، ۋاي قارىسىم، ئۆيدە بۆشۈكتىكى بالام ئاغرىپ قالغانىدى، بېرىپ بىر يۇدۇپ دۇئا قىلىپ بەرگەن بولسىلا دەپ ئاكامنى ئەگەشتۈرۈپ كېتىپ قالدى.

كوپراتسىيە تۈگەپ، ۋەزىيەت ئوڭشالغاندىن كېيىن قېرىغىنىمنى تۇيۇپ، ئۆلۈممنى ئويلاپ يۈرىكىمگە روھىي شىپالىق ئىزدىدىم، ئۇن يىلدىن بېرى جايناماز ھەم مەسچىتتىن ئايرىلمىدىم، ھاراق-شاراپنى ئەسلا ئېغىزىمغا ئالمىدىم. لېكىن ئاكام ئىمامنىياز قارىنىڭ كۆڭلىدىكى كىرنى تازىلىيالمىدىم. ئۇ 22 يېشىدىن باشلاپ بەش ۋاق نامازنى تەرك ئەتمەي كېلىۋاتىدۇ، قىزىل شۇئار توۋلايدىغان زامانلاردا ئۇنىڭغا جىق ئەلەملەرنى سالغانىدىم، ئۇ ۋاقىتلار ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن مەن ئۇنىڭ ئالدىغا نەچچە رەت چاي قويدۇم، "ئۇ چاغدا ۋەزىيەت شۇنداق ئىدى، ھەممە ئادەم ۋەزىيەتنىڭ قولى ئىدى، ۋەزىيەتكە ئەگەشمەي جان باقالمايتتى، ھەممە ئادەم ساراڭ ئىدى، بۇنى ئۆزىڭىزمۇ بىلىسىز" دېسەم ئۇ :"ماقۇل، سەنئەتچىمۇ بول، ھاراقكەشمۇ بول، چۇماقچى غالچىمۇ بول، ئەمما مەسچىتنى چېقىشقا، قۇرئاننى كۆيدۈرۈشكە ئەگەشكىنىڭنى مەنمۇ، خۇدامۇ كەچۈرمەيدۇ، ئۆلسەڭمۇ شۇ گۇناھىڭ بىلەن كېتىسەن" دېدى.

يولدا ماڭا يەنىلا ئېشەك ھەمراھ بولدى، بۇ جانىۋار بىزنىڭ خاپىلىقىمىزنى بىلمەيدۇ. ئاكام ئىككىمىز كىچىكىمىزدە ناھايىتى

ئىناق ئۆتەتتۇق، ئەمدى كېلىپ ئاشۇ بىر مەزگىللىك جۇت-شۇۋرغاندىن كېيىن ياتلىشىپ كەتتۇق. چۈشتەك ئۇنتۇلۇپ كەتكەن ئۆتمۈشنىڭ جاراھىتى قېرىغاندا ئادەمگە سالجىدەك چاپلىشىپ، ئۆلىدىغاندىمۇ خاتىرجەم كۆز يۇمغىلى قويمايدىغان ئوخشايدۇ. باللىق، يىگىتلىك، قىرانلىق چاغلىرىمىز ھاياتلىقنىڭ رەڭگارەڭ ئىشلىرىغا قانماي ئۆتتى، بەزى ئىشلارنى ھەقىقەتەن قاتتىق خاتا قىلدۇق. بىراق ئاكامنىڭ تەقۋا بىر ئىمام تۇرۇپ، شۇنچە يىلدىن بېرى ماڭا ئاداۋەت ساقلاپ كېلىشى، بوپتۇلا، ئازمايدىغان بەندە يوق، ئۇنىڭ ئىشىنى ئاللاغا تاپشۇراي دېمەسلىكى كاللامدىن ھېچ ئۆتمەيدۇ. ئۇ خاتالىققا يالغۇز مېنىڭلا سەۋەبچى ئەمەسلىكىمنى قادىر ئاللاھ ئۆزى بىلىدۇ، پەقەت ئاللاھنىڭ مەغپىرىتىگە ئېرىشسەملا ئاخىرقى ئۆمرۈمدە بۇنىڭدىن ئارتۇق ئارزۇ-تىلەكلىرىممۇ يوق...

مەھەللىگە ئاز قالغاندا ئالدىمدا توختىخان خانىم كۆرۈندى. ئۇ يولنىڭ چېتىنى بويلاپ ئاستا كېتىۋاتاتتى. بۇ ئەۋرىشىم بويلۇق ئايال ئۆلكە يېڭى ئازاد بولغان مەزگىلدە يېزىلىق سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئۇسسۇلچىسى ئىدى. مەن تەمبۇر چالسام ئىمىن داپچى تەڭكەش قىلاتتى، توختىخان قاش-كۆزلىرىنى ناز-ھايا بىلەن ئوينىتىپ، تال چىۋىقتەك ئېگىلىپ، كېپىنەكتەك پىقىراپ ئۇسسۇل ئوينايتتى، ئۇ ھەقىقەتەن ھەممەيلەننىڭ كۆزى چۈشكۈدەك چىرايلىق قىز ئىدى، كېيىن ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىگە تاللىنىپ كەتتى؛ بىراق ۋەزىيەت يامانلاشقاندىن كېيىن تۆۋەنگە چۈشۈپ، مۇشۇ مەھەللىدە ئەمگەككە سېلىندى ۋە شۇ جەرياندا ئوسمان ئەپەندى بىلەن تونۇشۇپ تۇرمۇش قۇردى، كېيىن كۇرستا ئوقۇپ خەلق ئوقۇتقۇچىسى بولدى؛ بالام ياقۇپ باشلانغۇچتا شۇنىڭ قولىدا ئوقۇغانىدى. ئوسمان شوجاڭ يېقىندا تۆگەپ كەتتى، ئورنىغا ئۆرۈمچىدە ئوقۇپ كەلگەن قىزى روشەنگۈل ئورۇنلاشتى. بۇ قىزمۇ ئاپىسىدەك چىرايلىق، پاكىز چوڭ بولدى. ئوغلۇم ياقۇپ ئەسلىدە شۇ قىزنى ئالىمەن دەپ تۇرۇۋالغانىدى،

بىراق ئۇ چاغدا روشەنگۈل ئۆرۈمچىگە كەتكەچكە ئامالسىز ھازىرقى تالاق خوتۇنى گۈلنىسانى ئېلىپ قاملىشالماي ئولتۇردى. ئەمدى ئۆيلەپ قوياي دېسەم قولۇم قىسقا، ئۇ قىزمۇ ئوغلۇمنى ياراتمايدۇ. توختىخان خانىمغۇ كۆڭلى ياخشى مەزلۇم، بىراق ئۇمۇ قىزنىڭ گېپىنى يىرالمايدۇ. ھەي قېرىلىق، 50- يىللاردىكى جۇشقۇن چاغلىرىمىز نېمىدېگەن ئېسىل-ھە! قېرىغاندا ياشلىقىمىزنى مىڭ سېغىنساقمۇ بىكار، تەقدىرگە تەن بېرىپ ئەمدى خۇداغا سېغىنغان تۈزۈك. ياشلىقىم بەگۋاشلىقىم ، قېرىلىقىم ئوبدانلىقىم دەپ خاتىرجەم ياشاي، ئاخىرقى نەپەسىمدە ئاللاھنىڭ ئامانىتىنى قورقماي تاپشۇرالىسام يەنە نېمە ئارمان؟! ھەجگە بېرىش نېسىپ بولمىدى، بالام ياقۇپنىڭ پەرزىنى ئادا قىلماي تۇرۇپ، پۇل تاپ، مېنى ھەرەمگە ئاپار دېگىلى بولمايدۇ. بۇ مەھەللىدە ئۇ ئالمەن دېگەن قىزدىن روشەنگۈلدىن باشقا ھېچكىم يوق، ئۇكام مونىياز گۇڭشېدا پەتتە كېسىدىغان ئىشنى قىلغاندىكىن ئەلچىلىكىمۇ يارايتتى، بېرىپ باقسا قانداق بولاركىن؟ بىراق ئەر كىشى دېگەندە ئىناۋەت بولمىسا روشەنگۈلدەك قىزلار قاراپ قويمايدۇ، ياقۇپ يا پەندە ئوقۇپ ئالىم بولمىدى، يا دىندا ئوقۇپ موللا بولمىدى، يا ھۈنەر ئۆگىنىپ ئۇستا بولمىدى، ئاقىۋەت كەپتەرۋاز، قىمارۋاز بولدى، مۇشۇنداق تۇرۇپ توختىخان خانىمدىن قىز سورىغىلى يۈز چىدامدۇ؟! ياقۇپ ئىشتىن بىكار بولسىلا ئۆيدە تۇرمايدۇ، ئاڭلىسام ياسىن قىمارۋازنىڭ ئۆيىدە پۇل تىكىشىپ قەرت ئوينايدىكەن، ھوشۇق ئاتىدىكەن. بېشىنى ئوگلاپ قويسام ئۇنداق قىلماس دەيمەن، يەنە تۇرۇپ خوتۇن ئېلىپ بەرسە ئۇنىمۇ قوشۇپ خەققە ئۇتتۇرىۋېتەرمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن.

توختىخان خانىم گويا تۆمەن مىڭ قايغۇ-ھەسرەتنى يۇدۇپ ماڭغاندەك، ناھايىتى ئاستا ماڭاتتى. ئۇ ماڭا تۇيۇقسىز ئۆرۈلۈپ قارىدى، ئېشىكىمۇ چۆچۈپ تۇرۇپ قالدى. خانىمنىڭ چىرايى تولىمۇ سولغۇن ئىدى. ئېشەكتىن چۈشۈپ ئەھۋال سورىدىم، خانىمدا

ھەرگىز كادىرلىق كېيىمى يوق ئىدى، ئىلگىرى بولغان بولسىمۇ يولدىشى قازا قىلىپ، ئۆلۈم ۋەھىمىسى ئۇنىڭ بېشىغىمۇ سايە تاشلاۋاتقاندا ياۋاشلاپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ خۇش پىچىم تۇرقىغا، قىزلىق گۈزەللىكىنى تاپقىلى بولىدىغان چىرايىغا قاراپ، ئۆزەمنىڭ بۇ ئايالدىن نەچچە ھەسسە قېرىپ كەتكەنلىكىمنى ھېس قىلدىم، يۈرىكىم ئىختىيارسىز ئېغىر-ئېغىر سوقۇپ كەتتى. خانىم سالىمىمنى ئىللىق ئىلىۋېتىپ غەمكىن كۈلۈمسىرەپ:

— جۇمەدىن يانغان ئوخشىمامىلا؟— دېدى.

— ھە، شۇ يەردىن كېلىشىم...

— مەنمۇ تۇپراق بېشىغا باراي دېگەن، لېكىن ئاڭلىسام ئاياللار يالغۇز بارسا بولمايمىش...

— ئۆيدە ئولتۇرۇپ مەرھۇمغا دۇئا قىلسىلىمۇ خۇداغا يېتىدۇ.

— مېنىڭ يىغلاپ قاقشىسامىمۇ بىكاركەن، تەقدىرگە تەڭ كەلگىلى بولمايدىكەن، ئۆلگەننىڭ كەينىدىن بىللە كەتكىلى بولمايدىكەن، تۇللۇق پېشانەمگە پۈتۈلۈپ كەتكەن ئوخشايدۇ...— دېدى خانىم ئۇمچىيىپ.

— كۆڭۈللىرىنى بۇزمىسىلا، سەۋر قىلسىلا...

توختىخان خانىمنىڭ كۆزلىرىدىن مۇنچاقتەك ياشلار تۆكۈلۈپ چۈشتى.

— سىلىنىڭ مەزلۇم ئۆلۈپ كەتكىلىمۇ بىر يىل بولدى-ھە،— دېدى خانىم ماڭا ھېسداشلىقىنى بىلدۈرۈپ.

— ھە، بۇ يىل قىش كىرسە ساق بىر يىل بولىدۇ.

— مەنمۇ ئۆلۈپ كېتىدىغاندەك قىلىمەن،— دېدى خانىم ئىنتايىن ئۈمىدسىز، زەئىپ ئاھاڭدا،— ئاخشىمى توكنى ياندۇرۇپ قويۇپ ياتمىسام ئۇخلىيالمايمەن، كۆزۈمنى يۇمساملا قار باسىدۇ، ئۆيدە باققان ئىت-مۈشۈك، قوي-ئۆچكىلەرمۇ كۆزۈمگە جىنىدەك كۆرۈنىدۇ. مەكتەپتىكى ئۇششاق باللارنىڭ قىيا-چىيالىرىمۇ قۇلىقىمغا بىگىز

تىققاندەك ئاڭلىنىدۇ، ئۇزاق ياشىيالىشىمغا ھېچ كۆزۈم يەتمەيدۇ...

— ئۇنداق دېمىسىلە خانىم، جاننى ئالسا خۇدا ئالىدۇ، ئۆلمەن دەپلا ئۆلگىلى بولمايدۇ. ئەجەل كەلسە ئۆلمەيمەن دەپمۇ قۇتۇلغىلى بولمايدۇ، كۆڭۈللىرىنى توق تۇتسىلا، ئارتۇق غەم قىلمىسىلا!...

توختىخان خانىم كۆز يېشىنى ئاران توختاتتى. بىز گەپ بىلەن بولۇپ كېتىپ، بىزنىڭ ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ قالغىنىمىزنىمۇ تۇيماي قاپتۇق. خانىمنى ئۆيگە كىرىشكە تەكلىپ قىلدىم، خانىم تەڭقىسلىقتا قالدى. مەن ئۇنىڭغا: " ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ كىرمەي كەتسىلە كۆڭلىمىز يېرىم بولىدىكەن، ئەتە-ئۆگۈن بۇ مەھەللىدە قايسىمىز بار، قايسىمىز يوق، ئاللاھ ئىگەم ئۆزى بىلىدۇ. ئاڭغىچە دىدار غەنىمەت..." دەپ چىڭ تۇرۇۋالدىم. خانىم گېپىمدىن تەسىرلىنىپ قالدى بولغاي، ئارتۇق تارتىشمايلا ئۆيگە كىردى. ئېشەكنى ئېغىلغا سولاپ قويۇپ، قولۇمنى يۇيۇپ، خانىمنىڭ ئالدىغا قاتتىق-قۇرۇق نانلار بىلەن چاي ئەكەلدىم. ئايالسىز ئۆينىڭ مۇشۇنداق بىسەرەمجان، غورۇگۇل بولىدىغانلىقىنى، بىرەر قىز بالام ياكى كېلىنىم بولغان بولسىمۇ بۇنداق بولمايدىغانلىقىنى كۆپتۇرۈپ سۆزلەپ كەتتىم، خانىم گېپىمنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىدى، ئاندىن ئېغىر ئۇھ تارتىپ، ماڭا ۋە ئۆينىڭ تۆت بۇلۇڭىغا ھېسداشلىق نەزەرىدە قاراۋېتىپ، بىردىنلا تورۇستىكى توپا بېسىپ كەتكەن تەمبۇرغا كۆزى چۈشتى، ماڭا لەپپىدە قارىدى؛ كۆزلىرى چاقناپ، چىرايىغا قان يۈگۈردى.

— بۇ ھېلىقى تەمبۇر شۇمۇ؟

— ھە، بۇرۇنقى شۇ تەمبۇر...

— ئۇنى ئەمدى چالمايدىغان ئوخشىمامىلا؟

— ئادەم قېرىسىمۇ بۇنىڭ ھەۋىسى قېرىمايدىكەن، بۇرۇنقىدەك كۆپ چالمايمەن، ئەمما چالمايمۇ قۇتۇلالمىدىم.

— ئالسىلا، كۆرۈپ باقاي، — دېدى خانىم ئورنىدىن قوپۇپ.

خانىمغا قاراپ مەنمۇ جانلىنىپ كەتتىم، تەمبۇرنى ئېلىپ تارىسىدىن تارتىپ قۇلاقلىرىغىچە سۈرتۈپ پارقىرىتىۋەتتىم.

— بۇنى بۈگۈنىسى سۈرۈپ قويسام ئۇنىبەش كۈندىن كېيىن يەنە توپا بېسىپ كېتىدۇ، — دېدىم ۋە تەمبۇرنى خانىمغا ئۇزاتتىم.

— چالمىسىلا ئاشۇنداق توپا بېسىپ كېتىدۇ، چالسىلا بىرەر يەدىگە، مۇڭلۇق بىر پەدە بولسۇن، ئاڭلىمىغىلى ئۇزاق بوپتۇ، كۆڭلىمىز يەڭگىللەپ قالار، — دېدى خانىم تەمبۇرنى يەنە ماڭا بېرىپ.

مەن سەل ئىككىلىنىپ قالدىم، شۇنداقتىمۇ روھىمدىكى مۇزىكا ئاھاڭلىرى ياشلىق ئەسلىمىلىرىمگە قوشۇلۇپ يۈرىكىمنى تىترەتتى. بىگىز بارمىقىمغا دەرھال ناخۇن باغلاپ، تارىنى جايىدا تەڭشەپ، ئېسىمدە قالغان خەلق ناخشىلىرىنىڭ ئاھاڭىغا كەلتۈرۈپ، سىم تارىغا ئەمەس، دىل تارىغا ناخۇن ئۇردۇم. ئىمامنىياز ئاكام مۇزىكا دېگەننى شەيتانىنىڭ نەغمىسى دەپ ياقتۇرمايتتى، قېرىغاندا كۆڭلۈم بۇ دۇنيا بىلەن ئۇ دۇنيا ئوتتۇرىسىدا زىددىيەتتە قالغاچقا ئۆزەمنىڭمۇ بۇ سازغا بۇرۇنقىدەك ئىشتىياقىم قالمىغانىدى، يەنە كېلىپ ئۇزۇن چېلىشقا، مەرغۇللاشقا، ناخشىسىنى بىللە ئېيتىشقا مادارىم يەتمەيتتى. ئەمما نېمىشقىكىن بۈگۈن توختىخاننى كۆرۈپ ياشلىقتىكى بەرنالىقىم قايتا تىرىلدى، بىلەكلىرىمگە كۈچ تولدى، بارماقلىرىم پەدە ئۈستىدە موكىدەك ئوينىدى، تارا دېگەننى سىېرىۋەتتىم. جىرادىن ئېقىپ چۈشۈۋاتقان تاغ سۈيىدەك لەرزان مۇزىكىلارنىڭ مۇڭى ماڭا كۆك ئاسماندەك گۈزەل، يېشىل باغلاردەك پەيزى ياشلىقىمنى ئاچايىپ سېغىندۇردىكى، مۇزىكا قېتىغا ئۆزەمنى ئۇنتۇغان ھالدا كىرىپ كېتىپتىمەن... قېرىغاندىن بۇيان تەمبۇرنى بۇنداق زوق-شوخ بىلەن چېلىپ باقمىغانىدىم. يىگىتلىكىمدىن تا ھازىرغىچە بولغان پۈتكۈل دەرت-ئەلەملىرىم مۇشۇ مۇزىكا بىلەن تەڭلا يۈرىكىمنىڭ چوڭقۇر قېتىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتكەندەك، دىل يارام

ساقايغاندەك، نەۋقىران دەۋرىمگە قايتقاندەك، يەنە نەچچە ئون يىل، هەتتا تېخىمۇ ئۇزاق ياشايدىغاندەك تۇيغۇغا كەلدىم. توختىخان خانىم يىغلاۋاتاتتى، مەن تەمبۇرنى جايىغا ئېلىپ قويۇپ ئۇنىڭغا تەسەللىي بەردىم.

— سىلى تېخى قېرىماپلا، ئۇبدان چېلىپ بەردىلە، خوش، مەن ئەمدى قايتاي،— دېدى توختىخان خانىم ئېغىر ئۇھ تارتىپ.- ۋاقتىلىرى يەتسە بىزنىڭكىگىمۇ بارالا.

— بىر دەم ئولتۇرۇپ ماڭسىلا بولماسمۇ ...— دېدىم خۇددى ئۇ كەتسىلا مەن غېرىپلىقتا چىدىيالمايدىغاندەك. توۋا، ئۆزەمگە هەيران قالدىم، يىگىتلىكتىكى جەسۇرلۇقۇم راستىنلا تىرىلگەن بولسا-هە!

— بولدى، تۇرۇپ قالسىلا، يا بولمىسا هازىرنىڭ ئۆزىدە بىزنىڭ ئۆيگە بارسىلا، تاماق ئېتىپ بېرەي.

— كۆڭۈللىرىگە رەهمەت، خۇدا بۇيرۇسا باشقا بىر كۈنى باراي.

— قېرىدىم دەپ ئۇنۇتقاق بولۇپ قالمايدىغانلا، لەۋزىلىرىدە تۇرىدىغانلا؟!

— ساقالغا ئاق كىرگەندىمۇ يالغان سۆزلەمدىمەن خانىم، خاتىرجەم بولسىلا...

توختىخان خانىم باش-ئايىغىمغا قايتىدىن قاراپ، سەل قايغۇرغاندەك قىلىپ، ئۆيگە بېرىشىمنى قايتا-قايتا تاپىلاپ، ئاندىن يۈرۈپ كەتتى.

كېيىنكى جۈمە كۈنى كەچقۇرۇن توختىخان خانىمنىڭ ئۆيىگە باردىم. ئۇلارنىڭ ئۆيى كەنت مەكتىپىنىڭ يېنىدا بولۇپ، دېهقان ئۆيلىرىگە باققاندا ئەلۋەتتە رەتلىك، پاكىز ئىدى. خانىم مېنى ناهايىتى قىزغىنلىق بىلەن كۈتۈۋالدى، ئالدىمغا چاي قويۇپ، تاماققا قوپتى.

— قىزلىرى تېخى ئىشتىن چۈشمىدىمۇ؟— دېدىم مەن ئۇيان-بۇيان قاراپ.

— مەكتەپتىن بىر ئېغىزلىق ياتاق بەرگەندى، كۆپرەك شۇ يەردە بولىدۇ.

— ئۆي يېقىن تۇرسا نېمىشقا ئۇنداق قىلىدۇ؟

— تاڭەي، خىزمەت ئالدىراش دەيدۇ، يا ئىشلىگىنىنىڭ تايىنى يوق، ئوقۇغۇچىلارنىڭ تاپشۇرۇقلىرىنىمۇ بەزىدە ماڭا تەكشۈرتكۈزىدۇ.

خانىم بىر دەمدىلا لەغمەت ئېتىپ ئالدىمغا ئەكەلدى. تاماقنى بەك ئوخشىتىپلا دەپ ماختاپ تەخسىنى قولۇمغا ئېلىشىمغا تالادىن روشەنگۈل كىردى. بۇ قىز ئەسلى مۇئەللىم بولماي، بىرەر سەنئەت ئۆمىكىدە ئارتىس بولسا قاملىشاتتىكەن. ئۇ ماڭا مۇنداقلا باش لىڭشىتىپ كۈلۈمسىرەپ قويىدى-دە، ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ بېشىنى مۇنداقلا لىڭشىتىپ قويۇشىنى ئەمەس، كېلىپ بىر-ئىككى ئېغىز ئەھۋال سورىشىنى كۈتەتتىم. ئۇ چوڭ شەھەردە ئوقۇپ كېلىپ قائىدە ئۇقمايدىغان بولۇپ قاپتۇ، چاچلىرىنى ئۆرۈمگەننى ئاز دەپ ياغلىقىنى بوينىغا چىگىۋاپتۇ. بۇ ئەپتى بىلەن مەن بۇ قىزنى كېلىنىم بولارمىكىن دەپ ئويلاشقا ھەرگىز پېتىنالمايمەن. مەن ئاشنى ناھايىتى تەستە يەپ بولۇپ ئاش سۈيىدىن ئازراق ئىچىپ دۇئا قىلىۋەتكەندىن كېيىن قايتىشقا تەمشەلدىم. مېنىڭ ئالدىدا خانىمغا قىزىغا ئوبدانراق نەسىھەت قىلىش ھەققىدە گەپ قىلاي دەپ، يەنە ئۇنىڭغا ئۆزەمنىڭ سالاھىيىتى توشمايدىغانلىقىنى ئويلاپ جىم بولۇپ قالدىم. خانىم كەيپىياتىمنىڭ ئۆزگۈرۈشىنى سەزگەن چېغى، ئۆزىنىڭ قايغۇسىنى سۆزلەپ كەتتى:

— دادىسى تۈگەپ كەتكەندىن بېرى بۇ قىزىم گەپ خالىماس بولۇپ قالدى. داشۆگە ئۆتەلمىسەمگۇ بوپتۇ ئوقۇپ باق دەپ ئۈرۈمچىدە پۇل تۆلەپ ئوقۇتقانتۇق، خۇي-پەيلى ئۆزگىرىپ كەپتۇ...

— ئۇنى ياتلىق قىلىشنى ئويلاشمىدىڭمۇ؟ — دەۋەتتىم مەن

خۇددى گەپ تېشۋاتقاندەك، ئەمما خانىم بۇنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ قويماي ئۆزىنىڭ دەردىنى تۆكتى:

— ئويلاشمىدى دەملا، ئويلاشساقمۇ مەن بۇ يەردە ئەرگە تەگمەيمەن دەپ تۇرۇۋالسا قانداق قىلغۇلۇق؟! دادىسىمۇ ئۇنىڭ تويىنى كۆرەلمەي تۈگەپ كەتتى....

— بولدى، كۆڭۈللىرىنى يېرىم قىلمىسىلا— دېدىم مەن مەيۈسلۈك بىلەن،— خۇدايىم رىسقىنى قوشقان بىرسى چىقار، ئەمما بۇ پەرزىنى ۋاقتىدا ئادا قىلىۋەتمىسە خۇدايىم ئالدىدا ھېساب بېرىدىغان گەپ...

— توغرا دەيلا، مەنمۇ شۇنىڭغا ئالدىراۋاتىمەن، لېكىن ھازىرقى بۇ ياش باللارنىڭ خىيالى بىز بىلەن پەقەت ئوخشىمايدىكەن...

مەن خوشلىشىپ كەتتىم. راست، جاھان ئەمدى بىزدىن كېيىنكىلەرگە نېسىپ بولىدۇ، بۇنى ئاللاھ شۇنداق بەلگىلىگەن. شۇڭا ياش باللارنىڭ باشباشتاقلىقىنى ئانچە ئېغىر ئالماسلىق كېرەك، ئۇلارنىڭ بېشىغىمۇ نى قىسمەتلەر كېلىدۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن مېنىڭ توختىخان خانىم بىلەن باردى-كەلدى قىلىشىم بارغانچە كۆپەيدى، قېرىغاندا يالغۇزلۇقنىڭ يامانلىقى بىزنى شۇنداق قىلىشقا مەجبۇرلاۋاتاتتى. پەرزەنت دېگەننىڭ ھېچقايسىسى بىزنىڭ ئۆزىمىزگە يارىشا ھەم ھېچكىم ئاسانلىقچە تەسەللىي بېرەلمەيدىغان غېرىبلىقىمىزنى چۈشەنمەيتتى. شۇ كۈندىكى تەمبۇر ئاۋازى خانىمنىڭ قۇلىقىغا تۆت پەسىل ئاڭلاندى، ئۇ تۆت پەسىل ئاشۇنداق مۇڭلاندى، يىغلىدى، بەزىدە شوخ ئاھاڭلارغا چېلىپ بەرسەم ئېچىلىپ كۈلدى، ھەتتا ئورنىدىن تۇيۇقسىز قوپۇپ، ئۆي ئىچىدە ئۇسسۇل ئويناپ كەتكىلى تاس قالدى. بىزنىڭ كۆزلىرىمىز ئاۋۋالقىدەك چاقناس بولۇپ قالسىمۇ يۈرىكىمىزدىكى ياشلىقتا خاس ئۆلمەس تۇيغۇلار، كۆڭلىمىزدىكى گۈزەل خىياللار خۇددى قېرىپ پۇرلىشىپ كەتكەن دەرەخنىڭ تېگىدىن كۆكلەپ

چىققان مايسىلاردەك تېز ئۆسۈشكە، ياشناشقا باشلىدى. توختىخان خانىم ئۆيىمىزگە كەلسە ھاۋا تۇتۇق كۈنى بولسىمۇ ماڭا ئاپتاپ چىقاتتى. ئۇ بۇرۇنقىدەك قورۇنۇپ قالمايتتى، توسقىنىمغا ئۇنىماي ھويلا-ئارامنى سۈپۈرەتتى، ئوچاقنىڭ ئىچىنى شورداپ نان يېقىپ بېرەتتى، تاماق ئېتەتتى، كىر-قاتلىرىمىزنى ئېرىنمەي يۇيۇپ بېرەتتى. مەن بۇ ئىشلاردىن دەسلەپتە ئۇنى توسسام ئۇ، ھۆكۈمەتكىمۇ شۇنچە يىل ئىشلەپتىمەن، پېنسىيىگە چىقتىم دەپ بىراقلا دەم ئالساممۇ بولماس، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىلىدىن دىنىي تەلىم ئالغاچ، ئۆيلىرىگە قارىشىپ بەرسەم خۇدايىم سىلىگە بەرگەن ساۋاپنىڭ يېرىمىنى بولسىمۇ ماڭا بېرەر، دەيتتى. بۇ ئىشلارغا ئۇنىڭ قىزى قانداق قارىدى، بىلمىدىم؛ ئەمما ياقۇپ ئالاھەت خۇشال ئىدى. مۇشۇ بىر يىلدا غېرىب ئۆيىمىزگە خانىمنىڭ بىھېساپ ئەجرى سىڭدى، مەنمۇ ياقۇپ ئۆيدە يوق چاغدا تەمبۇر مۇزىكىلىرى بىلەن خانىمنىڭ روھىغا بارا-بارا سىڭىپ كىردىم، خانىممۇ ماڭا ئۆگىنىپ قالغاندەك قىلاتتى. تۇرمۇشتىن ئەزەلدىن تامايىم چوڭ بولغاچقىمىكىن، كۆڭلۈمدە ئاخىر ئۇنى نىكاھىمغا ئېلىش ئىستىكى قوزغالدى، ئاخىرقى ئۆمرۈمدە خۇدايىم ماڭا شۇنى ھەممەت قىلغان بولسا ئەجەپ ئەمەس دەپ ئويلاپ كۈنبويى ئاللاھتىن تىلەكلىرىمنىڭ ئىجاۋەت بولۇشىنى تىلىدىم. ھايات دېگەن شۇنداق تارتىملىق نەرسە ئىكەن، خانىمنى ئەمرىمگە ئالسام خۇددى يىگىتلىكىم تىرىلىدىغاندەك ھاياجانغا چۆمەتتىم. بۇ ھاياجاننىڭ جېنىمنىڭ بارىدا تېزرەك ھەقدادىغا يېتىشى ئۈچۈن غەيرەتكە كېلىپ گۇگۇشىغا بېرىپ مونىياز ئۇكامغا ئەھۋالنى دېدىم، ئۇ ھەيران قالدى، ئەمما مەندىكى ئىشەنچنى كۆرۈپ ئەلچىلىككە ماقۇل بولدى. ئۇ ياقۇپنى ئالدىغا چاقىرىپ كېلىپ ئۇنىڭغا: "ئاتاڭنىڭ بېشىنى توختىخان خانىمغا قوشۇپ قويايلى دەۋاتىمىز، قانداق، قوشۇلامسەن؟ يا بولمىسا سېنى ئۆيلەپ قويايلىمۇ؟ گېپىڭنى ئوچۇق دە، بۇ ئۆيگە زادى بىر خوتۇن كىشى لازىم، ئاتاڭ

سېنى بىر ئۆيلەپ قەرزىنى تۆگەتتى. ئەمدى ئۆزەڭ خوتۇن ئالالمىغاندىكىن ئاتاڭنىمۇ تولا قىينىما“ دېدى. ياقۇپ ئاستىنقى لېۋىنى چىشلەپ، مېنى مەسخىرە قىلىۋاتقانلىقىنى ياكى خۇشال بولۇۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغان تەرزدە ماڭا قاراپ ھىجايدى ۋە: ”ئاۋۋال ئاتامنى ئۆيلەپ قويايلى“ دېدى. بۇنىڭ غەرىزى شۇ، ئاتام ئاۋۋال ئاپىسى بىلەن توي قىلسا، ئاندىن قىزىنى مەن ئالسام دەيدۇ.

مونىياز ئايالى بىلەن ئەلچىلىككە بېرىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا يېنىپ كەلدى، نە جاۋاپ ئاڭلارمەن دەپ يۈرىكىم پوك-پوك ئىدى. جاۋاپ شۇ بولدىكى، روشەنگۈل ئانىسىنىڭ مەن بىلەن توي قىلىشىغا قارشى تۇرۇپتۇ. خانىممۇ قىزىنىڭ توي ئىشىنى بىر ياقلىق قىلماي تۇرۇپ مەن بىلەن تۇرمۇش قۇرالمايدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بۇنى كۆڭلۈممۇ ئاز-تولا تۇيغاندى، ئەمما ھەقىقىي جاۋابنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ناھايىتى ئازابلاندىم، ئۆز ھالىمغا ئاھ ئۇردۇم، ياش بالىلارنىڭ زوراۋانلىقىغا قېرى ئاتا-ئانىلار چىدىماي قانداق قىلسۇن! ياقۇپ بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: ”گەپ ئاشۇ قىزىدا!“ دەپ قايناپ كەتتى. ئۇنىڭ ئارزۇسىمۇ شۇنىڭ بىلەن كۆپۈككە ئايلاندى. بۇ ئىشتىن كېيىن توختىخان خانىم ئۆيىمىزگە كەلمەسلا بولدى.

ئارىدىن ئانچە ئۇزاق ئۆتمەي كۈتۈلمىگەن ئىشلار كەينى-كەينىدىن يۈز بەرگىلى تۇردى. ئوغلۇم ياقۇپ تۇيۇقسىز يوقاپ كەتتى. مەھەللىدىكى قىمارۋاز ئاغىنىلىرىدىن سورىسام ھېچنەرسە دەپ بەرمىدى. ئۇكام مونىيازغا دېسەم، ئۇ: ”قىمار ئويناپ تاپقان پۇلغا شەھەر ئوينىغۇسى كەلگەندۇ. ئوغۇل بالا دېگەندىن ئەنسىرەپ كەتمەڭ، پۇلى تۈگەپ جېنىنى باقالمىغاندا يېنىپ كېلىدۇ، ئۆزىگە بىرەر چوكان ئالغاچ كېلەمدۇ تېخى“دېدى. راست شۇنداق ئوخشايدۇ دەپ ئۆينىڭ بار جاپاسىنى ئۆزەم تارتىپ، ئۇنىڭ كېلىشىنى تۆت كۆز بىلەن كۈتتۈم، كەلمىدى. ئاللاھ مېنى ئەمدى جازالاۋاتقان ئوخشايدۇ دېدىم، كۆزۈم تۇيۇقسىز خىرەلىشىپ، يولدىكى ئادەملەرنىمۇ پەرق

ئېتەلمەس بولۇپ قالدىم. ئۇكام مونىياز بۇ ئەھۋالىمنى كۆرۈپ، ”ئۆيدىكى توپاقنىڭ كۆزىدىمۇ ئاق تۇرىدۇ، ئۇنىڭ كۆزىگە بىر كىم قاتتىق ئۇرۇپ بەرگەن ئوخشايدۇ، كالىنى سېتىپ كۆزىگىزنى داۋالىتايلى“ دېدى. ماقۇل دېدىم. تېۋىپلار كۆزىگىزدىكى ئاق تېخى پىشماپتۇ، ھازىر ئوپراتسىيە قىلساق بولمايدۇ دەپ قايتۇرۇۋەتتى. كالىنى ساتقاندىن كېيىن قويلارنىمۇ، يەنە بىر بۇقامنىمۇ سېتىپ، ئاخىرەتلىكىمنى تەييارلاپ قويدۇم. كالىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ئاق قالغان يەرنىمۇ خەققە ھوسۇلىنى ئايرىش شەرتى بىلەن ئۆتكۈزۈۋەتتىم. ئۇكام مونىياز ئىشلىرىمغا يېقىندىن ياردەمدە بولدى. ئۆيىگە ئاپىرىپ بىرەر ھەپتە باقتى. ئۇنىڭ ئۆيى گۇگشى كادىرلىرى قورۇسىدا ئىدى. تار، ياسىداق ئۆيدە قورۇنۇپ، تۈزۈك ياشىغاندەك بولمىدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە خوتۇنىنىڭ ئۇششاق سۆزلۈكى، ئۇششاق باللىرىنىڭ كەپسىزلىكى مېنى جاق تويغۇزدى. ئېشىكىم ئۇلارنىڭ ھويلىسىدا بىر ھەپتە تۇرۇپ بولغىچە نەچچە ھاڭراپ، نەچچە تېزەكلەپ، نەچچە قارغىش ئاڭلاپ بولدى، قۇلىقىم ئېشەك قۇلاق بولمىغاندىكىن ئۇ گەپ ماڭا ئۆتتى. ”ئۇكام، ماڭا يەنىلا شۇ ئۆيۈم ياخشىكەن، ئىسسىقسىز قالسامۇ باغنىڭ مېۋە-چېۋىلىرىنى يەپ كۈن ئۆتكۈزەي، قانچە كۈن ياشىسام شۇ يەردە ياشاي“ دەپ ئۇنىڭ ھىممىتىگە كۆپ رەھمەت ئېيتىپ مەھەللىگە قايتتىم. ئېشىكىم قەدىناس ئارامگاھىغا قاراپ سوكۇلداپ ھەم تاكىراڭلاپ چېپىپ ماڭدى.

ئۇزاق بولدى، توختىخان خانىم يوقاپلا كەتتى. بىز ئەمدى كۆرۈشمەيلا ئۆلۈپ كەتمەيلى دەپ ئويلاپ ئەر كىشى بولغاندىكىن تەۋەككۈل قىلىپ ئۇنىڭ ئۆيىگە ماڭدىم. ئېشەكنى توختىتىپ، ئىشىكتىن بېشىمنى تىقىشىمغا روشەنگۈل ھويلىدا تۇرۇپتىكەن، تازا پەرق ئېتەلمەي ئالدىمغا قاراپ مېڭىۋېرىپتىمەن، ئۇ دولامدىن ئىتتىرىپ: ”ماڭسىلا، ماڭسىلا، چىقسىلا بۇ ئۆيدىن! ئاپام ئۇخلاپ

قالدى، كالدەك ئۇسۇپ كىرىۋېرىدىكەن، ئىگىسى يوق دەملا بۇ
ئۆينى! سىلىمۇ باللىرى ياقۇپ تۈڭگۈزنى دوراپ بىر نەرسە بار يەرنى
پۇراپ تاپىدىكەنلا-دە! سوۋۇتۇپ قويغان بەتتە پولولىرى يوق بۇ يەردە،
ماڭسىلا دەيمەن، نىمە قاراپ تۇرىلا، بىرەر سەدىقە تىلەپ كەلمىگەنلا،
باللىرىنى يامان ئۆگىتىپ قويمىغان بولسىلا مۇشۇ كۈنگە قالمايتتىلا،
ئەمدى بويۇنلىرىغا خۇرجۇن ئارتىپ چىقسىلا، لېكىن بۇ ئۆيگە
ئىككىنچى دەسسىگۈچى بولمىسىلا!...“دەپ چالۋاقاپ كەتتى. بۇ
قوپاللىق ۋە ھاقارەتتىن كۆز ئالدىم قاراڭغۇلاشتى، تىلىم تۇتۇلدى،
ئۆپكەم ئۆرۈلۈپ كەينىمگە داجىدىم. شۇ ئەسنادا توختىخان خانىم:
”ھەي روشەنگۈل!“ دەپ ۋاقىرىغىنىچە ئۆيدىن چىقتى-دە، ئۇنى
ئۆيگە تارتىپ ئېلىپ كىرىپ كەتتى. ئۆي ئىچىدىن ئانا-بالا
ئىككىسىنىڭ يىغىسى ئاڭلاندى. مەن بېشىمغا جىن تەپكەندەك
ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدىم. بىر دەمدىن كېيىن ھوشۇمنى يىغىپ،
ئىچ-ئىچىمدىن قاپساپ كېلىۋاتقان كۈچلۈك خورلۇق ۋە ئازابتىن
قىينالغان قېرى جېنىمنى، ماغدۇرسىزلانغان تېنىمنى ئېشەككە ئاران
ئارتىپ ئۆيۈمگە ماڭدىم. مەن ئېشەككە مىنىدىممۇ ياكى ئېشەك ماڭا
مىندىمۇ بىلمىدىم، ئۆيگە ئاران كېلىپ، ئېشەكنى ئېغىلغا
قويۇۋەتتىم؛ ئۆيگە كىرىپ كاڭغا چىقىپ، جۇۋامنى يېپىنىپ ياتتىم.
ھاۋا ئانچە سوغۇق بولمىسىمۇ، جۇۋىدىن ئىسسىق ئۆتۈۋاتسىمۇ پۈتۈن
بەدىنىم مۇزلاپ، جاقىلداپ تىترەپ كېتىۋاتاتتىم. يۈرۈكۈم
ئۇشتۇمتۇت مۇجۇپ ئاغرىغىلى تۇردى. ئېشەك يەنە تۇيۇقسىز ھاڭراپ
كەتتى. بۇ مەخلۇقنىڭمۇ مېڭىسىدە بىر نېمە قۇترىمىسا بۇنداق
چېشقۇدەك ھاڭرىمايدۇ. بىر چاغلاردا ئىچىمگە سىغماي قالىدىغان
جېنىم ئەمدى ئېغىز- بۇرنۇمدىن ئاستا-ئاستا چىقىپ كېتىۋاتقاندەك
قىلاتتى. بىر چاغلاردا بۆرە ئىدۇق، يولۋاس ئىدۇق، خۇدانىڭ بىزنى
ئارامغا چىقارغان شېرىن ئاخشاملىرىنى ھاشىيخان بىلەن ھەر دائىم
راھەتلىك ئۆتكۈزەتتۇق. خوتۇن، بالا، تېرىقچىلىق، كالا-قوي،

مەنسەپ، ھاراق ۋە باشقا نۇرغۇن نەرسىلەردىن بەھرىلىنىپ ، زامانىنىڭ يەكتا بەندىسى بولۇپ ياشاپ ئۆتكەن ۋاقىتلىرىمىز ئۆستەڭدىكى لاي سۇدەك ئېقىپ ئۆتۈپ كەتتى. ئەمدى قالغىنى پەقەتلا تىنىپ قالغان لاي، لايغا پېتىپ چىرىپ قارىيىپ كەتكەن چاۋار-چاتقال، لەش... بەندە بىلمىگەننى خۇدا بىلىدۇ، خۇدا بېشارەت بەرگەننى بەندە ھەرخىل ئويلايدۇ.

كۈن ئولتۇرۇپ كەتكەن بولسىمۇ تۆڭلۈكتىن كىچىككىنە يورۇقلۇق چۈشۈپ تۇراتتى. ئاقۇش نۇر بىردىنلا كۆككە ئايلىنىپ كەتتى. ئوچۇق، يورۇق بولسىمۇ، بەرىبىر ھەممە نەرسىنى خىرە كۆرىدىغان كۆزۈم خىيالىي سۈرەتلەرنىلا كۆرەتتى. تورۇستا بىر نېمىنىڭ كىتىلداپ ماڭغان تىۋىشىنى ئاڭلىدىم، ئۆمۈچۈك بولسا كېرەك، ئۆتكەندە مەن ئۇخلاپ قالغانلاردا كۆزۈمگە شۇ سىيىۋەتتىمۇ، ئۇقمىدىم، بولمىسا كۆزۈم بۇنداق خىرەلىشىپ كەتمەس ئىدى. ھويلا تىمتاس، ئەجەل شاملى تېرەك ياپراقلىرىنىمۇ چۈشۈرۈپ، ھويلىنىڭ دەرۋازىسىدىن، ئىشىك-دەرىزىلەردىن، تۆڭلۈكتىن شۇڭغۇپ كىرىۋاتاتتى.

يېرىم كېچىدە يۈرىكىم تۆگمەن تېشىدەك ئېغىرلىشىپ، نەپەس ئېلىشىم قىيىنلىشىپ كەتتى. مېڭەمگە قان بارالمىدىمىكىن-تاڭ، ئايلىنىۋاتقان بېشىم روھىمنى قاراڭغۇلۇققا سۆرەيتتى، يۈرەك سوقۇشۇم بىلەن تەڭ ھەر دەقىقە ئاللاھ ئىگەمگە تۆۋە-ئىستىغپار ئېيتىپ ياتتىم؛ ئۆلۈپ كەتسەممۇ تاھارىتىم بىلەن ئۆلۈپ كېتىشنى كۆزلەپ، تالاغا چىقماقچى بولۇپ بارلىق غەيرىتىمنى يىغىپ ئورنۇمدىن قوزغالدىم، قوزغىلالمىدىم. ئەجەلنىڭ رەسمىي يېتىپ كەلگەنلىكىنى تۇيدۇم، قورقۇنچتىن پوكۇلدايدىغان يۈرىكىمنىڭ ھەرىكىتىمۇ ئىنتايىن ئاستا ئىدى، شۇڭا قورقۇنچىمۇ ئىمكان قالمىغانىدى. بىر ئاللاھتىن باشقا ، گۇناھىمنى تىلەشتىن باشقا ھېچ نېمىنى ئويلىمىدىم، روھىم يەڭگىللەپ قالدى.

2

توختىخان خانىم:

ئوسمىناخۇن مېڭىسىگە قان چۈشۈپ قازا قىلغاندىن كېيىن، ئۆلۈمنىڭ ماڭمۇ ناھايىتى يېقىن قالغانلىقىنى ھېس قىلدىم. تۇل خوتۇننىڭ قولىغا قالغان ئۆينىڭ شان-شەۋكىتى بولمايدىكەن، بۇرۇن مېنى ئىززەتلەيدىغانلار ئەمدى ئابرۇيۇمنى ئانچە قىلماس بولدى. قىزىم ئىككىمىز بىر-بىرىمىزگە تەسەللىي بېرىپلا كەلدۇق.

بىر جۈمە كۈنى غوجامنىياز ئاخۇننى ئۇچراتتىم. ئۇ كۆڭلى يۇمشاق ئادەم بولغاچقا دەردىمنى تۆككۈم كەلدى. بۇ كىشى مەھەللە باشلىقلىق مەنسىپىدىن قالغاندىن كېيىن بىردىنلا ياۋاشلاپ، ھاراقنى تاشلاپ، ساقال قويۇپ، تەقۋادارلىق يولىغا كىرگەن؛ ئىلگىرىكى شوخ، قىزغىن ھالىتى قالمىغانىدى. خەقلەرمۇ ئۇنىڭ مەنسىپىنى ئاتىماي، ئىسمىنىڭ كەينىگە ئاخۇننى قوشۇپ چاقىراتتى. ئايالى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنى ئانچە كۆرمىگەنىدىم، ئەمدى قارىسام بۇرۇنقىدىن خېلى بەك قېرىپ، مۈكچىيىپلا قاپتۇ. ئۆيدە ئايال كىشى بولمىغاندىكىن كۈتۈنۈشى ياخشى ئەمەس دەپ ئويلىدىم.

ئۇنىڭ ياش ۋاقتى ھازىرقى ئوغلىدىن ئېسىل ئىدى، ئۆمەكتىكى چاغدا ئۇنى "غوجا تەمبۇر" دەيتتۇق. ئۇ تەمبۇرنى راستىنلا سازەندىلەرنىڭ غوجىسى بولۇشقا لايىق ياخشى چالاتتى. مەن ئۇنى نېمىشقىدۇر پات-پات ئويلايتتىم. ئۇسسۇلچى ۋاقتلىرىمدىكى گۈزەل ئەسلىمىلىرىم ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى كېلىشكەن تۇرقى، مۇڭلۇق ئاھاڭلارنى ياڭرىتالايدىغان چىۋەر قوللىرىغا باغلىنىپ كەتكەنىدى. ئۇ تەمبۇر چالسا، سازغا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن كىرىشىپ كېتەتتى. مەن ئۇسسۇل ئوينىمىغان چاغدا بىر ياقتا ئېگەك تۇتۇپ ئولتۇرۇپ بېرىلىپ ئاڭلايتتىم، ئۇنىڭ پېشانىسىدىكى مونچاقتەك تەرلەرنى سۈرتۈپ

قويغۇم، بارماقلىرىنى تۇتۇپ باققۇم كېلەتتى. قىزلىق تەلپۈنۈشلىرىم تۇرمۇشنىڭ خىلمۇ خىل ئويۇنلىرى، ۋەزىيەتنىڭ قارا بورانلىرى بىلەن تەڭلا ئۆزگىرىپ، تەقدىر قاياقتا تارتسا شۇ ياققا مېڭىپ، ئاخىر ھالاك بولدى. مېنىڭ ئېسىمدە قالغان ئۇ تەمبۇرچى يىگىت بىلەن ھازىرقى غوجامنىياز ئاخۇننى بىر-بىرىگە باغلىساملا بىئارام بولاتتىم، ئادەمنىڭ ئۆزى شۇ، ئەمما ئۇ بەكلا قېرىپ ئۆزگىرىپ باشقا بىر سىياققا كىرىپ قالغانىدى. بىز شۇنچە يىل بىر مەھەللىدە ياشاپ كېلىۋاتساقمۇ ھەر قايسىمىز ئۆز غېمىمىزدە پايپېتەك بولاتتۇق، بۇرۇنقى ئىشلارنى مەڭگۈ ئۇنتۇپ كەتكەندەك قىلاتتۇق.

ئۆزەممۇ ئۇقمايمەن، كۆڭلى يۇمشاقلىق قىلىپ غوجامنىياز ئاخۇننىڭ ئۆيىگە كىردىم. ھېلىقى تەمبۇرنى تۇرۇستا قايتا كۆرگىنىمدە قىزلىق لەۋەن چاغلىرىم ئېسىمگە كېلىپ ھاياجانلىنىپ كەتتىم. غوجامنىياز ئاخۇن ئاشۇ بۇرۇنقى خەلق ئاھاڭلىرىغا بىر چالغىلى تۇرىۋىدى، ئىچ-ئىچىمدىن تەسىرلىنىپ كۆز يېشىمنى توختىتالماي قالدىم. بۇنىڭدىن بۇرۇن يىغلىغانلىرىمنىڭ ھەممىسى بۇنىڭدەك چوڭقۇر، بۇنىڭدەك گۈزەل ئەمەس ئىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن مەن ئۇ ئادەمگە ئىچ ئاغرىتىپ، قىزىمدىن يوشۇرۇنچە ئۇنىڭغا تاماق ئاپىرىپ بېرىدىغان، ياكى بېرىپ بىرەر ۋاق ئىسسىق ئاش ئېتىپ بېرىدىغان، ئۆي ئىشلىرىغا قارىشىپ بېرىدىغان، ئاندىن ئۇنىڭدىن دىنىي ساۋاق ئالغاچ، تەمبۇر ئاڭلاپ كېلىدىغان بولدۇم. ئوغلى ياقۇپ مېنى كۆرسە خوش بولغان بىلەن، ئۆيگە بارسام بۇ ئىشلارنى ئۇقۇپ بولغان قىزىم خاپا بولۇپ كېتەتتى. لېكىن بىر ئايدا بىرەر قېتىم بارمىسام نېمىشقىدۇر كۆڭلۈم ئۇنمايتتى، غوجامنىياز ئاخۇننىڭ مەن بارساملا ئاپتاپتەك ئېچىلىپ، يىگىتلەردەك تېتىكلىشىپ كېتىشلىرىنى كۆرگۈم، تەمبۇر ئاۋازلىرىنى ئاڭلىغۇم كېلەتتى. بەزىدە مەن شۇ ناتىۋان كىشىگە ئاخىرقى ئۆمرىدە ھەمراھ بولۇپ تاھارىتىگە سۇ بەرسەم، تەمبۇرىنى ئاڭلىسام، ئۆز ئارا

مۇڭداش بولۇپ ئۆتسەم دەپمۇ ئويلاپ قالاتتىم، لېكىن شۇ ئىشنىڭ شەپىسى كەلگەندە بىردىنلا تەمترەپ قالدىم. مەھەللىدىكىلەرنىڭ نەزىرىدە مەن يەنىلا كادىرلىق سۈپىتىنى يوقاتمىغان خانىم ئىدىم. قىزىممۇ مۇنىياز ئاخۇننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، مەن جاۋاپ بېرىپ بولغىچە ئۆزىنى باسالماي: ”ئاكىلىرى ئاپامنىڭ تەييار مائاشىنى كۆزلەپ شۇنداق دېگەندۇ تايىنلىق“ دەپ قاملاشمىغان گەپ قىلىپ، مېھمانلارنى خىجىل قىلىپ قويدى. قىزىمنىڭ ماڭا غەزەپلىك تىكىلىشلىرىگە چىداپ ئولتۇردۇم. ئاخىر ئۇنىڭ رايىغا بېقىپ، ئەلچىلەرگە قوشۇلماسلىقىمنىڭ سەۋەبىنى بىر تالاي چۈشەندۈردۈم. مۇنىيازمۇ ھۆكۈمەت خادىمى بولغاچقا، دېگەنلىرىمنى توغرا چۈشەندى ۋە بۇنىڭ ئىشقا ئاشمايدىغانلىقىنى ئالدىن مۆلچەرلىگەندەك: ”ئاكام دەپ تۇرۇۋالغاچقا مۇنداقلا دەپ باقايلى دەپ... باشقىچە ئويلاپ قالمىسىلا، بىزدىن ئۆتكەن يېرى بولسا كەچۈرەلا...“ دەپ ماڭا كۆڭلۈمنى غەش قىلىدىغان گەپلەرنى قىلىپ ئۇزاپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن مەن غوجامنىياز ئاخۇننىڭ ئۆيىگە بارالمىدىم.

بىر كۈنى كەچقۇرۇن روشەنگۈلگە قوي-ئۆچكىلەرنى مەكتەپنىڭ بىز كۆتۈرە ئالغان شاپتۇللۇق بېغىدا بىر دەم بېقىپ كېلىڭ، شاپتۇللار بەك چۈشۈپ كېتىپتۇ، قوي تېرىپ يەۋالسۇن دېسەم، بۇرنىنى ئۇچلاپ: ”قوي باقالمايمەن، ئۆزىڭىز بېقىڭ“ دەپ تۇرۇۋالدى.” بالام، مېنىڭ مىجەزىم يوق، ئۆچكىنى كۆرسەملا تېنىم غۇژۇلدايدۇ“ دېسەم، ”ئەمىسە ھەلەپ ئېتىپ بېرەيلى“ دەپ سىۋەتنى قولىغا ئالدى. ئۇنىڭ ماڭا يات ئادەمدەك قارىشىدىن، مېنى بارغانسېرى ئۆزى خالىغانچە باشقۇرۇشلىرىدىن قورسىقىم كۆپىدىغان بولۇپ قالغانىدى، بۈگۈنمۇ ئۇنىڭ مېنى كۆزگە ئىلماي، سۆزۈمنى ئىلىك ئالماي، ئۆز مەيلىچە ئىش قىلماقچى بولۇۋاتقىنىنى كۆرۈپ تۇرۇپلا زەردەم ئۆرلىدى ۋە بېرىپلا ئۇنىڭ قولىدىكى سىۋەتنى تارتىۋېلىپ:” ھەلەپ دېگەننى قىشتا ئېتىپ بېرىمىز، ئۆيدە ئېشىپ-

تېشىپ قالغان سامىنىڭ بارمىكەن! سەن يا ئېتىزدا كەتمەن چاپمىساڭ، مۇشۇ ئانا-بالا قوي بىلەن بىر ئۆچكىنى باغقا سولاپ باقماق نېمە تەس!» دەپ قايناپ كەتتىم ئاندىن ئۇنىڭ مىت قىلماي تۇرغىنىنى كۆرۈپ ئۆيگە كىرىپ يولدىشىمنىڭ تامدىكى چوگايتىلغان رەسىمگە قاراپ كۆڭلۈم بۇزۇلۇپ:«ھەي، قەدىناس ئوسمناخۇن، سىلە كېتىپ مانا بالىغىمۇ گەپ ئاڭلىتالماس بولدۇم» دەپ يىغلاپ كەتتىم. ئۇ بۇنىڭغا چىدىيالماي قالدى بولغاي، قوينى قوتاندىن چىقىرىپ، ھويلىدىن چىقىپ كەتتى.

كەچتە ئوچاق ئالدىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ مىڭ مۇشەققەتتە شوۋگۇرۇچ قاينىتىپ، ئېغىزىمغا بىر قوشۇق نەرسە ئېلىشقىمۇ كۆڭلۈم تارتماي ئولتۇرسام روشەنگۇل قوينى ئۇرۇپ ھەيدەپ، ھويلىغا يىغلاپ كىردى-دە، قوتاننى ئەتمەستىن ئۇدۇل ئۆيگە كىرىپ كەتتى. نېمە ئىش بولغانلىقىنى ئۇقالماي قىستاپ سورىدىم. ئۇ ئاخىر بولغان ئىشنى ئېيتىپ ماڭا ۋاقىراپ-جاقىراپ كەتتى، ھوشۇمدىن كەتمىدىمىيۇ، ئۇنىڭ بىرىسى بولدۇم. ياقۇپ دېگەن ھايۋاننىڭ باشلانغۇچتىكى ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ قالغىنىمغا ئۆز گۆشۈمنى ئۆزەم يېگۈدەك زەردە بولۇپ كەتتىم، بۇ كۈننى كۆرگىچە ئوسمناخۇن بىلەن بىللىلا ئۇ دۇنياغا كەتسەم بولمامدۇ دەپ يىغلاپ قاقشىدىم. قىزىم:« سوتقا ئەرز قىلمەن، خەقنىڭ گېپىدىن قورقمايمەن» دېدى. ئەمما پىتنىڭ ئاچچىقىدا چاپاننى ئوتقا سېلىشتىن، ئۆزىمىز يالىڭاچ قېلىپ خەق ئالدىدا نومۇسقا قېلىشتىن ئۆزەمنى تارتتىم، سۆزلەپ قىزىمنى قايىل قىلدىم. ئۇ مېنى شۇ ئىشقا بۇيرۇپ قويغىنىمدىن ئۆلگۈدەك خاپا ئىدى، قوي-ئۆچكىلەر مەرەپ قويسا ئۇلارنى تىللايتتى. مەن ئاخىر ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى قاسساپقا سېتىۋەتتىم.

ياقۇپ قېچىپ كېتىپتۇ، لېكىن ئۇ قالدۇرۇپ كەتكەن زەرداپ ئانا-بالا ئىككىمىزنىڭ يۈرىكىدىن پەقەت چىقمايدىغاندەك قىلاتتى. بىر كۈنى ئۆيدە مىجەزىم يوق ياتسام روشەنگۇل ھويلىدا بىر كىمگە

ۋاقىرىغىلى تۇردى. كىم بولغىيدى، غوجامنىياز ئاخۇن ئوخشىمامدۇ دەپ تالاغا چىقسام، ئۇ بىچارە ئادەم كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ، قورۇپ گەز باغلاپ كەتكەن لەۋلىرىنى ئۆمەللەپ، ساغىرىپ-تاتىرىپ تۇرۇپلا قاپتۇ. مەن چىقىشىم بىلەنلا ئۇ كەينىگە سەنتۈرۈلۈپ، ئەسكى چاپىنىنىڭ ئىچىگە تۈگۈلۈپلا كىرىپ كەتتى. بالىسىنىڭ ئىشىنى ئۇقامدۇ-ئۇقمامدۇ، سورۇشتۇرۇپ باقمايلا ئۇنىڭغا ئازار بەرگىنىمىزنى ئويلاپ، ئۇ كەتكەندە يولغا چىقىپ قارىدىم، كۆرەلمىدىم.

3

روشەنگۈل:

غوجامنىياز ئاخۇننىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئاپامنىڭ ھالى كۈندىن كۈنگە ناچارلاپ كەتتى. تاماق ئېتىپ ئالدىغا ئەكەلسەم ھېچنېمە يېمەي، يېسىمۇ ئازراق يەپ يەنە ياستۇققا بېشىنى قوياتتى. ئىلگىرى ئايرىم ياتاقتا ياتاتتىم، ئەمدى ئاپام بىلەن بىر ئۆيدە ياتىدىغان بولدۇم، شۇنداقتىمۇ ئاپامنى كېچىسى دائىم قارا بېسىپ قالاتتى، بىر نېمىلەرنى دەپ جۆيلۈيتتى. بەزىدە ۋاقىراپ كەتسە مەنمۇ قورقۇپ قارا تەرگە چۆمۈلۈپ كېتەتتىم، ئۇيقۇم بۇزۇلۇپ كەتسە ئۇزاققىچە ئۇخلىيالماي، ئۈرۈمچىدە ئۆتكەن گۈزەل كۈنلەرنى ئەسلەش بىلەن تاڭ ئاتقۇزاتتىم. ئاھ، شۇ چاغلار! كەسپىي داشۆنىڭ ئىللىق قويىنىدا ئۈرۈمچىلىك قىزلاردىن قېلىشماي ئېسىل يۈرەتتۇق. ئەتراپىمدىكى ئوغۇللارنىڭ ئاچكۆزلۈك بىلەن بېقىشلىرى... ئاخىر ئالماس ئۇتۇپ چىقتى. تۇنجى قېتىم تۇغۇلغان كۈنۈمنى ئۆتكۈزگەندە ئۇ ماڭا قىممەت باھالىق بىر زەنجىر سوۋغا قىلغانىدى، سوۋغاتنىڭ قېتىغا باغاقچە قىستۇرۇپ، قەغەزگە ئىنگلىزچە مەن سىزنى سۆيىمەن دەپ يېزىپ قويغىنىنى ئويلىسام ھازىرمۇ ھاياجانلىنىمەن. شۇ كۈنى كەچتە ئۇ پىۋىنى جىق ئىچىپ، مېنى باغرىغا بېسىپ ئۇزاق

سۆيگەنىدى. شۇ ۋاقىتتىكى شېرىن مىنۇتلارنى مەن مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن. ئاخىرقى يىلدا مەن ئۆزەمنى ئۇنىڭغا بېغىشلىۋېتىپ تۈگىمەس پۇشايماندا قالدىم. لېكىن بۇ يەردىكى قىزلار بۇنداق ئىشنى ئانچە چوڭ بىلىپ كەتمەيتتى، بولار ئىش بولدى دەپ ھامىلىسىنى ئالدۇرۋېتىپ يۇرىۋېرەتتى ھەم قايتىدىن يىگىت تاپاتتى، كونا مۇھەببىتىنىڭ ئۆچىنى يېڭىسىدىن ئالاتتى. مەن ئۆزۈمگە چېتىلىپ بولالمىغىنىمغا ئۆكۈنسەممۇ ئورنىغا كەلمەيتتى، قىزلار ئۆرۈمچىلىك بىلەن ئارىلاشىما دېسە ئارىلىشىپ، ھېسسىياتىمغا بېرىلىپ كېتىپتىكەنمەن، قىز بالا دېگەن راست ئاجىز بولىدىكەن. ئالماس ئاخىر ۋاپاسىزلىق قىلدى، ئۆرۈمچىدىمۇ قالالمىدىم. ئاخىر بار دەسمايىسىنى ئۇتتۇرۇۋەتكەن قىمارۋازدەك سالپىيىپ ئۆيگە يېنىپ كەلدىم. نېمە بولسا بولدى، ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈۋالدىم، ئويۇن كۈلكىلەر كەينىمدە قالدى.

مەن كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەي دادام تۇيۇقسىز ئۆلۈپ كەتتى. بۇ ئۆيگە گويا مەن شۇملۇق ئېلىپ كەلگەندەك، يامان ئىشلىرىمنى دادامنىڭ كۆڭلى تۇيۇپ ئەلەمگە چىدىماي ئۆلۈپ كەتكەندەك ئويلاپ قېلىپ، نەچچە كۈن پۇشايماندا يىغلاپ، ئاخىر ئۆزەمگە تەسەللىي بەردىم.

دادام تۈگەپ كەتكەندىن كېيىن ئاپام تېزلا ئۆزگىرىپ قېرى بۇۋىمگە ئايلىنىپ، غوجامنىياز ئاخۇننى ئىزدەپ بارىدىغان غەلىتە بىر قىلىق چىقىرىۋالدى، كېيىن ئەلچى كەلگەندە ئىشنىڭ ئەمدى بۇ دەرىجىگە يەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئاچچىقىمنى باسالماي قالدىم. مەن دادام-ئاپامنى كىچىكىمدىنلا چوڭ بىلەتتىم، مەھەللىدىكى خەقلەرمۇ ئاپامنى كۆرسە ۋاي خانىم دېسە خانىم دەپ ھال ئەھۋالى قالمايتتى. ئۇنىڭ غوجامنىياز ئاخۇن بىلەن تۇرمۇش قۇرۇشى ئىنتايىن كۈلكىلىك بىر ئىش ئىدى؛ خەقلەرنىڭمۇ توۋا دەپ بىزنى زاڭلىق قىلىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى. ئاپامنىڭ نېمىشقا ئۇنداق ساراڭدەك

غەلىتە بولۇپ قالغانلىقىنى ھېچ ئۇققىلى بولمايتتى. بىر تۇرۇپ غوجامنىياز ئاخۇن ئاپامنى باخشىمغا ئۆگىتىۋالدىمىكىن دەپمۇ ئويلايتتىم.

مەن كىچىكىمدىن يېزىدا ئۆسكەن بىلەن كادىر ئائىلىسىدە چوڭ بولغاچقا ئېتىزغا بېرىپ ئەمگەك قىلىپ باقمىغانىدىم. پىژغىرىم ئاپتاپ ياكى قەھرىتان سوغۇقتا غىڭ قىلماي ئىشلەيدىغان، ھاشارغا بارىدىغان ئاشۇ جۇلدۇر كىيىپەن دېھقانلارنى كۆرسەم، ئۇنچە جاپا چەكمەيمۇ باياشات ئۆتۈۋاتقان ئائىلەمدىن بەكمۇ سۆيۈنۈپ كېتەتتىم. لېكىن دادام ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن بۇ ئائىلىمىزنى غېرىپلىق باستى. ئاپامۇ بۇ ھالدا ياتىدۇ، ناۋادا ئۇمۇ ئۆلۈپ كەتسە بۇ يەردە مائاش ئېلىپ يالغۇز ياشىغىنىمنىڭ نېمە مەززىسى؟!

ئېچىمدە ھەسرەت كۆچىيىپ كەتتى، ياقۇپ دېگەن تۇڭگۇزنىڭ قىلغانلىرىنى ئويلىسام خورلۇقتىن ۋۇجۇدۇم تىكەنلىشىدۇ. باشلانغۇچتا بىز بىر سىنىپتا ئوقۇغاندا ئاپام سىنىپ مەسئۇلى بولغاچقا، ماڭا ئارتۇقچە ھاكاۋۇرلۇق قىلالمايتتى، ئەمما باشقا بىچارە قىزلارنى دائىم بوزەك ئېتىپ ئوينايتتى، مەن بېرىپ ئاپامغا چاقاتتىم، ئاپام ئۇنى تەنقىتلەيتتى، ئۇ ئاندىن ماڭا تېخىمۇ ئۆچ بولۇپ كەتكەندى، كېيىن چوپچوڭ بولغاندىمۇ ئۇنىڭ تەبىئىتى ئۆزگەرمىدى، ياۋايىلىقى چىرايىدىنلا چىقىپ تۇراتتى. مەن ئۇنى زادىلا ياراتمايتتىم. ئۇ تېخى مېنى چوقۇم ئالىمەن دەپ يۈرۈپتىكەنمىش، مەن ئۈرۈمچىگە ئوقۇشقا كەتكەندىن كېيىن ئۇنى بىر رەزگى چىۋىن قاتارىدىمۇ ئەسلەپ قويمىدىم. قايتىپ كەلگەندە قارىسام ئۇ بىر خوتۇن ئېلىپ قويۇۋېتىپتۇ. ئاپام تېخى نومۇس قىلماي ماڭا ئۇ تازنى سايە قىلىپ بېسىم ئىشلىتەتتى، ”چاققان ئەرگە تەگ، ئەرگە تەگمىسەڭ نېمە ئىش قىلىسەن، مەشەدە ئوي-ئوچاقلىق بولماي نەگە بارىسەن؟“ دەپ سۆزلەپ كېتەتتى. پەرىزىمچە ئۇ ئۆزى غوجامنىياز ئاخۇنغا تېگىپ، بالىسىغا مېنى ئېلىپ بەرمەكچى ئىدى، مەن

شۇنىڭدىن كېيىن ئاپامغا ئۆچ بولۇپ قالدىم، ئەلچى كەلگەندە خېلى ياخشى ئۆيدە بولۇپ قاپتىكەنمەن، قاتتىق گەپتىن ئىككىنى قىلىپ كەسكىن رەت قىلىۋەتتىم. مەرھۇم دادامنىڭ ئىززىتىنى ساقلىماي قېرىغاندىمۇ ئەرگە تېگىمەن دەپ يۈرۈش نېمىدېگەن نومۇس ئىش-ھە! ئاپام ئەگەر شۇنداق قىلىدىغان بولسا مەن بۇ ئۆيدىن چوقۇم قېچىپ كېتەتتىم. ئاتىسىنىڭ ئاپام بىلەن نىكاھلىنىش ئارزۇسى سۇغا چىلاشقاندىن كېيىن ياقۇپ يولدا ئۇچراپ قالغۇدەك بولسا كۆزۈمگە چەكچىيىپ، ئىتتەك ھۈرپىيىپ ئۆتۈپ كېتەتتى. ئۇنىڭ ماڭا قاتتىق ئۆچ بولۇپ كەتكەنلىكىنى سېزىپ تۇرساممۇ، قېنى نېمە قىلالايتتى، ئۆز گۆشىنى ئۆزى يەپ يۈرۈۋېرىدۇ دەپ ئويلايتتىم. ئەمما ئۇ قارا تازنىڭ ھەر كۈنى مېنى پايلاپ، پۇرسەت كۈتۈپ يۈرگەنلىكىنى نەدىن بىلەي! ئاپامۇ شۇ ئىشقا مېنى بۇيرۇغىنىدىن ئۆلگىچە پۇشايماندا قالىدىغان بولدى. شۇ كۈنى ئاپامنىڭ يىغىسىغا چىدىماي قويلارنى ئوتلىتىپ كېلىشكە ماڭدىم. قويلارنى مەكتەپ بېغىغا سولاپ قويۇپ ئۆزەم ياتىقىمغا كىرىپ بىردەم ئارام ئېلىپ چىقسام قوي باغدا يوق، باغنىڭ تېمى تازا پۇختا ئەمەس ئىكەن، قويلار بىر يوچۇقتىن قېچىپ ئورمانلىققا كىرىپ كېتىپتۇ. قويلارنى ئەمدى موشۇ خالىي يەردە ئوتلىتىپ بىر دەم ھاۋالىناي دەپ ئورمانلىق ئىچىگە كىرىپ كېتىۋېرىپتىمەن. ئورمانلىقنىڭ ئىچكىرىسىدە ئوت-چۆپلەر ئۆسۈپ كېتىپتىكەن، قويلار شۇ يەردە ئوتلاۋېتىپتۇ. كەچكى قۇياش نۇرى تېرەك يوپۇرماقلىرىنىڭ ئاراچلىرىدىن چۈشۈپ تۇراتتى. ئەتراپ پۈتۈنلەي يېشىللىق، مەن بۇ مەنزىرىسى چىرايلىق، خىلۋەت يەرگە بۇرۇن كېلىپ باقمىغانىدىم، ئۆپچۆرەمگە تويماي قارايتتىم. ئورمانلىقتىكى مەخمەلدەك ئوت-چۆپلەرنىڭ ئۈستىدە يېتىپ بىر دەم كۆزىنى يۇمۇپ يېتىۋالسا نېمىدېگەن راھەت-ھە، كىيىملەرگىمۇ ئوت يۇقۇشۇپ قالمايدىكەن. قويلارنىڭ قاچمايدىغانلىقىغا ئىشەنچ قىلىپ، ئوت-چۆپنىڭ ئۈستىدە سوزۇلۇپ ياتتىم، ئارامخۇدالىق ئەسلى بۇ

يەردە ئىكەن ئەمەسمۇ! مەن كۆزۈمنى يۇمۇپ ئۇرۇمچىدىكى مەكتەپ چىملىقلىرىنى خىيال قىلىپ، ئالماسنى ئەسلەپ، شىرىن خىياللارنىڭ پەيلىشى بىلەن تېزلا ئۇيقىغا كېتىپتىمەن. بىر چاغدا قاتتىق چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتىم... ئۇستۈمنى بىر ئېغىر گەۋدە بېسىۋالغانىدى؛ ياقۇپ قارا تازنىڭ ئاچكۆز بۆرىدەك بەدبەشىرە چىرايىنى كۆرۈپ مېڭەمدە بومبا پارتىلىغاندەك دەھشەتكە چۆمدۈم. ئۇ قىلىدىغىنىنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن:" بەك كەچ بولۇپ كەتتى، قويىگىزمۇ قېچىپ كەتتى. قاراڭغۇدا ھېلى تاپالماي يۈرىسىز، قوپۇڭ، ئىزدىشىپ بېرەي" دېدى. بايا بولغان ئىش خۇددى بىر قورقۇنچلۇق چۈشتەك، قۇلىقىمغا ئاڭلىنىۋاتقىنى جىن-ئالۋاستىلارنىڭ ئاۋازىدەك تۇيۇلدى، ئورنۇمدىن قوپۇپلا ئۇنىڭ زاڭقىغا ئىككى تەستەك سالدىم، ئۇمۇ مېنى ئۇردى، ئاندىن قولۇمدىن قايرىپ كۆزۈمگە تاراپ:

— سىز قىز ئەمەسكەنسىز، لېكىن مەن سىزنى ھامان ئالىمەن. خەققە بۇنى دېمەيمەن. ئىككىمىز توي قىلىپ ياخشى ئۆتۈپ كېتەيلى، — دېدى.

مەن تېخىمۇ غەزەپلىنىپ ئۇنىڭ مەيدىسىگە مۇشتلاپ:

— سەندەك قاسماققا خوتۇن بولغىچە ئۆزەمنى ئۆستەڭگە تاشلاپ ئۆلۈۋالىمەن! — دېدىم ۋە قولۇمنى ئۇنىڭ چاڭگىلىدىن ئاجرىتىپ، دەرمانسىز پۇتۇمنى سۆرەپ، قويىنى ئىزدەپ ماڭدىم. شۇ تاپتا ئۇنى چايناپ يۇرىۋەتسەممۇ دەردىم چىقمايتتى، ئۆيگە بېرىپلا دادامنى ئەسلەپ، خورلۇقتىن يىرىكىم پۇچىلىنىپ يىغلاپ تاشلىدىم، ھەممە دەردىمنى ئاپامدىن ئالدىم.

شۇندىن كېيىن ياقۇپ بۇ مەھەللىدە كۆرۈنمىدى، ئېھتىمال ئاپامدىن قېچىپ شۇنداق قىلدى؛ كۆڭلۈم ئارامغا چۈشتى. بىر كۈنى ئاتىسى تەپتارتماستىن ئاپامنى ئىزدەپ دوقۇرۇپ كىرىۋەردى، بالىسىدىن ئالالمىغان دەردىمنى ئاتىسىدىن ئېلىپ تازا دۆشكەللىدىم، سەتلىدىم. بۇنىڭغا ئاپام چىدىماي قالدى، زەردەم تېخىمۇ ئۆرلىدى.

ئاپامنىڭ ئاشۇ ئۆلۈمتۈك قىرىغا يەنە ئۈچ ئاغرىتىپ كېتىشى، بالىسىنىڭ ماڭا قىلغان كەچۈرگۈسىز ئەسكىلىكىنى ئويلاپ قويماسلىقى ماڭا قايتا ئازار بولدى، ھەممىدىن ئۆمىد سىزلەندىم.

غوجامنىياز ئاخۇننىڭ ئۆلۈمىگە خۇددى مەن سەۋەبچى بولغاندەك، ئاغرىق ياتقان بۇ ئاپام مۇشۇ كەمگىچە ماڭا ھېچ ئىللىق چىراي ئاچمىدى، جىمجىتلا ياتاتتى، ئويغاق ياكى ئۇخلاۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. دوختۇرخانىغا ئاپاسام دوختۇرلار كېسەلنى روھىي جەھەتتىكى مەسلىگە تاقىدى. ئۇلارنىڭ پىكرى بويىچە، ئاپامنى سودا-سېتىققا سېلىپ قويسام دەسمايە بولمىغاننىڭ ئۈستىگە ئۇ ئۆزى ئۇنىمايتتى، شەھەر ئايلىنىپ ساياھەت قىلىپ كېلەيلى دېسەم يا ماقۇل دېمەيتتى، خۇددى زۇۋاندىن قالغاندەك لام-جىم دېمەي تۇرۇۋالاتتى؛ ئاخىر بولماي بازارغا ئەچىقىپ، ئۇنى-بۇنى ئېلىپ بېرىپ، كىنوغا ياكى سەنئەتكە ئەكىرىپ، كۆڭلىنى ئاچچە-مۇنچە خۇش قىلدىم. بىر بازار كۈنى كەچتە كىنوخانىدا پاكىستاننىڭ«مەڭگۈلۈك مۇھەببەت»دېگەن كىنوسىنى قويىدىكەن دېدى، كەنت-كەنتلەردىن دېھقانلار كىنوخانىغا ئاقتى. مەنمۇ ئاپامنى ئېلىپ كىرىپ كۆردۈم، ئاپام كىنونىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي يىغلاپ كەتتى. شۇندىن كېيىن كىنوغا ئاپىراي دېسەممۇ زادىلا ئۇنىمايدىغان بولدى.

ئاپام كۈندىن كۈنگە زەئىپلىشىپ كېتىۋاتاتتى. ”بالام، ئۆلۈم ساڭمۇ كېلىدۇ، ئەتىگەندە بىرەر ۋاق ناماز ئوقۇپ قوي“ دەيتتى. ئېغىزىمدا ماقۇل دېسەممۇ، كۆڭلۈمدە مەنمۇ سىزدەك قېرىغاندا ئوقاي دەيتتىم. ئاپام يەنە كۆزۈمنىڭ ئوچۇقىدا سىينىڭ تويۇڭنى كۆرسەم، بولسا بىر نەۋرە كۆرسەم دەپ كۆزىگە ياش ئالاتتى. بېشىمغا بىر غەم چۈشتى. خىلىدىن بېرى پىيىمدا يۈرگەن ئەخمەت دەپ بىر ئەپەندى بار ئىدى. بازارغا بىر ئىش بىلەن بېرىپ قالسام ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدىلا مېنى ساقلاپ تۇرغاندەك ئالدىمدا پەيدا بولۇپ،

قىزغىن ئەھۋال سوراپ، يېقىنچىلىق قىلىپ كېتەتتى. چىراي شەكلىمۇ خېلى تۈزۈك، مىجەزىمۇ بولىدىغاندەك قىلاتتى. ئاپام ئۈچۈن بولسىمۇ دەپ ئۇنىڭ توي قىلىش تەكلىپىنى قوبۇل قىلدىم. تويىمىز بەك ھەشەمەتلىك بولمىسىمۇ قەدىر ئەھۋال ئۆتتى. مېنىڭ بارچە غېمىم توي كېچىسىدە قالغاندى، دېگەندەك بۇ كېچە تولىمۇ قورقۇنچلۇق كېچە بولدى. ئەتىسى كەچتە ئۇ ھاراق ئىچىپ كېلىپ مەن بىلەن جېدەللەشتى، مەنمۇ تەڭ تۇردۇم، ئۇ مېنى "جالاپ" دەپ تىللىدى، مەنمۇ ئۇنى "پاھىشىۋاز، سېنىمۇ كىم پاك دەيدىكەن" دېدىم. ئىككىمىز خېلى ئۇرۇشتۇق، ئاخىر مەن يىغلاپ ئاپامنىڭ قېشىغا يېنىپ كەلدىم.

ئۇزۇنغا قالماي ھۆكۈمەت مېنى رەسمىيلەشتۈردى. مەن ھەممىنى ئۇنتۇپ خىزمەتكىلا كىرىشىپ كەتتىم، ئاپامدىنمۇ خەۋەر ئېلىپ تۇردۇم. ئاپام بارغانچە جۈدەپ، تۈگىشىپ كېتىۋاتاتتى، دوختۇرخانىغا ئاپىراي دېسەم ئۇنىمايتتى،" تېنىمدە كېسەل يوق، نېرۋام ئاجىز، بۇنىڭغا داۋا يوق" دەپ تۇرۇۋالاتتى. بىر كۈنى پۈتنى تۇتۇپ ئولتۇرسام ئاپام "خارت" قىلىپ ئېغىر تىندى، چۆچۈپ چىرايىغا قارىدىم. ئۇنىڭ يۈزى ياداپ، ياغاچتەك بولۇپ قالغان، كۆزى بولسا جىن چىراغتەك ئاجىز پىلىلداپ تۇراتتى، نەپەس ئېلىۋاتقانلىقىنىمۇ ئۇققىلى بولمايتتى. كاللام ۋەھىمىدە قالدى، تىترەۋاتقان قوللىرىم بىلەن ئۇنىڭ بوۋاقنىڭ پۇتىدەك كىچىكلەپ كەتكەن، ئورۇق، ئاۋاق پۇتىنى توختىماي ئۇۋۇلايتتىم. شۇ ھالدا كەچ كىرىپ تالانى قاراڭغۇلۇق باستى. ئاپامدىن سەل نېرى بولسام ئۇنىڭ دىدارىنى كۆرەلمەي قالارمەنمۇ دەپ ئەنسىرەپ ئۇنىڭ يېنىدىن قوزغالمىدىم.

— قىزىم بېرى كەل، يېقىن كېلە — دېدى ئاپام بىر چاغدا تاياقتەك قولىنى ماڭا سوزۇپ. مەن ئۇنىڭ مۇزلاپ كېتىۋاتقان قولىنى مەڭزىمگە يېقىپ، ئۈنسىز ياش تۆكۈشكە باشلىدىم.

— يىغلىما، قىزىم، يىغلىما، — دېدى ئاپام تۇرۇسقا قاراپ يېتىپ ئاران ئاڭلانغۇدەك ئاۋازدا، — قۇچاقتىكى ۋاقتىڭدىمۇ... ساڭا شۇنداق دەيتتىم. ئانامۇ سەكرات ئۈستىدە ماڭا شۇنداق دېگەنىدى... بىز شۇنداق يىغلاپ ئۆتىدىغان ئوخشايمىز. مەنمۇ ئەمدى داداڭدەك رەھمەتلىك بولۇپ كېتىمەن، ئۇ دۇنياغا... كېتىپ قالىمەن... تالادا يامغۇر يېغىۋاتامدۇ نېمە، دەرىزىنى يېپىۋەتكىن، ئۆيگە شامال كىرمىسۇن... قىزىم، يالغۇز قالىدىغان بولدۇڭ، ئەمدى تولا تارتىشماي... ياخشى ئادەمدىن بىرنى تېپىپ تۇرمۇش قۇرۇۋالغىن... بۇندىن كېيىنكى ئۆمرۈڭنى ئويلا... ئاخىرەتلىكىڭنىمۇ ئويلاپ قويغىن...

ئاپامنىڭ ئاۋازى بارغانسېرى پەسلەپ كەتتى. مەن يەنە ئۈنسىز ياش تۆككىنىمچە ئاپامنىڭ قولىنى يوتقاننىڭ ئىچىگە تىقىپ قويۇپ، پۇتىنى توختىماي ئۇۋۇلايتتىم. يامغۇر دەرىزىگە چاچراپ چۈشكىلى تۇردى. كۈزنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە يېغىۋاتقان بۇ يامغۇر ئەمدى غازاڭ پەسلىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. توسۇۋالغۇسىز بىر مۇسىبەت ۋە مەن ئىلگىرى ھېس قىلمىغان بىر خىل غېرىبلىق ھەم قورقۇنچ ئەزرائىلنىڭ قەدىمىگە ئەگىشىپ ئاستا-ئاستا يېقىنلاپ كېلىۋاتاتتى. ئاپامنىڭ پۇتى بارا-بارا مۇزلاپ قېتىپ قالدى، قولۇممۇ بۇ سەزگۈدىن ياپراقتەك تىترەپ، يۈرىكۈم شىددەتلىك سوقۇپ كەتتى. ئەلەڭلەپ كەتكەن كۆزۈم ئاپامنىڭ ئاشۇ ئارمانسىز ياكى ئارماندا يۇمۇلغانلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغان كۆزلىرىگە، چۈشۈپ كەتكەن ئېڭىكىگە، سوغۇق قېتىپ قالغان چىرايىغا تىكىلگەندە ھەسرەت-نادامەتلىرىم بىراقلا پارتىلاپ، يۈرىكىم ئېزىلىپ، ۋۇجۇدۇم ئۆزىنى يوقاتتى. ئاپامنىڭ نەملىشىپ قالغان شالاڭ، ئەمما قايرىما كىرپىكلىرىگە، چىڭ يۇمۇلغان نېپىز لەۋلىرىگە قاراپ، بۇ نۇرانە سىمانىڭ تۇپىغا كۆمۈلۈپ كېتىدىغانلىقىغا ھېچ ئىشەنمەي ھەم قىيالماي ھۆكرەپ يىغلاشقا باشلىدىم.

4

ياقۇپ:

ياسىن گاچىنىڭ ئۆيىدە قىمار ئوينىسام تەلىيىم بەك كېلەتتى، ھوشۇقۇم ئالچۇ چۈشەتتى، قەرت ئوينىسامۇ ئۇتاتتىم. ياسىن نىزا، قادىر قاغدالما، سۇلايمان قىزىل كۆز، سەمەت پاخشەكلەرنىڭ ئاشلىق ساتقان پۇللىرىمۇ ئاخىر چۆنتىكىمگە چۈشۈپ بولدى. مەيدەمنى تازا كېرىپ، ياسىن گاچىنىڭ چىراغ پۇلىنى بېرىپ ئۆيگە ماڭسام، چىدىماسلار كەينىمگە كىرىپ، چوتا قېنى دەپ ئۇششۇقلۇق قىلغىلى تۇردى. كەينىمگە بۇرۇلۇپلا سەمەت پاخشەكنىڭ بۇرنىنى تۈزلىۋېتىپ يەنە ماڭسام، سۇلايمان قىزىل كۆزمۇ ''ئاناڭنى...''دەپ غۇدۇرىغانىدى، غەزىۋىمگە پايلىماي بېرىپ بىرنى قويىۋىدىم، كۆزىنى تۇتۇپلا قالدى، قاپىقى يېرىلدىمۇ ياكى كۆزى قويۇلۇپ كەتتىمۇ، ئۇقمىدىم. رەھمەتلىك ئاپام ئۆلۈپ كەتكىلى تېخى ئۇزاق بولمىدى، يېتىملىكنىڭ دەردىنى تارتىمەنمۇ يا بۇ خوتۇنىدىن قورقىدىغان خوتۇن تالاقلارنىڭ ئىزاسىنى ئىشتىمەنمۇ!

شۇ جېدەلدىن كېيىن ياسىن گاچىنىڭ ئۆيگە ئىككىنچى دەسسىمىدىم. ئۇزۇن ئۆتمەي كەپتەرلىرىم بارا-بارا ئازلاپ كەتتى، ئاشۇ گۇيلار قىلتاق قۇرۇپ تۇتۇۋالدىمىكىن دېدىم. قىماردىن، كەپتەردىن ئايرىلىپ، ھېچ ئىش خوش ياقمىدى، كەتمەن چېپىشتىنمۇ زېرىكتىم؛ ھاشارغا بارسام ئالۋاڭنى گالۋاڭ قىلىپ كېلەتتىم. قاتار تامنىڭ ئالدىدا خەق بىلەن كەچكىچە گەپ سېتىپ ئولتۇرۇشمۇ خوشياقمىدى. خوتۇن سېغىنىپ كەتتىم، توختىخان خانىم قىزىنى بەرگەن بولسىمۇ ئۇنىڭغا ياخشى كۆيئوغۇل بولۇپ، خىزمىتىنى ياخشى قىلاتتىم، بىراق قىزى بىزنى ياراتماي ھەممە ئىشنى بۇزدى. بۇرۇن ئۇنچە ئەمەس ئىدى، ئۇرۇمچىگە بېرىپ ئوقۇپ كېلىپلا ھاكاۋۇرلىشىپ كەتتى. ئۇ چىرايىغا بەك تەمەننا قوياتتى، دېمىسىمۇ

ئۇنىڭ يۈزى كالا سۈتىدەك ئاق، كۆزى يېڭى تۇغۇلغان موزاينىڭ كۆزىدەك چىرايلىق ھەم قاپقارا، لەۋلىرى جىنەستىدەك، بەللىرى تەمەچتەك بولۇپ، ئادەمنىڭ ھەۋىسىنى قوزغايتتى. خوتۇنۇمنى قويۇۋەتكەن بولسامۇ ئۇنىڭ بىلەن قوناقلىقتا مەخپىي ئۇچرىشىپ تۇراتتۇق، روشەنگۈلنىڭ كۆيۈك ئوتى يۈرىكىمگە تۇتاشقاندىن كېيىن ئۇنىمۇ ئانچە ئىزدىمەيدىغان بولدۇم.

بىر كۈنى ھاشاردىن كەلسەم ئىشەكنىڭ قارنى توق، كالا-قويلارنىڭ قورسىقى چاپلىشىپ كېتىپتۇ. ئاتام ئىشەكنىلا ئەتىۋارلاپ، باشقا ئۇلاغلار بىلەن ئانچە كارى يوق ئىدى. مەن بۇ قورسىقى ئاچ جانىۋارلارغا ئىچ ئاغرىتىپ، ئۇلارنى قوتاندىن چىقاردىم. توپاقنى مىنىپ، قويلارنى ئالدىمغا سېلىپ ھەيدەپ، داۋىنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىكى كەڭرى ئورمانلىققا ماڭدىم. قوينى ئورمانلىققا قويۇۋېتىپ، كالىنى يېتىلەپ ئىچكىرىلەپ كىرسەم روشەنگۈل بىخارامان ئۇخلاپ كېتىپتۇ، قويلىرى بىر چەتتە ئوتلاۋېتىپتۇ. بۇ خېنىم ئوڭدا يېتىپ قوي باقىدىكەن-ھە! كۆيۈكىدە ئاھ دەپ تولغىنىپ، ماڭا تەگمىگەندە خەپ دەپ ئىچىمدە مىڭنى تىللاپ يۈرگەن بۇ نايناق ئۆز ئايىغى بىلەن ئالدىمغا كېلىپ ساغرىسىنى چىقىرىپ ياتاتتى. كۈن ئولتۇراي دەپ قالغانىدى، ئەتراپتا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. مەن نىيىتىمنى بۇزدۇم، نەچچە ۋاقىتتىن يۈرىكىمنى غاجاپ كەلگەن بۇ سەتەڭنى خۇددى مىجىپلا ئۆلتۈرۈپ قويغىلى بولىدىغان يۇمشاق قۇرتتەك كۆردۈم، ھېچ ئىككىلەنمەيلا بېرىپ ئۇنى بېسىۋالدىم، يۈرىكىم ئالەمچە يايراپ كەتتى. كۈچلۈك بىر تەقەززالىق جېنىمنى سۇغۇرۇپ ئېلىۋاتاتتى، بېشىم ھاياجاندىن پىقىراپ ئايلىناتتى. ئۇ كۆزىنى شۇنداق ئېچىپلا جېنى چىقىپ كېتىدىغاندەك قورقۇپ تاتىرىپ، ھاسىراپ ھالى قالمىدى، پۇت-قوللىرىنى قىمىرلىتىپ باقتى، خېلى تىپىرلاپ باقتى، كۆزىنىڭ شوۋىسىنى ئېقىتىپ يىغلىدى، ئېغىزىنى بۇزۇپ تىللىدى، ئىشقىلىپ

ھەممىنى قىلىپ باقتى، دەرمانى يەتمىدى؛ ئاخىر قىسماقتا چۈشكەن قۇشقاچتەك مىدىر-سىدىر قىلالمىدى. مەن ئىچىمدە، چوڭچىلىق قىلغىنىڭغا تويە، دېدىم. ئۇنىڭ قىز ئىكەنلىكىگە دېگەندەك ئىشەنمەيتتىم، ئەمەلىيەتتىمۇ ئويلىغىنىمدەك بولدى. بۇنى ئۆزىگە دېسەم چىچاڭلاپ سەكرەپ كەتتى، زاڭقىمغا ئىككىنى سالدى، مەنمۇ تەستەكتىن بىرنى قويدۇم. مەن ۋاي دەپ يۈرگەن قىز ئەمەلىيەتتە قىزلىقىنى يوقاتقان، تېشى پال-پال، ئىچى غال-غال بىر نېمە ئىكەن. شۇنداقتىمۇ ئۇنى ماڭا تېگەرمىكىن دەپ گەپ قىلىپ باقسام تېخى مېنى يەنە ياراتماي، جاھىللىق قىلىپ زادىلا ئۇنىمىدى؛ ماڭا تەھدىت سېلىپ، بىر نېمىلەرنى دەپ يىغلاۋەردى، ئاچچىقىمدا بىرپىلا ئۇنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكۈم كەلدى، ئەمما ئۆزەمنى تۇتۇۋالدىم، بىزنىڭ مەھەللىدىن ئادەم ئۆلتۈرۈپ ئېتىلىپ كەتكەن ئادەم چىقىپ باقمىغان، ھەممە ئادەم خۇدادىن قورقىدۇ. بىراق مەن تېرىغان بۇ ئىشمۇ كىچىك ئىش ئەمەس ئىدى. ئەگەر ئۇ يىغلاپ ئۆيىگە بارسا توختىخان خانىم چوقۇم سورايدۇ، بۇ بېرىپ دېمەي قالمايدۇ. خانىم بېرىپ ئاتامغا دېسە، ئۇلارنىڭ ئالدىدا يۈزۈمنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرۈيمەن؟! بۇ ئىشنى مەھەللە كوي ئاڭلىسا، سۆز-چۆچەك مەھەللىمۇ مەھەللە تارالسا بۇ نېمىدېگەن سەتچىلىك! ئۈرۈمچىدە ئوقۇپ خەققە قىزلىقىنى بېرىۋېتىپ كېلىپ ئەرگە تېگەلمەي يۈرگەن بۇ خېنىم قىز سۈرەتلىك جىن بولۇپ ئالدىمغا كېلىپ يېتىپ، قارشىلىق كۆرسەتكەندەك قىلىپلا مېنى قارا باستۇرۇش ئۈچۈن بۇ ئېزىتقۇ ئويۇننى ئويناپ چىقتىمۇ يا! بابا بولغان ئىشقا ھېچ ئىشەنگۈم كەلمەي ئۇنىڭغا قارىدىم، ئۇ قويىنى ئىزدەپ، كۆينىكىنى تۈزەشتۈرۈپ، ماڭقىسىنى تارتىپ يىغلاپ كېتىۋاتاتتى.

مەن ئۆزەمنى خېلى يۈرەكلىك دەپ ئويلايتتىم، ئوغۇل بالا قىلغان ئىشقا پۇشايمان قىلماسلىقى كېرەك دەيتتىم. ئەمما بۇ نۆۋەت ئاقىۋىتىمدىن ئەنسىرەپ كەتتىم، توختىخان خانىمغا ھۆرمىتىم چوڭ

ئىدى، ئۇنىڭغا يۈز كېلەلمەسلىكىمنى ئويلىغانچە قورقۇنچلۇق خىياللارنى تولا قىلىپ يۇتۇمدا جېنىم قالمىدى، ئۆيگە ئاران كېلىۋالدىم، دەككە-دۈككىدە كېچىچە ئۇخلىيالمىدىم . تاڭ يورۇغان هامان توختىخان خانىم قىزىنى يېتىلەپ ئالدىمغا ئەكىلىپ يۈزۈمگە تۈكۈرۈپ رەسۋا قىلىدىغاندەك، ئاتامۇ ئۆتكەنكى كۆڭۈلسىزلىكنى كۆتۈرەلمەي تۇرغاندا مېنى تىللاپ ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىدىغاندەك بىلىندى. شۇڭا تاڭ يورۇشتىن ئاۋۋال، ئاتام نامازغا قوپماستىلا بۇ يەردىن كېتىش قارارىغا كەلدىم. بۇ يەردە قۇدۇق ئىچىدىكى پاقىدەك بىر خىللا ياشاشتىن زېرىكىپ كەتكەنىدىم؛ يېنىمدا كىملىكىم، يانچۇقۇمدا پۇلۇم تۇرغاندىكىن، ياقا يۇرتلارنى، چوڭ-چوڭ شەھەرلەرنى بىر ئايلىنىپ كېلىشنى بۇرۇنلا كۆڭلۈمگە پۈككەنىدىم. ئەمدى پۇرسەت كەلدى، لېكىن ئاتام يالغۇز قالىدىغان بولدى؛ يالغۇزمۇ قالماس، ئىمامنىياز، مونىياز ئاكىلىرىم بار، توختىخان خانىممۇ تېخى ئەقلىنى تاپسا ئويلىمىغان يەردىن قىزىنى ئەيىپلەپ، ئەرگە تەگ دېسە ئۇنىمايسەن، يا مېنى تەگكىلى قويمايسەن، مانا ئەمدى خوپ بولدىمۇ، سېنى ئەمدى ئەر ئالمايدۇ؛ ياقۇپ يوقالدى، ئەمدى مېنى ئاتىسى بىلەن بىللە ياشىغىلى قوي دەمدۇ تېخى... ئىشقىلىپ يۇرت-مەھەللە، قوشنا-قۇلۇم بولغاندىكىن ئاتامۇ يالغۇز قالماس. مەنمۇ بىرەر يىل جاهان چۆرگىلەپ، بۇ ئىشنىڭ قۇيرۇقى ئۈزۈلگەندە كېلەي. بۇ چاغدا روشەنخانمۇ ئېھتىمال نەچچە خوتۇننى يولغا سالغان بىرەر كادىرغا تېگىپ تۇرار، توختىخان خانىممۇ قېرىپ ئۇنتۇغاق بولۇپ، ئۆلۈمنىڭ قايغۇسىدا قالار...

شۇ قارارغا كەلگەندىن كېيىن يانچۇقلىرىمدا بار پۇلنى جەملەپ باقتىم، ئاران 160 كوي چىقتى. بۇ پۇل بىلەن هازىرقى كۈندە ئۈرۈمچىگە بارغىلى، بىرەر ئىش تاپقىچە ئۇنىڭ-بۇنىڭغا خەجلىگىلى يەتمەيتتى. ئۆيدە مال-چارۋىدىن بۆلەك پۇلغا يارىغۇدەك بىر نېمە يوق ئىدى. بۈگۈن بازار كۈنى بولغاندىكىن كالىدىن بىرەرنى ئېلىپ

چىقىپ ساتسام خېلى جىق پۇلغا يارايدۇ، توپاقنى ساتاي، بازارغا بارغۇچە يەنە خېلى يول ماڭىدىغان گەپ، تاڭ يورۇغىچە بۇ مەھەللىدىن چىقىپ كېتەي دەپ ئويلاپ دەرھال ھەرىكەتلەندىم. قوتاننىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ، توپاقنى باغلاپ چىقتىم، تەستېرەك ماڭدى، يولغا ئېلىپ چىقىپلا بىر ئارتىلىپتىكەنمەن، توپاق چىچاڭلاپ يۈگۈرۈپ كەتتى، قولۇمدىكى تاياق بىلەن ئۇرىۋەرسەممۇ توختىمىدى، ئاخىر قاتتىق بىر چىچاڭلاپ مېنى يەرگە ئېتىۋەتتى، يوغان ئادەم يەرگە يىقىلسا بەك قاتتىق چۈشىدىكەن، سۆڭگۈچۈمنى سىلاپ ئورنۇمدىن قوپۇپ، توپاقنىڭ باش-كۆزلىرىگە غەزەپ بىلەن ئۇرىۋەردىم، قولۇمدىكى تاياقمۇ سۇنۇپ كەتتى. بىر چاغدا قارىسام بىچارە كالىنىڭ كۆزىدىن تاراملاپ ياش ئاققىلى تۇرۇپتۇ، بۇ جانىۋار ھەقىچان غەرىزىمنى بىلىۋالدى. ئۆزىمنى كىچىدىكىن باققان ئاتامغا تارتىشۋاتقان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ ئىچىم ئاغرىپ، قوتانغا قايتا سولاپ قويدۇم. ئۆيدىن ھېچنېمە ئالماي، تەۋەككۇل دەپلا بازارغا يۈرۈپ كەتتىم.

ئۈرۈمچىگە بارىدىغان ئاپتوبۇس بۇ كۈنى ماڭمىغاچقا، ئاۋۋال ئاقسۇ شەھىرىگە بېرىپ، ئاندىن ئاپتوبۇس ئالماشتىم. سەپەردە تاماقنىڭ ئورنىدا نان، سامسا، تۇخۇم يەپ، يېنىمدا بار پۇلنى تېجىدىم. قىماردا ئۇتقان پۇللىرىمنى ئۆتكەن بازاردا بۇزۇپ-چاچمىغان بولسام ئەمدى ئەسقېتىپ قالاتتىكەن، ھېلىھەم بولسىمۇ ئازراق قاپتىكەن، ئەسقاتتى. پۇل دېگەن قولنىڭ كىرى، قولنى ھەر باپ بىلەن ئۇۋۇلاپ تۇرساقلا كىر دېگەن چىقىۋېرىدۇ. مەن بۇنىڭدا ئۆزەمگە ئىشىنەتتىم.

ئۈرۈمچىگە بارغىچە قاقاسلىقتا جىق مېڭىپ كەتتۇق. يولدا بىرەر ئادەم بىلەن تونۇشۇۋالارمەن، چىقىشىۋالارمەن دېسەم ھەممە خەق ئۆزىگە بىردىن ھەمراھ ئېلىپ ماڭغاندەك قىلاتتى، تاماقتىمۇ، پاراڭدىمۇ، ھەتتا ئۇيقىدىمۇ بىللە بولاتتى، باشقا ھېچكىم بىلەن كارى

بولمايتتى. مەن ئەڭ ئارقىدىكى ئورۇندۇقتا گېپىمنى ئانچە-مۇنچە ئۇقىدىغان بىر خەنزۇ يولداش بىلەنلا ئاندا-ساندا پاراڭلىشىپ ماڭدىم. ئۇ ئۈرۈمچىگە بىرەر جىددىي ئىش بىلەن ماڭغاندەك قىلاتتى، تۇرقىدىن سىلىق-سىپايىلىكى چىقىپ تۇراتتى. تۆت يىل ئاۋۋال بىزنىڭ مەھەللىدىكى ياسىن گاچىنىڭ ئوغلى شار-تانىغا چاچ، خاشۇ تېگىشكىلى كەلگەن بىر خەنزۇ مەدىكارنى دائىم بوزەك قىلاتتى، تانىلىرىنى تارتىۋالاتتى، شارلىرىنى يۇدەپ ئېتىۋېتەتتى، ھەددىدىن ئېشىپ ئۇ بىچارىنى تېخى ئۇرۇپ كەتسە، بىز ئارىغا چۈشۈپ ئاجرىتىۋالاتتۇق. ئۇ مەدىكار ۋەلسىپىتىنى قويۇندەك ھەيدەپ قېچىپ كەتكەندىن كېيىن خەقلەر ياسىن گاچىنىڭ بالىسىغا، ھەي قۇلاق كەستى، ئۇنى بىكارلا ھەيدىۋەتتىڭ، بىزنىڭ يەنە تېگىشىدىغان نەرسىلىرىمىز بار ئىدى، دەپ خۇرسىنىپ قويۇشاتتى. يېنىمدا ئولتۇرغان بۇ خەنزۇ يولداش دەل ئاشۇ مەدىكارغا ئوخشايتتى. ھازىر ئۇنىڭ قىياپىتى ئۆزگىرىپ كەتكەن، مېنىمۇ پەقەت تونۇيالماي قالغانىدى. مەن ئۇ كۆڭۈلسىز ئىشلارنى بۇ يولداشنىڭ ئېسىگە سالغۇم كەلمىدى، سەپەردە بۇنچىلىك ھەمراھنىڭ چىقىپ قالغىنىمۇ مەن ئۈچۈن چوڭ ئىش ئىدى.

ئۈرۈمچى ھەقىقەتەن كاتتا شەھەر ئىكەن. ئاسمان پەلەك قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان قەۋەتلىك ئۆيلەرنىڭ ئۈستىدە قارا بۇلۇتلار ئېسىلىپ تۇرغاندەك، ھازىرلا يامغۇر ياغىدىغاندەك قىلاتتى. مەن ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ كوچا ئايلاندىم. ئادەملەر، ماشىنىلار بىر-بىرىگە سوقۇلۇپ كەتمەي مېڭىشاتتى، ھەممە نەرسىگە ھاڭۋېقىپ قالدىم، مانا بۇ مەن بىر كۆرسەم دەيدىغان ئۈرۈمچى، مانا بۇ روشەنگۈلنى ھالى يوغان قىلىۋەتكەن ئۈرۈمچى...

مەن بىر كۈن لاغايلاپ يۈرۈپ ئاخىر بىر ئاشخانىدىن ئىش تاپتىم. خوجايىن ئاق پىشماق كەلگەن سالاپەتلىك بىر تۇڭگان بوۋاي ئىدى. ئاشخانىدا غېنى دەيدىغان مەندىن كىچىكرەك بىر ئاشپەز بالا

بار ئىدى. مەن دەسلەپتە قاچا يۇيدۇم، ئوچاقنىڭ كۈلىنى ئالدىم، جوزا سۈرتتۈم، خېرىدار كۈتتۈم. يۈگۈر-يېتىم ئىشلارنىڭ ھەممىسى ماڭا يۈكلەنگەن بولسىمۇ ۋايسىماي ئىشلىدىم. مېنىڭ ئېڭىكىمگە ئاران تاقىشىدىغان ئۇ ئاشپەز بالا سەي قورۇشقا ئۇستا بولغاچقا ئېغىر، پاسكىنا ئىشلارنى قىلمايتتى، ئايدا ئالىدىغان پۇلىمۇ مېنىڭكىدىن كۆپ ئىدى. شۇنىڭغا قاراپ ھۈنەر دېگەنمۇ قالتىس نېمىكەن دەپ قالدىم. بىكار بولسىلا ئۇنىڭ قولىغا قاراپ، سەي قورۇش، بازىمەن سوزۇش ئۇسۇلىنى ئۆگەندىم. كۆپ ئۆتمەي خوجايىن مېنى بىلىكىڭدە كۈچۈڭ بار ئىكەن دەپ بازىمەن سوزۇشقا سالدى، ئورنۇمغا خېلى ئىسكەتلىك بىر خەنزۇ قىزنى سەپلىدى.

ئۈچ ئايدەك ئوبدان ئىشلىۋىدىم، قولۇمغا مىڭ كويدەك پۇل كىردى. قورسىقىممۇ ياخشى بېقىلغاچقا خېلى ئاقىرىپ، سەمرىپ قالدىم. تۇڭگان بوۋاي ئوبدان ئادەمكەن، مېنى تېخى، سەن كەلگەندىن بېرى ئاشخانامنىڭ ئوقىتى ياخشىلىنىپ كەتتى دەپ ماختاپ كەتتى، ئوبدان ئىشلەۋاتىسەن دەپ دولامغا قېقىپ قويدى. ئەمما غېنى ئۇنى قاقباش قېرى دەپ ئانچە ياراتمايتتى. بىر كۈنى ئۇ ماڭا:" بۇ يەردە ئىشلەۋېرىشتىن زېرىكتىم، كۆلىغا كىرسەك تېخىمۇ ياخشى پۇل تاپالايتتۇق" دېدى. "سەن بۇرۇن بارغانمۇ؟" دېسەم، " بېيجىڭغا بىر قېتىم بارغان، ئۇ يەردە ئاشخانىدا ئىشلىسەك ئېيىغا كەم دېگەندە مىڭ كوي تاپالايسەن" دېمەسمۇ تۇرۇپلا قىزىقىپ قالدىم."تاز بولساڭ گەدەنگىچە بول" دەپ، ئۆيدىن چىققاندىكىن تايىنلىق تېخىمۇ يىراق، تېخىمۇ چوڭ شەھەرگە بېرىپ باقمايمۇ، تەلىيىمنى سىناپ باقمايمۇ دەپ ئويلاپ قالدىم.

پويىز دېگەن بۇ تۆمۈر مەخلۇقنى ئۇرۇمچىگە كېلىۋېتىپ كۆرگەن بولسامۇ ئىچىنىڭ قانداقلىقىنى بىلمەيتتىم، پويىزغا چىققاندا ياپىراپ كەتتىم، ئەمما ئۈچ ئاخشام ئۇيقۇنى تۈزۈك ئۇخلىيالماي يامان قىينالدىم. بېيجىڭغا ئاز قالدى دېگەندە ساقچىلار

بېلەت، كىملىك ۋە سومكىلىرىمىزنى تەكشۈرۈپ خېلى ئاۋارە قىلدى. بېيجىڭ ئالامەت ئېسىل شەھەركەن، غېنى ئىككىمىز گەنجىياكو دەيدىغان بىر تار كوچىغا كەلدۇق. غېنى بۇ يەرگە بۇرۇندىن تونۇش بولسا كېرەك، بىرەر ئىش قىلماقچى بولسا بىمالال قىلىۋېرەتتى. مەن كوچىنىڭ ئىككى يېقىدا قاتارىسىغا جايلىشىپ كەتكەن ئاشخانىلارنى، ئاشخانىنىڭ ئالدىدىكى كاۋاپدانلارنى، مۇرىسىگە لۆڭگە ئارتىۋالغان تاڭجاڭلارنىڭ يولدا ئۆتكەن-كەچكەنلەرنى تۇتۇۋېلىپ، سەل يېقىنراق كەلگەنلىرىنى بولسا مەجبۇرلاپ دېگۈدەك ئۆز ئاشخانىلىرىغا ئېلىپ كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ"يا ھەزرەت" دەپ قالدىم. سودا دېگەن بۇ يەردىكەن، ئوقەت دېگەن بۇ يەردە قايناۋاتقان ئەمەسمۇ! ئاشخانىلاردىن تاماقنىڭ، كاۋاپنىڭ، ناننىڭ، سامسىنىڭ پۇرىقى گۈپپۈلدەپ ئۇرۇلاتتى. ئۈچ كۈندىن بۇيان قۇرۇق نان غاجاپ، گاھىدا تۇخۇم، گاھىدا تەييار چۆپ يەپ كەلگەچكە، بۇ مەززىلىك ھىدلار ئىشتىھايىمنى ئېچىپ، قورسىقىمنى كوكىراتتى. غېنى مېنى بىر ئاشخانىغا باشلاپ ئەكىرىپ خوجايىن ئايالغا تونۇشتۇردى. بۇ ئايال مېنىڭ باش-ئايىغىمغا قاراپ قويۇپ غېنىغا:

— نېمە ئىش قىلالايدۇ؟ — دېدى.

— بازىمەن سوزالايدۇ، سەي قورۇيالايدۇ، نېمە ئىشقا بۇيرۇسىلا شۇنى قىلالايدۇ، — دېدى غېنى.

— قېنى ئىشلەپ باقسۇن، — دېدى ئۇ ئايال كۆزۈمگە قاراپ.

غېنى بۇ ئايالنى قانداق تونۇيدىغاندۇ دەپ ئەجەبلەندىم. كېيىن بىلسەم ئۇ بۇ بۇ ئايالنىڭ ئېرى تەرەپتىن تۇغقان كېلىدىكەن. بۇ ئايالنىڭ ئىسمى ئايپاشا بولۇپ، ئېرى بۇ يەردە تۇنجى بولۇپ ئاشخانا ئېچىپ، ناھايىتى بېيىغانىكەن. كېيىن كەيپ-ساپاغا تولا بېرىلىپ، خوتۇنىنى تاشلاپ ئىشرەتخانىلارغا يۈگۈرەپ بەك بۇزۇلۇپ كېتىپتۇ، كېيىن ئىچىدىن نەچچە خىل كېسەللىك چىقىپ تېخى يېقىندىلا داۋالىنىش ئۈنۈم بەرمەي ئۆلۈپ كېتىپتۇ. ئۆلۈكى مۇشۇ شەھەرنىڭ

چېتىدىكى مۇسۇلمانلار مازارلىقىغا دەپنە قىلىنىپتۇ. مەن مۇشۇنداق ئېسىل ۋە ھەيۋەتلىك بىر شەھەردە ئۆز مەھەللەمدىكى ئىشلارنى كۆرۈۋاتقاندەك ھەم ئاڭلاۋاتقاندەك بولدۇم. بۇ يەردىكى ئوقەتچىلەرنىڭ كۆپ قىسمى تېخى تۇڭگانلار مەسچىتىگە بېرىپ جۈمە نامىزى ئوقۇيدىكەن. قارىسام بۇ يەردە ھەر قېرى-چۈرىلەر، ئۇششاق باللار، خوتۇن خەقلەرمۇ يۈرىدۇ، كېيىن ئانچە ھەيران قالمايدىغان بولدۇم.

غېنى مېنى مۇشۇ ئاشخانىغا ئەكىرىپ قويۇپ ئۆزى ۋېيگۇگسۈن دېگەن كوچىغا ئىش ئىزدەپ كەتتى. ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇنىڭ ئاق تاماكا ساتقان دەپ تۇتۇپ كېتىلگەنلىكىنى ئاڭلىدۇق، ئۇ بۇرۇنمۇ شۇ ئىش تۈپەيلىدىن ساقچىغا گۇمانلىق كۆرۈنۈپ قېلىپ ئۈرۈمچىگە قېچىپ چىقىپتىكەن. بۇ قېتىم ئۇ يەنە ئاشخانىدا ئىشلەشنى تەس كۆرۈپ، ئاز كۈچ بىلەن جىق پۇل تاپقىلى بولىدىغان ئىشنى كۆزلەپ مەندىن يىراق تۇرۇپ، ئاخىر تۇتۇلۇپتۇ. ئاپپاشا غېنىنى پۇل تۆلەپ ئېلىپ چىقىشقا خېلى كۈچەپ باقتى، ئەمما ئەچىقالمىدى.

ئاپپاشا قەشقەرلىك چىرايلىق چوكان ئىدى، بېشىغا ھەر دائىم قارا ياغلىقىنى چېگىپ، ئاشخانا ئالدىدا ئۇنى-بۇنى ئىشقا بۇيرۇغاچ پۇل ساناپ، يولدا كېتىۋاتقانلارغا قاراپ ئولتۇراتتى. ئاشخانىدا ئۇستا ھەم نىمكار بولۇپ ئونغا يېقىن ئادەم ئىشلەيتتۇق. مېنىڭ ئايدا ئالىدىغان پۇلۇم يېگەن تامىقىم، ياتىدىغان ياتىقىم بىلەن قوشۇلۇپ ملىڭ كوي ھېسابلىناتتى. پەرىزىمچە ئاشخانىدا ھەر كۈنلۈكى بەش مىڭ كويدەك كىرىم بولاتتى. ئاپپاشاخان پۇلغا ناھايىتى چىڭ ئىدى، ھەممىنى ئۆزى ساناپ ئۆتكۈزۈۋالاتتى. بۇ چوكان شۇنچىۋالا پۇلنى يالغۇز جېنىغا نەگە خەجلەپ بولار، دەپ ئويلايتتىم.

بۇ ئاشخانىدا ئىشلەپ بىرەر ئايدىن كېيىن مەن بۇ ئوقەتچىلەر مەھەللىسىدىمۇ قىمار سورۇنىنىڭ بارلىقىنى بىلىپ قالدىم، كىرىپ ئويناي دېسەم قولۇم ئىشتىن بىكار بولمايتتى. كېيىن ئىشتىن

چۈشكەن بىر ئاخشىمى پۇرسەت تېپىپ سورۇنغا قاتناشتىم. بۇ يەردىمۇ هوشۇق ئاتىدىكەن، هوشۇقلار بىر قارىسا جا كۆرۈنەتتى، بەكمۇ چىرايلىق، سىپتا ئىدى. هوشۇق ئېتىش ئۇسۇلى مەن بىلگەندەك بولسىمۇ، ئاتىلىشنى بۇلار خەنزۇچە ئاتايدىكەن، ئۇلارنىڭ ئاتقىنىغا قاراپ ئۇلتۇردۇم. قىمار كۆرۈپ تۇرغان قاۋۇل دېگەن بىرەيلەن ئارىلىقتا ئايپاشانىڭ گېپىنى قىلىپ قالدى، ”ئايپاشاخان ئېرىنىڭ هەم غېنىنىڭ يۈزىنى قىلمىدى، غېنى بۇ خوتۇنغا ئىلگىرى خېلى ئىشلىگەن“ دەپ سۆزلەپ كەتتى. مەن:” ئۇ ئايالمۇ خېلى مېڭىپ باقتى، ئەچىقالمىدى“ دېسەم، ئۇ” پۇل بەرسە تۇرمىدىن چىقىرىپ بەرمەيدىغان قانداق ساقچىكەن ئۇ، ئايپاشا پۇلغا چىدىمىغان گەپ“ دەپ بىزنىڭ خوجايىنىنىڭ غەيۋىتىنى قىلغىلى تۇردى.

— سىز قايسى ئاشخانىنىڭ خوجايىنى— دېدىم مەن ئۇنىڭ ئىسمى جىسمىغا لايىق قاۋۇل هەم سالاپەتلىك بەستىگە قاراپ.

— مەن ناۋاي — دېدى ئۇ بۇ ئىشنى ياراتمايدىغاندەك قىلىپ.

— قىمار ئوينىمامسىز؟

— ئوينىغۇدەك پۇلنىڭ تايىنى يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇگۈن تەلىيىم يوق.

— مەن ئويناپ باقاي دەيمەن.

— قانچە پۇلۇڭ بار؟

— مىڭ بەش يۈز كويدەك پۇلۇم بار.

— ئويناپ باق.

ئۇنىڭ مەدىتى بىلەن مەنمۇ پۇل تىكىپ هوشۇق ئاتتىم، ئەمما بۇ هوشۇقلار بىلەن تازا ئەپلىشەلمىدىم ، بىر دودىلا مىڭ كوينى سېلىپ بەردىم، كېيىن بەش يۈز كويىنىمۇ بىر ئېتىش بىلەن ئۇتتۇرۇۋەتتىم. پۇللىرىمغا قارىسام بەك ئېچىشتى.

ئايپاشاخان پىخسىق چوكان بولغاچقا پۇل بېرىپ تۇرمايتتى، قىمار ئوينىغىنىمنى بىلسە تېخىمۇ ئۇنىمايتتى. بۇ چوكاننى تازىمۇ دەيتتىم، بېشىغا دائىملا ياغلىق چىگىۋالاتتى؛ ئاشنىسى بارمىكىن دەپمۇ گۇمان قىلاتتىم، ئەمما يۈرۈش-تۇرۇشىدىن ئۇنداق ئالامەت سەزمەيتتىم. بىز نىمكارلار ئاشخانىنىڭ ئىچكىرىسىدىكى بىر ئېغىز كونا ئۆيدە قىستىلىشىپ ياتاتتۇق. ئارىمىزدا ئىككەيلەن ئۇچىغا چىققان بەڭگى بولۇپ، خورتۇلدىتىپ نەشە تارتىپ ئېغىز-بۇرنىدىن بىر ئىس چىقارغىلى تۇرسا، بۇ تار ھەم سېسىق ئۆي تېخىمۇ بەدبۇي پۇراپ كېتەتتى، مەنمۇ ئىلگىرى بىر مەزگىل قىزىقىپ چەككەن، كېيىن ئادەمنى بەك قېرىتىۋىدىكەن دەپ ئاڭلاپ تاشلىغانىدىم، ئەمدىلىكتە خەقنىڭ ئىسىنى پۇرىغاندىن كۆرە مەنمۇ چېكەي دەپ ئۇنى يەنە تېپىۋالدىم، ئاخشىمى كاللا قاپاق بولاتتى، ئەمما ئۇيقۇغا بىر قېنىۋالساملا ئەتىسى نورمال ئىشلەۋېرەتتىم.

بىر ئايدىن كېيىن ئىش ھەققىمنى ئايپاشادىن تەستە ئېلىپ، يۈرەك توق، ئەمما تەشنالىقىم قانمىغان ھالدا قىمارۋازلار سېپىگە قىستالدىم. بۇ يەرگە نەشىنى تازا چېكىپ كىرگەچكە، كاللام پاختىدەك يەڭگىل، ئەمما ھوش-سەزگۈلىرىم جايىدا ئىدى. سورۇندا ھەممىدىن بەك ئۇتقىنى قاسىم لوبەن ئىدى، ئالدىدىكى دەستە-دەستە پۇللار ئادەمنىڭ كۆزىنىڭ يېغىنى يەيتتى. دەسلەپكى ئېتىشىمدا پۇلۇم بىر قاتلاندى، كېيىن يەنە شۇنداق قاتلىنىۋەردى. ھوشۇق مېنىڭ ئامىتىمگىلا توغرىلانغاندەك قىلاتتى. ئىككەيلەن تولۇق ئۇتتۇرۇپ تاۋكادىن چېكىنىپ، بىر نەچچەيلەن قالدۇق. قاسىم لوبەن ئۇتتۇرۇشقا باشلىدى، ھوشۇق ئۇنى مەسخىرە قىلغاندەك شاراقلاپ، قالايمىقان تۆكۈلەتتى. كەيپلىكتە كۆڭلۈم ئازادە بولغاچقا قولۇم ھاياجاندىن ئۇنچە تىترەپ كەتمىدى، قىمارۋاز دېگەن جان كەتسىمۇ ھوشۇقنى ئۆزىنى توختىتىپ ئاتمىسا بىكار، مەن ئاتقان ھوشۇق ھەيران قالارلىق دەرىجىدە دەل توختاپ، بىر دەمنىڭ ئىچىدە

ئۇلاردىن نەچچە ئون مىڭ كوينى قومۇرۇپ ئالدى، قاسىم لوبەن مېنىڭ ئالدىمغا يۆتكەلگەن پۇللارغا قاراپ قاپاقلىرى تۈرۈلۈپ، چىرايلىرى تاتىرىپ كەتتى. سورۇندىكىلەر ماڭا:" سەن كونا قىمارۋازكەنسەن، ئاپاگدىن تۇغۇلۇپلا ھوشۇق ئېتىپ ئوينىغان قىمارۋازكەنسەن، قىمارۋازنىڭ بوۋىسىكەنسەن..."دەپ خوشامەت قىلىپ كېتىشتى ۋە چوتا تەلەپ قىلىشتى. پۇلۇمنى ساناپ باقسام ساپمۇ ساق 81مىڭ كوي ئۇتۇپتىمەن، شۇ خوشلۇقۇمدا ئەتراپىمدىكى"چىراقچى" لارغا يۈز كويدىن پۇل بەردىم.

— بۇ پۇلغا ئەمدى نېمە قىلاي دەيسەن؟— دېدى قاۋۇل.

— ئۇقمىدىم، غېنىنى تۇرمىدىن ئېلىپ چىقسام بولامدىكىن يا يۇرتقا كەتسەم بولامدىكىن...

— يۇرتقىمۇ بارسەن، بۇ پۇلۇڭمۇ تۈگەيدۇ. مېنىڭچە ئەڭ ياخشىسى مۇشۇ پۇلۇڭنىڭ بارىدا ئاشخانا ئېچىۋال، ھازىر مەشەدە ئاتمىش-يەتمىش مىڭ كويغا ياخشى بىر ئاشخانا ئېچىۋالالايسەن. دۇكىنىمنىڭ يېنىدا ئۇقىتى ئاقمايۋاتقان ئاشخانا بار. پۇلۇم يەتكەن بولسا مەن ئالاتتىم، سېنىڭ پۇلۇڭ بولغاندىكىن بېرىپ سۆزلىشىپ باق. ئاشخانا ئېچىۋالساڭ ئاساسەن زىيان چىقمايدۇ، پايدا تاپىسەن. مەن بۇ يەرگە كونا، ئىشلىرىڭغا مەن ياردەملىشەي، سېنىڭ سايەڭدە مەنمۇ ئۇقىتىمنى ياخشىلىۋالسام ئەجەپ ئەمەس، خالىساڭ مېنى ئۆزەڭنىڭ ئاكىسىدەك يا ئاغىنەڭدەك كۆرۈۋەر، بۇ ساڭا ئىنتايىن ياخشى مەسلىھەت...

مەن بۇ تەكلىپنى ماقۇل كۆردۈم. قىماردا ئۇتقان پۇل دېگەننىڭ بەرىكىتى بولمايدۇ، ئۇنى مۇشۇنداق ھالال ئوقەتكە خەجلىسەم بەلكىم رىسقىم كۆتۈرۈلۈپ قالار دەپ ئويلىدىم. قاۋۇل دېگەن ئاشخانىنى بۇرۇنقى خوجايىن ۋە ئىجارىكەش خەنزۇ بىلەن دېيىشىپ يىللىقىنى 75مىڭ يۈەنگە كۆتۈرە ئالدىم. ئۆتەشكە تېگىشلىك رەسمىيەتلەر بېشىمنى خېلى قاتۇرغان بولسىمۇ قاۋۇلنىڭ

ياردىمى بىلەن ئۇمۇ پۈتۈپ كەتتى. قاۋۇلنىڭ گېپى بويىچە ئاشخانىنىڭ ئىچىنى بىر قۇر بېزىدىم، ۋېۋىسكىنى يېڭىلىدىم؛ ئەسلىدىكى ئۇستا ھەم نىمكارلار مەن تەلەپ قىلغان ھۆنەرگە پۇختا بولۇش، پاكىز بولۇش، خېرىدارغا قىزغىن بولۇشتەك ئۈچ شەرت بىلەن ئۆز جايىدا ئىشلەۋېرىدىغان بولدى، مۇلازىمەت باشلانغان كۈندىن تارتىپ ئەڭ باشتا ئۆزەم قول تىقىپ تاماقنىڭ سۈپىتىگە، ئاشخانىنىڭ تازىلىقىغا ۋە كىرگەن خېرىدارنى ياخشى كۈتۈشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەردىم، ئاشخانىدىكىلەرمۇ بۇنىڭغا كۆندى. ئاشخانام ئاز كۈندىلا ئاۋاتلىشىشقا باشلىدى.

ئايپاشاخان خېلى كۈنلەرگىچە مېنىڭ بۇ ئاشخانىغا خوجايىن بولغىنىمغا ئىشەنمەي يۈرۈپتۇ. دېمىسىمۇ مېنىڭ بىر كۈن ئىچىدىلا مالايلىقتىن خوجايىنلىققا كۆتۈرۈلۈشۈم ھەر كىمنىڭ زوقىنى كەلتۈرەتتى ھەم ئىچىنى قاينىتاتتى. ئاشخانام گۈللىنىپ كېتىۋەردى. مەن ئەمدى خوجايىنلىق ھوزۇرىنى سۈرۈپ، بېيجىڭنىڭ ئوينايدىغان يېرىنى ئىزدەشكە چۈشتۈم؛ قاۋۇلنىڭ ئىش ئۆگىتىشى ۋە بىللە بېرىشى بىلەن بازار باشقۇرۇشتىكى، باج ئىدارىسىدىكى خەنزۇ كادىرلارنى ئوبدان ئۈلپەت تۇتۇپ كۆڭلۈمنى خاتىرجەم قىلدىم، خەنزۇچىنىمۇ ئاستا-ئاستا ئۆگىنىپ قالدىم.

غېنىنى ئون مىڭ كوي تۆلەپ تۈرمىدىن ئېلىپ چىقسام ئۇ ئاشخانامدا بىر ئوبدان ئىشلەۋېتىپ يەنە ۋېيگۇڭسۇنگە كېتىپ تۇتۇلۇپ قالدى. ئۇ ئاق تاماكىنى چېكىشكە ئۆگىنىپ قالدىمۇ ياكى سېتىشقا ئۆگىنىپ قالدىمۇ، ئىشقىلىپ ئىچىمدە ئۇنى ئادەم بولمايدىغان گۇي ئىكەنسەن دەپ بىرمۇنچە تىللاپ، ئەمدى ئىككىنچى ياخشىلىق قىلماسلىققا قەسەم قىلىۋەتتىم. بۇ يەردىكى ئاشخانا خوجايىنلىرى ئىچىدە كەيپ قىلمايدىغىنى، قىمار ئوينىمايدىغىنى، پاھىشىۋازلىق قىلمايدىغىنى ئاساسەن يوق ئىدى، مېنىمۇ ئۇلار شۇ قاتارغا سۆرەپ كىرىشكە نەچچە ئۇرۇنۇپ باقتى،

دەسلەپتە ئۆزەمنى تۇتالماي يامان يولغا دەسسەپ قالدىم، كېيىن نەچچە ئاخشام چۈشۈم بۇزۇلۇپ، ئاتامنىڭ چۈشۈمدە قىلغان نەسىھەتلىرىنى ئويلاپ ئۆزەمنى تۇتۇۋالدىم. ئويلاپ باقسام، بىزدە بىر نان تاپسا داپ چالىدىغان، ئۆزىنى كەيپتىن زەھەرلەپ، قىماردىن ساراڭ بولۇپ، زىنا-شەھۋەتتىن بۇلغىنىپ ئاخىر بۇزۇلۇپ كېتىدىغان ئادەملەر ئاز ئەمەسكەن، كۆندە بۇ كوچىنىڭ ئالدى-ئارقا تەرەپلىرىدە، مەخپىي ھۇجرىلاردا بولۇۋاتقان بەزەپ ئىشلار، ئاق تاماكىدىن ئۆلۈۋاتقانلار، پىچاق يەپ ئۆلۈۋاتقانلار، تۈرمىگە كىرىپ كېتىۋاتقانلار مىنى ھەر ۋاقىت سەگەك ياشاشقا ئۈندەيتتى. كۆندە دېگۈدەك بىزنىڭ يۇرتلاردىن نەچچە ئادەم كېلىپ-كېتىپ تۇراتتى، قارىسا مۇساپىردەك، كادىردەك، ئەرز ئېيتقىلى كەلگەندەك قىلاتتى، بەزىلىرى تۇرۇپ قالاتتى، كېيىن ئۇشتۇمتۇت يوقاپ كېتەتتى، تۈرمىگە كىرىپ كەتتىمۇ، بىر يەردە ئۆلدىمۇ، يا يۇرتقا كەتتىمۇ ئۇققىلى بولمايتتى. موشۇ كوچىدىكى ئۇيغۇرلارغا مەسئۇل بىر سېمىز ئايال „ پالانى يەرلىك پوكۇناخۇننى يەرلىكىدە قويماقچى، پۇل بېرىڭلار“ دەپ پات-پات كېلەتتى. بىر چاغدا بۇ يەردە قىز-چوكانلار ئاۋۇپ كەتتى، قاراپ بەزىدە روشەنگۈلنى ئەسلەپ قالاتتىم، يۇرتقا بېرىپ ئەكىۋالاي دەپمۇ ئويلاپ قالاتتىم، ئەمما ئىشنىڭ ئالدىراشچىلىقىدا بىر يەرگە مىدىرلىيالمايتتىم.

بىر كۈنى ئاشخانىغا ناھايىتى چىرايلىق بىر چوكان كىرىپ تاماق يېدى؛ تاماقنىڭ پۇلىنى تۆلەيدىغاندا ئۇ ئالدىمغا كېلىپ، يەرگە قاراپ، يېنىدا بىر پۇڭمۇ قالمىغانلىقىنى، ئەگەر خالىسام ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئاشخانىدا ئىشلەپ قېلىش ئارزۇسى بارلىقىنى ئېيتتى.

—— قەشقەردىنمۇ سىز؟—— دېدىم مەن ئۇنىڭ گېپىگە قاراپ.

—— ھەئە .

—— ئېرىڭىز يوقمۇ؟

—— ئېرىم شىجىمىندا كاۋاپچىلىق قىلاتتى، يېقىندا بىر

خەنزۇغا پىچاق تىقىپ قويۇپ تۇرمىگە كىرىپ كەتتى.

— سىز ئاپپاشاخانغا ئەجەپ ئوخشايدىكەنسىز، سىڭلىسىمۇ نىمە؟

— هەئە، بىز نەۋرە...

— ئەمىسە شۇ يەردە ئىشلىسىڭىز بولمامدۇ؟

— قويىڭە ئۇ بۇزۇقنىڭ گىپىنى، يۈزىگە قارىسامىلا تۈكۈرگۈم كىلىدۇ، بىزنىڭ هازىر قىلچە مۇناسىۋىتىمىز يوق!

— ئىسمىڭىز نىمە؟

— ئايجامال.

مەن ئۇنىڭ نۇرلۇق، قاپقارا كۆزلىرىگە، ئاپپاشاخاندىنمۇ سەتەڭ ئىسكەتىگە قاراپ هەۋەسلىنىپ تۇرۇپ قالدىم. ئۇ روشەنگۈلگە ئوخشاش تىخى ياتلىق بولمىغان قىزلاردىن قىلىشمايتتى. مەن ئۇنى ئاشخانىدا بىر مەزگىل ئىشلىتىپ كۆرۈپ باققاندىن كىيىن، قولدىن چىقىرىۋەتمەي، خوتۇنلۇققا ئېلىش نىيىتىگە كەلدىم.

ئايجامال ئاشخانىدا ياخشى ئىشلىگەندىن باشقا مىنىڭ شەخسىي ئىشلىرىمغا ناهايىتى كۆيۈندى، مەن ئۇنىڭدىن تەسىرلىنىپ دەرهال توي قىلىش تەكلىپىنى بەردىم. ”ياخشى ئىشنى ۋاقتىدا قىلىۋەتمىسە شەيتان ئارىلاپ قويىدۇ“ دەپ ئويلايتتىم. ئۇ تارتىنىپراق ماقۇل بولدى. ئىككى كۈن تەييارلىق قىلىپ، ئۈچىنچى كۈنى توي زىياپىتى بەردىم، چۈشتىن بۇرۇن بىرەيلەنگە نىكاھ ئوقۇتتۇق، زىياپەتكە بىيجىڭدا بىز بىلىدىغان جىمى ئاشپەز- كاۋاپچى كىلىپ، خىلى قىززىتىپ بەردى. قىزلىق مىلى ۋە توي چىقىملىرىغا ئوتتۇز مىڭ كويدەك خەجلىگەن بولساممۇ ئايجامالنى خوتۇنلۇققا ئېلىۋالغىنىمغا خۇش ئىدىم. توي كۈنى خۇددى پادىشاھ دۆلىتىنى كۆرۈۋاتقاندەك، ئۆزەممۇ پادىشاھقا ئايلانغاندەك هىسسىياتقا چۆمدۈم، توي كىچىسىدىكى بەخت مىنى نەشە چەككەندەك مەست قىلىۋەتتى.

تويدىن كىيىن ئۇزاق ئۆتمەي چوڭ-چوڭ ئىشلارنى ئايجامالغا

ئۆتكۈزۈپ بەردىم. ئۇ نەۋرە ئاچىسى بىلەنمۇ يارىشىپ قالدى. ئۇ ئايپاشاخاندىنمۇ ئۆتە گەپدان بولۇپ، ئاشپەز، مەدىكارلارنى زادى جىم تۇرغۇزمايتتى؛ پۇلنى كېمەيتمەي ئېلىشقا، گۆش-ياغ، سەي-كۆكتاتنى ئۇقۇشۇشقا، سودا-سانائەت كادىرلىرىغا خۇشخۇيلۇق بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا، ئىشقىلىپ چامىسى يەتكەنلىكى ئىشنىڭ ھەممىسىنى قىلىشقا قابىل ئىدى. مەن ئەمدى مۇشۇنداق بىر ئەقىللىق، چىرايلىق خوتۇنۇمنىڭ بارلىقىدىن ئىچىمدە ماختىنىپ، جىق ئىشلاردا ئۇنىڭغا يول قويىدىغان بولدۇم. ئۆزەم ئاشخانىغا كېرەكلىك ھاراق، تاماكا، جوزا ياپقۇچ، چىش كولىغۇچ، تازىلىق قەغىزى دېگەندەك نەرسىلەرنى ئەكىلىش بىلەن بولاتتىم، بىكار بولۇپ قالسام ئېقىم كېلىشىدىغان خوجايىنلار بىلەن مۇڭدىشاتتىم. بىز بىر جوزا سەي، ھاراقلارنى ئالدىمىزغا تەقلەپ قويۇپ، مەست بولمىغۇدەك ئىچىپ تاغدىن-باغدىن پاراڭ سوقاتتۇق.

بۇ يەردىكى ئىشلىرىم كۆڭۈلدىكىدەك بولغاندىكىن، قىلىدىغان ئىشىمنىڭمۇ تايىنى بولمىغاندىكىن، يۇرتقا بېرىپ كېلەي دەپ ئويلاپ قالدىم. ئاتامنى ۋە يۇرت-مەھەللىدىكىلەرنى كۆرمىگىلىمۇ بىر يىلدىن ئېشىپتۇ. ئاتامنى ئويلىسام ئەنسىرەپ قالاتتىم. بېرىپ ئۇنى يوقلاپ مەشەگە ئەكىلىۋېلىشنى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ، ئايجامالغا دېدىم. ئايجامال دەرھال ماقۇل بولدى. ئۇنىڭدىن بەش مىڭ كوي ئېلىپ ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە كەلدىم ۋە كېچىلىك ئاپتۇبۇستا بىر كېچە-كۈندۈز يول يۈرۈپ، قەدىناس يۇرتۇمغا ئۇلىشىۋالدىم. قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەچكە بازاردا ئولتۇرۇشلۇق ئاكام مونيازنىڭ ئۆيى ئالدىغا كېلىپ ئىشىكنى چەكتىم. ئىشىكنى ئايالى ئەلاخان چىقىپ ئاچتى ۋە مېنى تونۇيالماي قالدى. مەن ياقۇپ، دېگەندىن كېيىنلا ئۇستىباشلىرىمغا قايتىدىن قاراپ ھەيرانلىقتىن ئاغزىنى ئېچىپلا قالدى ۋە:

— ۋاي ئۇكام، سىزمىدىڭىز، تونۇيالماي قاپتىمەن، قېنى

ئۆيگە كىرىڭ!ــــ دەپ ئۆيگە باشلىدى.
ــــ ئاكام ئۆيدىمۇ؟ ساق-سالامەتمۇ؟ ئۆزىڭىزچۇ؟
ــــ ئاكىڭىز ئۆيدە ئۇكام، مەنمۇ قەدىر ئەھۋال. بىر يىل بولدى، يوقاپ كېتىپ ھېچ كەلمەيسىز، مانا كېلە، ئەنە كېلە دەيمىز، يا بىر خەۋىرىڭىزنى ئالالمايمىز...
مونىيازكام ئىچكىرىكى ئۆيدە تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرۇپتىكەن، مېنى كۆرۈپ ناھايىتى قىزغىن كۆرۈشۈپ كەتتى، قارىسام كۆز چاناقلىرى پارقىراپ كېتىپتۇ، مېنىڭمۇ كۆزۈمگە ياش كەلدى.
ــــ نەلەرگە كەتتىڭ ئۇكام؟
ــــ كۇلىغا كىرىپ چىقتىم.
ــــ خېلى پۇل تاپقان ئوخشىمامسەن؟
ــــ ئۇنچىلىكمۇ ئەمەس.
ــــ قورسىقىڭ ئاچتىمۇ؟ ئۆيىنىڭ تاماقلىرىنى سېغىنغانسەن؟
ــــ ئۇنى بىر دېمە ئاكا...
ئەلاخان ئالدىمىزغا داستىخان سېلىپ چاي ئەكەلدى، ئاندىن ئىككى قاچا ئۇگرە ئېلىپ كىردى. يۇمغاقسۇتنىڭ پۇرىقىدىن نەپسىم تاقىلداپ كەتتى. بىر قاچا ئاشنى ھايت-ھۇيت دېگۈچە ئىچىۋېتىپ، تەرىمنى سۈرتۈپ، ئۆزەمنى يەلپۈپ ئولتۇرۇپ، بىر يىلدىن بېرى بۇنچىلىك ھوزۇرلىنىپ ئولتۇرۇپ ئاش ئىچىپ باقمىغانلىقىمنى ئويلاپ كەتتىم. ئاكام ئىككىمىز كېچىچە پاراڭلىشىپ ياتتۇق. ئاكام ئاتامنىڭ مەن كېتىپ ئۇزاق ئۆتمەي كۆزىگە ئاق چۈشكەن بىلەنلا تۇيۇقسىز ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى دېگەندە ياتقان ئورنۇمدىن تىترەپ قوپۇپ، بېشىمنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇپ ئۈنسىز ياش تۆكتۇم. ئاتامنىڭ ئاخىرقى دىدارىنى كۆرۈۋالالمىغىنىمغا، ھالىدىن ياخشى خەۋەر ئالماي تاشلاپ كەتكىنىمگە ئېچىنىپ، ئاتامنىڭ ھايات چېغىدىكى ئىشلىرىنى ئەسلەپ كۆڭلۈم بەك بۇزۇلدى.
ــــ مال-چارۋىنى سېتىپ ئاتاڭنىڭ ئاخىرەتلىكىنى ئۇزاتتۇق،

رەھمەتلىك قازا قىلغاندا ھېچقايسىمىز يېنىدا بولالماي قاپتىمىز. ھەمراخاچام بىر ئىش بىلەن كىرىپ ئۇنى كۆرگەندە جان ئۈزگىلى خېلى بوپتىكەن...

بۇ گەپلەر ماڭا تېخىمۇ ئېغىر كەلدى. مونىيازكام يەنە گەپ باشلىدى:

— يەنە بىر قىززىق ئىش، ئاكام قازا قىلغان كۈنلەردە سىلىنىڭ ئېشەك ئېغىلىنىڭ ئىشىكىنى بۇزۇپ تالاغا قېچىپ چىقىپ كېتىپتىكەن، كېيىن مەھەللىمۇ مەھەللە، تاممۇ تام ھاڭراپ خەقنى قاتتىق زېرىكتۈرۈپتۇ. بىرەرسى تۇتۇۋالاي دېسە ئالدىغا ئۇچرىغاننى چىشلەپ، كەينىدىن كەلگەننى تېپىپ ھېچكىمگە تۇتقۇزماپتۇ. كېيىن خەقلەردىن ئاڭلىسام، ئۇ ئېشەك كېچىسى توختىماي ھاڭرايمىش، خەقلەرنىڭ زېرائىتىگە تېزەكلەپ، ئەمدى تېرىغان يەرنىڭ توپىسىدا ئېغناپ ئىز قالدۇرۇپ قويىمىش...

مەن ئاكامدىن مەھەللىدىكىلەرنىڭ ئەھۋالىنى سورىدىم، ئۇ باشقا چوڭ ئىشلار بولمىغانلىقىنى، پەقەت توختىخان خانىمنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى، قىزىنىڭ يېقىندا بىر تېرىچى سودىگەر بىلەن توي قىلغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

بىر يىل ئىچىدىلا بۇنداق چوڭ ئىشلارنىڭ بولۇشىنى ئويلاپمۇ باقماپتىكەنمەن، ئۇ مەھەللىدە ئەمدى مەن تارتىشقۇدەك ھېچنېمە قالمىغانىدى. تاڭ ئاتقۇچە ئاتامنىڭ يالغۇز ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى ئويلاپ ئازابلىنىپ ئۇخلىيالمىدىم. ئەتىسى ئەتىگەندە تاغام ئىمامنىياز قارىنىڭ چوڭ ئوغلى دادىسىنىڭ ئەھۋالىنىڭ بەك ئېغىر ئىكەنلىكىنى خەۋەر قىلىپ كەلدى. بىز ئۈچەيلەن ئۇلارنىڭ ئۆيىگە ماڭدۇق؛ ئۇلارنىڭ ھويلىسىغا كىرگەندە تاغامنىڭ ئايالى ھەمراخاچام كۆزلىرىدە ياش يۇقى ھالدا ئۆيدىن تالاغا، تالادىن ئۆيگە مېڭىپ يۈرەتتى. ئۆيگە كىرسەك تاغامنىڭ باللىرى ئېغىر سوكۇتكە چۆمۈپ ئولتۇرغانىكەن، قايغۇلۇق كۆرۈشتۇق. مونىيازكام تاغامنىڭ قولىقىغا

يېقىن كېلىپ:

— ئاكا، قانداقراق تۇرىسىلا، مۇنداق تېز ئۆزگىرىپ قېلىشلىرىنى زادىلا ئويلىماپتۇق، — دېدى تىترەپ تۇرۇپ. مەنمۇ ئاتامنىڭ ئۆلۈش ئالدىدىكى قىياپىتىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈپ، بىردىنلا جالاقلاپ تىترەپ كەتتىم. ئەجەلنىڭ مۇدھىش سوغۇقلىرى ئادەمنىڭ تېنىنى ھەقىقەتەن شۈركەندۈرەتتى.

— ئاكا، كۆزلىرىنى ئاچسىلا... — مونيازكامنىڭ ئاۋازى بوغۇلۇپ قالدى.

— ئاتا، ئاتا، بىزنى بۇنداق تاشلاپ كەتمەڭ ئاتا... — باللىرى يىغلاشقا باشلىدى. مەن رەھمەتلىك ئاتامنىڭ يالغۇز، بىچارىلەرچە ئۆلۈمىنى ئويلاپ ھەيكەلدەك قېتىپ تۇراتتىم.

— ئاكا، كۆزلىرىنى ئاچسىلا، ياقۇپمۇ كەلدى... — دېدى مونيازكام، مەن تېخىمۇ بىئارام بولۇپ كەتتىم.

تاغامنىڭ قاپاقلىرى سۇس لىپىلداپ، كۆزى ئاستا-ئاستا ئېچىلدى. مەن يېقىن باردىمىۇ ئۇنىڭ كۆزىدە چاقناۋاتقان سوغوق نۇرنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتىم. ئۇنىڭ كۆزى يەنە يۇمۇلدى. ئۇنىڭ ئىككى چېكىسى بىر قوشۇق سۇ پاتقۇدەك ئولتۇرۇش كەتكەن بولۇپ، چىرايىدىن ئۆلۈمنىڭ بىشارىتى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

ئاتامغا ئۆلگىچە ئاداۋەت ساقلاپ دۇنيادىن ئۆتكەن بۇ تاغىمىزنىڭ يەتتە نەزىرىنى تۈگىتىپلا ئۆيىنى سېتىپ، مونيازكامنىڭ نېمانچە ئالدىرايسەن دېگىنىگە قارىماستىن ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ ئۈرۈمچىگە ماڭدىم. ئۈرۈمچىدىمۇ ئۇزاق تۇرماي بىلەت ئېلىپ بېيجىڭغا ئۇچتۇم. كېلىپ ئاشخانىنى كۆرۈپ ھەيران قالدىم، ئاشخانامنىڭ «ئۇيغۇر مۇسۇلمانلار ئاشخانىسى» دېگەن ۋىۋىسكىسى «قەشقەر ئاشخانىسى»غا ئۆزگەرتىلىپتۇ. بۇ نېمە ئالامەت دەپ ئاشخانىغا كىرىپ تۇرۇشۇمغا سوگوزىچى تۇرسۇن تەتەي ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كېلىپ، ئاشخانىڭىزنى خوتۇنىڭىز ئاچسىغا سېتىپ، قاۋۇل

بىلەن گۇاڭجۇغا قېچىپ كەتتى دېمەسمۇ، بىشمىدىن تۇتۇن چىقىپ كەتتى؛ يۈرىكىم بىغىشىدىن ئۈزۈلۈپ چۈشۈپ كەتكەندەك قىينىلىپ، ئاچچىقتىن خۇدۇمنى يوقاتتىم. غەزەپ بىلەن ئايپاشاخاننىڭ ئالدىغا كەلسەم ئۇ مەندىنمۇ چوڭ تېگىپ:

— سىڭلىمنى خوتۇنۇم دەيدىغان ئىسپاتىڭ قېنى؟ توي خېتىڭ بارمۇ؟ بۇ يەردە نوپۇسۇڭ بارمۇ؟ سىڭلىمنى سەككىز ئاي خوتۇن قىلغاندىكىن بولار ئەمدى، ئۇنىڭدا ھەققىڭ قالمىدى، ئاشخاناڭنى مەن بۇلاپ ئېلىۋالمىدىم، ئۆزى سېتىپ بەردى. ئىشەنمىسەڭ ماۋۇ ئەتراپتىكىلەرنىڭ ھەممىسىدىن سوراپ باق!...— دەپ ۋالاقلاپ كەتتى.

ئەتراپقا ئادەم ئولاشتى. قاسىم لوبەن ماڭا قاراپ:" ئەمدى بىرىپ ئۆزۈمەڭنى يە!" دەپ سەت ھىجايدى. ئەينى چاغدا مەندىن يۈز كوي چوتا ئايرىغان خوجايىنلارمۇ، ئۆزەڭگە چىڭ ئەمەسكەنسەن، خوتۇن خەق دېگەنگىمۇ ئىشىنىپ ھەممىنى تۇتقۇزۇپ قويغان بارمۇ، قىماردا ئۇتقان نېمە زادى سىگمەيدۇ... دېگەندەك گەپلەرنى قىلىپ ھەممە گۇناھنى ماڭا قويدى. تۇرسۇن تەتەي يېنىمغا ئاستا كېلىپ:

— سىز كېتىپلا خوتۇنىڭىز قاۋۇل بىلەن ئىش-پەش تارتىشىپ يۈردى، ئاچىسى بىلەن فاگدۇڭ (ئۆي ئىگىسى خەنزۇنى دېمەكچى)نى نەچچە كۈن مېھمان قىلدى. سىز بىلمەيسىز، قاۋۇل دېگەن پاھىشىۋاز نېمە، ئاچىسى بىلەن سىڭلىسىنى بۇرۇنلا كەلتۈرۈۋاپتىكەن...

— بۇنى سەن نەدىن بىلىسەن، نېمىشقا بۇرۇنراق دېمەيسەن؟

— بۇرۇن مەنمۇ بىلمەيتتىم، يېقىندا ئاڭلىدىم...

— سەن ھازىر مۇشۇ پاسكىنىنىڭ قولىدا ئىشلەۋاتامسەن؟

— ئامال يوق، ئىش تاپماق تەس تۇرسا ھازىر...

— ئىككىمىز بىرلىشىپ بازار باشقۇرۇشقا ئەرز قىلساق ئاقارمۇ؟

— ئاقمايدۇ، ساراڭ بولماڭ، قەتئىي ئاقمايدۇ. ئۇنداق قىلسىڭىز بۇلارمۇ جىم تۇرمايدۇ. ئەگەر قىمار ئوينىغانلىقىڭىز

ئاشكارىلىنىپ قالسا تۇرمىگە كىرىسىز...

— بۇ يەرنىڭ كىملەرمۇ ئويىنىغان تۇرسا؟!

— بۇلارنى پاش قىلىسىڭىز ھەممىسى بىر بولۇپ سىزنى بوغۇزلاپ تاشلاشتىن يانمايدۇ، بۇلارنى سەل چاغلاپ قالماڭ، ئىلگىرى بۇ يەردە يۇرتۋازلىق قىلىشىپ چوڭ جېدەل چىققان، نەچچىسى پىچاق يەپ ئۆلگەن...

مەن تۇرسۇن تەتەي بىلەن خوشلىشىپ، جان قالمىغان پۇتۇمنى سۆرەپ بىر ئاشخانىغا كىرىپ تاماق بۇيرۇتتۇم، گالدىن ھېچنېمە ئۆتىدىغاندەك ئەمەس. كەچتە ياتىدىغان يەر يوق، يېقىن ئەتراپتىكى بىر مېھمانخانىنىڭ يەر ئاستىدىن ياتاق ئالدىم. بۇ ياتاقلارنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك قەشقەر، خوتەندىن كەلگەن بولغۇسى ھاجىملار ئىگىلەپ بوپتۇ. بۇلار ئۆز پۇلى بىلەن ھەرەمگە بارىدىغانلار ئىكەن. رەھمەتلىك ئاتامنىڭ ئەڭ چوڭ ئارزۇيىمۇ ھەرەمگە بېرىش ئىدى؛ ئۇ ئۆلۈپ كەتمىگەن بولسا، ئاشخانامنى تارتقۇزۇپ قويمىغان بولسام بەلكىم ئۇنىڭ ئارزۇسى ئىشقا ئېشىپ قالار ئىدى...بىرسىدىن قەرز ئېلىپ بولسىمۇ گۇاڭجۇغا بېرىپ ئۇ پاسىق شوۋچىلارنى تېپىپ كۆرگۈلۈكىنى كۆرسىتىمەن، مەن ياقۇپ ھاياتلا بولىدىكەنمەن، بۇنداق ئاسان بولدى قىلمايمەن... ئاچچىق خىيالدىن كېچىچە تولغىنىپ ئۇخلىيالماي چىقتىم.

ئەتىسى ئورنۇمدىن قوپۇپ ھاجەتخانىغا كىردىم. يەنە ئاشۇ خىياللار بىلەن ئولتۇرسام ھاجەتخانىغا مېنرال سۇنىڭ قۇتىسىنى كۆتۈرۈۋالغان بىر بوۋاي ئىستىنجا قىلغىلى كىرىپ كەلدى، مەن ئولتۇرغان يەرنىڭ ئىشىكى يېپىلماس بولۇپ قاپتىكەن، بوۋاي ماڭا قاراپ سالدى، قاتتىق چۆچۈپ كەتتىم. ئۇ رەھمەتلىك ئاتامغا بەك ئوخشايتتى. بىر دەمدىن كېيىن ئۇ يېنىمدا ئولتۇرۇپ تاھارەت ئالدى، پىچىرلاپ تۇرۇپ ئايەت ئوقۇدى، ئىككىمىزنى نېپىز بىر سىمونت تام ئايرىپ تۇراتتى.

مەسئۇل مۇھەررىر
: قاھار پولات
مەسئۇل كوررېكتور

ئەنۋەر مۇھەممەت

لاي سۇ ئىچكەن جانلار

نەشر قىلغۇچى : مىللەتلەر نەشرىياتى
ئادرېسى : بېيجىڭ شەھىرى خېپىڭلى شىمالىي كوچا 14 ـ قورۇ
پوچتا نومۇرى :100013، تېلېفون نومۇرى : 64290862 ـ 010
ساتقۇچى : جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
باسقۇچى : دېشىن باسما زاۋۇتى
نەشرى : 2005 ـ يىل 5 ـ ئايدا 1 ـ قېتىم نەشر قىلىندى
بېسىلىشى : 2005 ـ يىل 5 ـ ئايدا بېيجىڭدا 1 ـ قېتىم بېسىلدى
ئۆلچىمى : 850×1168م م. 32كەسلەم
باسما تاۋىقى : 7.25
سانى : 0001 ـ 3000
باھاسى : 10 .00 يۈەن

责任编辑：卡哈尔·普拉提
责任校对：尼加提·依拉洪

图书在版编目(CIP)数据

喝泥水的生灵/艾尼瓦尔著. 一北京：民族出版社，
2005.4
ISBN 7-105-06893-0

Ⅰ.喝... Ⅱ.艾... Ⅲ.中篇小说一作品集一中国
一当代一维吾尔语(中国少数民族语言)
Ⅳ.I247.5

中国版本图书馆CIP数据核字(2005)第026[illegible]7号

出版发行：民族出版社　　http://www.e56.com.cn
社　　址：北京市和平里北街14号　　邮编：100013
电　　话：010-64290862（维文室）
印　　刷：北京迪鑫印刷厂
版　　次：2005年5月第1版　2005年5月北京第1次印刷
开　　本：850毫米×1168毫米
印　　张：7.25
印　　数：0001-3000册
定　　价：10.00元